

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ARİF CENGİZ ERMAN

GERMENLERLE SLAVLARIN KÖKENİ

**Avrupa'daki
Türk Boylarının Dönüşümü**

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

sarmalkitabevi

ARİF CENGİZ ERMAN

İzmir'lidir. İstanbul'da doğdu. İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi'nde Matematik okudu. 12 Eylül Askeri darbesinden sonra yurt dışına çıktı. İsveç Uppsala Üniversitesi'nde iktisat ve uluslararası ilişkiler okudu. İktisat tarihinde yüksek lisans yaptı. Bir süre üniversitede araştırma yaptı. Daha sonra ABD'ye yerleşti. Türkoloji disiplini aldıktan sonra Maryland Üniversitesi'nde Türk dilleri uzmanı olarak görev yaptı. Arif Cengiz Erman'ın yayınlanmış eserleri:

- *Gök Tanrı İnancı*
- *Türklerin Gerçek Tarihi*
- *Turan tarihine Giriş*
- *Devlet ve Demokrasi*
- *Sermaye Birikimi*
- *Hazar Kağanlığı*
- *Tatar Kağanlığı*
- *Çin Tarihinin Gerçeği*
- *Türk Dilinin Köken Sözlüğü*

SARMAL KİTABEVİ

Yayıncı Sertifika No: 48172

ISBN:978-605-73616-7-7

Arif Cengiz Erman

Germanlerle Slavların Kökeni

Yayına Hazırlayan: *İsmet Gülseçgin*

1. Baskı: Mart 2022

Baskı ve Cilt

Repar Tasarım Matbaacılık

Merkez Mah. Cemal Ulusoy Cad. No: 43

Yenibosna /Bahçelievler/İstanbul

Sertifika No: 40675

Sarmal Kitabevi

Çağlayanlar Sok. Marmaroom Sitesi No: 24 A- Blok D:35

Maltepe - İstanbul

Tel: 0532 297 72 59

www.sarmalkitabevi.com

Germenlerle Slavların Kökeni

Avrupa'daki
Türk Boylarının Dönüşümü

Arif Cengiz Erman

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

BAŞLANGIÇ

SAKLAR (İSKİTLER)

DAÇYA TÜRK BOYLARI

Kunlar

KARADENİZ BOZKIRI TRK BOYLARI

Teringler ve Kertingler

Batı Gutları (Visigotlar)

Doğu Gutları (Ostrogotlar)

GERMANYA TÜRK BOYLARI

Kepitler (Gepidler)

Binliler (Vinnililer / Lombardlar)

Bandallar (Vandallar)

Burkuntlar (Burgundiler)

Buranglar (Franklar)

Akanlar (Saxonlar) ve Angıllar

Bekingler (Vikingler)

DOĞU AVRUPA TÜRK BOYLARI

Ruslar

Moravalılar

Hırvatlar

Sırplar

Boşnaklar

SONUÇ OLARAK

TÜRKÇEDEN GERMEN DİLLERİNE DÖNÜŞEN SÖZLER

TÜRKÇEDEN SLAV DİLLERİNE DÖNÜŞEN SÖZLER

KAYNAK

ÖNSÖZ

Bilimci Messerschmidt ile ona kılavuzluk eden İsveçli tutsak subay Strählenberg, 1721 yılında Yenisey bölgesinde Eski Türk yazısı ile yazılmış olan bir sıntı (mezar) taşı buldu. Ertesi yıl tut-saklığı son bulan Strählenberg İsveç'e döndüğünde, bu incele-meyle ilgili izlenimlerini kitaba dönüştürüp Stockholm'de yayımladı. Böylece Eski Türk yazıtlarına olan ilgi, bu yazıtların henüz daha Türkçe olduğu bilinmeden artmaya başlamıştı. Çünkü bu yazı, Avrupa'daki Run yazısıyla oldukça benzerdi.

1889 yılında Rus bilgin Yadrintsev, sonradan Bilge Kağan ve Kül Tegin anıtları olduğu anlaşılan Orhun Yazıtları'nı ortaya çıkardı. Ardından Finli ve Rus bilimciler bölgede incelemelerde bulundular. Daha sonra bu yazıtların fotoğrafları bir kitap ola-rak yayımlandı. 1893 yılında ise, Danimarkalı dil bilimci Thom-sen Orhun yazılarını çözmeyi başardı. İlk çözdüğü söz, Tengri olmuştu. Eğer Orhun yazıtları bulunup okunmasaydı, tarihi-miz bu kadar bile geriye gidemeyecekti. Bu açıdan Thomsen'a ne kadar ötünsek (dua etsek) azdır.

Doğal olarak Türkler, "Gök Türklerle" gökten düşer gibi or-taya çıkmadı. Hunlar bile en eski Türkler değildi. Sümerlilerin, Elamlıların, Hattilerin, Partların, Kimerlerin, Sakların ve daha bir çok ürke (antik) toplulukların erken Türkler olduklarını daha önceki bitiklerimde (kitaplarımda) açıklamaya çalıştım. Çünkü Türkler çok eski çağlardan beri geniş Avrasya toprak-larında yaşıyordu. Bugün Türklerden dönüşen toplumlar, Av-rasya'da yaşayan toplumların büyük bir kesimidir. Günümüz-deki Moğolların, 200 milyon dolayındaki gerçek Han Çinlisi-nin, Yahudilerin yüzde doksanının ve daha nice Avrasya top-lumunun Türklerden dönüştüğünü yazdığım bitiklerde belirt-tim.

Turan Tarihine Giriş adlı bitliğimde Germenlerle Slavları da

kısaca ele almıştım. Bu bitikte Germenlerle Slavların dönüşümünü daha ayrıntılı olarak inceledim. Bitiğin sonunda ayrıca iki de kısa sözlük bulunuyor. Bu sözlüklerde, Türkçe sözlerin (kelimelerin) Germen ve Slav dillerindeki sözlere nasıl dönüşüklerini görülecektir. Sözlükleri elimden geldiğince kısa tutmaya çalıştım, yoksa oldukça uzun sözlükler olacaktı. Bu bitikte ayrıca, daha önceki bitiklerimde bulunun kimi özel adların kökenlerini de düzeltme çolasını (fırsatını) buldum.

Amacım anlaşılacağı gibi, bütün asunu (dünyayı) Türk yapmak değil, yalnızca Türklerden dönuşen toplumların kökenlerini ortaya çıkarmaktır. Bütün asunu Türk yapmaya çalışanlar, tın (ruh) sağlığı yerinde olmayan kişilerdir. Ancak bizim olanın da bizim olduğunu belirtmek gerekiyor. Çünkü 19. yüzyılın sonlarında yazılan asun tanğı (tarihi), çarpıtılmış bir tanktır ve bu tankta Türklerin neredeyse hiç yeri yoktur. Oysa gerçek tank hiç de öyle değil. Daha önce de belirttiğim gibi, ben yeni bir tank yazmıyorum. Var olan çarpıtılmış tanğı ayakları üzerine doğrultarak, silinen Türkü yeniden eski yerine koymaya çalışıyorum.

BAŞLANGIÇ

Günümüzden yaklaşık 2.5 milyon yıl önce başlayan buzul çağları bundan yaklaşık 10 bin ya da 14 bin yıl önce sona ererek, içinde bulunduğumuz çağ başladı. Buzul çağında Avrupa'nın büyük bir kesimi buzullarla kaplıyken, Asya'nın yalnızca kuzeyindeki küçük bir bölümünü oluşturan Sibiryaya ile yüksek dağlık bölgeleri buzullar altındaydı. Ayrıca Orta Asya'da dört büyük iç deniz bulunuyordu. Bu nedenle, yaşanan buzul çağına karşın Orta Asya'da ılık ve yağmurlu bir salkın (iklim) bulunmaktaydı.

Eski Turan toplumunun anayurdu Orta Asya'dır. Türkler de içinde olmak üzere günümüzdeki bir çok Avrasya elgini (halkı), bu eski Turan toplumunun ardıdır. İç denizlerin kurumasından önce var olan uygun salkın (iklim) koşulları, Orta Asya'da avcı toplayıcı bir yaşam sürdüren Turan toplumunun çok hızlı bir karaçu (nüfus) artışı yaşamasına neden oldu. Buzul çağının sona ermeye başlamasıyla birlikte dağlardaki buz katmanları erimeye başlayarak, ırmaklarda büyük çaplı taşkınlıklara neden oldu. Büyük gelnizler (seller) yaşanmaya başladı. Bu dönemde, Turan toplumunun bir kesimi küçük bölükler olarak göçlere başladı. Bunların bir bölümü Bering Boğazı üzerinden Amerika kıtasına göç ederken, bir bölümü de Orta Doğu'ya ulaştı. Göbekli Tepe gibi eski kült yapılar bu dönemden kalmadır.

Binlerce yıl süren bu kuraklık döneminde ırmaklar giderek kurumaya ve iç denizler küçülmeye başladı. İç denizlerin küçülmeye başlamasıyla birlikte sulak alanlar da giderek daraldı ve sonunda iç denizler çöllere dönüştü. Kuruyan bu iç denizler Gobi (1.295 bin km²), Taklamakan (324 bin km²), Kara Kum (350 bin km²) ve Kızıl Kum (298 bin km²) çölleri.

Asya'da oluşan bu yeni salkın (iklim) koşulları, Turan toplumunu daha düzenli ve daha örgütlü bir yaşam biçimine geçmeye zorladı. Angalar (hayvanlar) evcilleştirilerek, tarım yapmaya başlandı. Böylece Turan toplumu yerleşik bir yaşama geçerek, dünyanın ilk kentlerini kurmaya ve ilk uygarlıklarını yaratmaya başladı. Kuraklığın giderek daha da artması, Turan toplumunun ilk yaşam biçimi olan yerleşik kent yaşamını ortadan kaldırmadı. Toplumun çoğunluğu tarım, uzun (zanaat) ve kuyculukla (madencilikle) uğraşan yerleşik bir kent yaşamını sürdürdü. Kuraklık nedeniyle dönem, dönem bir çok kentin terkedilmesine karşın, daha uygun alanlara yeni kentler kuruldu.

Bugün Orta Asya'nın ve dünyanın bilinen en eski uygarlığı, Anav Uygarlığı'dır. Günümüz Türkmenistan toprakları içindeki Köpet Dağı'nın eteğinde yer alan Anav bölgesinde ortaya çıkarılan kalıntılar, bu bölgenin çok eski bir uygarlık ortunu (merkezi) olduğunu gösteriyor. Burada yapılan kazılar, Orta Asya'da düzenli tarıma en az 8500 yıl önce başladığını ve angaların (hayvanların) evcilleştirilmesinin de bu dönemde gerçekleştirildiğini göstermektedir. Burada "düzenli tarım" kavramının altını çizmek gerekiyor. Dolayısıyla Orta Asya, yerleşik yaşamın başladığı ilk alandır.

Yaşamı zorlaştıran kurak salkın (iklim) koşulları nedeniyle Turan toplumu, MÖ 7000 yıllarında daha sulak bölgelere göç etmeye başladı. Bu bölgeler Avrupa, İran, Mezopotamya, Anadolu, Çin ve Hindistan'dı. Bu göç, kitlesel bir yer değiştirme oldu. Göçenler tarım, angacılık (hayvancılık), kuyculuk (madencilik) ve uzun (zanaat) biliyordu. Göç ettikleri yerlere bu becerilerini de götürdüler.

Orta Asya'dan göç eden bu Turan topluluklardan biri, oldukça sulak bir alan olan Mezopotamya'ya ulaştı. Bu Erken Türk kolu, MÖ 5. bin yıldan sonra küçük yerleşimleri büyük kentlere dönüştürerek olağan üstü bir uygarlık yarattı. Bu uy-

garlık, Sümer Uygarlığı'dır. Sümer kent beyliklerinin tabınlık (hâkmiyet) kurabilmek için yüz yıllarca birbiriyle savaşmaları, onların dış düşmanlara karşı anılmalarına (zayıflamalarına) yol açmıştı. Önce, Elamlılar (MÖ 2530-MÖ 2450), Sümerlilere saldırdı. Ardından da Samiler Sümer ülkesini içten ele geçirdi. Birinci Sümer dönemi, bir Sami toplumu olan Akadlıların MÖ 2334-MÖ 2218 yılları arasında 116 yıl boyunca Sümer kent beyliklerini ele geçirmesiyle sona erdi.

Ardından Akadlıları yıkan 130 yıllık Gut (Guti) dönemi başladı (MÖ 2218-MÖ 2047). Erken Türk toplumlarından olan Gutlar Orta Mezopotamya'da tabınlık sürdüğü sırada, Sümerliler Gutlardan yüksek düzeyde bağımsızlık elde etmeyi başardı. [Erken Türkçe (Sümerce) *Gut*, eski Türkçe *ud* sözü boğa ve savaşçı anlamlarına gelir.]. Daha sonra Uruk ve Ur yöneticileri MÖ 2047 yılında Gutları Mezopotamya'dan kovdular. Sümerliler MÖ 2047- MÖ 1940 arasında parlak bir dönem daha yarattılar. Ancak Sümer ülkesi, MÖ 1940'ta Elamlıların yeni bir saldırısından sonra, Akadlılar ve ardından başka bir Sami toplumu olan Amorilerin göçleri sonucu çöktü.

Mezopotamya'nın doğusunda, İran'ın bugünkü Kuzistan bölgesinde gelişen diğer bir Erken Türk uygarlığı da Elamlılardır. İlk Elam ülkesi, MÖ 4000 ile MÖ 653 yılları arasında varlığını sürdürdü. Elam'daki yıkım, Asur kağanı Aşurbanipal'ın (MÖ 646-MÖ 539) saldırılarıyla başladı. Elam hatununun (kraliçesinin) yönetimi altındaki birleşik Elam ülkesi, parçalanarak, küçük beyliklere bölündü. Ülkeleri parçalandıktan sonra, Elamlılar art arda iki kağanlık (imparatorluk) kurdular. Bunlardan ilki bugün Med olarak adlandırılanı (MÖ 678-MÖ 549), ikincisi de Pers olarak adlandırılanıdır (MÖ 550-MÖ 330).

Med ülkesinin Elam dilindeki adı da Mada'dır. Mada adı, Pelasg kaynaklarına *Media* olarak geçmiştir. Mada, Elamca ve Sümerce toprak, kara, yer, ülke anlamlarına gelir. Bu söz Eski Türkçeye yer, taban, toprak anlamına gelen *bata* olarak evril-

miştir. MÖ 7. yüzyılda Elam'ın çökmesinden sonra, Kuzey Elam halkı MÖ 616'da kendilerini Asur yönetiminden kurtardı. Bundan sonra da ülkelerini Mada olarak adlandırdılar. Pelasglar, Agamaniş soyunu (hanedanını) kuran Elamlıları başkentlerinin adından dolayı Περσις, Persis olarak adlandırdılar. Bu kentin Elam dilindeki adı ise Bairša'dır. Dolayısıyla, Pers adında bir toplum hiçbir dönem var olmadı. Ancak Avrupalı tankçılar (tarihçiler) Bairša'nın Pelasgça söylenişi olan Persis'ten, "Pers" diye "Hint-Avrupalı" bir elgin (halk) uydurdular. [Eski Türkçe *tank* sözü Arapçaya *tarih* olarak geçmiştir.]. Bairša, Elamcada istek ve sevgi anlamlarına gelir. Bu söz Türk dilinde sevgili ve karaciğer anlamlarına gelen *bağır* ile ondan türemiş olan, merhamet ve bağırsak anlamlarına gelen *bağırsak* olarak bulunmaktadır.

Son Mada Kağaru İstemi'nin (Asurca *İştumegu*) yeğeni Anşan beyi Kuruş (Pelasgça *Kiros*), MÖ 553'te dayısı İstemi'ye karşı ayaklandı. [Kuruş, *kuran* demektir.]. İstemi MÖ 550'de kendisinden hoşnut olmayan Mada soyluları teperinden (tarafından) yakalanarak Kuruş'a tapşırıldı (teslim edildi). Böylelikle Kuruş kendi kağanlığını ötüngedi (ilân etti). Bu kağanlığı Avrupalı tankçılar (tarihçiler) bugün "Pers İmparatorluğu" olarak adlandırıyor.

Orta Asya'dan başlayan büyük göç sırasında erken bir Türk kolu da Kafkasya üzerinden Anadolu'ya gelerek Doğu ve Orta Anadolu'ya yerleşti. Bu Türklerin Orta Anadolu'daki kolunu Akadlılar önce "Hatti Matu" (Hatti Ülkesi) olarak adlandırdı. Mezopotamya yazılı kaynaklarında ilk kez Akadlılar döneminde (MÖ 2350-2250) kullanılan bu adlandırma, ardından gelen Eski Asur (MÖ 2025-1750) yıllıklarında da görülür. Hatti adı bir eksonim olup, Anadolu'da bulunan kent beylikleri biçiminde örgütlenmiş olan oluşumların tümüne birden Akadlıların taktığı bir addır. Bu elgin (halk), kent beylikleri olarak örgütlenmiş bir birlik altında birleşmişti.

Hattilerin Doğu ve Güneydoğu Anadolu ile Kuzeybatı İran'daki kolunu Asurlular *Khurri* olarak adlandırdılar. *Khurri* adı, Sümerce yer, ülke, dağ gibi anlamlara gelen *kur* ya da *kir* biçiminde söylenmiş olan sözden gelir ve Kurlu demektir. Bu söz, günümüz Türk diline *kar* olarak evrilmiştir. Kur Uygurluğu'nun doğu kolu, Tunç Çağı döneminde İran'ın kuzeybatı bölgelerinde, Urmu Gölü bölgesinde ve Zagros Dağları'nın kuzeybatı koyaklarında yaşadı. Yeni Asur (MÖ 9. ila 7. yüzyıllar) yazıtlarında tüm bölge ve halk *Lullubi-Turukki* olarak adlandırıldı. *Turukki* adı anlaşılacağı gibi, Türtük (Türk) sözünün Asurca söylenişidir. Asurlular Kurluları daha sonra *Mitanni* ya da *Khaniḡalbat* olarak adlandırdılar. Büyük bir kağanlık örgütlenmesi olan *Mitanni*, Yeni Asur döneminde *Urartu* olarak adlandırıldı.

Kartacalılar, Levant bölgesinden Kuzey Afrika'ya göç eden bir Kurlu koludur. Bugün çok geniş bir bölge için kullanılan Levant terimi, günümüzdeki Hama ile Suriye'nin denize açılan bölgesidir. Bu bölge, Kurluların (Hattilerin) yerleşim alanlarından biridir. Dolayısıyla Levant bölgesinde Fenikeliler adında bir elgin hiç bir zaman var olmamıştır. Avrupalı tankçıların (tarihçilerin) Fenikeliler dedikleri, aslında Kurluların bir kesimidir.

Etrüskçe *Carthaza*, Roma dilinde ise *Carthago* ya da *Karthago* olarak söylenmiş olan bu ad, Eski Türkçe sağaltmak / iyileştirmek ve tırmalamak anlamlarına gelen *karta* sözünden gelen Kartacı demektir. Romalılar Kartacalıları, kızıl anlamına gelen *puniceus* sözünden türetilen *Punicus* olarak adlandırdılar. Bunun nedeni, Kartacalıların büyük olasılıkla kızıl saçlı ya da kumral-sarımsın bir elgin (halk) olmasıdır. Pelasglar da Kartacalıları *Phoinix* (Φοινίξ) olarak adlandırmıştır. Anlaşılacağı gibi Roma dilindeki *Punicus* ve Pelasg dilindeki *Phoinix* (Fenike) adları birer eksonimdir.

MÖ 7 bin yıllarında batıya göç eden bir Erken Türk Turan kolu da, Karadeniz Bozkırı üzerinden, bugünkü Orta Avrupa, Balkanlar, Yunanistan, İtalya ve İspanya gibi topraklara yerleşti.

Bugünkü Yunanistan, Ege adaları ile Batı Anadolu kıyılarına yerleşenler, Pelasglardır. Herodot, bugünkü Yunanistan'ın tüm topraklarına başlangıçta *Pelasgia* denildiğini belirtir. Pelasg adı Pelasgus adlı bir beyden gelmektedir. Ülke elgini (halkı) Pelasg'tan sonra gelen beylerin adlarına göre adlandırılmaya başlandı.

Yunanistan elgininin (halkının) adı Helen değildir. Helen adını yakıştıran kişi, bir Alman tarihçidir. Yunanistan'ı Osmanlı Devleti'nden koparıp, başına bir Alman teginini (prensini) bey (kral) olarak koyan Avrupalıların, Yunanlılara bir de tarık (tarih) yazmaları gerekiyordu. Böylece kendilerine de bir kültürel kök yaratmış olacaktı. Çünkü artık çökmeye başlayan Osmanlı döneminde Türkleri arsil (barbar) bir toplum olarak ötüngemişlerdi (ilan etmişlerdi). Üstelik Osmanlı topraklarında bol bol petrol de vardı. Gerçekneden de buydu aslında. Alman tarihçi J.G. Droysen, 19. yüzyıl ortalarında yazdığı "Geschichte des Hellenismus" (Helenizmin Tarihi) adlı bitiğinde, Helene sözünün anlamını bilmeden bu adı ortaya attı, ardından da bu ad yaygın olarak kullanılmaya başlandı.

Helene, Etrüskçe eğilmek anlamına gelen *hel* sözünden gelir ve eğilen, kendini alçaltan demektir. Ayrıca kösnü (şehvet) gibi bir anlamı da vardır. Helen adı, Yunanlıların ulusal adı durumuna getirildi. Oysa o döneme kadar Yunanlılar kendilerini Romey (Romalı/Rum) olarak adlandırıyordu. Yunanlılara Helen adını yakıştıran Avrupalı tarihçiler ise onları Grek olarak adlandırdı. Bu ad da Etrüskçedir ve *creice* sözünden gelir. Bu söz, kırık (kınlmış, üzölmüş) anlamına gelir. Ancak bu her iki ad da Yunan elginini aşğılayan adlardır.

Binlerce yıl önceki büyük göçle Orta Asya'dan Avrupa'ya gelen bir Türk Turan kolu da İtalya Yarımadası'na yerleşerek Etrüsk, Rae, Ligur, Lepon, Umbri, Oscan, Venete gibi uygarlıkları kurdu. Bu uygarlıklardan Etrüskler, parlak bir ekinç (kültür) yaratarak tüm İtalya Yarımadası'nı etkiledi. Bugün

Avrupalı tarihçilerin (tarihçilerin) "Roma Krallığı" olarak adlandırdığı birliği Etrüskler kurdu.

MÖ 509'da Lucius İunius Brutus önderliğindeki Etrüsk soyluları Roma'nın son Etrüsk beyi (kralı) Lucius Tarquinius Superbus'u devirerek kamuluğu (cumhuriyeti) kurdular. O dönemde ve hiçbir dönemde "Latin" diye bir halk var olmamıştır. Etrüskler kamuluk (cumhuriyet) dönemiyle birlikte büyük bir ülke olmaya başladıkça, kendilerini Romalı, konuştukları dili de Romak (Romaca) olarak adlandırdılar. Ancak dillerini hiçbir zaman Latince ve kendilerini de Latin olarak adlandırmadılar.

Roma Kamuluğu (Cumhuriyeti), MÖ 509'da Roma Beyliği'nin (krallığın) devrilmesiyle başlayan ve MÖ 27'de Roma İmparatorluğu'nun kurulmasıyla biten Roma dönemidir. Bu dönemde Roma'nın tabırlığı tüm Akdeniz çevresine doğru genişledi. Kamuluğun kurulmasından sonra Raeler, Ligurlar, Veneteler, Oscanlar, Umbriler gibi İtalya'nın öteki Erken Türk halkları, Etrüsklerin yönetimi altında birleştirilerek ülke toprakları genişlemeye başladı. Roma Kamuluğu daha sonra Roma Kağanlığı'na (imparatorluğuna) dönüştü.

Büyük göçle Avrupa'ya gelen Turan halklarından biri de Gallardır. Günümüzün Gal dilleri İskoçça, İrlandaca, Galca gibi dillerden oluşmaktadır. Pelasgça Κελτοι *Keltoi*, Etrüskçe *Galli* olarak söylenmiş olan bu ad, Eski Gal dilinde de *Gal* biçimindedir. Bu söz, büyük ve olgun anlamlarına gelen Sümerce *gal*, Eski Türkçe *kal* sözünden kalmadır. Orta Asya'dan başlayan büyük göç sırasında Avrupa'ya gelen bu kol Orta Avrupa'ya yerleşmiş, buradan da Fransa, Britanya Adaları, İber Yarımadası ile Kuzey İtalya'ya ve bir kısmı da Orta Anadolu'ya dağılmıştır.

Büyük göç sırasında erken bir Türk kolu da günümüzdeki İç Moğolistan-Sarı Irmak bölgesine yerleşti. Burada ortaya çı-

karlan en erken Türk uygarlıkları 兴隆洼 Şinglongva (MÖ 6200-MÖ 5400), 趙宝溝 Caobaogou (MÖ 5400-MÖ 4500), 紅山 Hongşen (MÖ 4700-MÖ 2900), 仰韶 Yangşao (MÖ 5000-MÖ 3000), 龍山 Longşen (MÖ 3000- MÖ 2000) ve 二里頭 Arlitau (MÖ 2000-MÖ 1500) uygarlıklarıdır.

Bu Türkler önce 夏Yayı (Mandarin: Şia) Hanlığı'nı kurdu. Kağan, topluma baskı yaptığı için bir ayaklanmayla devrilerek, kendine bağlı olanlarla birlikte ülkeden kovuldu. Ayaklananlar, yerine 商Şan (Mandarin: Şang) Hanlığı'nı kurdu. Doğuya sürenler ise daha sonra kuzeyde San Irmak'ın yukarıya doğru yay çizdiği alan olan bugünkü İç Moğolistan'da bulunan Ordos'a göçerek, buraya yerleşti.

Ordos'a yerleşen bu Türkler, MÖ 1200 yıllarında iyice güçlenmişlerdi. MÖ 1046 yılında, Şan Hanlığı'na saldırıp başkenti ele geçirdiler ve hanlarını öldürdüler. Ardından da 週 Çuğ (Mandarin: Cou) Kağanlığı'nı (MÖ 1046-MÖ 221) kurdular. Böylece daha önce kuzeye kovulmuş olan Türkler, güneydeki Türkleri tabinlikları (egemenlikleri) altına alarak kendi kağanlıklarını kurmuş oluyordu.

Çuğ Kağanlığı'nın alanı Ordos'un güney doğusu, San Irmak boyu ve güneyiydi. MÖ 256 yılında dağılmaya başlayan Çuğ Kağanlığı, çok sayıda beyliğe bölündü. Çuğ kağanı da, doğuda dar bir alana sıkıştı. Bu beyliklerden biri olan 秦 Çin, ilk önce gücünü yitirerek küçülmüş olan Çuğ Kağanlığı'na son verdi, sonra da ayakta kalan diğer beş beyliği yıkarak Çin Kağanlığı'nı (MÖ 221- MÖ 206) kurdu. Böylece Eski Türkçe ülke demek olan çin, ülkenin de adı olmuştı.

MÖ 210 yılında ayaklanmalar başlayınca, ülke giderek dağlararak 18 beyliğe bölündü. MÖ 202 yılında, torluk (resmî) Çin tarihinde 漢朝 Han Çao "Han Hanedanı" (MÖ 206- MS 220) olarak adlandırılan yeni bir kağanlık kurulmuş oldu. Kuzeyde yaşayan Türkler ise tam bu sıralarda bir kağanlık kurma aş-

masındaydı. Bu kağanlık günümüzde Hun olarak adlandırılıyor. Bu Türkler, bölgedeki diğer Türk boylarını tabınlığı altına alarak güçlü bir birlik kurdu. Bu birliği MÖ 220 yılında Tuman ("Teoman") gerçekleştirdi. Tuman'dan sonra ülkeyi güçlü bir kağanlığa dönüştüren ise Oğlu Mete oldu.

Böylece güneyde Han, kuzeyde Hun adlarında iki Türk kağanlığı ortaya çıkmış oldu. Hun (Mandarin: Şiong Nu) ve Han adlarını Mançu tarihçileri uydurmuştur. Hun adının doğrusu Kun'dur. Kun, Eski Türkçe güç ve kadir (Arapça kudret) anlamlarına gelir. Hunlar kağanlıklarını *Kun*, kendilerini de güçlü, kadirli anlamına gelen *Kunlu*, olarak adlandırdılar. Mançu tarihçileri Han adını ise , Çin'deki Han Irmağı'nın adından almışlardır. Bu ırmağın adı, Türkçe *han* (kağan) sözünden dönüşmüştür. Daha sonra Mançu Çing Kağanlığı (1636-1912) döneminde oluşan Mandarin dilinde kuzeydeki kağanlığın adı *Kunnu* (Kunlu) sözünden bozulan 匈奴 Şiong Nu, güneydeki kağanlığın adı da 漢朝 Han Çao (Han Hanedanı) biçimine dönüştürüldü.

SAKLAR (İSKİTLER)

Germenlerle Slavların kökenine inerken Sakları iyi incelemek gerekir. Çünkü Saklar bizim olduğu gibi, Germen ve Slav toplumlarının da öncülüdür. Avrasya tarihi birbirinden kopuk parçalar değil, bu büyük kıtanın en doğusundan en batısına kadar büyük bir bütünün aşamalarıdır. Büyük göç sonucu batıya yayılan Türk topluluklarından biri de Kimerlerdir. Kimerlerin adı, Eski Türkçe soylu anlamına gelen *king* sözünden gelir. Bu sözün Eski Türk dilindeki -r çoğul ekiyle çoğul hali, *Kinger* ya da *Kingir* biçimlerindedir. Eski Türk dilinde *Kimer* ya da *Kimir* olarak da kullanılmış olan bu adı Pelasglar *Kimmeroi*, Asurlular da *Gimirri* biçiminde söylemiştir. Kimerler üzerine ilk bilgi MÖ 714 yılındaki Asur kaynaklarında yer alır. Bu kay-

naklarda Kimerlerin, II. Sargon'a Urartuları yenmelerinde yardım ettiği anlatır.

Herodot'a göre Kimerlerin bir kolu olan Traklar (Türükler), Hintlilerden sonra dünya üzerindeki en kalabalık topluluktur. Bu Türkler, Balkanlar ve Batı Anadolu'nun yanı sıra tüm Orta ve Doğu Avrupa'ya da yayılmıştı ve bu topraklarda binlerce yıldır yaşıyorlardı. Türükler üzerine ilk belge, İliyada'da Truvalıların bağlaşıkları olarak bulunmaktadır. Çok sayıda boya bölünmüş olan Batı Türkleri (Traklar), uzun süreler küçük beylikler biçiminde yaşadıkten sonra, güçlü birlikler kurmaya başladılar.

Bu beyliklerden en eskisi, Batı Anadolu'daki Turuya'dır (Pelasgça *Troia*). Turuyalılar kentlerini *Turuya* ya da *İl* olarak adlandırdılar (Pelasgça *İlion*). İl, günümüz Türk dilinde de *il* biçimindedir ve ülke/devlet anlamına gelir. Batı Anadolu Türklerinin bölgedeki diğer yerleşimleri İyonya, Karya, Milet, Frigya, Likya, Lidya, Misya gibi beyliklerdir. Batı Türklerinin Balkanlar'da kurduğu beylikler ise İlirya, Makedonya, Odris ve Daçya beylikleridir. Makedonya Beyliği daha sonra büyük bir kağanlığa (imparatorluğa) dönüştü. Ancak Daçya dışındakilerin hepsi MÖ 2. yüzyılda Roma tabırlığı altına girdi. En uzun yaşamış olan Daçya ise, MS 105 yılında Roma'nın eline geçti.

Ancak Kimerlerle onların batı kolu olan Türükler, birden bire ortaya çıkıp sonra da hiç bir iz bırakmadan ortadan kalkan toplumlar değildir. Kendilerini King ya da Türük olarak adlandıran bu Türkler, Sakların kendileriydi. MÖ 5. yüzyılda yaşamış olan Herodot'a göre ise, MÖ 8. yüzyılda doğudan gelen Saklar, Kafkasya ile Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlarda yaşayan Kimerler üzerinde üstünlük sağlayarak onları bu bozkırlardan kovdu. Yine Herodot'a göre Traklar, Kimerlerin yakın oğuşlarıydı (akrabalarıydı) ve bu iki topluluk Karadeniz'in kuzeyinde yaşarken Saklar onları yerlerinden etti.

Gerçekte ise, Avrasya'da bağımsız beylikler biçiminde yaşayan Kimer ya da Türk boyları MÖ 8. yüzyılda bir araya gelerek Sak Kağanlığını kurmuştu. Beyliklerin birleşerek oluşturduğu bu Kağanlığın toprakları doğuda tüm Türkistan topraklarından, batıda Karadeniz Bozkırı ile Avrupa'ya kadar uzanan çok geniş bir bölgeyi kapsıyordu. Birlik içindeki boyların ya da boy birliklerinin birbiriyle olan savaşları ise hiç eksik olmuyordu.

Avrupalı tarihçilerin (tarihçilerin) Hint-Avrupalı İran toplumunu olduğunu öne sürdükleri Sakalar, İskitler ve Yüeciler aslında tek bir toplumdur. Bunların hepsi Sak Türkleridir. Avrupalı tarihçilerin bu çanımlarını (iddialarını) dayandırabilecekleri hiçbir yazılı Sak belgesi de yoktur. Çünkü Sakların bir İran dili konuştuklarına ilişkin Sak Kağanlığı döneminden kalan herhangi bir yazılı kalıt yoktur. Bugün o dönemden kalan tek bir yazılı kalıt vardır, o da Eski Türk bitiğiyle (alfabesiyle) yazılmıştır ve Eski Türkçedir. Bu kalıt, Issık Kurganı'nda ortaya çıkarılan MÖ 500 yıllarına karaşlı (ait) Saklardan kalma bir gümüş kepeçdir*.

Sak adı, Sümerce iyi, güzel, değerli, erdemli anlamlarına gelen *sağ* sözünden gelir. Bu söz Eski Türk diline sağ, sağlam, sağlık, iyi, güzel, tatlı, us (akıl), anlayış anlamlarına gelen *sağ* olarak evrilmiştir. Günümüz Türk dilinde de *sağ* olarak kullanılmaktadır ve Türkçede bu kökten türeyen çok sayıda söz (kelime) bulunmaktadır. Sak adını Elamlılar *Saka*, Pelasglar *Sakai* ya da *Skifoi*, Etrüskler / Romalılar *Sacae*, Asurlular da *Askuzai* olarak adlandırdılar. Günümüz Çinlileri ise, eski Çin kayıtlarını Mandarin dilinde okuyarak *Say* olarak adlandırmaktadır.

* Bu gümüş kepeçde şöyle yazar:

"Ağa sanga oçuk, baz çok boqun içre azuk" (Ağa sana yürek, yabancı çok! Boyun (soyun) içine azık). [Burada Eski Türkçe "yürek" anlamına gelen "oçuk" sözü, günümüz Türkçesine "ocak" olarak dönüşmüş, "yabancı" anlamına gelen "baz" sözü daha sonra "bazar/pazar" sözünün kökeni olmuştur.]

Bir de Eski Çin kaynaklarında bulunan 月氏 Yuè zhī (okunuşu: Yü cı) adında bir halk vardır ki, bunlar da Sakların doğu koludur. Eski Çin kaynakları Sak Türklerinin bugünkü Kırgızistan ile Doğu Türkistan'daki İli Kazak özerk bölgesi ve Çu ırmaqları koyaklarında (vadilerinde) yaşadıklarını belirtir. Han Kitabı'nda, bölgenin adı Sak ülkesi olarak geçer. Dolayısıyla, bugünkü Doğu Türkistan ve Kansu'da yaşamış olan Yüeciler de bir Sak koludur. Çin kaynaklarında bu halk eski yazılışıyla 禺氏 (Mandarin okunuşu: Yü şı), yeni yazılışıyla 月氏 (Mandarin okunuşu: Yü cı) olarak geçer. Mandarin dilinde 玉石 (Mandarin okunuşu: Yü şı) ise, yeşim taşı demektir. Eski Çin kaynaklarında bu sözün eski yazılışı 禺氏 (Mandarin okunuşu: Yü şı) biçimindedir. Görüldüğü gibi, bu ad bir elgin (etnos) adı değil, bir taş adıdır; yeşim ya da yada taşı. Bunlar "Yü cı" ya da "Yü di" adında ayrı bir boy değil, Sak Kağanlığı'nın doğu topraklarında, bugünkü Doğu Türkistan'da oturan Türklerdi. Yeşim taşı üretimiyle uğraştıkları için de kendilerine Yeşimci ya da Yadaçı deniyordu.

MÖ 3. yüzyılda batı kanadı kanşıklık içinde olan Sak Kağanlığı, Orta Asya'da Kun Kağanlığı ile güç kavgasına girdi. Kun Kağanlığı yavaş yavaş güçlenerek Sak Kağanlığı ile savaşmaya başladı. MÖ 133-132'de Kun Kağanlığı, Sak Kağanlığı'na saldırarak onları İli Koyağı'ndan çıkardı ve bu bölgeye yerleştirdi. MÖ 166'da Sak Kağanlığı, Bactria bölgesinde Büyük İskender'in ölümünün ardından kurulan Selevkos Kağanlığı'nın tabiriye nasip son verdikten sonra, Sak Kağanlığı içindeki bir Türk boyu olan Partlar İran'ı ele geçirdi ve bugün Arşaklı olarak adlandırılan Part Kağanlığı'nı kurdu. [Eski Türkçe *bart*/*part* (Etrüskçe *partha*) olan bu söz **parmak** / parçalamak anlamına gelir.]

İşte bir kısım Avrupalı tankçının (tarihçinin) Sakları Hint-Avrupalı bir İran toplumu yapma çabaları burada başlamaktadır. Bu tankçılar, Türkleri tanktan sildikten sonra, "Hint-Avrupa elgini" ve "Hint-Avrupa dili" diye bir çarım (iddia) or-

taya atıldılar. Bu çarıma bir kın (kılıf) uydurabilmek için de Sümerlilerin ve Elamlıların dillerini soyu tükenmiş diller olarak gösterdikten sonra, Elamlıların kurduğu Agamanişli Kağanlığı toplumunu Pers olarak adlandırdılar. İran'ı ele geçiren Part adlı Türk boyunun kurduğu kağanlığın toplumunu da Pers ya da Part olarak adlandırdılar. Ancak Part mı yoksa Pers mi olarak adlandıracakları konusunda henüz kesin bir yargıya varmış değiller.

Asur kaynaklarına göre Kafkasya üzerinden Doğu Anadolu'ya gelen Kimer boyları MÖ 714'te, Asurluların Urartu olarak adlandırdığı Bayanili Türklerine, ardından da Orta Anadolu'ya doğru saldırılara başladı. Daha sonra Karadeniz ve Ege bölgelerine de saldıran bu Türk boyları, MÖ 696'da yine bir Türk kolu olan Friglerin (Türüklerin) başkenti Gordion'u yağmaladı. Sonra da, Asur kağanı Asarhaddon MÖ 679 yılında onları Hubuşna (Ereğli) çevresinde bozguna uğrattı. Beyleri Taspar (Pelasgça *Teuspa* ya da *Teispes*), Asurlulara karşı yapılan bu savaşta yenildi.

Asur belgelerine göre, MÖ 7. yüzyılın başlarında Kimerler Bayan İli'ni yendi. Bir Mada önderi olan Kastar (Asurca *Kaştarriti*), MÖ 670'lerin başında Asur topraklarına bir saldırı tasarladı. Bağlaşları arasında Kimerler ve Manaylar da vardı. Manaylar, Doğu Anadolu'daki Bayan İli Türkleriydi. Sak beyi İşbağa (Asurca *İşpakai*), Madalılarla (Medlerle) bağlaş kurdu. [İşbağa, Eski Türk dilinde yüksek bir rütbe adıdır.]. İşbağa, Asur kağanı Esarhaddon'a karşı yapılan savaşta öldü ve yerine MÖ 675'te oğlu Bartu (Asurca *Bartatua*) geçti. [Bartu, Eski Türkçe kırmak, parçalamak demek olan *bartmak* sözünden türev olup, parçalayan anlamına gelir.]

MÖ 670'lerde önderleri Bartu yönetimindeki bu Türkler, Asurluların topraklarına baskınlar düzenledi. Asur kağanı Esarhaddon, büyük ölçeklerde vergi ödeyerek onlarla barış yaptı.

Ancak, Kastar'ın kurmuş olduğu bağlaş kısa bir süre sonra parçalarınca, Asurlular Kastar'ın güçlerini engelledi. Sonunda Bartu, Asurluların tabınığını onamak zorunda kaldı. Asurlular, Sakların yardımıyla MÖ 653 ile MÖ 652 yılları arasında Madalılara boyun eğdirdi. Yardımlarına ödöl olarak Asurlular, Mada ülkesinin yönetimini Saklara bıraktı. Bartu öldüken sonra yerine oğlu Batu (Pelasgça *Madios*) geçti. MÖ 645'ten sonra Saklar Filistin ile Mısır'a büyük bir baskın düzenlediler. Herodot, Sakların bu süre içinde tüm Asya'ya saldırdıklarını ve vergiye bağladıklarını yazar.

Kimer beyi Taspar'ın yerine geçen oğlu Toktamış (Asurca *Tugdamme*, Pelasgça *Lugdamis*), MÖ 640'larda Kilikya bölgesinde Lidyalılar ile yapılan bir savaşta öldü. Toktamış'tan sonra MÖ 630'ta yerine oğlu Sançak şat (Asurca *Sandakşatra*) geçti. [Sançak, Eski Türkçe sançan, vuran, yenen; şat: önder, yönetici demektir]. Asur kağanı Aşurbanipal döneminden kalan Asur belgelerine göre Lidya ile yapılan savaşta Toktamış ölünce, yerine savaşta sağ kalan oğlu Sançak şat geçti ve daha sonra Sak Kağanı oldu. MÖ 7. yüzyıldan sonraki Asur kaynaklarında artık Kimer adı geçmez. Bundan sonra yalnızca Saklardan söz edilir. Daha önce Sak Kağanlığı'nın tabınığını altına girmemiş olan Türk boyları, Sançak şat'ın kağan olmasından sonra kağanlıkla birleşti.

Saklar, Mada (Med) kağanı (Asurca) Umakiştar'ın MÖ 625 yılında gücü ele geçirmesine dek Mada Kağanlığı'nı yönetti. 620'lerde Mada kağanı Umakiştar, verdiği bir şölende çok sayıda Sak beyini öldürdü. Bunun üzerine Sakların bir kısmı Karadeniz Bozlan'na geri döndü. MÖ 612'de Madalılar ve Saklar, Asur Kağanlığı'nın yıkıldığı Ninova Savaşı'na katıldılar. Böylece Saklar, Orta Doğu'yu büyük ölçüde etkileyen bir güç olarak varlık göstermişlerdi.

Coğrafyacı Strabo, Seyhun ve Ceyhun ırmaklarına arasındaki bölgeye Seyhun Irmağı'nın kuzeyindeki İli ve şu koyak-

larının (vâdilerinin) bulunduğu bölgeden gelen *Asioi*, *Pasianoi*, *Tokharoi* ve *Sakaraulai* adlarındaki Sak boylarından söz eder. Bu boylar anlaşılacağı gibi Aslar (ya da Azlar), Basanlar, Tağarlar ve Sakarlar gibi Türkçe adlar taşımıştır. *Basan* adının ne demek olduğu açıktır. *As* adı, Sümerce vurmak, kesmek, ezmek gibi anlamlara gelen *gaz/kas* sözünden dönüşümdür. *Sakaraulai*, Sak (özenli, dikkatli) adının -r çoğul eki almış biçimi olan Sakar'dır. Yine Eski Türk dilinde *tağar*, dağar demektir. Ancak kimni Avrupalı tarihçiler Pelasgça *Tokharoi* biçimindeki söylenişten Toharlar adında "Hint-Avrupalı İran" bir toplumu uydurdular.

MÖ 6. yüzyılın sonlarına doğru Agamanişli kağanı Darayavuş, Elam ülkesinde Mısır'dan Hindistan'a kadar uzanan dünyanın en güçlü kağanlığını kurdu. Bugünkü Yunanistan topraklarını ele geçirmeyi tasarlayan Darayavuş, ilk önce Sak Kağanlığı'na karşı İran'ın kuzeyini güvence altına almaya çalıştı. Böylece Darayavuş Saklara savaş açtı. MÖ 520-519 yılları arasında bir Sak boyunu yenerek, beyleri Sagun'u (Asurca *Skunkha*) tutsak etti. [Sagun, Eski Türkçe doktor, otacı, sağaltıcı anlamına gelir].

Sak toprakları olan Seyhun ile Ceyhun ırmakları bölgesi Agamaniş Kağanlığı'nın eline geçti. Daha sonra Darayavuş, Kapadokya ilteberini (vâlisini) büyük bir donanmayla, Herodot'a göre 600 gemiyle, Sak Kağanlığı'nın Karadeniz Bozkır'ı bölgesine göndererek birkaç Sak soylusunu tutsak etti. MÖ 512'de İstanbul Boğazı'na gemileri yan yana dizdirip urganlarla bağlayarak bir köprü kurdu ve boğazları geçti. Balkanlar'daki Türuk (Trak) boylarını yendikten sonra, Tuna'yı aşarak büyük bir ordu ile, Herodot'a göre 700 bin askerle, Karadeniz Bozkır'ına saldırdı.

Bu sırada Sak Kağanlığı eski Türk geleneğindeki ülüş sistemine göre, başlarında İdi Antar'ın (*İdanthysus*) olduğu büyük kağan ile sağında ve solunda başlarında Sak Apa (*Scopasis*) ile

Tagag'ın (*Taxacis*) olduğu üç hanlık biçiminde örgütlüydü. [İdanthysus: İdi Antar; 'kutsal and içmiş'; ıdı: 'kutsal', antar: 'and içen' demektir. Eski Türk dilinde *angar* ve *antar* sözleri and içirmek anlamına gelir. Scopasis: Sak Apa; *apa*: 'ata/baba' demektir. *Taxacis*: Tağag; dağ gibi demektir.]

Saklar angalarını (hayvanlarını) kuzeye taşıyıp, çekildikleri topraklardaki ekinleri ateşe vererek Agamaniş Elamlılarına saldırdı. Ağır kayıplar veren Darayavuş, Azak kıyılarında İdi Antar ile barış görüşmelerine oturmak zorunda kaldı. Darayavuş ile ordusu sonunda Elam'a geri çekildi ve Sak kağanlığı büyük bir ün kazandı.

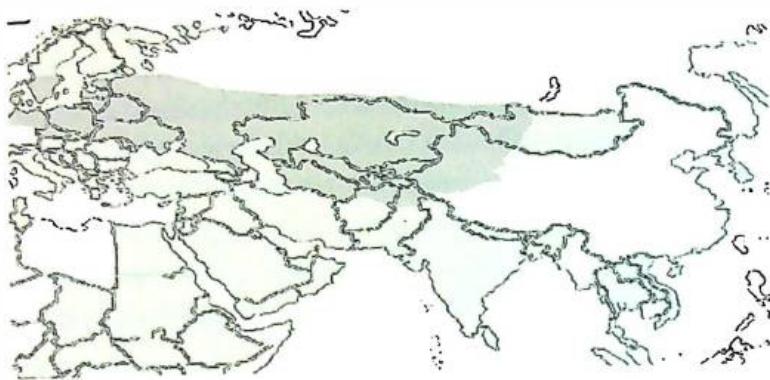
Daha sonra Sakların başına geçen Tomruş (Tomris), barışçıl ama savunmaya önem veren bir yapıya önem veriyordu. [*Tomris* ya da *Tomaris* olarak bozulan bu adın Türkçesi 'tomruk gibi kesen' ve 'kan akıtan' anlamlarına gelen Tomuruş'tur (Tomruş olarak da söylenir). Bu kendi adı değil, sonradan kendisine verilen bir sandır.]. Bunu bir zayıflık olarak gören Darayavuş'un oğlu Kuruş (MÖ 486-MÖ 465) ise, durmadan Sak Kağanlığı topraklarına akınlar düzenliyordu. Kuruş sonunda büyük bir orduyla Sak topraklarına saldırdı. Ancak yapılan savaşı Saklar kazandı. Ölenler arasında Kuruş da vardı.

Daha sonra Sak Kağanlığı Balkanlar'daki Türuk (Trak) boylarına saldırdı. Ancak, bugünkü Bulgaristan ve Romanya ile Türkiye ve Yunanistan'ın Trakya bölgelerini kapsayan Türuk boylarının kurmuş olduğu Odris Beyliği, Sak Kağanlığı'nın saldırılarını durdurdu. Tuna, Sak Kağanlığıyla Odris Beyliği arasındaki sınır olarak belirlendi ve iki ülke arasındaki ilişkiler düzeldi. Sak Kağanlığı ayrıca kuzeybatıya (Doğu ve Kuzey Avrupa'ya) doğru genişleyerek, buralardaki Türk boylarına boyun eğdirdi. Karadeniz kıyılarında ve Kırım'da kağanlığa boyun eğmeyen kentlerle, Tın (Don) Irmağı kıyısındaki Türk boyları kağanlığın tabınılığı altına girdi.

MÖ 4. yüzyıl, Sak Kağanlığı'nın en parlak çağı oldu. Sak kağanı Ateas [Ata], Tuna ile Azak Denizine dökülen Tania Irmağı arasındaki Türk boylarını birleştirdi. Ardından Tuna boylarından Sava Irmağı'na kadar olan toprakları ele geçirerek Karadeniz'den Adriyatik'e kadar uzanan bir ködü (ticâret) yolu kurdu. Ata'nun batıya doğru genişlemesi, onu MÖ 339'da Makedonya beyi *Philip* [Bilip / Pilip: bilmiş, bilgili] ile karşı karşıya getirdi. Makedonya Türkleriyle yapılan savaşta Ata ölünce, Sak Kağanlığı gerilemeye başladı.

Pilip'in oğlu Aleksander [Alık Sançar; alık: açık kızıl, sançar: sançan, vuran, yenen], Sak Kağanlığı'na saldırıyı sürdürdü. MÖ 331'de, Alık Sançar'ın generali *Zopyrion* [Çapar / Çopur: atlı savaşçı], Sak topraklarına 30 bin kişilik bir orduyla saldırdı. Ancak Olbia yakınlarında Saklar Makedonları püskürterek, Çapar'ı öldürdüler. Sak Kağanlığı ayrıca Alık Sançar'ın Orta Asya'ya saldırısı sırasında da büyük bir direniş gösterdi.

Bu sıralarda Karadeniz Bozkırı'ndaki kimi Türk boyları yavaş yavaş ayaklanmaya başlamıştı. İlk ayaklanma MÖ 310 yılında oldu. Ancak Sak Kağanlığı, bu ayaklanmayı bastırdı. Bundan sonra Sak Kağanlığı'nın Karadeniz Bozkırı'ndaki batı kanadında kısa süreli bir dağınıklık yaşandı. Ancak MÖ 3. yüzyıl içinde Sak Kağanlığı'nın batı kanadı bir dalgalanma yaşasa da dağılmadı. Avrupalı tankçılara (barhçilere) göre İskitler MS 1. yüzyılda gizemli bir biçimde ortadan yok oldu. Ancak Sak Kağanlığı bir iç kanşıklık yaşamış olsa da Saklar ortadan kalkmamıştı.

Saklar

Traklar

DAÇYA TÜRK BOYLARI

Aşağı Tuna'nın kuzeyi, bugünkü Romanya'nın bulunduğu topraklar, Roma kaynaklarında *Dacus* (çoğul *Daci*) olarak geçer. Pelasglar bu bölgeyi *Geta* (çoğul *Getae*) olarak adlandırmıştır. Bu iki söz de Türkçedir. *Dacus* *dağ* sözünden, *Geta* da *ket* / *kat* sözünden bozulmuştur. Türk diline *kat* ya da *ket*; sert, katı, tabaka, engel gibi anlamlara gelir. Daçya, bugünkü Romanya'da Karpat dağlarının bulunduğu dağlık bölgedir.

MÖ 1200 yılına kadar çeşitli Türuk (Trak) boylan kuzeyde Güney İskandinavya'dan, güneyde Balkanlar ve Batı Anadolu'ya kadar çok geniş bir bölgede yaşıyorlardı. MÖ 1000 yıllarında, Karpat-Tuna bölgesinde yaşayan Daçyalı Türukler, MÖ 4. yüzyıldan MS 1. yüzyıla kadar büyük beylikler kurdular. Daçya'da ilk Türk beyliği, MÖ 4. yüzyılda kuruldu. Romalı komutan Gaius Scribonius Curio, MÖ 1. yüzyılda Daçya'ya saldırdı. Ardından başka bir Romalı general Marcus Licinius Lucullus, Trakya'ya saldırarak Balkan Dağları ile Tuna arasındaki bölge olan Moesia'nın tümünü talan etti. MÖ 72'de orduları *Mikra Skythia* (Küçük Sakya) olarak adlandırılan bölgeyi ele geçirdi. Küçük Sakya, bugünkü Bulgaristan'ın Dobruca bölgesi ile Romanya'nın güneydeki küçük bir kesimini kapsayan alandır.

MÖ 82-44 yılları arasında Daçya Beyliği, en geniş sınırlarına ulaşarak, bir kağanlığa dönüştü. Kağanlık, bugünkü Romanya ile Bulgaristan'ın önemli kesimlerini kapsıyordu. MÖ 100 yılına gelindiğinde karaçusu (nüfusu) iki milyonu bulan Daçya Türkleri, 400 bin km²'den daha büyük bir alanı denetliyordu. MÖ 55'ten başlayarak Daçya Kağanı Buruş (Eski kaynaklarda *Buruista* ya da *Burebistas*), Karadeniz kıyısındaki kentlere saldırarak, bugünkü Ukrayna'daki Olbia'dan Güney Bulgaristan'daki Apollonia'ya kadar olan kaleleri ve Balkanlar'a kadar uzanan Tuna ovasını ele geçirdi. [Jordanes'in *Getica*'da *Buruista* olarak yazdığı bu adın, *bur* kökünden türev olan ve buran / büken

anlamına gelen *bıruş* sözünden dönüşmüş olması gerekiyor.].

MÖ 49-44'teki Sezar ile Pompey arasındaki Roma iç savaşı sırasında Pompey, Buruş'un desteğini aldı. İç savaşı kazanan Sezar, Daçya'yı Roma için bir keynem (tehdit) olarak görerek, Buruş'a karşı bir saldırı başlatmayı tasarladı. Buruş'un o sırada 200 bin kişilik bir ordusu vardı. Ancak Sezar, MÖ 44'te bir pusuyla öldürüldü. Buruş da o yıl bir ayaklanma sırasında öldürüldü. Kağanlığın ortunal (mekezi) yapısı soylularının ayrıcalıklarını kısıtladığı için, Daçya soyluları Buruş'u bir pusuyla öldürdüler. Buruş'un ölümünden sonra Daçya Kağanlığı dağılarak, küçük beyliklere bölündü.

Roma imparatorları Domitian ile Tiberius yönetimleri arasındaki dönemde, Daçya gücünü yitirdi. Daçyalılar, Romalıları Daçya topraklarından uzak tutmak için savunmaya geçmeye zorlandılar. İç çatışmalar yaşayan Daçya, artık Roma İmparatorluğu için önemli bir keynem (tehdit) oluşturmuyordu. Daçya, MS 68-87 arasında Dura (Jordanes'in yazdığına göre *Duras*) döneminde yeniden yükselmeye başladı. [Dura/Tura, Eski Türkçe yaşam/soluk ve kalkan/tahkimat anlamlarına gelir ve Eski Uygur belgelerinde, Turakişi adı olarak da geçer]. Daçya'nın gücü bu dönemde genişleyerek bugünkü Slovakya, Moldova ve Valakya'ya yayıldı. MS 69'da Daçyalıların Roma'nın Moesia iline (eyaletine) yaptığı bir saldırıyı, Romalı komutan Licinius Mucianus püskürttü.

Moesia'nın Romalı ilteberi (vâlisi) Oppius Sabinus, Daçyalıların Roma topraklarına yaptıkları akınlarının ardından bir ordu kurarak onlarla savaşa girdi. Ancak Dura, Oppius Sabinus'u yenerek, başını kesti. Bundan sonra yaşlanmış olan Dura, yetkilerini Teke Bal'a (Roma kaynaklarında *Decebalus*) aktararak, onun danışmanlığını yapmaya başladı. [Eski Uygur belgelerinde Teke, erkek adı olarak geçer. Bal, parça / dilim demektir.]. Yenilgi haberi Roma'ya ulaştığında, Roma yurttaşları düşmanın saldıracağından korkmaya başlamışlardı. Bu korku ne-

deniyle MS 85'te, Roma İmparatoru Domitian tüm ordusuyla birlikte İllırya ile Moesia'ya girerek, komutanı Cornelius Fuscus'a Tuna'yı geçmesini buyurdu. Daçyalılar Tuna Irmağı boyunca geri itildiler, ancak Fuscus pusuya düşürölerek öldürölldü ve Roma ordusu büyük bir yenilgiye uğradı. Savaştan sonra MS 88'de, Teke Bal elçi göndererek Romalılarla bir barış yaptı. Antlaşma koşullarına göre, Teke Bal Roma savaş tutsaklarını geri verecek ve Romalılar Daçyalılara yılda 8 milyon sester vergi ödeyecekti.

Teke Bal'ın yengişi (zaferi) saygınlığını artırmıştı. Kağanlığın gücünü ortulaştırınaya (merkezileştirmeye), duralar (tahkimatlar) ve savaş araçları yapmaya başladı. Teke Bal'ın sarayı, Roma'dan hoşnut olmayanlar ve kaçaklar için bir sığınak durumuna gelmişti. Sarmatae, Bastarnae ve Roxolani boylanrı bir araya getirerek örgütlemiş olan Teke Bal, Kudı (Roma kaynaklarında *Quadi*) ile Yazığ (Roma kaynaklarında *Jazyges*) gibi boylanların ise desteğini alamamıştı. Ancak onlardan, yapacaklarını engellemeyecekleri güvencesini aldı. [Kudı, Eski Türkçe aşığı, kuzey anlamına gelir. Yazığ, Eski Türkçe kahverengi demektir.]. Kudı boyu, bugünkü Çekya'da, Yazığ boyu da bugünkü Macaristan ve Sırbistan'da yerleşikti.

Teke Bal'ın Romalılara yitirdiğı topraklarından vazgeçmeye sesinci (niyeti) yoktu. En kısa sürede, Roma'yı destekleyenlerden öç aldı. Önce Yazığların topraklarını ele geçirdi. Roma topraklarından kaçanları dolumlandırarak (silahlandırarak) barış antlaşmasını bozdu. Romalıların saldırmasını beklemeden, 105'te Roma topraklarına saldırdı. İmparator Trajan bunun üzerine hemen kuzeye gitti. Bu sırada Teke Bal, gerilla baskınlarıyla Roma ordularına saldırımayı sürdürüyordu. Bu arada Trajan da büyük bir saldırı için ordularını düzenliyordu. Teke Bal barış için görüşmeye çalıştı. Ancak Trajan, Teke Bal'ın tutuzmasını (teslim olmasını) isteyince, Teke Bal bunu üznedi (reddetti).

Teke Bal'ın yanındaki boylar onu terk edince, Trajan 105 yılında Daçya'nın başkentine doğrudan bir saldırı başlattı. Uzun bir kuşatmadan sonra, Romalılar kenti ele geçirdi. Teke Bal avuluyula (âilesiyle) birlikte kaçmayı başararak, Karpat dağlarında bir gerilla savaşı başlattı. Ancak sonunda Romalılar Teke Bal'ı köşeye sıkıştırdı. Bunun üzerine Teke Bal boğazını keserek kendini öldürdü. Teke Bal'ın başı ve sağ eli kesilerek, Trajan'a götürüldü. Bundan sonra Daçya, Roma topraklarının bir parçası durumuna geldi.

Kunlar

İskenderiyeli coğrafyacı Ptolemy (90-168) *Khunnoi, Bastarnoi, Roxolanoi, Sarmatoi* adlarındaki *Skifoi* (Sak) boylarından söz eder. Daha sonra bu adları Batı Romalı yazarlar *Chunni, Bastarnae, Roxolani, Sarmatae* ve *Sacae* olarak andılar. Ptolemy'e göre, Bastarnoi boyunun yaşadığı bölge, Dinyeper Irmağı ile Karpat dağları arasındaki bölge olan bugünkü Romanya'nın kuzeyiydi. Roxolanoi boyunun yaşadığı bölge, Baragan bozkırlarının bulunduğu bugünkü Romanya'nın güney doğusuydu. Sarmatoi boyunun yaşadığı bölge de Bastarnoi ile Roxolanoi arası olan bugünkü Romanya'nın hemen kuzey doğusundaki Karadeniz kıyısıydı (Bugünkü Ukrayna'nın güney batı ucu ve Moldova). Böylece Ptolemy Bastarnoi, Roxolanoi ve Sarmatoi boylarını topluca Khunnoi olarak adlandırmaktadır. Ancak, Türkleri Fars yapmaktan pek tat alan Avrupalı tarihçilerin (tarihçilerin) hemen hepsi, Khunnoi dışındaki boyların, İran boyları olduklarını öne sürmektedir.

Bastarnoi, Bastarnae ya da Bastarni adı Türkçe *bastıran* sözünün, Roxolanoi ya da Roxolani (okunuşu rokolani) adı Türkçe *aroklan / aruklan / arıklan* (dinlenen, eğitilen, disiplinlenen) sözünün, Sarmatoi, Sarmatae ya da Sauromatae adı Türkçe *sarmat* (sardıran, saran, kuşatan) sözünün, Khunnoi ya da Chunni adı Türkçe *kun* (güçlü, kadırlı) sözünün, Sacae ya

da Scifoi adı da Türkçe *sak* (sağ, sağlam) sözünün Doğu ve Batı Roma dillerindeki söylenişleridir. Görüldüğü gibi Romanya içinde ve hemen kuzeyinde yaşayan boylar Sak Türklerinin bir kolu olan Daçya Türuk (Trak) boyları, onların kuzeyinde ve Karadeniz Bozkır'ında yaşayan boylar da diğer Sak Türkleriydi. Daçya'dak Kun boyları Sarmat (*Sarmatoi*), Bastıran (*Bastarnoi*) ve Aruklan (*Roxolanoi*) boylarından oluşuyordu. Daha sonra Doğu Roma kaynaklarında Sarmat boyu *Akatziri* (Ak Oğur) olarak, Aruklan boyu *Altziagir* (Altı Oğur) olarak, Bastıran boyu da *Bittigur* (Beş Oğur) olarak geçer.

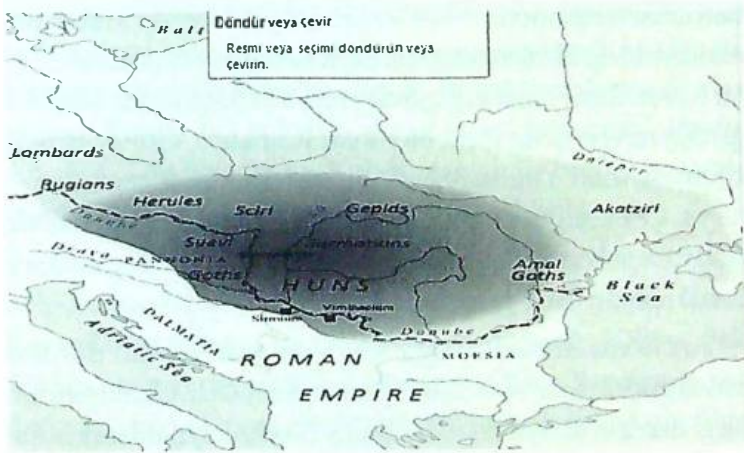
Ancak Avrupalılar, Ptolemy'nin Romanya ve çevresinde yaşadığını yazdığı Khunnoi (Kun) boylarının yerini büyük bir ustalıkla değiştirip, Karadeniz Bozkır'ın doğusuna yerleştirdiler. Avrupalıların yaptığı bu düzmece (sahtekârlık), yazdıkları tarihe (tarihe) bir temel oluşturmak içindir. Böylece "Barbar-göçebe Moğollar", "Uygur Gotları" Karadeniz Bozkır'ından kovarak "Kavimler Göçünü" başlatacaktı. Boylar göçünün başladığı bu dönem, "Hint-Avrupacı" yazarların İskitlerin birden bire ortadan yok olduklarını öne sürdükleri dönemdir. Daçya Kunlarının, Asya'daki Kunlarla hiç bir ilgileri yoktur. Ancak bu Türkler de, kurmuş oldukları kağanlığa Kun adını verdiler.

Daha önce MÖ 100 dolayında Ak Oğurlar, beyleri Tası (Roma kaynaklarında *Tasius*) önderliğinde, Kırım'daki Boğaziçi Beyliği'ni ele geçirmek isteyen bir Türk beyi Balak'ı (Roma kaynaklarında *Palacus*) desteklemek için onlarla birlikte Boğaziçi'ne saldırdı. [Tası ya da Taspar, Eski Türkçe *tas* olarak da söylenen taş kökünden türev olup, "taş gibi" anlamına gelir. Balak, manda yavrusu demektir ve Türkler arasında kişi adı olarak kullanılmıştır.]. Ancak Boğaziçi Beyliği'nin Agamanişli Part valisi VI. Batur Ata'dan (Roma kaynaklarında *Mithradates*) yardım istemesi üzerine Batur Ata, komutanunu bir orduyla Kırım'a gönderdi ve Balak bu savaşta yenildi.

MS 1. yüzyılın ortalarında Ak Oğurlar, Daçya'daki Beş Oğurlar ve Altı Oğurlarla birlikte Tuna boyunca Roma topraklarına saldırıya başladı. 68-69'da böyle bir baskın sırasında Roma'nın 3. lejyonu, dokuz bin Ak Oğur atlısını yok etti. Daha sonra Ak Oğurlar, geç almak için 92 yılında Beş Oğurlar ve Altı Oğurlarla birleşerek Romalılara yeniden saldırdı ve Roma'nın 21. lejyonunu yok etti. 101-102'de Trayan'ın Daçya'ya saldırması sırasında Ak Oğurlar, Beş ve Altı Oğurlara yardım için kendi atlı güçlerinin çoğunu gönderdi. Ancak Nicopolis ad Istrum'daki savaşta yenildiler. Bu yenilgi üzerine Ak Oğurlar, Trayan'ın Daçya Devleti'ni yıktığı 105 yılındaki son savaşa katılmadı. Böylece Romalılar, Daçya Türklerini ezip Roma ili (eyaleti) Dacia'yı kurarak Ak Oğurların sınırlarına kadar dayandılar. 150 yılı dolayında İmparator Hadrian, önceden var olan bir dizi savunma siperlerini güçlendirerek sınır olan Tuna Irmağı boyunca çok sayıda kale yaptırdı. Daha sonra, 3. yüzyılda Marcus Aurelius, Tuna sınırını boyunca Kunlara karşı bir dizi savaş yürüttü.

Roma'nın Daçya Beyliği'ni yıkmasından yaklaşık 50 yıl sonra 150 yılında, Daçya Türük (Trak) boylarından Ak Oğurlar (*Sarmatoi*), diğer Daçya boyları Beş Oğurlar (*Bastarnoi*) ve Altı Oğurlarla (*Roxolanoi*) birleşerek, bugünkü Romanya ve çevresinde bir beylik kurdu. Bu beylik, Kun Beyliği idi. Kunlar, 250-251 yılında Philippopolis (günümüzdeki Plovdiv) kentini ele geçirerek Roma İmparatoru Decius'un öldürüldüğü Abrittus Savaşı'nda Romalıları yendi. Kunlar Romalıları karşı ilk deniz baskınlarını 250'lerde gerçekleştirdi. 253'teki deniz saldırılarında Chalcedon, Nicomedia, Nicaea, Apamea Myrlea, Cius ve Bursa kentleri de içinde olmak üzere, Bithynia ve Propontis'in geniş bölgelerine akınlar düzenlediler. Baskınların sonunda, Kırım ve boğazı üzerindeki denetimi ele geçirilerek Olbia ve Tyras da içinde olmak üzere birkaç kenti ele geçirdiler.

260 yılında Kunlar, Roma'nın Pannonia iline (eyaletine) saldırmaya başladılar. Pannonia, çoğunluğu Macaristan'da olmak üzere, Avusturya, Hırvatistan, Sırbistan, Slovenya ve Bosna-Hersek sınırları içerisindeki bölgedir. Bir süre sonra kimi Kunlar, paralı çeri olarak Roma ordusuna girmeye başladı. Kunlar, birkaç yıl sonra İtalya'ya saldırmaya kalktılar. Ancak, kuzeyden ilerleyen Claudius önderliğindeki bir Roma ordusu Naissus yakınlarında onları durdurdu. 269'da yapılan savaşta, her iki ordu da büyük yitkiler verdi. Romalılar geri çekiliyormuş gibi yaparak Kunları pusuya düşürdü ve yaklaşık 50 bin Kun çerisini öldürdü ya da tutsak aldı. Sağ kalanlardan kimileri imparatorluk topraklarına yerleştirilirken, bir kısmı da Roma ordusuna alındı. 270 yılında Kunlar yeniden Roma İmparatorluğu'na saldırmaya kalktılar, ancak Romalılar onları yine yendi. Ardından 276'da İmparator Marcus Claudius Tacitus, Kunları bir kez daha yendi.

Kunlar

4. yüzyıl ortalarında Kun Beyliği güçlü bir kağanlığa dönüşmüştü. Bu dönüşümü gerçekleştiren kişi, Kam Tarkan'dı ve 370 yılına kadar kağanlık yaptı. Kam Tarkan, Romanya ve çevresinde önemli bir güç durumuna gelerek, tabırlık alanını batıya doğru genişletmeye başladı. Kam Tarkan'ın ölümünden sonra kağanlığa gelen Balamir 370'te, Gutlara saldırmaya başladı. [Balamir, güçlü demektir.]. 374 yılında Kun Kağanlığı orduları İdil Irmağı kıyılarına dek ilerleyerek, Gut Kağanlığı'nı ortadan kaldırdı. Bundan sonra Gutların bir kısmı Kunlara katıldı. Bir kısmı da Kunlardan kaçarak Roma topraklarına sığındı.

Balamir'den sonra Ulduz [Ulduz/Yıldız] kağan oldu. Ulduz, 392'de Balkanlar'a baskınlar düzenlemeye başladı. Kunlar, 384'te de Pannonia'nın büyük bir bölümünü oluşturan Macar Ovası'nı ele geçirdiler. Roma İmparatoru Theodosius'un 395 yılında ölmesi üzerine, Kunlar yeniden saldırılara başlayarak, Balkanlar üzerinden Trakya'ya akınlar yaptılar. Ardından Romalılara karşı ilk olarak büyük çaplı saldırılara başladılar. O yıl bir Kun ordusu Tuna'yı geçerek Trakya'yı yağmaladı. Kun Kağanlığı'nın en geniş alanı bugünkü Romanya, Güney Rusya, Ukrayna, Eski Yugoslavya, Bulgaristan, Macaristan, Avusturya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Almanya, Doğu Fransa, Hollanda, İskoçya, Danimarka ve Güney İskandinavya'yı içine alan 4 milyon Km²'yi kapsıyordu.

Batı Roma İmparatorluğu, sınırlarını aşan Gutları durdurmakta güçlük çekince, Ulduz'dan yardım istedi. Ulduz yardım isteği üzerine, 406 yılında Ara Tagay (Roma kaynaklarında *Radagaisus*) yönetimindeki Gutları, bugünkü Floransa'nın güneyinde yenilgiye uğratarak, Ara Tagay'ı öldürdü. [Eski Uygur belgelerinde Ara ve Tagay, erkek adları olarak geçer. Tagay, dağ gibi ve dayı anlamlarına gelir.]. 408'de, Ulduz komutasındaki Kunlar, Tuna'yı geçerek bir Doğu Roma kalesini ele geçirdi. Trakya'daki Doğu Roma komutanı Ulduz ile barış

yapmaya çalıştı, ancak Ulduz onaylamayıp son derece yüksek bir vergi istedi. Buna karşın Romalılar, Ulduz'un komutanlarının bir çoğuna urunç (rüşvet) verince, Kun ordusu geri çekildi. Ulduz'dan sonra tahta çıkan Kara Tonga (Roma kaynaklarında *Karaton / Charaton*), 422 yılına kadar tahtta kaldı. [Tonga, Eski Türkçe yiğit, kahraman demektir.]. Kara Tonga dönemi üzerine pek belge yoktur.

422'de kağanlığın başına Urug (Roma kaynaklarında *Ruga*) geçti. [Eski Uygur belgelerinde kişi adı olarak da geçen Urug, soy / tohum anlamlarına gelir.]. Saldırıları sürdüren Urug, Konstantinopolis duvarlarına kadar ulaşarak, Doğu Roma'yı yıllık vergi ödemeye zorladı. Doğu Roma'nın Kun ordusunu ayaklanmaya kıskırtmak ve bağlı boyları kağanlıktan ayırmak amacıyla Kun topraklarına gönderdiği çasıtları (casusları) ileri süren Urug, Balkan akınına çıktı. Direniş gösteremeyen Doğu Roma, Kunlara vergi ödemek zorunda kaldı. 425'te Batı Romalı Magister Militum (ordular komutanı) Flavius Aetius, İtalya'ya girmiş olan Doğu Roma ordularına karşı savaşmak için büyük bir Kun ordusuyla İtalya'ya yürüdü. Bu saldırı uzlaşma ile sona erdi ve Kunlar bol bol altın alarak topraklarına geri döndü. Ancak 427'de Batı Roma, Kun Kağanlığı ile bağlaşı bozarak, bugünkü Macaristan'da Kun ordusuna saldırdı.

Töre gereği Urug, kağan olarak Karpatlar'ın doğusundaki bölgeyi yönetirken, kardeşi Oktar da sağ (batı) yabgu olarak Karpatlar'ın batısını ve kuzeyini yönetiyordu. [Oktar, Eski Türkçe ok atan demektir.]. Daha sonra Oktar, Ren Irmağı'nın doğu kıyısında oturan bir Türk boyu olan Burkuntlarla (Burgundiyalılar) savaşırken 430 civarında ölünce yerine, 408 yılında ölmüş olan kardeşi Munçuk'un küçük oğlu Atalığ (Roma kaynaklarında *Attila*) sağ yabgu oldu. [Munçuk, Eski Türkçe boncuk / mücevher anlamına gelir. **Atalığ**, Eski Türkçe atalık / baba demektir.]. 432'de Urug, Batı Roma yönetimiyle arası bozulan Aetius'un yeniden Magister Militum olması için, Batı

Roma'yı bir ordu göndermekle keynedi (tehdit etti). 433'te Magister Militum olarak Batı Roma ordularının başına geçen Aetius, yaptığı yardım karşılığında, Pannonia topraklarını Urug'a verdi.

Doğu Roma, Kunluların baskılarına karşı, kağanlık yönetiminde yaşayan boyları kışkırtmayı sürdürüyordu. Bunun üzerine Urug, Doğu Romalı ködücülerin (tüccarların) kağanlık topraklarında ködü (ticaret) yapmalarını ve paralı çeri toplamalarını yasakladı. Yine o yıl Batı Roma, Viyana'yı Kunlulara verdi. Urug, 434 yılında öldü. Ardından kağanlığa Kardeşi Munçuk'un büyük oğlu olan yeğeni Balat (Roma kaynaklarında *Bleda*) geçti. [Balat, Eski Türkçe polat / çelik demektir.]. Atalığ sağ yabguluk görevini sürdürüyordu.

435'te Doğu Roma, Kunlulara ködül (ticari) yetkiler (haklar) vererek, ödediği yıllık vergileri artırdı. Doğu Roma ayrıca Kunlu kaçakları geri vermeyi de onaylamıştı. 437'de Kunlular Atalığ'ın katılımıyla, Aetius yönetiminde Burkunt Beyliği'ni yendi. O yıl Kunlular, Aetius'un ayaklanan köylü ve kölelerin önderi olan Tibatto'yu ele geçirmesine yardımcı oldular. 438'de bir Kun ordusu, Romalı general Litorius'un, Batı Gut (Vizigot) başkenti Toulouse'a yaptığı başarısız bir kuşatmaya yardım etti.

Balat, 445 yılında ölünce, yerine küçük kardeşi Atalığ geçti. Balat'ın ölümünden sonra Atalığ'ın kendi boyu olan Ak Oğurlar, 448 yılında Karatay adlı bir beyin önderliğinde ayaklandılar. Doğu Roma ayaklanmayı, Ak Oğurlara armağanlar göndererek etkin bir biçimde desteklendi. Atalığ ayaklanmayı bastırarak, kendi oğlu İlig'i (Roma kaynaklarında *Ellak*) Ak Oğurların başına komutan olarak atadı. [Eski Uygur belgelerinde kişi adı olarak geçen Elig/İlig, bey/yönetici anlamına gelir].

Balat'ın ölümünden bir süre sonra, Kunlular iç işleriyle uğraşırken, Doğu Roma imparatoru Theodosius, Kun Kağanlığı'na gönderilen vergiyi ödemeyi bıraktı. 447'de Atalığ bir elçi

göndererek, Doğu Roma'yı savaşla keyneyerek (tehdit ederek), Doğu Roma topraklarına baskınlar düzenlemeye başladı. Romalılar, vergi ödemeyi ve kaçakları geri vermeyi üzneyince (reddedince), Atalığ Tuna boyundaki kaleleri ele geçirerek tam kapsamlı bir saldırı başlattı. Kun ordularının yanında kağanları Art Anık (*Ardaric*) önderliğindeki Kepit boyu (*Gepidae*) ile, kağanları Balamir (*Valamer*) önderliğindeki Doğu Gutları (*Ostrogotlar*) de vardı. Tuna boyundaki Doğu Roma savunma güçlerini temizledikten sonra Kunlular batıya doğru yürüyerek, Utus Savaşı'nda Arnegisclus komutasındaki büyük bir Doğu Roma ordusunu yendi. Daha sonra Marcianople kentini yerle bir ederek, bir Konstantinopolis'e doğru yola çıktılar.

Kunlular, Thermopylae'ye kadar güneye doğru baskınlar düzenlemeyi sürdürerek Hadrianople (Edirne) ile Herakleia dışında, Balkanlar'daki büyük kentlerin çoğunu ele geçirdiler. Bunun üzerine Theodosius barış yapmak zorunda kalarak, Doğu Roma'nın daha önce ödemediği vergiye ek olarak yıllık vergi oranını artırdı. Ayrıca Tuna'nın güneyindeki büyük bir bölgeyi Kunlulara verdi. Böylece Doğu Roma sınırları savunmasız kalmıştı. 450'de Atalığ, Doğu Roma ile yeni bir antlaşma yaparak, Doğu Roma topraklarından çekilmeyi onayladı. Amacı, Batı Roma'ya saldırmaktı. Kısa bir süre sonra yeni imparator Marcian, Konstantinopolis Antlaşması'nı bozdu. Ancak Batı Roma'ya saldırmayı tasarlayan Atalığ, bunu görmezden gelmişti.

Batı Roma İmparatorluğu ile olan ilişkiler iyice kötüleşmişti. 451 baharında Macar Ovası'ndan yola çıkan Kun ordusu Ren Irmağı'nı geçerek, Galya'ya saldırıya başladı. Kun ordusunun yanında, Doğu Gutları da vardı. Metz ile Trier'i ele geçirerek yağmaladılar ve başka bir orduyla da Paris'e bir saldırı yaptılar. Ardından Orleans'ı kuşattılar. Batı Gutları, Burkuntlar (Burgondiyalılar) ve Buranglar (Franklar) desteğindeki Batı Roma ordusu, Magister Militum Aetius önderliğinde Orleans

kuşatmasını kıldı. İki ordu Troyes yakınında bir yerde karşılaştı. Roma ordusunu yenmesine karşın Kunlar, elde ettikleri engkeyle (ganimetle) Galya'dan geri çekildi.

Macaristan Ovası'na döndükten sonra Atalığ, Doğu Roma'nın vergilerini sürdürmesi için İliya'ya baskınlara başladı. 452'de ise yeniden Batı Roma'ya saldırdı. Kunlar Alpleri'i geçerek, Aquileia kentini kuşattı. Uzun bir kuşatmadan sonra kenti ele geçirerek yaktılar. Daha sonra Po Ovası'na girerek Padua, Mantua, Vicentia, Verona, Brescia ve Bergamo kentlerini ele geçirip, Milano'yu kuşattılar. Ravenna ile Roma kentini ele geçirmek için ise hiçbir girişimde bulunmadılar. Kun saldırılarına karşı direniş gösteremeyen Batı Roma orduları komutanı Aetius'un saygınlığı bu yenilgiden büyük kor (zarar) görmüştü. Atalığ, Papa I. Leo'nun yönettiği bir barış elçiliğini sayakladıktan (huzuruna kabul ettikten) sonra geri döndü. Kunlular, ele geçirmek için değil yağmalamak için İtalya'ya girmişlerdi. Yeteri kadar engke (ganimet) elde ettikten sonra da geri çekilmişlerdi.

453'te Atalığ, yeni bir kızla evlendiği gece beklenmedik bir biçimde öldü. Atalığ'ın ölümünden sonra oğulları İlig, Dikiz (Roma kaynaklarında *Diggiz*) ve Erinek (Roma kaynaklarında *Ernac*) arasında kağanlık kavgası başladı. [Eski Uygur belgelerinde kişi adı olarak bulunan Tikiz, dik / burnu kalkık demektir. Erinek, kızgın anlamına gelir.]. Kardeşler birbirleriyle savaşımaya başlayınca, Kepit boyu ayaklandı. İlig komutasındaki ordu Kepitlerle savaşsa da yenildi ve İlig bu savaşta öldü.

463 yılında Avarların Batı Sibirya'daki yurtlarından çıkarıldığı Sabirler (Suvarlar), Karadeniz Bozkır'ına göçerek, burada yaşayan Sarı Oğurlar ile Uroglara saldırdı ve onları yurtlarından kovdu. Uroglar, bugünkü Hantı-Mansı halkının atalarıdır. Yeni yurt arayan Sarı Oğurlar da Ak Oğurlara saldırdı. Sarı Oğurlar, On Oğurlar ve Uroglar, Doğu Roma'nın dostluğunu kazanmak için elçiler yolladılar. Doğu Roma İmparatoru da

onları sayaklayarak armağanlar verdi. Böylece kağanlığın dayandığı tabanı oluşturan Oğur birliği dağılmaya başlamıştı.

Kağanlık, Dikiz ile Ernek yönetiminde kalmayı sürdürdü. Dikiz, 464'te ülkenin batı kesiminde Beş Oğurları, Altı Oğurları ve Doğu Gut Türklerini bir araya getirerek, kağanlığı yeniden örgütledi. 466'da Doğu Roma'nın Kunlara vergi vermeyi sürdürmesini ve Kunların Romalılarla ködü (ticaret) ilişkilerinin yeniden kurulmasını istedi. Ancak Doğu Roma bunu üzneyince (reddedince), Dikiz Doğu Roma'ya saldırdı. Ernek ise, iç ayaklanmaları bastırmak ve dağılan Oğur birliğini toparlamak için ona katılamadı.

Bu sırada başta Ak Oğurlar olmak üzere, diğer Oğur boyları kargaşa içindeydi. Bu durumda Dikiz, geriye kalan Beş Oğurları, Altı Oğurları ve Doğu Gutlarından bir ordu kurdu. Ancak Doğu Roma, Kun ordusundaki Doğu Gutlarını ayaklandırarak Dikiz'i geri çekilmeye zorladı. 469'da Doğu Gut Türkleri Dikiz'i öldürülerek, kellesini Doğu Roma'ya gönderdiler. Ernek'in ise sonu belli değildir. Böylece Kun Kağanlığı ortadan kalkmış oldu.

KARADENİZ BOZKIRI TÜRK BOYLARI

Avrupalı tarihçiler (tarihçiler), Got olarak adlandırdıkları Gutların (ya da Gudların) Germanlerin doğu kolu olduklarını öne sürer. Ancak gerçekten öyle mi? Gutlar, Romalıların *Pontus* olarak adlandırdığı Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlarda yaşayan Saklardı. Romalılar daha önce onlardan *Sacae*, Pelasglar da *Skifoi* olarak söz ediyordu. Avrupalı tarihçilere göre, İskitler (Saklar) 1. yüzyılda birdenbire ortadan kalkmış ve İskandinavya'nın güneyi ile bugünkü Polonya ile Almanya topraklarında yaşayan Germanler, 2. yüzyılın başlarında yine birdenbire Karadeniz Bozkırı'na göç ederek orada yaşamaya başlamışlar ve kendilerini Got olarak adlandırmışlar.

Ancak bu çarımın (iddianın) güvenilir belgelere dayanan bir kanıtı yoktur. O dönemde bu bölgede ne bir kıtlık ortaya çıkmış, ne de büyük bir savaş yaşanmıştır. Bunu destekleyecek güvenilir bir kaynak da yoktur. 6. yüzyıl Türk kökenli Doğu Roma tarihçisi Jordanis'in *De origine actibusque Getarum* (Gutların Kökeni ve Eylemleri) adlı Roma dilindeki yapıtı, güvenilir bir kaynak olarak görülemez. Çünkü bu bir destansı tanktır (tarihtir). Avrupalı tarıkçılar, Gutların göçüyle ilgili çarımlarını Jordanis'in yazdıklarına dayandırmaktadır. [Jordanis adı, Eski Türkçe yazan / kazıyan (kazıyarak yazan) demek olan *yartan* sözünden dönüşmedir.].

Ayrıca bugünkü Güney İskandinavya, Polonya ve Almanyaya toprakları, 2 bin yıl önce oldukça ılıman bir salkının (iklimin) bulunduğu verimli bir bölgeydi. İskandinavya Yarımadası'nın güney yarısı bile oldukça ılımandı ve elde edilen kaptılara göre bu bölgede üzüm bile yetiştirilebiliyordu. Almanya boylarının böyle bir bölgeyi terk edip, oldukça sert bir salkın olan Karadeniz Bozkır'na göç etmesi için hiç bir neden bulunmamaktadır. Avrupalı tarıkçıların bu çarımının bilimsel değil, yalnızca yöngel (siyâsî) bir nedeni olabilir. Bugünkü German toplumunun Avrupa'nın en eski toplumlarından biri, Türklerin de Asya'daki arsil (barbar) ve göçebe toplumlarından biri olduğu çarımını temellendirebilmek için ortaya atılan bilim dışı bir varsayımdır yalnızca. Dayandıkları tek kaynak ise destansı bir tank (tarih) yazımıdır.

Avrupalıların bu çarımına göre, Karadeniz Bozkır'nda yaşayan İskitler MS 1. yüzyılda birden bire ortadan yok olmuş, boşalan topraklara batıdan gelen Germanler yerleşmiş ve adlarını değiştirerek kendilerini Gotlar olarak adlandırmaya başlamış. Gotlar burada mutlu bir yaşam sürerken, birden bire doğudan gelen Göçebe-barbar Hunlar, Gotlara saldırıp onları batıya sürmüş. William H. Mc Neill, Gotların batıya olan göçlerinin nedeninin, Erken Moğolların ormanlardan güneye

doğru göç ederek Avrasya bozkırına tabın (hâkim) olmaya başlaması olarak açıklar.[1]

Yine bu çarınma göre Gotlar, bu Erken Moğolların giyim, kuşam, at binicilik, okçuluk, laşincılık (şahincilik) gibi geleneklerini de çok büyük bir hızla benimsemişler.[2] Ama Gotlar Avrupalı uygar toplum, Hunlar ya da Moğollar ise Asyalı ilkel göçebelermiş. Örneğin J. B. Bury, Gotları “Bozkır tarihindeki göçebe olmayan tek toplum” olarak tanımlar.[3] Ormanlarda yaşayan Erken Moğolların, orman içlerinde at yetiştirmeyi nasıl becerebildikleri ve Gotlar gibi uygar bir toplumun birden bire ilkel göçebe Erken Moğolların geleneklerini hızla benimsemeleri ise, açıklanabilmesi oruksuz (imkânsız) olan çarınlardır.

Ürke (antik) yazarlar, bugünkü Almanya-Polonya bölgesinde yaşayan boylardan *Gutonlar* ya da *Butonlar* olarak söz eder. MS 15 yılı dolayında coğrafyacı Strabo, *Butonlar* (Pelagga: Βούτωνα) adlı Tuna’nın kuzeyinde yaşayan bir boydan söz eder. Romalı tarihçi Tacitus da, MS 1. yüzyılda onlardan *Gutonlar* olarak söz eder. Tuna Irmağı Almanya’nın güney-batısında doğar ve Karadeniz’e dökülür. Bu iki yazarın sözünü ettiği bu boylar, Türklerdir. O dönemde Saklar, Polonya-Almanya bölgesine kadar olan topraklarda yaşıyorlardı. Ürke kaynaklarda 3. yüzyılda Gotlar ilk olarak İskitler olarak adlandırılır. 3. yüzyılda Romalılar onları *Sacae* (Sak) olarak adlandırıyordu. Daha sonra 3. yüzyılın sonlarında *Gothi* adından söz etmeye başlarlar. Çünkü bu sıralarda Karadeniz Bozkırındaki Türkler, kendilerin *Gud / Gut* olarak adlandırmaya başladılar. Dolayısıyla Saklar, öne sürüldüğü gibi birden bire ortadan kalkmamış, hep bu bölgede yaşamıştır.

Gut, Sümerce boğa ve savaşçı anlamlarına gelen *Gud* sözünden gelir. Bu söz, günümüz Türk diline baştaki G sesi düşerek, boğa anlamına gelen *ud* olarak evrilmiştir. Ancak, Avrupalı dilbilimcilere göre *Goth* adı, Eski Got dilindeki “Gotik kişiler”

anlamına gelen **Gut-piuda* ya da **Gutaniz* sözlerinden geliyor-muş. [3][4][5] Bu adlar olasılıkla aynı anlama gelse de, kesin anlamları belirsizmiş. [6] Ancak, “dökmek” anlamına gelen Proto-Germen fiili **geuta* ile ilişkili olduğu düşünülüyormuş.[7] Avrupalı dilbilimciler, yazılı kaynağı bulunmayan sözlerin başına (*) imgesi koyarlar. Bu sözlerin de başlarında (*) imgesi vardır. Dolayısıyla **Gut-piuda*, **Gutaniz* ve **geuta* sözleri kafadan uydurulmuştur ve hiç bir yazılı kaynağa dayandırılmadıkları için de bilimsel değildir.

3. yüzyıl sonlarında Karadeniz Bozkırı ile Aşağı Tuna'nın kuzeyinde yaşayan Türkler bir kağanlık kurdular. Gevşek bir birlik biçiminde örgütlenmiş olan Gut Kağanlığı iki boy birliğinden oluşuyordu. Tering boy birliği (Roma kaynaklarında *Teringi*), Turla (Dinyester) Irmağı'nın batısındaki ovalarda Kun boylarının kuzeyinde oturuyordu. [Tering, Eski Türkçe derin, derin anlamlı, gizemli anlamlarına gelir.]. Kerting boy birliği ise (Roma kaynaklarında *Greutung*), Turla ile Tın (Don) ırmakları arasındaki geniş bir alanda yerleşikti. [Kerting, Eski Türkçe gerçek, tam anlamlarına gelir.]. Başlarında kendi kağanları olan bu iki Gut boy birliği, birleşerek bir konfederasyon oluşturmuştu. Teringler daha sonra 5. yüzyılda Batı Gutları (Roma kaynaklarında *Visigothi*), Kertingler de Doğu Gutları (Roma kaynaklarında *Ostrogothi*) olarak adlandırıldılar.

Karadeniz Bozkırı'ndaki diğer bir önemli Türk boyu ise, Kertinglerin doğusunda yaşayan ve daha önce Gut Kağanlığı içinde yer almış olan Alanlardı (Roma kaynaklarında *Alani*). Alan, Eski Türkçe yüksek ve yüksek toprak anlamlarına gelir ve yaşadıkları bölgenin adıdır. Alanlar Kafkasya'nın kuzeyindeki bozkırda yaşıyordu. Kendilerini As ya da Az olarak adlandıran Alanlar, Orhun yazıtlarında Azlar olarak geçer. As / As adı, Sümerce öldürmek, kesmek, vurmak, ezmek, ele geçirmek gibi anlamlara gelen *gaz* sözünden baştaki G sesi düşerek evrilmiştir. Alanların bir kolu, erken çağlarda Panonia bölge-

sine yerleşti. Adları Roma kaynaklarına *Asi* olarak geçer. Ancak bu kolun daha sonra ne olduğuna ilişkin her hangi bir belge bulunmuyor.

4. yüzyıl Romalı tarihçilerinden Ammianus Marcellinus'a göre, Kunlar 370 dolayında Alanları tabınlığı altına aldı ya da Alanlar Kunlara katıldı. Böylece Alanların bir kısmı, 375'te batıya doğru yayıldı. Avrupa'ya gelen bu Alan kolu, daha sonra İber Yarımadası'na yerleşti. Kafkasya'nın kuzeyindeki büyük Alan boyu ise, daha sonra Otuz Oğuz birliğine katılarak, Hazar Kağanlığı'nın kuruluşunda yer aldı. Hazar Kağanlığı'nın dağılmaya başladığı 11. yüzyılda Alanlardan bir kol, bugünkü Moğolistan topraklarına yerleşerek, Cengiz Han'ın kurduğu Tatar Kağanlığı'nda olduqa etkin oldu. Cengiz Han, Alan boyundandı.

Tuna Irmağı (Kırmızıyla çizilmiş olan)

Teringler ve Kertingler

Bugün *Criua* olarak da adlandırılan Tering Gutlarının kağanı Kana Bod (Roma kaynaklarında *Cannobaudes*), 250 yılın-dan Tuna'yı geçerek Roma İmparatorluğu'nun Moesya İli'ne saldırdı. [Eski Uygur belgelerinde kişi adı olarak geçen Kana, Eski Türkçe "kan alan" anlamına gelir. Bod, boy / gövde demektir.]. Moesya, günümüzdeki Orta Sırbistan topraklarının

rek, bunlardan birini bir bataklığın arkasına gizlemişti. Kana Bod burada eski bir Türk savaş dizimini uyguladı. Romalılar başlangıçta Gutları yenmiş gibiydi. Gutlar geri çekilerek kaçmaya başladı. Ancak, Roma ordusu kaçan Gutları bataklığa doğru izleyerek ölümcül bir yanlış yaptı. Romalılar burada pusuya düşerek büyük bir bozguna uğratıldı. Ardından gelen olağan üstü kıyım (katliam), Roma İmparatorluğu tarihinde en kötü yenilgilerden biri oldu. Decius, kargaşanın ve kıyımın ortasında çamurun altına gömülerek öldü. Decius ile oğlu Herennius'un ölümleri hiç bulunamadı. Gutlar, Decius'un tonlarca altın yarmaktan (sikkeden) oluşan kaznağını (hazinesini) ve ve dolumlarını (silâhlarını) ele geçirdi.

Decius'un ölümü üzerine imparator olan Gallus, Gutlarla bir antlaşma yapmak zorunda kaldı. Antlaşmaya göre Gutlar savaşta aldıkları engkeleri elinde tutacak ve Tuna'nın kuzey yakasındaki yurtlarına geri dönecekti. Roma ayrıca, Gutların Roma topraklarına saldırılarına sözü karşılığında onlara yıllık vergi ödeyecekti. Bu küçük düşürücü antlaşma, salgın hastalığın (vebânın) yayılması ve doğudaki Sasanlı saldırılarıyla birleşince, Gallus'u çok kötü bir üne kavuşturdu. Daha sonra İmparator Aurelian, ordusunu Balkanlar'a götürerek burada Gutları yendi. Ardından Tuna'nın kuzey yakasına geçerek Gutlara saldırdı. Burada yapılan savaşta Kana Bod, 5 bin çerisiyle birlikte öldürüldü.

4. yüzyıl başlarında Tering Gutlarının başına Ar Yak (Roma kaynaklarında *Ariacus*) geçti. [Eski Türkçe Ar, kızıl kahlverengi; Yak, yakan anlamına gelir ve Eski Uygur belgelerinde kişi adları olarak geçer.]. 328'de Roma İmparatoru Konstantin, Tuna üzerinde bir köprü yaptırarak, Oltenya ile Valakya topraklarında konurlar (surlar) dikti. Bu sırada Kunlar, 332 yılında Gutlara karşı Roma ile güçlerini birleştirdi. Romalıların ve Kunların ortak saldırısı, kötü hava koşulları ve yiyecek kıtlığıyla birleşince yaklaşık yüz bin Gutun ölümüne yol açtı. Bunun sonu-

cunda Ar Yak, 332’de Konstantin ile bir kötü antlaşma yapmak zorunda kaldı.

Ar Yak’tan sonra kağanlığa oğlu Ank (Roma kaynaklarında *Aoricus*) geçti. [Ank,temiz demektir.]. Ank, Konstantinopolis’te büyümüştü. Babası Ar Yak onu Roma’ya tutu (rehin) olarak vermişti. Böylece Gutların Roma’ya saldırımları engellenmiş olacaktı. Bu barış koşulları altında İmparator II. Konstantinius, Gutların donmuş Tuna’yı geçip Moesya’ya yerleşmesini onayladı. 350’de Ank, II. Konstantinius’un tabınlığını tanıyarak, oğlu Atan Ank’a (Roma kaynaklarında *Athanaricus*) Roma İmparatorluğu’na saldırmamaya and içirdi. [Eski Türkçe Atan, sağlam /sağlıklı ve iğdiş edilmiş deve anlamlarına gelir.]. Ank 369’da ölünce, yerine Atan Ank geçti.

Atan Ank kağan olunca Romalılarla savaşarak, Gutlar için elverişli bir barış yaptı. Türk ekincini (kültürünü) yok edeceğinden korkan Atan Ank, Hristiyanlığa karşı çok sert bir tutum almıştı. Bu sırada Tering birliği içindeki boy beylerinden biri olan Atan Ank’ın başışcsı (rakibi) Beri Tegeren (Roma kaynaklarında *Fritigernus*), kağanlığı ele geçirmek istiyordu. [Eski Türkçe Beri Tegeren, “yakına eriştiren” anlamına gelir.]. 370’lerin başında Atan Ank ile Beri Tegeren arasında bir iç savaş ortaya çıktı. Beri Tegeren, Tering boy beylerinden biri olan Ala Bi (Roma kaynaklarında *Alavivus*) ile birleşmişti. [Eski Uygur belgelerinde kişi adı olarak geçen Ala sözü karışık renkli, alaca, benekli anlamlarına gelir. Bi, *beys* sözünün Eski Türkçedeki söylenişlerinden biridir.].

Bu sıralarda Kerting Gutlarının kağanı Keberik’in (Roma kaynaklarında *Gebericus*) ölümünden sonra yerine Erman Ank (Roma kaynaklarında *Ermanaricus* ya da *Hermanaricus*) geçmişti. [Keberik / Kabarık adı güçlü, iri yanı anlamlarına gelir.]. 4. yüzyılın Romalı tarihçisi Ammianus’a göre Erman Ank, çok geniş ve verimli bölgelerde tabınlık sürüyordu. [Eski Türkçe Erman ya da Arman ülkü, amaç, istek, dilek, kösenç (arzu), has-

ret gibi anlamlara gelir.]. 6. yüzyılın Doğu Romalı tarihçisi Jordanes Erman Arık'ı, İskitya ile Germany'a'nın tüm boylarını kendisininmiş gibi yöneten bir Gut İskender'i olarak tanımlar. İngiliz tarihçi Edward Gibbon (1707-1770), Erman Arık'ın 337'den 367'ye kadar yaklaşık 30 yıllık kağanlığı sırasında, diğer boyları art arda yenerek Baltık'tan Karadeniz'e kadar büyük bir kağanlık kurduğunu yazar.

4. yüzyıl ortalarına doğru bugünkü Romanya ve çevresinde kurulmuş olan Kun Beyliği ise, güçlü bir kağanlığa dönüşmüştü. Kam Tarkan, bugünkü Romanya ve çevresinde önemli bir güç durumuna gelerek tabınlık alanını genişletmeye başladı. Kam Tarkan'ın ölümünden sonra Kun kağanlığı'nın başına geçen Balamir, 370'te, Karadeniz Bozkırı'ndaki Kerting Gut Kağanlığı'na saldırmaya başladı. 374 yılında Kun Kağanlığı orduları İdil Irmağı kıyılarına kadar ilerleyerek, burada Gut Kağanlığı ordularıyla bir bir dizi savaşa girdi. Gut Kağanlığı orduları 376 yılından yapılan büyük bir savaşta ağır bir yenilgiye uğradı. Bunu kendine yediremeyen Erman Arık, savaş alanında kendini öldürdü. Kunlular Karadeniz Bozkırı'nı ele geçirdikten sonra Kerting Gutlarının çoğu Kun Kağanlığı'nın tabınlığı altına girdi.

376 yazında Kunlulardan kaçan 200 bin dolayındaki Gut, Roma İmparatorluğu'nun sınırı olan Tuna Irmağı'na gelerek Roma'dan sığınma isteğinde bulundu. Bu Gutlar iki kümeden oluşuyordu. Birincisi Beri Tegeren ile Ala Bi'nin yönettiği Tering boylarının bir bölümü, diğeri de Ala Teg (Roma kaynaklarında *Alatheus*) ile Saprak'ın (Roma kaynaklarında *Saphmx*) yönettiği Kerting boylarının bir bölümüydü. [Eski Türkçe Teg, gibi / benzer demektir. Saprak, Eski Türkçe sıra, dizi, ardıl (halef) anlamlarına gelen *sap* sözünden, "daha" anlamına gelen -rak / -rek ekiyle türemiş olan bir addır ve "daha ardıl" anlamına gelir.].

Gutlar, Doğu Roma imparatoru Valens'e elçiler göndererek boylarını İmparatorluğun içine yerleştirmek için boş (izin) istediler. Bu sırada İmparator Antakya'da Sasanlı Kağanlığı'na karşı bir akına timeniyordu (hazırlanıyordu). Gut güçlerinin büyük bölümü Doğu'da, Tuna'dan çok uzakta konuşlandığı için, gelmeleri biraz süre almıştı. Ürke (antik) kaynaklar, Valens'in Gutların ortaya çıkmasından hoşnut olduğunu belirtir. Çünkü yeni çeriler için düşük giderli bir çola (fırsat) ortaya çıkmıştı. Ayrıca, Gutları birleşik bir keynem (tehdit) oluşturmaktan alıkoyacak ve onları Roma toplumu içinde özümseyecekti. Kengeşler (müzâkereler) sırasında Teringler ayrıca Hristiyanlığa geçme konusundaki isteklerini de dile getiriyordu.

Teringler, Kunların artan saldırıları altında kalmıştı. Beri Tegeren ile Ala Bi, Kunlarla Atan Ank'ın arasında sıkışmış bir durumda bulunuyordu. Atan Ank'ın gücü karşısında tutunamayan Beri Tegeren Doğu Roma'dan yardım istedi. Roma İmparatoru Valens bunu onayınca, Roma'nın Trakya ordusuyla birleşen Beri Tegeren, Atan Ank'ı yendi ve ardından Hristiyanlığa geçti. Beri Tegeren, Valens'ten kendi boyunun kuzey Roma sınırını geçmesine ve Moesya'ya ya da Trakya'ya yerleşmesine boş (izin) vermesini istiyordu. Valens, bunu onadı. Karşılığında Gutlar Roma'ya çerilik yapacaklar ve diğer Roma uyrukları gibi olacaklardı.

Bu arada, Kunların saldırılarına dayanamayan Atan Ank yönetimindeki Teringler, Karpat yaylalarına çekilmişti. 376 sonlarına doğru Romalılar, Kun saldırıları altında kalan Beri Tegeren ile Ala Bi'nin boylarının Tuna'yı geçmesine ve Moesya iline yerleşmesine yardım etti. Romalılar Teringleri, ırmak üzerinden kayıklar, salları ve içi boş ağaç gövdeleriyle taşıdılar. Bu sırada ırmak yağmurla kabarınca, Gutların birçoğu boğuldu.

Antlaşmaya göre, Gutların dolumlarına (silâhlarına) el konacaktı. Ancak sorumlu Romalıların urunç (rüşvet) almaları, gelen tüm savaşçıları denetleyecek güçlerinin olmaması ya da

Roma ordusuna alınan savaşçıların kendi dolumlarına gerek duyması gibi nedenlerle birçok Gutun dolumunu korumasına göz yumuldu. Romalılar, toprak göçgüşünün (tahsisinin) başlamasını beklerken Teringleri Tuna'nın güney kıyısı boyunca Aşağı Moesya'ya yerleştirdiler. Bu arada Roma, Gutlara yiyecek sağlayacaktı. Ancak, benzer durum Ala Teg ile Saprak yönetimindeki Kertingler için söz konusu olmadı. Roma ordusu ile deniz güçleri Tuna Irmağı'nı ayalayarak (ablukaya alarak), Kertinglerin geçişlerini engelledi.

Küçük bir alana çok sayıda kişinin yerleştirilmesi yiyecek sıkıntısına neden olmuştu. 376-377 kışında katlık ortaya çıkınca, Teringler açlıktan ölmeye başladı. Bölgenin Romalı ilteberleri Lupicinus ile Maximus komutasındaki yetkililer ise onlara kötü davranıyor ve yiyecekleri ya Gutların eline geçmeden önce başkalarına satıyor ya da Gutlara aşırı yüksek kunpularla (fiyatlarla) satıyorlardı. Çaresiz Gutlar çocuklarını köpek başına bir çocuk kunpusuna, köpek eti karşılığında Romalılara köle olarak satmaya başlamıştı.

Bu durum, Tering Gutlarının ayaklanmasına neden oldu. Lupicinus onları güneye, Marcianople'a taşımayı arkuladı (karar verdi). Güneye yürüyüşü korumak için Lupicinus, Tuna'yı koruyan Roma birliklerini geri çekmek zorunda kalınca, Kertig Gutları hemen Roma topraklarına geçmeye başladı. Bu arada Teringler, Kertinglerin yetişmesi için yürüyüşlerini bilerek yavaşlatıyordu. Teringler Marcianople'a yaklaşıırken Lupicinus, Beri Tegeren ile Ala Bı'yı yardımcılarıyla birlikte kent içinde yemek yemeye çağırdı. Gutların büyük bir kısmı dışarıda, Roma birlikleriyle kent arasında korak (kamp) kurmuştu.

Romalı çerilerin, Gutların kent pazarından azık (erzak) almalarına boşu (izin) vermeyi sırnakla (ısrarla) üzmemesi (reddetmesi) nedeniyle çatışmalar başladı ve birkaç Roma çerisi öldürülerek soyuldu. Gut önderleriyle şölende otururken salığı

(haber) alan Lupicinus, Beri Tegeren ile Ala Bi'nin tutu (rehin) alınmasını ve yardımcılarının yokatılmasını (idâm edilmesini) buyrudu. Ölürgü (cinâyet) salıkları (haberleri) dışarıdaki Gutlara ulaşınca, Gutlar Marcianople'a saldırmaya timendiler (hazırlandılar). Beri Tegeren, yaşadığını göstermek ve olayları yatıştırmak için Lupicinus'a, koraktaki Gutların yanına gitmesi için boşu (izin) vermesini önerdi. Lupicinus bunu onayarak onu bıraktı. Tutu olarak kalan Ala Bi'nin ise sonu bilinmiyor.

Gecenin kargaşasından ve daha önceki aşağılamalardan kurtulan Beri Tegeren, antlaşmayı bozmanın ve Romalılara karşı ayaklanmanın sırası geldiğini arkulayınca (karar verince) Kertingler de Teringlere katıldı. Ardından Beri Tegeren, Gutları Marcianopolis'ten İskitya'ya (Tuna'nın doğusuna) doğru yola çıkardı. Gutların arkasından izleyen Roma ordusu ile yapılan Marcianople Savaşı'nda Romalılar büyük bir bozguna uğrayarak yok edildi. Tüm alt ülgülü (rütbeli) Roma subayları ve çerileri öldürüldü. Gutlar ölü Roma çerilerinin dolumlarını (silahlarını) ve basruklarını (zırhlarını) ele geçirdi. Lupicinus sağ kalarak Marcianopolis'e geri kaçtı. Gutlar daha sonra bölgeyi yağma ve talan ettiler.

Bu sırada Edirne'de, Serit (Roma kaynaklarında *Sueridus*) ile Kolu (Roma kaynaklarında *Colias*) komutasında Gutlardan oluşan küçük bir Roma koşunu (garnizonu) bulunuyordu. [Eski Türkçe Serit, eriten; Kolu, çağ / zaman demektir.]. Bu iki komutan, olayların salığını (haberini) aldıklarında yaşamlarını tudaya (tehlikeye) atmamak için yerlerinde kalmayı arkuladılar (karar verdiler). Gut ayaklanmasına bu kadar yakın bir yerde Gutlardan oluşmuş olan bir Roma koşunundan korkan İmparator, Serit ile Kolu'ya, Marmara Denizi'nin güneyindeki Hellespontus bölgesine gitmelerini buyurdu. İki komutan, yolculuk için yiyecek ve paranın yanı sıra timenmek (hazırlanmak) için iki günlük bir erteleme istedi.

Daha önce bir köyü yağmaladıkları için bu koşuna kızan yerel Roma yargıcı, kentteki Romalıları dolumlandırarak (silahlandırarak), onları bu koşuna karşı kıskırttı. Romalı kalabalık, Gutların İmparatorun buyruğunu yerine getirerek hemen kentten ayrılmalarını istedi. Serit ve Kolu'nun komutasındaki Gutlar başlangıçta soğukkanlı davranıyordu. Ancak Romalıları onları aşağılamaya ve sövmeye başlayınca, saldırarak birçoğunu öldürdüler. Koşun kenti terk ederek Beri Tegeren'e katıldı. Ardından Gutlar Edirne'yi kuşattı. Ancak bir kuşatma yapabilmek için gerekli araçları olmadığı için bir çok çeri yitirerek kuşatmayı kaldırdılar. Sonra da kırsal bölgeleri yağmalamaya başladılar.

Roma topraklarındaki birçok Gut ile köleler, madenciler ve tutuklular Beri Tegeren'e katıldı. Kentlerdeki Roma koşunları direniyordu, ancak onların dışındakiler kolay birer avdı. Gutlar, Roma kırsalından yağmaladıkları engkeyi (ganimeti) taşımak için devasa bir araba katan yapmıştı. Açlıktan ölmek üzere olan sığınmacılar olarak gelen Gutlar, Romalıların baskı ve aşağılamaları sonucunda artık güçlü bir orduya dönüşmüştü. Antakya'daki üssünde bulunan Valens, durumun örölüğünü (ciddiyetini) anlayarak, komutanı Victor'u Sasanlılarla ivedi bir barış görüşmesi yapması için gönderdi. Doğu Roma ordusunu da Trakya'ya yollamaya başladı. Valens ayrıca yardım için ortak Roma imparatoru ve yeğeni olan Batı Roma İmparatoru Gratianus'a salık (haber) gönderdi. Bunun üzerine Gratianus, batı geçişlerini birlikte korumak için doğuya bir ordu gönderdi. Amacı, Gutların batıya yayılmasını engellemek ve Doğu Roma ordusuyla birleşmeyi sağlamaktı.

Bu sırada Beri Tegeren ağır hastalanmıştı. Saldıran Romalılarla yapılan Söğütler Savaşı'nda Romalıların sol kanadı çökmeye başladı. Savaş, gün batımına kadar sürünce, iki ordu çarpışmayı bırakıp savaş alanını terk etti. Gutlar, araba katanının arkasına çekildi. Her iki ordu da savaş alanında ağır yitiler

vermişti. Roma komutanlarından Profuturus da öldürülenler arasındaydı. Savaşın sonra, Romalılar Marcianople'a çekildi. 377 yılının sonlarında, bir Burang Türkü olan Batı Roma ordular komutanı Ricomer gelecek yılki savaş için daha çok çeri toplamak üzere Galya'ya döndü. Bu arada Valens de, Doğu Roma atlı birlikler komutanı Saturninus komutasındaki çerileri komutan Traianus'a katılmaları için Trakya'ya gönderdi.

Saturninus ile Traianus, Gutları engellemek için Balkan Dağları geçitlerinde bir dizi kale yaptı. Romalılar, kışın ve açlığın getirdiği zorluklarla Gutları arıltmayı (zayıflatmayı) ve ardından Beri Tegeren'i, Balkan Dağları ile Tuna arasındaki ovalarda bitirmek için açık bir savaşa çekmeyi tasarlıyordu. Gutlar bir kez daha aç ve çaresiz olarak geçitleri aşmaya çalıştılar ama her keresinde geri püskürtüldüler. Beri Tegeren daha sonra Kun ve Alan paralı çerilerinden yardım istedi. Onların Gutlara katılmasından sonra Saturninus, geçitleri artık savunamayacağını anlayarak geri çekildi. Gutlar, yeni bağlaşıkları Kun ve Alan paralı çerileriyle birlikte yağma aramak için güneye yöneldiler. Deultum (Burgaz) kentine yakın bir yerde Doğu Roma ordusuyla savaşarak, onları büyük bir bozguna uğrattılar.

Bunun üzerine Valens, Sasanlılara birçok ödün vererek doğu kamağından (cephesinden) çekilerek ordusunun büyük bir bölümüyle 378'de Konstantinopolis'e geldi. Kente girişi kendisine karşı küçük ayaklanmalara neden oldu. Başkent'in yurttaşları İmparator Valens'i kenti savunmalarını savaştırmak (ihmal etmek) ve Gutların baskınları altında bırakmakla suçlayarak, Gutlarla savaşmasını istediler. Valens on iki gün sonra ordusuyla birlikte Konstantinopolis'in batısındaki imparatorluk villası Melanthias'a geçti. Orada askerlerine moral vermek için aylık ve azık dağıttı. Valens, Söğütler Savaşı'ndaki başarısızlığı nedeniyle Traianus'u suçlayarak ülgüsünü (rütbesini) indirdi ve İtalya'dan gelen Sebastianus'u Doğu Roma ordusu

komutanlığına atadı. Valens'in ordusuna katılmayı amaçlayan Batı Roma İmparatoru Gratian, Germanya'daki Türk boylarının saldırıları nedeniyle gecikmişti. Bu nedenle Valens'e, yakında geleceğini bildiren bir ertiri (mesaj) gönderdi. Bozaran (Haziran) ayından beri Batı Roma ordusunu serimsizlikle (sabrırsızlıkla) bekleyen Valens, Gutların güneye Edirne'ye doğru ilerlediğini duyunca oraya doğru yürüdü. Edirne'ye giden Succı geçidine yaklaşan Gratian, amcasına kendisini beklemesini bildiren bir ertiri gönderdi. Bunun üzerine Valens, durumu değerlendirmek için bir savaş kurulu topladı. Ancak savaş kurulu, hemen saldırıyı arkuladı (karar verdi).

Gutlar, kengeşmek (müzakere etmek) için iki biti (mektup) gönderdi. İlki, Gutların yalnızca Trakya'da toprak istediklerini ve karşılığında Romalılarla bağlaş (ittifak) kuracaklarını bildiriyordu. Valens'e özel olarak gönderilen ikinci bitide Beri Tegeren, gerçekten barış istediğini, ancak barışı kendi boyuna onaylatabilmesi için Romalıların saldırırmaması gerektiğini belirtiyordu. Bu önerileri üzneyen (reddeden) Valens, Gutlarla çarpışmak için kuzeye yürüdü. Romalıların yorgunluğunun tersine, Gutlar iyi dinlenmişti. İki ordu da savaş düzeni aldı. Beri Tegeren, bir kez daha barış için Valens'e elçi gönderdi. Bu arada, uzun bir süreden beri kendisinden ayrı olan Kerting Gutlarının yardıma gelmesi için Ala Teg ile Saprak'a salık (haber) göndermişti.

Doğu Roma ordusu, sıcak yaz güneşi altında yanıyordu. Gutlar, Roma ordusuna duman ve kül savurmak için ateş yaktı. Bunun üzerine Valens, Gutların önerisini yeniden gözden geçirip Ricomer'i Beri Tegeren ile buluşmaya göndermek için timenirken (hazırlanırken), iki Romalı seçkin ordu birliği saldırı buyruğu almadan Gutlarla savaşmaya başladı. Ardından Edirne Savaşı başladı. Kerting Gutları ile Alanlar da yetişince, Gutlar üstün duruma geçti. Roma'nın sol kanadı kuşatılarak

yokedildi ve ardından Roma ordusunu kan gölüne çeviren bir bozgun başladı. Romalıların çok azı kaçmayı başarabilmişti.

Sebastianus ile Traianus'un da içinde olduğu kırka yakın baldaklı (kıdemli) subay öldürülmüş, Ricomer, Victor ve Saturninus ise zorla kaçabilmişti. Doğu Roma ordusunun üçte ikisi savaş alanında ölü yatıyordu. Ölüsü bulunamayan İmparator Valens'e ne olduğuna ilişkin ise çelişkili söylentiler bulunuyor. Biri, adamlarından kimileri teperinden (tarafından) yaralandığını ve bir çiftlik evine sürüklendiğini, Gutların ona yaklaşıp okla vuruğunu ve evle birlikte yaktığını öne sürüyor. Diğer, Valens'in ordusuyla birlikte savaşta öldürüldüğünü belirtiyor. Bu büyük yengiyle (zaferle) yeniden dirilen Gutlar, ardından Edirne'yi kuşattı, ancak kent direniyordu. Bunun üzerine Gutlar, kuşatmayı kaldırarak çekildi. Kendilerine katılmış olan Kertingler, Kunlar ve Alanlarla birlikte Konstantinopolis'e yöneldiler. Ancak kentin olağan üstü büyüklüğü ve konurları (surları) nedeniyle kuşatmadan vazgeçip kırsal bölgeyi yağmalamak için ilerlemeye başladılar.

Valens'in ölümünden sonra, Doğu Roma İmparatorluğu'nun Magister Militum'u Julius, Doğu Roma İmparatorluğu'ndaki hem yurttaş hem de ordu birimlerindeki Gutlardan korkmaya başlamıştı. Edirne'deki olaylardan sonra Beri Tegeren'le birleşmelerinden çekinerek, sınıra yakın olan Gutları bir araya getirip öldürttü. 379'a gelindiğinde, kıyımlar (katliamlar) iç illerdeki Gutlara ulaştı, Gutlar ayaklanmaya başladı. Romalılar ayaklanmaları bastırarak Gutları ölüttediler (katlettiler).

Ocak 379'da Roma komutanlarından Theodosius Doğu Roma imparatoru oldu. Gratian, Theodosius'u ortak imparatoru olarak onayladı. Ardından Theodosius, Selanik'teki yerleşiminde (karargahında) yeni bir ordu toplamaya başladı. Çiftçiler çeriliğe alındı, Tuna'nın doğusundaki Türk boylarından paralı çeriler devşirildi. Theodosius'un bir Gut olan sengünü (generali) Butar (Roma kaynaklarında *Modares*), Beri Tegeren'e

karşı küçük bir kaç yengiş (zafer) kazandı. [Eski Türkçe Butar adı, budayan, yırtan, koparan, parçalayan anlamlarına gelir.]. Bu küçük yengişler övölerek gereğinden çok abartıldı ve büyük yengiş kutlamaları yapıldı. Çünkü Gut sorunuyla uğraşan biri olarak görünmek isteyen Theodosius'a parlak yengişler gerekiyordu.

380'de Gutlar bölündü. Kertingler İliya'ya giderek, oradan Batı Roma'nın Pannonya iline saldırdılar. 382'de Roma İmparatoru I. Theodosius ile yaptıkları antlaşmayla Moesia'ya yerleştiler. Teringler ise Makedonya ile Teselya'ya gitti. Theodosius, yeni ordusuyla onları karşılamak için yola çıktı. Ancak güvenilmez Gutlarla çiftçilerden devşirilen ham çerilerle dolu olan ordusu eriyip gitti. Gutlardan devşirilen çeriler Beri Tegeren'e katıldı. Birçok Romalı ise kaçtı. Bunun üzerine Batı Roma İmparatorluğu Doğu'ya yardım önerdi. Pannonya'nın Gut akınlarına son veren İmparator Gratian, Theodosius'la Sirmium'da bir araya gelerek, sengünleri Arbogast ile Bauto'yu Gutları Trakya'ya geri döndürmeleri için görevlendirdi. Yıllarca süren savaş, iki Roma ordusunun da yenilmesi ve süren karmaşanın ardından barış görüşmeleri için yol açılmıştı.

Atan Ank 381'de, Beri Tegeren'in bir dolambacıyla (entrikasıyla) Karpat yaylalarından Konstantinopolis'e geldi. Beri Tegeren'in ayarttığı diğer boy beyleri Atan Ank'ı sürgüne göndererek, Roma topraklarında sığınmak zorunda bırakmıştı. Theodosius, Atan Ank'ı sıcak bir biçimde karşıladı. Atan Ank gelişinden kısa bir süre sonra ölünce, Theodosius onu görkemli bir etöz (cenâze) töreniyle onurlandırıldı. Ricomer ile Saturninus, Romalılar adına Gutlarla barış görüşmelerini yürüttüler. Ekim 382'de barış ötüngendi (ilân edildi). Barış görüşmelerine Gut komutanları gitmişti. Beri Tegeren, Ala Teg ve Saprak'ın adları ürke (antik) kaynaklarda artık anılmaz ve başlarına ne geldiği bilinmemektedir. Söylentiler, savaşta ölmekten devril-meye kadar uzanır.

Romalılar, Gutların Roma İmparatorluğu'na yerleşmelerini onayladı, ancak herhangi bir Gut komutanını genel bir önder olarak tanımadı. Antlaşmaya göre Gutlar Roma ordusuna alınacak ve özel durumlarda Romalılar için ordu kurmaları istenebilecekti. Gutlara Roma İmparatorluğu'nun içindeki Moesya ile Makedonya illerinde Gutların kendi yetkileri altında topraklar verilecekti. Antlaşma, Gutların kendi iç yasaları ve ekin- cel (kültürel) gelenekleri ile birleşik bir toplum olarak bir arada kalmalarına boşu (izin) veriyordu. Antlaşmaya kol çekmek (imzalamak) için Theodosius Gutlara büyük bir şölen verdi. Tering Gutları artık İmparatorluğun sınırları içinde Roma ile konumlarını gerekirse zorla pazarlık edebilecekti. Teringler bundan sonra Batı Gutları (Visigotlar) olarak anıldı ve giderek Hristiyanlaşmaya başladı. Kunlara katılmış olan Kertingler ise, Kun Kağanlığı'nın yıkılmasından sonra Doğu Gutları (Ostro- gotlar) olarak anıldı.

Balat boyu (Roma kaynaklarında *Balti*; Baltlar), 395'ten 531'e kadar Batı Gutlarının yönetici boyu oldu. [Balat, Eski Türkçe çelik demektir ve parça / dilim demek olan *bal* kökünden gelir. Türk dilindeki *balta* sözü de bu köktendir.]. Kun Kağanlığı'nın tabınlığını tanıyan Doğu Gutlarını yöneten Amal boyunun (Roma kaynaklarında *Amali*) yönetimi, Erman Arık'la başladı ve 536 yılına kadar sürdü. Amal (ya da Amul/Amul), Eski Türkçe barışçı, sakin, yumuşak gibi anlamlara gelir. Kepitler de (Roma kaynaklarında *Gepidae*) Kun tabınlığını tanıyan boylar arasındaydı.

Batı Gutları (Visigotlar)

Al Arık (Roma kaynaklarında *Alaricus*), 395'ten 410'a kadar Batı Gutlarının ilk kağanı oldu. [Eski Uygur belgelerinde kişi adı olarak geçen Al; parlak, pembe, açık kıvıllı anlamlarına gelir. Arık da temiz demektir.]. Al Arık, Edirne Savaşı'ndan sonra

Gutların kağanlığına yükseldi. Günümüzdeki Romanya'da Tuna Kapçağı'nın (deltasının) ağzındaki Peuce Adası'nda doğan Al Ank, Teringlerin Balat boyundandı. Gutların, Kunlar karşısında yenilgiye uğradıktan sonra göçe başladıkları dönemde Roma topraklarında büyüdü. Al Arık'ın çocukluğu, Gutların Theodosius ile bir antlaşma yoluyla yerleştiği Balkanlar'da geçti. Gutların yanı sıra özerk olduğu bu dönemde, Romalılar bir çok Gutu çeriliğe almıştı. Al Ank da çeriliğe alınan Gutlardan biriydi.

Al Ank çerilik yürülmesine (kariyerine), bir Gut olan Doğu Roma ordu komutanı Kayan'ın (Roma kaynaklarında *Gaianus*) komutasında başladı. [Kayan adı, Eski Uygur belgelerinde de erkek adı olarak geçer.]. 392'de Roma ordusuna katıldı. 394'te, İmparator Theodosius'un Burangları (Frankları) yenmesine yardım eden bir Gud ordusuna komutanlık etti. Bu savaşta Theodosius, Gudları gereksiz yerde öne sürerek yaklaşık 10 bin Gutun boşu boşuna öldürülmesine neden olmuştu. Al Ank, uzun ve kanlı olan bu savaştan sağ kurtulan birkaç kişiden biriydi. Bu savaşta çok sayıda Gutun ölmesini ise, Romalılar bir kazanç olarak görüyordu.

Ordukomutanlığı ve düzenli Roma birliklerinin komutasını da içeren ödülü üzneyen (reddeden) Al Ank ayaklanarak, Konstantinopolis'e doğru yürümeye başladı. Ocak 395'te Theodosius ölünce, İmparatorluk biri İmparatorluğun doğusunu, diğeri de batısını alan iki oğlu arasında yeniden bölündü. Theodosius'un ölmesi üzerine Kun orduları Balkanlar üzerinden Trakya'ya akınlar yaparak, ardından Romalılara karşı ilk olarak büyük çaplı saldırılara başlattı. O yıl bir Kun ordusu Tuna'yı geçerek Trakya'yı yağmaladı. Roma orduları komutanlarından Stilicho, Batı'nın denetimini ele geçirerek, Doğu'da da denetim kurmaya çalıştı. Al Ank yine ayaklandı. Ancak, savaş olmadı. Al Ank ordusuyla kıyı boyunca Atina'ya doğru ilerleyerek, Romalıları yeni bir barışa zorlamak istiyordu.

Bunun üzerine Stilicho, Doğu Roma ordularının bir kısmını geri göndermek zorunda kaldı. Kayan komutasındaki ordu Konstantinopolis'e döndü. Burada konsül Eutropius, Kayan'ı Trakya'nın ordu komutanlığına atandı. Stilicho, Doğu Roma'ya karşı akınlarını sürdürünce, Al Ank yine ona karşı çıktı. Eutropius 397'de, Stilicho'yu döneç olarak ötüngeyerek (ilânederek), Al Ank'ı İli ordu komutanlığına atadı. Ancak Eutropius 399'da devrildi. Yeni Doğu Roma yönetimi İli'yi Batı Roma'ya bıraktı. Bu değişiklik, Al Ank'ın Roma ülgüsünü (rütbesini) ve ordusu için yasal azık (erzak) alma yetkisini de ortadan kaldırmıştı.

Bunun üzerine Al Ank 401'in sonlarında İtalya'ya bir akın başlattı. İlk olarak Stilicho ile karşılaştı. İki savaş yapıldı. İlk savaşta Stilicho kazanarak, Al Ank'ın karısı ile çocuklarını tutsak aldı. Ayrıca Al Ank'ın beş yıl boyunca yağmalardan biriktirdiği kaznağının (hazinenin) çoğunu ele geçirdi. Al Ank'ın geri çekilen ordusunu izleyen Stilicho, tutsakları geri göndermeyi önerdi, ancak Al Ank bunu üznedi (reddetti). İkinci savaş, Al Ank'ın ikinci kez yenildiği Verona'da oldu. Stilicho bir kez daha Al Ank'a ateşkes önerdi ve İtalya'dan çekilmesine boşu (izin) verdi. 404 ve 405 yılları arasında Al Ank Pannonya'da kaldı.

405'te bu kez imparatorluğun dışından gelen bir Gut boyu, orta Tuna'yı geçerek kuzey İtalya'ya ilerledi. Yeni gelen bu Gutlar, kırsal bölgeleri yağmaladılar ve beyleri Arıç Tagay (Roma kaynaklarında *Radagaisus*) yönetiminde kentleri kuşattılar. [Eski Uygur belgelerinde kişi adı olarak geçen Tagay, dağ gibi ve dayı anlamlarına gelir.]. 20 bin dolayında savaşçıdan oluşan Arıç Tagay'ın ordusuna, savaşçıların avulları da (âileleri) eşlik ediyordu. Böylece Arıç Tagay'ın boyunun büyüklüğü 100 bine yaklaşıyordu. Kun saldırılarından kaçan Arıç Tagay, Balkanlara geçmeden, Macar Ovası üzerinden İtalya'ya saldırdı.

Stilicho yönetimindeki Batı Roma İmparatorluğu, Arı Tagay'ın saldırısına yanıt olarak İtalyan ordusundan 15 bin kişiyi savaşa için tımedı (hazırladı). Ren sınırından bir Roma birliğini de geri çağırıldı. Ayrıca Saru (Roma kaynaklarında *Sarus*) komutasındaki Amal Gut ordusu da Roma ordusuna katıldı. [Eski Türklerde erkek adı olarak kullanılan Saru, *sarı* demektir.]. Stilicho, destek için Kun Kağanı Ulduz'dan da yardım istedi. Bunun üzerine Ulduz, Ultun (Roma kaynaklarında *Uldinus* ya da *Huldinus*) komutasındaki bir Kun ordusunu yardım için gönderdi. [Erkek adı olan Ultun / Ultın, taban / sütun demektir; tekerlek çemberi anlamına da gelir.]. Al Anık, İliıya antlaşması gereği bu sırada etkisiz kaldı. Roma ordularını toparlarken, Arı Tagay'ın ordusu en az altı ay boyunca kuzey İtalya'yı elinde tuttu. Sonunda Floransa'ya saldırarak, kenti kuşattı. Burada Roma ordusunun ve bağlaşıları Gudlarla Kunların en az üçte biri öldürüldü.

Kent tutuzma (teslim olına) aşamasına yaklaşıırken Stilicho'nun birleşik ordusu Floransa kuşatmasını yardı. Roma'nın karşı saldırısı son derece başarılı oldu ve Arı Tagay, yaklaşık 8 km uzaklıktaki Fiesole tepelerine çekilnek zorunda kaldı. Orada Arı Tagay, olası bir ayaklanma sonucu boyunu terk edip kaçımaya çalıştı. Ancak Romalılar onu yakalayarak, 406'da yokattı (idâm etti). Arı Tagay'ın 12 bin savaşıısı Roma ordusuna alındı. Geri kalanların birazı kaçtı. Kaçamayanlar ise köle olarak satıldı.

406 ve 407'de, başta Bandallar (Vandallar), Subılar (Sueviler) ve Alanlardan oluşan Türk boyları Ren'i geçerek Galya'ya girdi. Bu sıralarda Roma'ya karşı Britanya Adası'nda patlak veren bir ayaklanma, Galya'ya da yayıldı. Bu durum Stilicho'yu zor bir duruma sokmuştu. 407'deki bu karışıklık sırasında, Al Anık yeniden İtalya'ya yürüyerek, Noricum'da (bugünkü Avusturya) konuşlandı. İtalya'ya saldırmamak için Roma'dan 4 bin pound altın istedi. Roma Senatosu bunu üzne-

mesine (reddetmesine) karşın, Roma ordusunun durumu nedeniyle Stilicho Al Anık'a 4 pound altını ödedi. Bu olay Stilicho'nun konumunu oldukça arılttı (zayıflattı). Daha önce de Stilicho iki kez Al Anık'ı elinden kaçırmış ve Ang Tagay da, Floransa'nın kenar kemlelerine (mahallelerine) kadar ilerlemişti.

408'de Batı Roma senatörlerinden Olympius, bir saray darbesiyle Stilicho'yu öldürttü. Al Anık yeniden Roma'nın düşmanı ötüngendi (ilan edildi). Olympius'un adamları daha sonra Roma Gut birliklerinin avullarını (ailelerini) ölütleince (katledince), bu birlikler toplu olarak Al Anık'a sığındı. Binlerce Gut, eşleri ve çocuklarıyla birlikte Noricum'da Al Anık'a katılmıştı. İtalya bundan sonra yerli savunma güçlerinden yoksun kaldı. Al Anık Roma'ya bu kez, biraz para ve düşük bir komutanlık olan Comes ülgüsü karşılığında Pannonia'ya dönmeyi önerdi, ancak Olympius onu Stilicho'nun destekçisi olarak gördüğü için bunu üznedi.

Bunun üzerine Al Anık, çoğu öldürülen avullarının (ailelerinin) öcünü almaya and içmiş olan yaklaşık 30 bin kişilik bir Gut ordusuyla Roma'ya doğru yürümeye başladı. Verim (Eylül) 408'de Roma kentini kuşattı. Senatobüyükelçileri, barış için yalvarmaya başlamıştı. Uzun süren bir pazarlıktan sonra kıtlık çeken Roma, 5 bin pound altın, 30 bin pound gümüş, 4 bin ipek tünük, 3 bin kırmızı boyalı post ve 3 bin pound biberi yolum (fidye) olarak ödemeyi onadı. Al Anık ayrıca 40 bin kadar köle Gutu da geri aldı. Böylece Al Anık'ın ilk Roma kuşatması sona ermiş oldu.

Batı Roma İmparatoru Honorius, Al Anık'ın kuşatmayı kaldırmak için öne sürdüğü koşullardan biri olan Roma Ordusu Komutanlığı ülgüsünü (rütbesini) onadıktan sonra bundan vazgeçti. Bunun üzerine Al Anık, 409 sonlarında Roma'yı yeniden kuşattı. Ayrıca dönemin önde gelen senatörlerinden Priscus Attalus'u, Batı Roma İmparatoru olarak ötüngedi (ilan etti). Sonra da ondan Roma Ordusu Komutanlığı atarınasını aldı.

Honorius ise, Ravenna'ya kaçtı. O yıl Priscus Attalus, Al Anık ile birlikte, Ravenna'ya yürüyerek yasal imparator Honorius'tan benzeri görülmemiş ödünler aldıktan sonra, Honorius'un tahttan indirilmesini ve sürgün edilmesini istedi. Doğu Roma'dan yardım için gemilerle gelen 4 bin çeri Ravennakentine ulaştığında, Honorius artık kendini güvene alarak, Al Anık'la kengeşmek (müzakere etmek) istediğini bildirdi.

Ancak tam bu sırada Amal boyundan Saru, Al Anık'a saldırdı. Stilicho'nun altında yıllarca imparatorluk görevinde bulunmuş olan Saru'nun neden böyle yaptığı bilinmese de, Al Anık bu saldırıyı Honorius'un örgütlediğine inanmıştı. Bunun üzerine Al Anık, üçüncü kez Roma'ya saldırdı. Derim (Ağustos) 410'da Al Anık ordusuyla Roma'yı yağmalamaya başladı. Yağma üç gün sürdü. Üç gün sonra Al Anık güneye Campania'ya doğru yola çıktı. Azık (erzak) elde etmek için oradan gemilerle Sicilya'ya geçmeyi tasarlıyordu. Ancak fırtına buna engel oldu. 411 yılının ilk aylarında, İtalya üzerinden kuzeye dönüş yolculuğunda Al Anık hastalanarak öldü. Ölüsü, eski Türk törelerine uygun olarak Busento Irmağı yatağının altına gömüldü. Kurgan kazılırken ırmak geçici olarak yatağından ayrıldı. İş bitince ırmak kendi yatağına geri döndürüldü. Gömme işini yapan tutsaklar, kurganın yerini kimse öğrenmesin diye öldürüldü.

Al Anık'tan sonra yerine kızkardeşinin kocası Ata Alp (Roma kaynaklarında *Ataulphus*) oy birliğiyle kağanlığa seçildi ve 415'e kadar Gutları yönetti. [Ata ve Alp, Eski Uygur belgelerinde kişi adı olarak geçer.]. 412 başlarında kendini Batı Roma İmparatoru ötüngeyen (ilân eden) Roma komutanlarından Constantius, Ata Alp'i sıkıştırmaya başlamıştı. Bunun üzerine Ata Alp, Batı Gutlarını İtalya'nın dışına çıkararak, Galya'ya doğru yöneldi. Galya'ya vardığında yeni bir düzmece imparator olan Galyalı Jovinus ile kengeşlere (müzâkerelere) başladı. Ancak Jovinus'la buluşmaya giderken yolda Saru'nun ordu-

sunu denkle gelince,  almak için saldırarak onu yendi. Saru'yu tutsak alarak yokattı (idam etti).

Jovinus daha sonra kardeşi Sebastianus'u, Augustus (ortak imparator) olarak adlandırdı. Bu olay, kendisine danışılmayan Ata Alp'i kızdırmıştı. Bu yüzden Honorius ile bağlaş kurarak, Jovinus'a saldırdı. Jovinus'un ordusu savaşta yenildi. Sebastianus yakalandı, ancak Jovinus kaçmayı başardı. Ata Alp daha sonra yokatılması (idam edilmesi) için Sebastianus'u Honorius'a gönderdi. Bundan sonra Ata Alp Jovinus'u kuşatarak, 413'te Valentia'da ele geçirdi ve yokatılması için onu da Honorius'a gönderdi. Daha sonra Ata Alp, Honorius'un kızkardeşi Galla Placidia ile evlendi. Ata Alp Hispanya'da, bilmeden Saru'nun adamlarından birini ordusuna almıştı. Bu adam, 415'te Saru'nun öcünü almak için Barselona'daki sarayda Ata Alp yıkanırken onu öldürdü. Ardından Saru'nun kardeşi Sıg Anık (Roma kaynaklarında *Sigaricus*) kağanlığa geçti. [Eski Uygur belgelerinde kişi adı olarak geçen Sag / Sıg adı, temiz, karışmamış anlamına gelir.]. Ancak yalnızca yedi gün sonra Bala (Eski kaynaklarda *Wallia* ya da *Walha*) onu öldürerek Batı Gutlarının kağanı oldu. [Eski Uygur belgelerinde kişi adı olarak geçen Bala yavru, ocuk anlamlarına gelir.].

Bala nce İmparator Honorius ile barış yaparak, Roma ile bir antlaşmayı onayladı. Honorius'un kız kardeşi Galla Placidia'yı da kendisine geri gönderdi. Bunun karşılığında 417'de Bala'ya, Batı Gutlarının zerk olarak yerleşecekleri bir bölge olarak bugünkü Güney Batı Fransa'daki Aquitaine bölgesi verildi. Beşinci yüzyılın geri kalanında Batı Gutları'nın başkenti, saraylarını kurdukları Tuluş (Toulouse) oldu. [Toulouse (Tulus) adı, *doluş* demek olan Toluş / Tuluş sözünden dönüşmüştür.]. 418'de Bandalları ve Alanları yenerek Hispania'yı ele geçirdi. Bala o yıl ölünce, yerine Tuğ Derik (Roma kaynaklarında *Theodericus*) geçti. [Eski Türkçe Tuğ adı, bayrak / sancak; Terik adı, derlenmiş / toplanmış anlamına gelir.].

Romalılar daha önce Bala'dan, boyunu İbery'a dan Galya'ya götürmesini istemişti. Tuğ Derik, Roma'nın bu isteğini yerine getirdi. Ardından Roma İmparatorluğu'nun azalan gücünden yararlanarak, topraklarını güneye doğru genişletmeye başladı. İmparator Honorius'un ölümü ve Joannes'in 423'te imparatorluğu ele geçirmesinden sonra, Roma'da kanışıklık patlak verdi. Tuğ Derik bu durumu kullanarak, önemli bir yol kavşağı olan bugünkü Güney Fransa'daki Arelate'i ele geçirmeye çalıştı. Ancak Kunların yardım ettiği Magister Militum Aetius, kenti kurtarmayı başardı.

Romalılar 435'te Köln ile Trier'i yağmalayan Buranglara (Franklara) karşı savaşmak zorunda kaldıkları için, Tuğ Derik Akdeniz'e giden yolları ele geçirmek amacıyla 436'da Güney Fransa'daki Narbo Martius'u aldı. Ancak Romalı komutan Litorius, Kunların yardımıyla kentin ele geçirilmesini engelleyerek, Batı Gutlarını başkentleri Tuluş'a (Toulouse) geri sürdü. Tuğ Derik'in barış önerisi onaylanmadı, ancak Gutlar Tuluş'taki savaşı kazandı. Tutsak edilen Litorius, bu savaşta aldığı yaralardan dolayı kısa bir süre sonra türmede (hapiste) öldü. Romalılar Tuluş'a bir elçi göndererek barış önerdi. Tuğ Derik barışı onaylayınca Roma, Batı Gutlarının bulundukları topraklar üzerindeki tabirihişini tanıdı.

Kun Kağanı Atalığ (Attila) 451 yılında Galya'ya saldırmaya başladı. Macar Ovası'ndan yola çıkan Kun ordusu Ren'i geçti. Kun ordusunun yanında, birçok Doğu Gut Türk boyu da vardı. Kunlular, Civitas Aurelianorum'u (bugünkü Orleans) kuşatmaya başlamadan önce Metz ile Trier'i ele geçirerek yağmaladılar ve başka bir orduyla da Paris'e bir saldırı yaptılar. Batı Roma İmparatoru Avitus, Tuğ Derik ile Aetius arasında Kunlara karşı bir bağlaş kurulmasını sağladı. Tuğ Derik, Kunları kendi kağanlığı için bir keynem (tehdit) olarak gördüğü için bu bağlaş onaylamıştı. Bu nedenle tüm ordusuyla birlikte Aetius'a katıldı. Batı Gutları ile Alanlar, Burkuntlar (Burgondiyalılar) ve

Buranglar (Franklar) desteğindeki Batı Roma ordusu, Civitas Aurelianorum'u kurtararak, Atalığ'ı geri çekilmeye zorladı.

Ardından Aetius ile Tuğ Derik Kunları izleyerek, 451 yılında Troyes yakınlarındaki Châlons'da savaşa tutuştu. Ancak savaşı kazanmalarına karşın Tuğ Derik savaş alanında öldürüldü. Tuğ Derik'in ölüsü ertesi güne kadar bulunamadı. Bununca, Türk töresine uygun olarak savaş alanında gömülerek yas tutuldu. Büyük oğlu Torış Bod (Eski kaynaklarda *Thoris-mod*) hemen babasının ardılı olarak seçildi. [Eski Türkçe Torış / Turış ya da Toruş / Turuş (duruş); savaş, kavga anlamlarına gelir. Bod / Bud, boy / gövde demektir.].

Torış Bod, savaşın çok erken aşamalarında önemli bir tepeyi ele geçirmede Batı Gut ordusunun bir birliğine komutanlık ettiği için Châlons Savaşı'nda çok önemli bir iş yapmıştı. Doğu Gut ve Kun ordularının sol kanadının tümü bu tepeye yayılmıştı. Torış Bod, Kunların Alanları yendiği ve Tuğ Derik öldürüldükten sonra, Doğu Gutlarının Batı Gutlarını püskürttüğü çatışmanın son aşamalarında tepeden indi. Torış Bod, hem Doğu Gutlarını hem de daha sonra Kunları kuşatarak yenen saldırıda Batı Gut ordusuna komutanlık etti.

Tuğ Derik'in ikinci oğlu II. Tuğ Derik, 453'te ağabeyi Torış Bod'u öldürerek tahtı ele geçirdi. 458'in sonlarında Batı Roma İmparatoru Majorian, Batı Gutlarının topraklarını geri almak için bugünkü Güney Doğu Fransa'daki Septimania'ya girdi. Majorian, Arelate Savaşı'nda Tuğ Derik'i yenerek Batı Gutlarını Septimania'yı terk ederek, batıya Aquitania'ya çekilmeye zorladı. Romalılarla yapılan yeni anlaşma uyarınca, Batı Gutları Hispania'daki son tutyaklarından (fetihlerinden) vazgeçmek ve özerk konuma geri dönmek zorunda kaldılar. Bununla birlikte, 461'de Majorian'ın öldürülmesinden sonra, II. Tuğ Derik Septimania'yı yeniden ele geçirerek Hispania'ya yeniden saldırdı. II. Tuğ Derik 466'da, kendisinden sonra tahta çıkan küçük

kardeşi Arık (Eski kaynaklarda *Aoric* ya da *Euric*) teperinden (tarafından) öldürüldü.

Arık, 415'ten beri Batı Gutlarının denetimini altında olan Galya'nın Aquitaine bölgesindeki Batı Gut barklarının (mülklerinin) büyük bir bölümünü geri aldı. Batı Gutları on yıllar boyunca, arınmış (zayıflamış) olan Romalıların topraklarını aşamalı olarak ele geçirdiler. Arık kağan olduktan sonra, bir dizi iç savaşta diğer birkaç Batı Gut beyini yenerek, kısa sürede birleşik bir Batı Gut birliği oluşturdu. Subı (*Suevi*) boyunu İberya'nın kuzeybatısına sürdü. Batı Roma İmparatorluğu 476'da sona erdiğinde, neredeyse tüm İber yarımadasını tabınlığı altına almıştı. 469 ya da 470'de Arık, Déols'da Breton kağanı Arınmış'ı (Eski kaynaklarda *Riutimus*) yenerek, kağanlığını daha da kuzeye, Somme Irmağı'na kadar genişletti. [Eski bir Türk adı olan Arınmış, arındırılmış / temizlemiş demektir.].

471'de, Arelate (Günümüzdeki Arles) yakınlarındaki savaş sırasında Arık, bir Roma ordusunu yenerek üç Romalı önder ile Roma imparatoru Anthemius'un oğlu Anthemiolus'u öldürdü. Arık, kukla imparatorlardan tam bağımsızlığını ötüngeyen (ilân eden) ilk Gut kağanıydı. 475'te Batı İmparatoru Julius Nepos'u, Batı Gutlarının özerkliği yerine tam bağımsızlığını tanımaya zorladı. Hispania'nın Roma yurttaşları da daha sonra Arık'a bağlılık andı içerek, onu kağanları olarak tanıdılar. Aynı yıl Clermont kenti uzun bir kuşatmadan sonra ele geçirildi. Arık, yasa yapan ilk kağan oldu. 476 dolayında yayımlanan Arık Yasası, her bir yasa edini (maddesini) belleğinde tutan özel uzmanlarca korunuyordu. Arık 484'te doğal nedenlerle öldüğünde, Batı Gut Kağanlığı bugünkü Fransa'nın üçte birini ve Subıların yönetimindeki Galicya dışındaki tüm İberya'yı kapsıyordu.

Arık'tan sonra kağanlığa geçen II. Al Arık'ın (Roma kaynaklarında *Alaricus*) yönetimi sırasında belgelenen en eski olay, Burang (Frank) Kağanı I. Kalıt Avık'a (Roma kaynaklarında

Chlodovechus) yenilen bugünkü Kuzey Batı Fransa'daki Soissons Bölgesi'nin eski yöneticisi Romalı komutan Syagrius'a sağlamakla ilgilidir. [Eski Türkçe Kalıt, kaldıran / yükselten; Avık, kaynaşmış / birikmiş anlamına gelir.]. Bunu izleyen yıllarda Burangların ilerlemelerine karşın Al Anık, sorumluluk almaktan çekinmedi. 490'da Al Anık, Doğu Gut Kağanı Büyük Tuğ Derik'e İtalya'yı tutuyaması (fethetmesi) için yardım etti. Daha sonraki yıllarda, Buranglar (Franklar) saldırdığında Burkuntlara (Burgonyalılara) yardım etti. 502'de Al Anık ile Kalıt Avık, Amboise yakınlarındaki Loire'daki bir adada yüz yüze görüşmeler için bir araya gelerek, bir barış antlaşması yaptılar. 506 yılında Batı Gutları Ebro koyağındaki (vadisindeki) Dertosa kentini ele geçirerek, Romalı kuncu (gaspçı) Petrus'u yakalayıp yokattılar (idam ettiler).

Ancak birkaç yıl sonra Kalıt Avık, 502'de varılan barış antlaşmasını bozdu. Doğu Gut Kağanı ve Al Anık'ın kayın atası Tuğ Derik'in çabalarına karşın Kalıt Avık, Batı Gut topraklarına girdi. Al Anık, 507'de Poitiers yakınlarındaki Vouillé Savaşı'nda Kalıt Avık'la karşılaştı, ancak bu savaşta Gutlar yenildi ve Al Anık, Kalıt Avık teperinden (tarafından) öldürüldü. Batı Gut Kağanlığı, kağanlarının savaşta ölmesi nedeniyle kargaşaya sürüklendi. Al Anık'ın ardılları, en büyük ve yasal olmayan (Hatundan doğmayan) oğlu Kay Salık (Eski kaynaklarda *Geisaleicus*) ile küçük ve yasal oğlu Amal Anık'tı (Eski kaynaklarda *Amalaricus*).

Amal Anık yönetemeyecek kadar genç olduğu için Kay Salık kağan seçildi. Başlangıçta, güçlü Doğu Gut Kağanı Büyük Tuğ Derik, Kay Salık'ı destekledi. Ancak bu destek sonunda ortadan kalktı. Burkuntlar (Burgonyalılar) Batı Gutlarına saldırarak başkentleri Narbonne'u ele geçirip yağmaladıklarında, Kay Salık Barselona'ya kaçtı. Tuğ Derik, sonraki 15 yıl boyunca Batı Gut Kağanlığı'nın yönetimini üstlendi, vergilerini topladı ve görünüşte küçük Amal Anık adına davrandı. Ülkeden sü-

rülen Kay Salık ise, Kartaca'da Bandallara sığındı. Bandal kağanı başlangıçta onu destekledi, para sağladı ama adam vermedi. 510 ve 511'de Bandal donanması Kay Salık'ın İspanya'ya saldırısını destekledi. Ancak daha sonra Büyük Tuğ Derik'ten çekinen Bandallar, desteklerini geri çekti. Kay Salık, Aquitania'ya kaçarak, burada bir yıl kaldı. Ardından bir kez daha İspanya'ya döndü ve Barselona yakınlarında 511'te Tuğ Derik'in ordusuna yenildi. Savaş alanından kaçmasına karşın Kay Salık, Durance Irmağı'nı geçtikten sonra yakalanarak yokatıldı (idam edildi).

522'de genç Amal Anık kağan ötüngendi (ilan edildi) ve dört yıl sonra Doğu Gut Kağanı Tuğ Derik'in ölümü üzerine tüm kağanlık gücünü üstlendi. Ancak, Provence'ı, bölesi (kuzeni) Doğu Gut Kağanı Atal Anık'a (Roma kaynaklarında *Athalaricus*) bıraktı. [Atal, Eski Türkçe ad almış, adlandırılmış demektir.]. Bu sırada Batı Gut Kağanlığı, kuzeyden gelen bir Burang (Frank) keynemiyle (tehdidiyle) karşı karşıya kalmıştı. Burang Kağanı Kalit Avık, Amal Anık'a Ortodoksluğu bırakıp Katolikliğe geçmesi için baskı yapıyordu. Saldıran Burang ordusu, Batı Gut ordusunu yenerek Narbonne'u aldı. Amal Anık güneye Barselona'ya kaçtı, ancak burada öldürüldü. Amal Anık'ın ölümüyle birlikte Batı Gut Kağanlığı ortadan kalmış oldu.

6. yüzyılın sonlarında Batı Gut Türkleri, Galiçya'daki Türk boyları ile güney batıdaki Doğu Roma güçlerini bastırmayı başarak, İberya yarımadasının çoğunun tabınlığını ele geçirdi. 7. yüzyılın sonunda, Batı Gutları iç kanışıklıklar yaşamaya başladı. 711'de Emevi Araplarıyla yaptıkları Guadalete Savaşı'nda son önderleri Anğ Terik'in (Roma kaynaklarında *Roderic*) yenilgisinden sonra ülkeleri çökererek, İberya'nın üçte ikisi Arapların tabınlığı altına girdi. Batı Gut soyluları önderliğindeki Gutların bir bölümü, yarınadanın kuzeyine çekilerek küçük beylikler kurdular. Bir kısmı da Pirene Dağları'nın koyaklarına (vâdilerine) sığındı. Daha sonra Asturias Pelagius önderliğinde

denetimi yeniden kazanmaya başladılar ve 722’de Covadonga Savaşı’nda Arapları yendiler. Batı Gutları, Hispania’daki Romalılarla karışarak günümüzün İspanyol ve Portekiz uluslarını oluşturdu. Alanlar da Romalılarla karışarak Katalan ulusunu oluşturdu. Pireneler’e çekilen Romalılarla karışmamış olan Batı Gutları ise, Bask ulusunu oluşturdu. Basklar, Roma dilinin pek etkisi altında kalmadan, dillerini büyük ölçüde korumayı başardı. Bu nedenle Baskça, Türk diline oldukça yakın bir dildir.

Doğu Gutları (Ostrogotlar)

Kerting Gutları, Atalığ’ın (*Attila*) yönetimi altında savaşan Amal boyunun önderliği altında birleşerek, Doğu Gutları olarak anılmaya başladı. Amal Beyi Balamir, Kepit Beyi Art Anık ile birlikte Kun Kağanı Atalığ’ın en değerli beylerindendi. Atalığ’ın önemli ve güvenilir bir savaş arkadaşı olan Balamir, 447’de Tuna illerine yapılan saldırılara katılmıştı. Chalons Savaşı’nda Atalığ’ın ordusunda bir Doğu Gut birliğine komuta etti. 453’te Atalığ’ın ölümünden sonra oğulları İlig (*Ellak*), Dikiz (*Dikkiz*) ve Erinek (*Ernac*) arasında kağanlık kavgası başlamıştı. Kardeşler kağanlık için birbirleriyle savaşmaya başlayınca, Kepit boyu ayaklanmıştı. Balamir de Kunlardan bağımsızlığını kazanmak için Atalığ’ın oğullarıyla savaşmaya başlamıştı. 469’da Doğu Gutları Dikiz’i öldürerek, kellesini Doğu Roma’ya gönderdi. Ardından Kun Kağanlığı dağıldı. Ancak o yıl Balamir, Sekir (*Sciri*) boyunun saldırısı sırasında atından düşerek öldü. [Sekir, Eski Türkçe atlayan, sıçrayan, fırlayan anlamlarına gelir.].

Balamir’den sonra Doğu Gutlarının başına kardeşi Tuğ Demir (*Teodemir*) geçti. Tuğ Demir ve oğlu Tuğ Derik (*Theoderic*), 473’te Doğu Gut Türklerini Balkanlar’a yerleştirdi. Amal boyu, ilk olarak Pannonia bölgesinin Tuna sınırındaki Balaton Gölü ve Sirmiyum (Mitrovica) çevresine yerleşti. Daha sonra

Vindobona (Viyana) ile Sirmium arasındaki toprakları ele geçirdiler. Bir süre Makedonya'nın bir bölümünü ellerinde tuttular ve Durrës ile Selanik kentleri arasını denetimleri altına aldılar.

Tuğ Demir 475'te ölünce, yerine oğlu Tuğ Derik tahta çıktı. Tuğ Derik 461'de henüz yedi ya da sekiz yaşındayken, babası Tuğ Demir'in Roma İmparatoru I. Leo ile yaptığı bir antlaşmaya uymasını sağlamak için Konstantinopolis'te tutu (rehin) olarak alınmıştı. Antlaşma, Gutların Roma'ya her yıl yaklaşık 300 pound değerinde altın ödemesini güvence altına alıyordu. 469 yılına kadar Konstantinopolis'te kalan Tuğ Derik'i en iyi öğretmenler eğitmişti. Leo, Batı Roma ordusunun Pannonya yakınlarından geri çekildiğini duyunca, Tuğ Derik'i armağanlarla evine geri gönderdi.

Bugünkü Doğu Macaristan'da akan Tisi Irmağı boyundaki Sarmat (Ak Oğur) Beyi Babay (*Babat*), bu sıralarda yukarı Moesya'da Singidunum (bugünkü Belgrad) yakınlarında, Doğu Roma'dan toprak kazanarak güçlenmeye başlamıştı. [Babay, *baba* demektir ve Eski Türklerde erkek adı olarak kullanılmıştır.]. Tuğ Derik, altı bin savaşıyla Tuna'yı geçip Sarmatları yendi ve Babay'ı öldürdü. 470'ler boyunca Tuğ Derik, kendi basışçılarına (rakiplerine) ve Doğu Roma'nın düşmanlarına karşı akınlar yapınca, bu davranışı Doğu Roma'nın gözündeki onu önemli bir kişi durumuna getirmişti.

Tuğ Derik'in basışçılarından biri, Moesya Gutlarının beyi Tuğ Derik Strabo idi. [Strabo, Roma dilinde *şaşı* anlamına gelir]. Moesya Gutları, daha önce Teringlerle birlikte Kunlardan kaçan Kerting boylarıydı. Bu Kerting boyları, 460'larda Doğu Roma İmparatorluğu'nun foederatisi olarak tanınmıştı ve Roma'dan yıllık yiyecek yardımı alıyorlardı. 471'de, o sırada İmparator I. Leo'nun Magister Militum'u (ordular komutanı) olan Alan kökenli Aspar, imparatorun buyruğuyla öldürüldü. Şaşı

Tuğ Derik, onun öcünü almak için ayaklandı. Ancak Roma komutanları Zeno ile Basiliscus'a yenildi. Şaşı Tuğ Derik barış için üç koşul öne sürdü: Aspar'ın bıraktığı baskıları (mülkleri) almak, kendi boyunu Trakya'ya yerleştirmek ve Magister Militum ülgüsüne (rütbesine) yükselmek. Leo, bu istekleri geri çevirdi ve yalnızca bağlılık andı karşılığında Magister Militum ülgüsünü onaylayabileceğini belirtti. Bunun üzerine Şaşı Tuğ Derik, Trakya kentlerine saldırı başlattı. Ordusunun bir kısmı Philippopolis'e saldırdı, bir kısmı da Arcadiopolis'e saldırdı. Ancak Gutların azıkları bitince, Şaşı Tuğ Derik, Leo ile 473'te barış yapmak zorunda kaldı. Barış koşullarına göre Roma, Gutlara yıllık 2 bin pound altın ödemeyi onayladı ve Şaşı Tuğ Derik'i Magister Militum ülgüsüne yükseltti.

Leo'nun 474'teki ölümünden sonra Zeno, Leo'nun yerine geçti. Şaşı Tuğ Derik, Leo'nun dul eşinin kendi kardeşi Basiliscus'u tahta geçirmek için düzenlediği bir urası (darbeyi) destekledi. Ancak Zeno, 476'da tahtı geri aldı. Bunun üzerine Zeno, Doğu Gut Kağanı Tuğ Derik'i Magister Militum ülgüsüne atadı. Doğu Gutlarını da Makedonya'ya yerleştirerek, Roma ordusunun özerki (foederati) yaptı.

476/477'de Zeno, Tuğ Derik'le ilişkiyi kurarak, onu Şaşı Tuğ Derik'e saldırttı. Bunun üzerine Şaşı Tuğ Derik, Zeno'ya bir elçi göndererek barış istedi. Zeno, barış isteğini geri çevirerek senatonun Şaşı Tuğ Derik'i düşman ötüngemesini (ilan etmesini) sağladı. Zeno'nun amacı, iki Tuğ Derik'i birbirine saldırtmaktı. Tuğ Derik'i, büyük bir Roma ordusuyla destekleyeceğini söyleyerek 478'de Şaşı Tuğ Derik'in üzerine saldırttı. Tuğ Derik dağlardan geçerek Soundis Dağı'na vardığında, beklediği Roma destek ordusunu değil, onun yerine Şaşı Tuğ Derik'in ordusunu buldu. Şaşı Tuğ Derik, Tuğ Derik'e bunun bir Roma oyunu olduğunu söyleyerek, Gutların ortak çıkarları için birleşmeyi önerdi. Bunun üzerine iki Tuğ Derik, Gutların Moesia'daki yerleşim bölgesini güneye doğru genişletmek için

Roma İmparatoru'na ortak bir istekte bulunmak için anlaştı. Zeno, Tuğ Derik'e urunç (rüşvet) vererek iki Tuğ Derik'i birbirinden ayırmaya çalıştı, ama Tuğ Derik bunu geri çevirdi.

Roma ordusu başlangıçta kimi başarılar elde etti, ancak bunu sürdüremedi. Amalların Trakya'da batıya doğru ilerlemesini engelleyemedi. Tuğ Derik, Makedonya'daki Stobi kentini talan ederek yağmaladı. Amallar uzaktayken Şaşı Tuğ Derik, Zeno ile bir antlaşma yapmayı onayladı. Antlaşmaya göre Şaşı Tuğ Derik'in barını (serveti) geri verilecek, 13 bin çeri için para ödenecek ve bir kez daha Magister Militum ülgüsüne yükseltilecekti. Şaşı Tuğ Derik bu antlaşmayı onayladı. Ancak Zeno, Şaşı Tuğ Derik'in 30 bin kişilik ordusunu kendisi için bir keynem (tehdit) olarak gördüğü için, Bulgarları kandırarak Şaşı Tuğ Derik'e saldırttı. [Bulgarlar; Beş Oğurlar, Altı Oğurlar ve Suvarların birliğinden oluşan bir boylar birliğiydi.]. Şaşı Tuğ Derik, 480-481'de Bulgarları yenerek, Konstantinopolis'e doğru yürüdü. Ancak ordusu içinde sorun çıkınca, geri dönmek zorunda kaldı. Dönüş yolunda Trakya'da deli bir atı yatıştırılmaya çalışırken, bir çadının önüne asılı duran bir kargının (mızrağın) üzerine düşerek öldü.

Zeno daha önce, Magister Militum ülgüsünü Tuğ Derik'in yerine Şaşı Tuğ Derik'e verdiğinde bu alçaklığa öfkelenerek, Makedonya'daki Stobi kentini talan edip yağmalamıştı. Bunun üzerine Zeno bir antlaşma yapmak istemişti. Ancak görüşmeler sırasında Zeno, ordusunu Gutlara saldırtarak, 5 bin Gutu tutsak aldı. Sıkışan Tuğ Derik, 479'da Amalları bugünkü Arnavutluk ile Yunanistan arasındaki Epir'e yerleştirdi. 482'de Roma'ya saldırtarak, Larissa'yı talan etti. Zor durumda kalan Zeno, Tuğ Derik'le anlaşmaya çalıştı. 483'te Tuğ Derik'i Magister Militum ülgüsüne atadı, 484'te de onu konsül yaptı.

Daha çok kazanç elde etmek isteyen Tuğ Derik, Doğu Roma'nı illerini sık sık talan etti ve sonunda Konstantinopolis'i keynemeye (tehdit etmeye) başladı. Bunun üzerine Zeno, Bul-

garlardan yardım istedi. 487’de Tuğ Derik, Konstantinopolis’e saldırarak kuşattı. Kentin önemli bölgelerine saldırarak su kaynaklarını kesti. Amacı kenti ele geçirmek değil, Doğu Roma’dan güç ve saygınlık elde etmektir. Ayrıca, Doğu Gutlarının bir yere yerleşmeleri gerekiyordu.

Bu sırada Zeno, görünüşte kendisinin aygıcısı (vekili) olmasına karşın Doğu Roma topraklarını keyneyen (tehdit eden) ve İtalya’daki Roma yurttaşlarının yetkilerine (haklarına) saygı göstermeyen Türk kökenli İtalya Beyi Ata Kar (*Odoacer*) ile büyük sorunlar yaşıyordu. [Eski Uygur belgelerinde Ata ve Kar sözleri kişi adları olarak geçer.]. 488’de Zeno, Tuğ Derik’ten Ata Kar’ı devirmesini istedi. Tuğ Derik, 488 sonlarında ordusuyla İtalya’ya doğru yürüdü. 489’da yolunu kesmek isteyen Kepitleri Sirmium’da yendi. İtalya’ya gelen Tuğ Derik, 489’da Isonzo ve Verona savaşlarını kazandı.

490’da Zeno, Tuğ Derik’ten bir kez daha Ata Kar’a saldırmasını istedi. Birkaç yıl boyunca, Tuğ Derik ile Ata Kar’ın orduları İtalya yarımadasında üstünlük için savaştı. 493’te başında, İtalya’yı ikisinin de yöneteceğini güvence altına alan bir antlaşma yaptılar. Ardından düzenlenen bir şölenle, Tuğ Derik Ata Kar’ı öldürdü. Böylece Tuğ Derik İtalya’nın tek yöneticisi olmuştu. Tuğ Derik, 33 yıl boyunca İtalya’yı başarıyla yönetti. Evlilik bağlaşımları yoluyla Burkunt, Batı Gut ve Bandal kağanlıkları üzerindeki etkisini genişletti. Güçlü Burang kağanı Kal Abış’ın (*Clovis*) kız kardeşiyle evlendi. Kendi kız kardeşini de, Bandalların ve Alanların kağanı Taras Mun (*Thrasamund*) ile evlendirdi.

Tuğ Derik, 504-505’te Kepitleri yenip Pannonya’yı alarak Balkanlar’daki tabınlığını genişletti. 511’de Batı Gut Kağanlığı da, doğrudan kendi denetimi altına girince, Atlantik’ten Tuna’ya kadar uzanan bir Gut Kağanlığı kurdu. Ancak Tuğ Derik, Doğu Roma ile yaptığı antlaşmaya bağlı kalarak, kağanlığı için-

deki Roma yurttaşlarının Roma yasalarına ve yargısına uyruk (tâbi) olmasına boşu (izin) verdi. Bu arada Gutlar kendi yasaları ve gelenekleri altında yaşıyorlardı.

526'da Ravenna'da ölümünden sonra, oğlu olmayan Tuğ Derik'in yerine kızının oğlu Atal Anık (*Athalaricus*) geçti. Atal Anık on yaşında olduğu için, annesi Amal Santa (*Amalsanta*) onun atabeyliğini (naipliğini) üstlenildi. [Santa / Şanta, Eski Türkçe barış, erinç (huzur) anlamlarına gelir.]. Amal Santa, Atal Anık'ı Roma geleneklerine uygun olarak eğitmeye çalıştı, ancak Gut soyluları ona Gut törelerine göre yetiştirmesi için ona baskı yaptı. Sonuç olarak Atal Anık içkiye düşkün biri durumuna geldi ve bu sürede Doğu Gut Kağanlığı anılmaya (zayıflamaya) başladı. 553'te Doğu Roma ile yapılan Mons Lactarius Savaşı'ndan sonra kağanlık dağıldı.

Atal Anık'ın 534'te ölümünden sonra annesi Amal Santa, hatun (kraliçe) oldu. Yeğeni (kız kardeşinin oğlu) Tuğ Dağıt'ı (*Theodahatus*) eş yönetici yapmadan önce, onun konumunu güçlendirmek amacıyla kısa bir süre tek başına yönetti. Ancak Tuğ Dağıt, Gut soylularının Amal Santa'ya karşı olan hoşnutsuzluğunu destekleyerek, onu Bolsena gölünde bulunan Martana adasına gönderdi. Daha sonra Amal Santa orada öldürüldü. Amal Santa'nın ölümü Doğu Roma İmparatoru I. Justinianus'a Gutlarla savaşa girmek ve İtalya'yı ele geçirmek için bir neden vermişti. Doğu Roma, Güney İtalya'yı ele geçirdi. Buna öfkelenen Gut soyluları, Tuğ Dağıt'ı devirerek, Amal Santa'nın damadı Bitig'i (*Vitigis*) kağan seçtiler. [Bitig, Eski Türkçe kitap, yazı gibi anlamların dışında buyruk anlamına da gelir.]. Bitig, yitirilen bu savaştaki beceriksizliği nedeniyle Tuğ Dağıt'ı öldürttü. Ancak daha sonra yapılan bir savaşta Romalı komutan Belisarius, Bitig'i tutsak alarak Konstantinopolis'e götürdü. Bitig orada 542'de öldü.

Bitig'in yakalanmasından sonra, Doğu Gut tahtının önde gelen adayı, Bitig'in yeğeni ve yetenekli bir komutan olan Urug'du (*Uraias / Uriah*). Gut soyluları onun kağan olmasını önerdi. Ancak Urug, soyunun Kut'u yitirdiğini öne sürerek bunu istemedi ve yerine o sırada Verona'dan sorumlu olan El Tepit'i (*Heldebadus*) önerdi. [Eski Uygur belgelerinde kişi adı olarak da geçen El / İl, ülke demektir. Tepit, Eski Türkçe ezen / çiğneyen anlamına gelir.]. El Tepit, Roma tabınlığına karşıydı. 540 yılında kağan seçildikten sonra başkentini Pavia'ya taşıdı. El Tepit'in çocukları da Bitig'le birlikte tutsak alınmıştı. Ancak yine de, çocuklarının tutsaklığı nedeniyle Roma ile tutuzma (teslim olma) koşullarını görüşmeye çalışmıştı. El Tepit yeniden tutuzmak için pazarlık etmeye çalıştı, ancak Roma komutarı Belisarius Bitig ve El Tepit'in çocuklarıyla birlikte Konstantinopolis'e gidince, savaş yeniden başladı. O sırada Gutlar, Pavia ile Verona arasındaki dar bir alanda sıkışmışlardı. Ordu ise, ancak bin kişiden oluşuyordu.

Doğu Roma komutanları arasındaki iletişim eksikliği, El Tepit'in Ligurya ile Venedik'e kadar yaymasını sağladı. El Tepit daha sonra tüm Po Ovası'nı ele geçirdi. 541'de Urug'u kendisini öldürmeye tasarladığı için öldürttü. Ancak o yıl bir şölende, bir Keptit koruması El Tepit'i öldürdü. El Tepit'in ardılının olmaması nedeniyle Gut soyluları, Gutlarla birlik olan Urug (*Rugii*) boyunun beyi Er Ank'ı (*Eraric*) kağan seçti. Gutlar, Urugların küstahlığından hoşnut değildi, ancak yine de Er Ank'ı tanıdılar. Er Ank, Roma tabınlığı altına girmek için İmparator Justinianus ile barış yapmaya yönelik bir kurul topladı. Gutlar ise buna karşı çıkarak, El Tepit'in yeğeni Badıl Tutul'u (*Baduila Totila*) kağanlığa seçtiler. [Badıl / Batıl, pek çok, sayısız; Tutul, tutulmuş demektir.].

Tutul, Badıl'ın sarıydı. Oldukça genç olan Tutul, 541'de Batı Gut Kağanı kağanı seçildikten sonra Er Ank'ı öldürttü. Er Ank'ın öldürülmesi üzerine Romalılar, 12 bin kişilik bir Roma

ordusunu olası bir saldırıyı savuşturmak için Ravenna'dan Verona'ya gönderdi. Verona'da yerel bir Romalı, bu ordunun bir birliğinin kente girmesini sağladı. Gutlar ilk başta tezgiye (paniğe) kapıldılar. Ancak kısa süre sonra ana ordunun kentten biraz uzakta olduğunu anlayınca, kapıları hemen kapattılar. Kente giren Romalı çeriler, surlardan atlayarak kaçtı. Bu arada Roma ordusu Faenza'ya geri çekilince, Tutul ordusuyla saldırarak Romalıları bozguna uğrattı. 542'deki yengiştten (zaferden) sonra Gutlar Floransa'yı kuşattı. Ancak Roma ordusu kenti kurtarmak için gelince Mugello koyağına (vadisine) çekilerek, burada Romalıları büyük bir yenilgiye uğrattı. Gutlar önemli azık (erzak) ve engke (ganimet) elde etmişti. Bunun üzerine Roma ordusu İtalya Yarımadası'nın güneyine çekildi. Böylece Tutul tüm Orta İtalya'yı ele geçirdi.

Napoli'yi de aldıktan sonra Tutul, Roma'yı ele geçirmek için timermeye (hazırlanmaya) başladı. 545'in son ayında Roma'yı kuşattı ve bir yıl sonra kente girip yağmaladı. Yağmadan sonra Tutul kenti yerle bir etmeyi tasarlıyordu, ancak sonra bundan vaz geçerek kenti terk etti ve Senato üyelerinden kimilerini tutu (rehin) aldı. 546'da Belisarius kenti geri aldı. Buna karşın Gutlar yarımada'nın çoğunu denetim altında tutuyordu. 549'da bir Doğu Gut donanması, Campoania kıyılarını yerle bir etti ve Roma Ocak 550'de yeniden Tutul'un eline geçti.

Tutul'un bir sonraki başarısı Sicilya'nın tutyacağı (fethi) ve yağmalanmasıydı. Ardından Korsika ile Sardunya'yı ele geçirdi ve Yunanistan kıyılarına bir donanma gönderdi. Bu süre içinde Justinianus büyük bir ordu kuruyordu. Roma ordusuna Binli, Kepit ve Keril birlikleri de katılmıştı. Ordularını Ravenna'ya yönlendiren Roma komutanı Narses, Sentinum yakınlarındaki Taginae Savaşı'nda Tutul'un ordusuna saldırdı. Gutlar bu savaşta bozguna uğradı ve Tutul savaş alanında öldü.

Tutul öldükten sonra yerine Tağay (*Teias*) kağanlığa getirildi. Tağay, Tutul'un en iyi komutanlarından biriydi. Yenilgiden sonra Tağay, kalan Gutları bir araya topladı. Öç almak için daha önce tutsak alınmış olan tüm Romalı senatörlerin öldürülmesini buyurdu. Ayrıca tutu (rehin) aldığı 300 kadar Romalıyı da öldürttü. Daha sonra Pavia'ya giderek, orada bulunan kaznağı (hazineyi) ele geçirdi. Ardından Buranglarla (Franklarla) bir antlaşma yaptı. Dağılan Gut komutanlarını toparlayarak, 553'te güneydeki Mons Lactarius Sava-şında Roma komutanı Narses'e karşı son direnişini yaptı. Gut ordusu orada da yenildi ve Tağay savaş alanında öldü. Gutlar o gün alacakaranlığa kadar ve ertesi gün boyunca savaştılar. Savaştan sağ çıkan Gutlar bir ateşkes yaptı. Bu yenilgiyle Doğu Gut direnişi sona erdi. 554'e gelindiğinde, Doğu Gut Kağanlığı artık ortadan kalkmıştı. Geriye kalan Doğu Gutları, giderek İtalya'daki Romalılarla karışarak, İtalyan ulusunu oluşturdu.

GERMANYA TÜRK BOYLARI

MÖ 1. yüzyıldaki Galya Savaşları sırasında, Romalı general Julius Caesar, Ren Irmağı'nın doğusundaki boylarla karşılaşmıştı. Caesar bu boylara topluca *Germani* (Germanlar) ve Ren'in doğusundaki tüm topraklara da *Germania* (Germanya) adını verdi. Tacitus'a göre *Germania* boyları, Daçya'daki Bastarne boyu ile benzer bir dil konuşuyordu. German sözü, Roma dilinde germek, çekmek, üzerine geçirmek, taşımak anlamlarına gelen *ger* (çekimleri: *gero*, *gerere*, *gessi*, *gestus*) sözü ile kalmak, beklemek, davranmak, yönetmek / yürütmek anlamlarına gelen *man* (çekimleri: *maneo*, *manere*, *mansi*, *mansus*) sözünün birleşiminden oluşur. Bu sözler, Etrüsk / Roma diliyle bir kökten evrilen Türk dilinde de *ger/ker* (germek, çekmek, üzerine geçirmek) ile *kar* (karmak, durmak, taşımak) ve *man / ban* (banmak, toplanmak, birikmek) olarak bulunmaktadır.

Romalıların *Germania* olarak adlandırdıkları bölge, Roma ülkesinin kuzeyi olan Orta ve Kuzey Avrupa bölgesidir. Bu bölge, batıda Ren Irmağı'ndan doğuda Vistula Irmağı'na, kuzeyde Güney İskandinavya'dan, güneyde Tuna Irmağı'nın kuzey ve orta kesimlerine kadar uzanıyordu. Eski Roma kaynaklarında, savaşçı German ülkesi boylarıyla Roma ordusu arasındaki çatışmalarla ilgili bilgiler bulunmaktadır. O dönemde *Germania* bölgesinde yaşayan boylar, en batıdaki Sak boyları olan Türklerdi ve bu bölgede yüzyıllardır yaşıyorlardı.

Germania'da kendi aralarında birlik kuramayan çok sayıda Türk boyu yaşıyordu. Bunlardan en önemlileri şunlardı:

Alamanlar: Roma kaynaklarında *Alamanni* olarak geçen bu ad, Eski Türkçe ala olan, karışık renkli olan anlamına gelen *ala-man* sözünden dönüşmüştür. Alamanlardan ilk olarak 213 yılında Cassius Dio Caracalla savaşını anlatırken söz eder. O zamanlar, Main Irmağı boylarında yaşıyorlardı. Alamanlar, üçüncü ve dördüncü yüzyıllarda sürekli olarak Roma İmpara-

torluğu ile çatışmalara girdiler. Galya ve Kuzey İtalya'ya büyük bir saldırı başlattılar. 268'de Romalılar, Po Irmağı'nın kuzeyine yayılan Alamanlara saldırarak, onları bozguna uğrattılar. Germany topraklarına geri dönen Alamanlar, daha sonra uzun yıllar Roma topraklarına saldırmadı. 357'de Argentoratum'da (bugünkü Strazburg) Romalılarla Savaşan Alamanlar, yenildiler. 366'da yine Ren Irmağı'nı geçerek Galya'ya saldırdılar, ancak yine yenildiler. 406'da Ren'i geçip son kez saldırdıklarında, bugünkü Alsace bölgesini ve İsviçre'nin büyük bir bölümünü ele geçirip yerleştiler. Alamanlar, günümüzdeki Almanca konuşan ulusların atalarındandır.

Angıllar: Roma kaynaklarında *Angli* olarak geçen bu ad, Eski Türkçe tüm / bütün anlamına gelen *angıl* sözünden dönüşmüştür. Tacitus MS 98 civarında dolayında Germania adlı yapıtında Angılları, Elbe Irmağı boyunca yaşayan Subi boylarından biri olarak tanımlar. Bu bölge, Güney Danimarka ile Kuzey Almanya arasındadır. Ptolemy de MS 150 dolayında yazdığı atlas coğrafyasında Angılların Kuzey Ren ve orta Elbe arasındaki geniş bir bölgede yaşadıklarından söz eder. Kuzey Ren, bugünkü Hollanda'dadır. Bu tanımlardan, Angılların daha önce bugünkü Hollanda, Danimarka ve Kuzey Almanya bölgelerini kapsayan bir alanda yaşadıkları ortaya çıkmaktadır. Angıllar, günümüzdeki Alman ve İngiliz uluslarının atalarındandır.

Akanlar: Ptolemy ikinci yüzyılda Elbe Irmağı'nın kuzeyindeki bölgede *Saxones* adlı bir boydan söz eder. Ancak, diğer versiyonlarda *Axones* olarak geçer. Tacitus'un Germania'sında bu ad *Aviones* biçimindedir. Bu nedenle Ptolemy'nin "Saksonlardan" söz etmesi, bir bozulma sonucu olmalıdır. Birçok eski yapıt gibi, Ptolemy'nin Coğrafyası da özgün biçimini koruyamamıştır. Yapıtın en eski elyazması, Ptolemy'nin yapıtından 1100 yıl sonradır. Dolayısıyla Ptolemy özgün (orijinal) olarak bu adı *Axones* olarak yazmış, daha sonraki elyazıcıları (transkrip-

törler) Ptoleminin yapıtıru çoğaltırken bu adı *Saxones* olarak de-
ğiştirmiş olmalıdır. Böylece *Saxones* adı kalıcılaşımıştır. *Axones*
adı, Eski Türkçe akan, akın eden anlamına gelen *akan* sözünden
dönüşmüştür. Bu söz *akan* olarak Eski Uygur belgelerinde de
bulunmaktadır. Akanlar, günümüzdeki Alman ve İngiliz ulus-
larının atalarındandır.

Bayuvarlar: Roma kaynaklarında *Baiuvari* olarak geçen bu
ad, Eski Türkçe varlığı olan, zenginliği olan anlamına gelen
bayu var sözlerinden dönüşmüştür. Dolayısıyla, bu boyun ken-
dini *Bayuvar* olarak adlandırmış olması gerekiyor. MS 1. yüz-
yılıda Bayuvarlar, Bohemya'ya kadar olan topraklarda yaşadılar.
Daha sonra bugünkü Bavyera'ya yerleşmiş olmalıdır. 8.
yüzyılda birçok Bayuvar Hristiyanlığa geçti. Bayuvarlar, gü-
nümüzdeki Alman ulusunun atalarındandır.

Burkuntlar/ Burkuntanlar: Roma kaynaklarında *Burgundi*
ya da *Burgundiones* olarak geçen bu ad, Eski Türkçe korkutmak
demek olan *burkunt* ve korkutan demek olan *burkuntan* sözle-
rinden dönüşmüştür. 3. yüzyılda Vistula boyunda yaşayan
Burkuntlar, yüzyılın sonlarında Ren'in doğu kıyasına göç ettiler.
278'de Silingler ve Bandallarla Romalılara yenildiler. 370'de İm-
parator I. Valentinianus, Alamanlara karşı yaptığı savaşta, bu-
günkü Güney Almanya topraklarında yaşayan Burkuntların
yardımını aldı. MS 406-408'de Burkuntların bir bölümü batıya
göç ederek, Ren'in batısındaki Roma İmparaoluğu'nun Germa-
nia Prima iline (eyaletne) foederati olarak yerleştiler. Kalan Bur-
kuntlar, 451'de Kun ordusunda bir Burkunt birliği oluşturdu.
Feodorati, Roma ordusuna çeri (asker) vermek karşılığında
Roma topraklarında yaşamalarına boşu (izin) verilen boylar
için kullanılmış olan bir terimdir. Burkuntlar, günümüzdeki
Fransız ulusunun atalarındandır.

Bürler: Roma kaynaklarında *Buri* olarak geçen bu ad, Eski
Türkçe buran, büren, büzen anlamına gelen *biir* sözünden dö-
nüşmüştür. Ptolemy, Bürlerin Elbe ile yukarı Vistul ırmakları

arasında bugünkü Güney Polonya'da yaşadıklarını yazar. Daha sonra Tacitus'un Germania'sında adı geçen Bürlerin, Bohemya ile Moravya'da yaşadıkları belirtilir. Bürlerin bir kolu, Subılara katılarak 5. yüzyılda İber Yarımadası'na göç edip bugünkü Kuzey Portekiz'de yerleşti.

Kadınlar: Roma kaynaklarına *Chnedini* olarak geçen bu ad, Eski Türkçe kayın, sert ve kayın ağacı demek olan *kadın* sözünden dönüşmüştür. Ptolemi, bu boyun büyük bir ada olan Scandza'nın doğu kesiminde yaşadığını yazar. Ptolemi ayrıca, Kadınların kuzeyinde *Finni* boyunun (bugünkü Finliler) yaşadığını belirtir. Scandza, günümüzdeki İskandinavya Yarımadası'dır. Ancak Kadınlar üzerine başka her hangi bir bilgi bulunmamaktadır. Kadınlar, günümüzdeki İsveç ve Norveç uluslarının atalarındandır.

Kerişçiler: Roma kaynaklarında *Cherusci* olarak geçen bu ad, Eski Türkçe kavgacı, savaşçı demek olan *kerişçi* sözünden dönüşmüştür. Kerişçilerden ilk kez söz eden Julius Caesar'dır. MÖ 12'de Kerişçi ve diğer kimi Germany boyları, Romalılara boyun eğdiler. Tacitus 150 yıl sonra onların Weser ve Elbe ırmaqları arasında yaşadıklarını belirtir. Daha sonra adından söz edilmeyen bu boyun, süreç içinde diğer boylar içinde erimiş olması gerekiyor.

Tanlar/Danlar: Roma kaynaklarında *Dani* olarak geçen bu ad, Eski Türkçe uzun, geniş ve gövde anlamlarına gelen *tan* sözünden dönüşmüştür. Eski Doğu Türkçesindeki *tan* sözü, Eski Batı Türkçesinde *dan* olarak da söylenmiştir. Danlardan ilk olarak 6. yüzyılda Jordanes Getica'sında (MS 551) söz eder. Jordanes, Scandza'yı tanımlarken, Danların *Suetidi* (İsveçliler) boyu ile aynı soydan olduğunu yazar. Danlar, günümüzdeki Danimarka ulusunun atalarındandır.

Buranglar: Roma kaynaklarında *Franci* olarak geçen bu ad, Eski Türkçe bora / fırtına anlamına gelen Buran / Burang sö-

zünden dönüşmüştür. Buranglardan ilk kez 3. yüzyıl Roma kaynaklarında, Roma İmparatorluğu'nun kenarındaki Aşağı Ren ve Ems ırmakları arasındaki boylarla ilişkili olarak söz edilir. Daha sonra bu ad, Loire ile Ren ırmakları arasındaki tüm bölgeyi denetleyen boyla ilişkilendirildi. Buradan da Burangların daha sonra batıya göç etmiş oldukları anlaşıyor. Kaynaklarda Buranglardan ilk önce, Roma topraklarına baskın yapmak için birleşen boylar olarak söz edilir. Buranglar, günümüzdeki Fransız ulusunun atalarındandır.

Birişler: Roma kaynaklarında *Frisi* olarak geçen bu ad, Eski Türkçe birleşik demek olan *biriş* sözünden dönüşmüştür. Yaşlı Pliny (MS 23-79), bu boyun topraklarının ormanlarla kaplı olduğunu, tarım yaparak ve sığır besleyerek yaşadıklarını yazar. 1. yüzyılın sonlarında Romalılar, Ren'in okyanusa sınırı boyunca uzanan bölgede, Flevo Gölü'nün doğusunda yaşayanları Büyük Frisi, batısında yaşayanları da Küçük Frisii olarak adlandırdılar. Birişler, günümüzdeki Hollanda ulusunun atalarındandır.

Kepitler: Roma kaynaklarında *Gepidae* olarak geçen bu ad, Eski Türkçe *kap / kep* kökünden türev olan ve geniş, şişkin, büyük anlamlarına gelen *kebit / kepit* sözünden dönüşmüştür. Kaşgarlı sözlüğünde ve Eski Uygur belgelerinde bu sözün anlamı dükkân, mağaza, meyhane olarak geçer. Kepit sözü, daha sonraki yüzyıllarda bu anlamları da kazanmıştır. Kepitler, bugünkü Polonya'daki Vistül Irmağı boyunda yaşıyordu. Gut Kağanlığı'nın dağılmasından sonra bugünkü Romanya topraklarına göç ettiler. Roma kaynaklarında Kepitlerden ilk olarak 3. yüzyılda söz edilir. 4. yüzyılda, Kun Kağanlığı'na katılan boylar arasındaydılar ve kağanlığın en önemli boylarından birini oluşturdular.

Uruglar: Roma kaynaklarında *Rugi* olarak geçen bu ad, Eski Türkçe soy, tohum anlamlarına gelen *urug* sözünden dönüşmüştür. Bu boydan ilk olarak söz eden Tacitus, Baltık Denizi'nin

güney kıyısına yakın bir yerde yaşadıklarını yazar. Birkaç yüzyıl sonra, Orta Tuna bölgesinde bulunan Gut ya da İskit boylarından biri olarak söz edilmeye başlandılar. Bu bölgeye Kunların bağlaşı olarak gelen bu Uruglar, Kunların 454'te Nedao'daki yenilgisinden sonra bugünkü Avusturya topraklarına yerleştiriler. Uruglar, günümüzdeki Alman uluslarının atalarındandır.

Suyanlar: Roma kaynaklarında *Suione* olarak geçen bu ad, atan, fırlatan, akan (akın eden) anlamlarına gelen Eski Batı Türkçesinde *suyan* (Eski Doğu Türkçesinde *sudgan*) sözünden dönüşmüştür. Suyan adı, günümüz İskandinav dillerinde *Svens[k]* (İsveçli) biçimine dönüşmüştür. Bu boydan ilk kez Tacitus, MS 98 tarihli *Germania*'sında söz eder. Tacitus'a göre bu boy, okyanusta bir adada yaşıyordu ve denizciydiler. Jordanes, 550 dolayında *Getica*'da, *Scandza*'daki (İskandinavya) bu boyun olağanüstü iyi atları olduğundan söz eder. Suyanlar, günümüzdeki İsveçlilerin ve Norveçlilerin atalarındandır.

Turinglar: Roma kaynaklarında *Thuringi* olarak geçen bu ad, Eski Türkçe kavgacı demek olan *turing* sözünden dönüşmüştür. Tacitus, bu boyun Elbe Irmağı'nın doğduğu yerde yaşadığını, ancak Tuna üzerinde ve Roma ili Rhaetia içinde de yerleşimleri olduğunu yazar. Turinglar beşinci yüzyılın sonlarında bir beylik kurdular, ancak 531-532'de Buranglar (Franklar) onları boyunduruk altına aldılar. Büyük bir Turing kolu Binlilerle birlikte İtalya'ya göç etti. Turinglar, günümüzdeki Alman ulusunun atalarındandır.

Bandallar: Roma kaynaklarında *Vandili* olarak geçen bu ad, Eski Türkçe, kalın sopa anlamına gelen *bandal* sözünden dönüşmüştür. Bandallardan ilk kez *Vandili* olarak söz eden Romalı yazar Yaşlı Plini'dir. Bandallar, Roma kaynaklarında günümüz güney Polonya'sında yaşayan bir boy olarak geçer. Tacitus ile Ptolemy, Bandalların Oder ile Vistula ırmakları arasında yaşadıklarını belirtir. 2. yüzyılda, Bandallar güneye göç ettiler. 271'de Roma İmparatoru Aurelian, Tuna'yı Bandallara karşı

korumak zorunda kaldı. Ardından yapılan barışla, Bandallar Tuna'nın doğu kıyısında kaldılar. 278'de İmparator Probus, Bandallarla Burkuntları yenerek, birçoğunu Britanya'ya gönderdi.

Binliler: Roma kaynaklarında *Vinnili* olarak geçen bu ad, Eski Türkçe binlerce demek olan *minglig* (binlik / binli) sözünden dönüşmüştür. Bu boyu Romalılar, uzun sakallı anlamına gelen *Longobardi* olarak da adlandırmışlardır. Strabon (MS 20) ve Tacitus'un (MS 117) bildirdiğine göre Binliler, Milat'tan kısa bir süre sonra, Kaçı (*Chauci*) boyunun yanında Elbe Irmağı'nın ağzına yakın bir yerde yaşıyorlardı. Strabon, Binlilerin Elbe'nin iki yakasında da oturduğunu belirtir. Bu boy, 4. yüzyılın ikinci yarısında yurdunu terk ederek göç etmeye başladı. Daha sonra Kunlara yenilerek, Kun Kağanlığı'nın tabırlığı altına girdiler. Ardından yaptıkları bir ayaklanmayı, Kunlar büyük bir kıymla bastırdı.

Subılar: Roma kaynaklarında *Suebi* olarak geçen bu ad, Eski Türkçe uzun ve sivri nesne anlamına gelen *subı* / *söbi* sözünden dönüşmüştür. Bir boylar birliği olan Subılardan ilk kez, Galya Savaşları ile bağlantılı olarak Julius Caesar (Sezar) söz eder ve günümüzdeki Ren Irmağı'nın doğusundaki topraklarda yaşadıklarını belirtir. Daha sonra Tacitus, Yaşlı Pliny ve Strabon da Subılardan söz ederler. Sezar, Subıların birlik içinde olan çok sayıda boylar olduğunu yazar. Tacitus, Subıların Germany'a'nın çoğunda oturduklarını ve hepsine genel olarak Subı denilmesine karşın, değişik adlar altında bir dizi boya ayrıldıklarını belirtir. Romalılar, Subı boy birliğini *Marcomanni* olarak da adlandırmışlardır.

Roma imparatoru Augustus, sınırlarını Ren boyunca Elbe'ye doğru genişletmeye çalışmıştı. Ancak bu çabalar Arman'ın (Roma kaynaklarında *Arminius*) MS 9'da Teutoburg Ormanı Savaşı'nda kazandığı yengişle (zaferle) engellenerek,

Ren'in doğusundaki bölgeler Roma denetiminden bağımsız kaldı. [Eski ve günümüz Türk dilinde *arman* / *ermen* / *erman* sözü ülkü, amaç, istek, dilek, arzu, hasret gibi anlamlara gelir.]. Germanya'daki Kerişçi (Roma kaynaklarında *Cherusci*) boyunun bir tegini (prensi) olan Arman, Roma ordusunda görev yapmıştı. Daha sonra, Roma ilteberi (vâlisi) Publius Quinctilius Varus, onu Germanya boylarına baş eğdirilmesinde yardım etmesi için Germanya'ya gönderdi. Arman bu görevdeyken, gizlice Roma yönetimine karşı Germanya boylarını toplayarak bir ayaklanma başlattı. Bu ayaklanma, Teutoburg Ormanı'nda üç Roma lejyonunun (18 bin Roma çerisinin) pusuya düşürülüp yok edilmesiyle sonuçlandı. Ancak, Arman'ın artan gücünden korkan diğer boy beyleri, MS 21'de ona pusu kurarak öldürdüler.

Ren Irmağı sonunda Roma İmparatorluğu ile Germanya arasındaki sınır durumuna geldi. Kuzeydoğu Galya (Ren'in batısı) Roma denetimi altında kaldı ve genellikle *Roma Germania* olarak anıldı. Roma Germania'da, giderek Romalılaşan karma bir Kelt, Türk ve Romalı toplum oluştu. Germanya'nın Roma denetiminden bağımsız olan bölgelerine (Ren Irmağı'nın doğusu) *Magna Germania* (büyük Germanya) deniyordu. 4. yüzyılın sonlarında ve 5. yüzyılın başlarında, Balkanlar'daki Gut savaşları, Roma İmparatorluğu'nun ordularını Roma Germania'dan çekmeye zorladı. 4. ve 5. yüzyıllarda en etkin olan Germanya boyları Bandal (*Vandali*), Burang (*Franci*), Burkunt (*Burgundi*), Kepit (*Gepidae*), Binli (*Vinili*), Alaman (*Alamanni*), Angıl (*Angli*) ve Akan (*Axones / Saxones*) boylarıydı.

406'da Kunlardan kaçan çok sayıda Türk boyu, Ren'i aşarak Magna Germania'dan Roma Germania ve Galya'ya geçti. Bu göç, sonunda bölgedeki Roma yönetiminin çökmesine ve çok sayıda Romalının bölgeden göç etmesine yol açtı. Roma Germania'yı daha sonra Alamanlar (*Alamanni*) ve Buranglar (*Franklar*) ele geçirdi. Sonraki yüzyıllarda, Germanya boyları

Batı Roma İmparatorluğu'ndan geriye kalanın parçalanmasında önemli bir etken oldu. Tüm Roma Germania'sı da içinde olmak üzere, Germanya'nın büyük bölümleri sonunda Burang (*Frank*) İmparatorluğu'nun denetimi altına girdi.

Germanya Bölgesi (Kara renkle çizilmiş olan, Ren Irmağı'dır)

Kepitler (Gepidler)

Atalığ'ın (*Attila*) ölümünden sonra beyleri Art Anık (Roma kaynaklarında *Ardaric*) yönetimindeki Kepitler, kağanlığa karşı ayaklanan boyların bağlaşırını (ittifakını) yönettiler. [Eski Uygur belgelerinde kişi adı olarak geçen Art, sırt / arka demektir; Anık da temiz anlamına gelir.]. 454'te Atalığ'ın (*Attila*'nın) oğlu İlig'i ve geri kalan bağlaşlarını Nedao Savaşı'nda yendiler. Savaşta, Kepitler, Uruglar (*Rugii*), Sarmatlar (Ak Oğurlar) ve Subılardan (*Suebi*) oluşan birleşik ordu, Kunluları ve başta Doğu Gutları da olmak üzere tüm bağlaşlarını bozguna uğrattı. Atıl'ın oğullarından İlig, bu savaşta öldürüldü. Nedao Savaşı'ndan sonra Kun Kağanlığı parçalandı ve Kepitler Karpat bölgesinin doğusunda baskın güç durumuna geldi. Roma İmparatoru Marcian, kepitleri Romalıların bağlaşıkları olarak onaylayarak, onlara yılda 100 pound altın ve yıllık yiyecek vermeye başladı.

Kepitler ve bağlaşıkları daha sonra Orta Tuna'da Roma İmparatorluğu'na sınır olan beylikler kurdu. Sirmium (bugünkü Mitrovitsa) kenti ortun (merkez) olarak kurulan Kepit Beyliği, bunların en önemli ve en uzun yaşayanı oldu. Bu beylik, Tuna'nın kuzeyindeki eski Roma ili (eyaleti) Daçya'nın (bugünkü Romanya) büyük bir bölümünü kapsıyordu.

Kepitler, Pannonya'ya yerleşen Doğu Gutlarına karşı Subi (*Suebi*), Sekir (*Scirii*) ve diğer Türk boylarının kurduğu birliğe katıldılar. Ancak Doğu Gutları 469'da Bolia Savaşı'nda bu boyların ordularını yendi. Doğu Gutları 473'te Pannonia'dan ayrıldıktan sonra Kepitler, İtalya ile Konstantinopolis arasında stratejik olarak önemli bir kent olan Sirmium'u ele geçirdi. 489'da Kepit beyi Taras Tıla (*Thraustila*), Doğu Gutlarının İtalya'ya saldırısı sırasında onların Vuka Irmağı'nı geçmelerini engellemeye çalıştı. Ancak Doğu Gut ordusu, Kepitleri yendi. [Taras, Eski Türkçe bir nesneyi güçle dağıtan anlamına gelir. Tıla / Tile de arayan, amaçlayan, isteyen, dileyen demektir.].

Taras Tıla bu savaşta öldü. Yerine geçen oğlu Taras Anık (*Thrasaric*), Doğu Gut egemenliği altına girdi. Daha sonra Kepitler, 528-530 arasında Sirmium bölgesini ele geçirdiler, ancak Doğu Gut Türkleri onları yine yendi. Kepit Beyi Mund (Roma kaynaklarında *Mundus*), Kesmiş (*Giesmus*) Bey'in oğluydu. [Mund / Munt adı, Munçuk (boncuk) gibi karışık / dolaşık demek olan *mun* kökünden gelir. Mun, selek / cömert anlamına da gelir. Eski Türkçe *mun* kişi, gönlü selek kişi demektir.]. Kesmiş, 488'de Doğu Gutlarıyla birlikte Romalılara karşı yaptığı savaşta öldü. Ardından Mund, Roma İmparatoru'nun kendisine katılma çağrısını onayladı. Batı Gut Kağanı Tuğ Derik'in 526'daki ölümüne kadar İtalya'da kaldı ve sonra yurduna geri döndü.

Mund, 529'da, Justinianus'a bağlılığını sunan elçiler gönderince, İlirya'daki ve Tuna sınırındaki tüm Roma ordularının ko-

mutarı olan İliıya Magister Militum'u olarak atandı. Sonraki iki yıl boyunca Balkanlar'a saldıran diğer Türk boylarını yenererek, Konstantinopolis'e bol bol engke (ganimet) gönderdi. 531'de, Callinicum'daki başarısızlığından sonra Belisarius'un yerini alarak Roma Doğu Orduları Komutanı (Magister Militum per Orientem) oldu. Ancak Mund bu görevi üstlenmek için doğuya hiç gitmedi. Ocak 532'de yeniden İliıya ordularının komutanlığına atandı. O ay, Nika ayaklanmaları patlak verdiğinde, Keril (*Heruli*) paralı çerilerinin de desteğindeki bir orduyla Konstantinopolis'e geldi.

Mund bundan sonra İliıya'daki Roma ordularının komutanı olarak kaldı. 535'te Justinian, İtalya'yı Batı Gutlarından geri alma girişimi başlatırken, Mund ordularını Batı Gutlarının elinde tuttuğu Dalınacıya'ya götürdü. Bu sırada Belisarius İtalya'ya deniz yoluyla saldırdı. Mund, Gutları yenererek başkent Selanik'i aldı. Ancak ertesi yılın başlarında bölgeyi geri almak için yeni bir Batı Gut ordusu geldi. Gutlarla Selanik yakınlarındaki bir savaşta, Mund'un oğlu Barik (*Mauricius*) öldü. [Barik, Eski Türkçe etki, önem anlamlarına gelir.]. Buna çok öfkelenen Mund, saldıırarak Gutları yendi. Ancak onları izlerken yaralanarak öldü.

537'den sonra Kepitler, güçlerinin doruğuna ulaşarak Singidunum (bugünkü Belgrad) çevresindeki zengin bölgeye yerleştı. Kısa bir süre için Sirmium kenti Kepit Kağanlığı'nın ortunu (merkezi) oldu. Mund'un ölümünden sonra Kepitlerin başına geçen El Mund / İl Mund (*Elmundus*), Art An'ın torunuydu. 520'lerde küçük Kepit beylerini ortadan kaldırarak Transilvanya'daki gücünü pekiştirdi. El Mund 548'de hastalıktan ölünce, Tursun / Dursun (*Turisinus*) bir urasla (darbeyle) tahtı ele geçirerek, El Mund'un oğlunu sürgüne gönderdi. Dursun, en büyük oğlu Turuş Bod'u (*Turismodus*), Sirmium'daki Kepit ordusunun komutanı yaptı. [Eski Türkçe Turuş, savaş / kavga anlamına gelir. Bod, boy / gövde demektir.]. Turuş Bod,

Binlilerle yapılan bir savaşta ölünce, küçük kardeşi Küni Mund (*Cunimundus*), Sirmium’da ordusu komutanlığına atandı. [Eski Türkçe Küni, kıskanç / hırslı anlamına gelir.].

Binli Beyi Aydın (Roma kaynaklarında *Audoin*) ile Tursun, Roma’dan destek elde etmek ya da en azından yansızlık güvencesi almak için Justinianus’a elçiler gönderdiler. Tursun’un elçileri, Justinianus’u etkilemek için ona uzun süren bağlaşıklık geleneklerini anlatarak, Doğu Roma’nın düşmanlarına karşı savaşmaya söz verdiler. Ancak imparator Justinyanus, Binlilerin (*Vinili/Lombard*) yanında yer alarak, onları bağlaş kurdu ve Kepitlere birlikler sağlama sözü verdi. Justinianus’a göre Pannonya’yı ele geçirmek, İtalya ile Balkanlar arasındaki kara yolu bağlantısı için komuntal (stratejik) olarak gerekliydi.

İlirya’nın Magister Militum’u Joannes komutasındaki 10 bin kişilik bir Doğu Roma ordusu Kepitlere saldırmak için yola çıktı. Ancak Joannes gelmeden önce, Tursun ile Aydın ateşkes yapmıştı. Doğu Roma ordusu geldiğinde, Kepitlerle Binliler arasındaki savaş sona ermişti. Aydın, barış yapmak için Tursun’dan, Kepitlere sığınmış olan babasının amcasının oğlu İlçi’yi (Roma kaynaklarında *İldchis*) istiyordu. [İlçi / Elçi, Eski Uygur belgelerinde kişi adı olarak geçer.]. Tursun bunu üznedi (reddetti), ancak İlçi yine de Kepit sarayından ayrıldı.

549-550’de Kepitlerle Binliler yeniden savaşmak için karşı karşıya geldi. Ancak her iki ordu, ay tutulması nedeniyle korkunca, savaş olmadı. Tursun, Aydın’ın iki yıllık ateşkes önerisini onayladı. Doğu Roma ile Binlilerin arasında sıkışan ve yeni bağlaşıklar (müttefikler) arayan Tursun, ateşkes sona ermeden önce 550 ya da 551’de Tuna üzerinden teknelerle getirdiği Sak boylarından Dokuz Oğurların (Doğu Roma kaynaklarında *Kutrigur*) yardımını aldı. Dokuz Oğur (Dokuz Oğuz) saldırısıyla karşı karşıya kalan Justinianus, buna karşılık olarak Sak boylarından Otuz Oğurların (Doğu Roma kaynaklarında *Utigur*) yardımını istedi. Otuz Oğurlar (Otuz Oğuzlar) da bağlaş-

ları Türilerin (Kırmı Gutları) desteğini istedi. Bunun üzerine Tursun, Doğu Roma'nın bir başka düşmanı olan diğer Sak boy-larını (Roma kaynaklarında *Sclaveni*) koruyarak destekledi. Böylece Tursun, Sak savaşçıları Tuna üzerinden geçirerek Doğu Roma topraklarına saldırılarını sağladı. Karşılığında onlardan ödeme de alıyordu. [Oğur ve Oğuz, Eski Türkçe boy / halk demek olan *ok* sözünün, Eski Türkçedeki -z ve -r çoğul eki almış biçimleridir.].

Aydın, Doğu Roma'nın Batı Gutlarıyla İtalya'daki sava-şında Doğu Roma komutanı Narses'e yardım etmek için 5500 Binli çeri göndererek bir bağlaş kurdu. Doğu Roma İmpara-toru, Sak akıncılarını Tuna üzerinden yeniden taşıdıklarını öne sürerek Kepitlerle yapmış olduğu bağlaş bozdu. Kepitlerle Binliler arasındaki ateşkes 552'de sona erdiğinde, Tursun ile Aydın yeniden karşı karşıya geldi. Aydın Kepitlere saldırarak, Sirmium'un batısında yapılan Asfeld Savaşı'nda onları yendi. Savaşta her iki ordudan 60 bin dolayında savaşçı öldü. Ay-dın'ın oğlu da bu savaşta ölenler arasındaydı. Bu savaştan sonra Keptlerin gücü azaldı. Ancak dengeyi korumak isteyen Justinianus, Binlilere Kepitleri kurtaran bir barış dayattı. Kepit-lerle Binliler, bu barış antlaşmasının bir parçası olarak savaş-larda Doğu Roma'ya yardım için çeri gönderecekti. İmparator ayrıca Tursun'a biraz toprak vererek, Dacia ile Singidunum'u (Belgrad) Kepitlerin elinden aldı.

Tursun 560 dolayında öldü ve yerine Kepitlerin son beyi olan oğlu Küni Mund geçti. Kepitlerle Binliler arasındaki savaş, Aydın'ın oğlu Al Boyun (Roma kaynaklarında *Alboinus*) döne-minde 565'te yeniden başladı. Küni Mund, yeni Bizans impa-ratoru II. Justinus'tan yardım isteyerek, karşılığında Sirmium'u (Mitroviça) vermeyi önerdi. Justinus da bunu onayladı. Ancak Doğu Roma sözünü pek tutmadı. Binliler ise daha sonra Avar-larla bağlaş kurdular. 567'de yapılan bir savaşta Binliler, Kepit-leri büyük bir bozguna uğrattı. Al Boyun, savaşta Küni Mund'u

öldürerek, daha sonra kafatasından ayak (kadeh) yaptı. Bu savaştan sonra Kepit beyliği ortadan kalktı.

Binliler (Vinnililer / Lombardlar)

Kas (Roma kaynaklarında *Gausi*) boyu, Binlilerin yönetici boyuydu. [Kas, Eski Türkçe kabuk demektir.]. 510-539 yılları arasında Binlilerin yönetici beyi olan Bağa (Roma kaynaklarında *Vachio*), amcası Tatu'yu (Roma kaynaklarında *Tato*) öldürerek yerine geçmişti. [Tatu / Tatığ, Eski Türkçe tat demektir.]. Tatu'nun oğlu İlçi onunla savaştı, ancak yenilerek Kepitlere sığındı. Binliler 540'larda Pannonya'ya yerleştiler. 547 dolayında babası Bağa'nın ölmesinden sonra beyliğe Aydın (Roma kaynaklarında *Audoin*) geçti. Aydın, 551'den başlayarak İtalya'daki Doğu Gutlarına karşı Roma ile birlik oldu. 552'de Gutlarla yapılan savaşta, Roma ordusuna 5 bin çeri gönderdi. O yıl Kepitleri ağır bir yenilgiye uğrattı. 563 ya da 565'te ölünce, yerine oğlu Al Boyun geçti.

Kısa bir süre sonra 565'te, Tursun'un oğlu Küni Mund'un yönettiği Kepitlerle yeni bir savaş patlak verdi. Doğu Roma İmparatoru II. Justinus, damadı Baduarius'u Magister Militum olarak Küni Mund'u desteklemek için Al Boyun'a karşı bir orduyla gönderince, Binliler yenilgiye uğradı. Zor durumda kalan Al Boyun, 566'da Avar Kağanı Bayan'la, bir bağlaş kurdu. Yardım karşılığında Bayan, Binlilerin sığırlarının onda birini, savaş engkesinin (garimetinin) yansını ve savaştan sonra Kepitlerin tüm topraklarını istedi. Öte yandan Küni Mund, bir kez daha Roma'dan yardım istediğinde Justinyanus kızmıştı. Çünkü Küni Mund, daha önce Sirmium'u Roma'ya vermeyi onaylamasına karşın bunu yapmamıştı. Üstelik Roma'nın düşmanı olan kuzeydeki Sak boylarıyla işbirliği yapıyordu. Sonuçta Doğu Roma, Avarları doğrudan desteklemese de yansız davrandı.

567’de Al Boyun Kepit topraklarına kuzeybatıdan saldırırken, Avar Kağanı Bayan da kuzeydoğudan saldırdı. Küni Mund, Tibiscus ile Tuna ırmakları arasında bir yerde Al Boyun ile savaşarak iki ordunun birleşmesini engellemeye çalıştı, ancak başaramadı. Al Boyun savaş alanında Küni Mund’u öldürerek, kızı Arası Mund’u (Roma kaynaklarında *Rosamund*) tutsak aldı. [Arası, Eski Uygur belgelerinde kişi adı olarak geçer.]. Doğudaki Kepitleri de Avarlar yenince, Kepit Beyliği yıkıldı. Böylece Kepitler, giderek Binliler ile Avarlar arasında eridiler. Al Boyun o yıl karısı ölünce, Arası Mund’la evlendi.

6. yüzyılda Doğu Roma İmparatoru Justinianus, Batı Roma İmparatorluğu topraklarında imparatorluk tabiriğini yeniden kurmaya çalışıyordu. 535-554’te Doğu Gut Kağanlığı’na karşı başlatılan savaş, uzun bir yıpratma savaşına dönüşmüştü. 538-542 yılları arasındaki ortaya çıkan kıtlık ve 541-542 yılları arasında ortalığı kasıp kavuran salgın (veba), sorunları daha da yoğunlaştırmıştı. Doğu Roma sonunda savaşı kazansa da, tüm bu etkenler İtalya Yanımadası’ndaki karaçunun (nüfusun) azalmasına ve tutyanan (fethedilen) bölgelerin yoksullaşmasına neden olmuştu. Savaşın sonlarında Doğu Gutlarının bağlaşı olan Burangların (Frankların) İtalya’yı ele geçirme girişimi püs-kürtölmüştü.

Bununla birlikte Binliler İtalya’yı engkesi (ganimeti) bol olan zengin bir ülke olarak görüyordu. Al Boyun Binlilerin dışında Keril, Subı, Kepit, Turing da içinde olmak üzere bölgenin diğer birçok boylarını bir araya getirdi. Ancak Binlilerin dışındaki en önemli küme, 20 bin savaşçıyla katılan Akanlardı (Saksonlar). Alboyun’un topladığı bu birliğin sayısı 300 bine yakındı. Al Boyun, önlem amaçlı olarak Avarlarla olan birliğini güçlendirerek, bir antlaşma yaptı. Antlaşmaya göre, Avarlar Pannonya’yı alacak ve gerek duyarlarsa Binlilere İtalya’da çeri desteği verecekti. Ayrıca, 200 yıllık bir süre boyunca Binliler İtalya’yı ele geçiremezse, Avarlara bıraktıkları eski topraklarını geri alacak-

lardı. Bunun dışında, Pannonia Avar yönetimi altında kaldığı sürece, Doğu Roma'nın İtalya'ya karadan ordu getirmesi zorlaşacaktı. Antlaşma son derece başarılı oldu ve Avarlarla ilişkiler Binli Kağanlığı var olduğu sürece kesintisiz olarak sürdü.

Binli göçü, 568 başlarında başladı. Binliler, Doğu Roma sınır birliklerinden herhangi bir direniş görmeden İtalya'ya girdiler ve Roma komutanı Narses'in İtalya'yı korumak için bıraktığı küçük orduyu çabucak bozguna uğrattılar. 569 yılının sonlarına doğru, tüm İtalya'nın kuzeyini ve Po Irmağı'nın kuzeyindeki kentleri ele geçirdiler. Ardından da orta ve güney İtalya'daki bölgelere saldırdılar. İtalya artık, Binliler ile Doğu Roma'nın yönettiği topraklar arasında bölünmüştü. Yeni gelen Binliler, İtalya'da iki ana bölgeye ayrıldı: Binli Kağanlığı'nın başkenti Ticinum (İtalyan'ın Lombardiya bölgesindeki günümüz Pavia kenti) çevresinde yer alan kuzey İtalya'dan oluşan Büyük Lombardiya (Langobardia Maior) ile Güney İtalya'daki Spoleto ve Benevento'daki Binli beylerinin yönettiği Küçük Lombardiya (Langobardia Minor). Doğu Roma denetimi altında kalan Kuzeydoğu İtalya'daki bölgelere Romania (bugünkü İtalya'nın Romagna bölgesi) adı verildi.

Al Boyun Verona'yı başkent olarak seçmiş, Batı Gut Kağanı Tuğ Derik'in daha önce orada yaptırmış olduğu bir saraya yerleşmişti. Al Boyun 572 yılında bu sarayda öldürülecekti. Al Boyun'un, başlangıçta çeril (askerî) gereklilikler ve bölgelerin denetimini güvence altına alma nedeniyle komutanlara verdiği beylikler, giderek özerkleşmeye başlayarak, daha sonra kağanlığın parçalanmasına yol açtı.

Babası Mund'un öcünü almak için kocası Al Boyun'u öldürmeyi tasarlayan Arası Mund, Al Boyun'un üvey kardeşi İlmek (Roma kaynaklarında Helmichis) ile anlaştı. [İlmek / Elmek, Eski Türkçe ilışen / tutan anlamına gelir.]. Al Boyun öğlen dinlenmesi için bulunduğu odada kapıyı açık ve korumasız bırakırdı. Böylece, Arası Mund'un odacısı, içeri girerek

Al Boyun'u öldürdü. İlmek Arası Mund'la evlenerek tahta çıkmayı tasarlıyordu. İlmek, Al Boyun'un saldırgan yöngesine (politikasına) karşı çıkan ve Roma ile bir antlaşma yapmak isteyen Verona'daki Binli ordusunun desteğine güveniyordu.

Ancak bu uras (darbe), kağanın öldürülmesine karşı çıkan savaşçıların çoğunun direnişiyle karşılaştığı için başarısız oldu. Sonuç olarak, Ticinum'daki Binli ordusu, Binli beylerinden Kelep'i (Roma kaynaklarında *Cleph*) yeni kağan atadı. [Kelep, Eski Uygur belgelerinde kelebek demektir.]. İlmek, Roma komutanı Longinus'un yardımıyla karısını, birliklerini, kağanlık kaznağını (hazinesini) ve Al Boyun'un kızını alarak Ravenna'ya kaçtı. Ancak kısa bir süre sonra İlmek ile Arası Mund'un arası bozuldu ve birbirlerini öldürdüler. Ardından Longinus, Al Boyun'un kızı ile kaznağı (hazineyi) Konstantinopolis'e gönderdi.

Kelep, yalnızca 18 ay tahtta kaldıktan sonra 574'te bir köle teperinde (tarafından) öldürüldü. Olasılıkla o da Doğu Roma'nı kıskırtmasıyla öldürülmüştü. Yine Doğu Roma'nın kıskırtması sonucu yeni bir kağan seçilemedi ve kağanlık on yıllık bir kargaşa dönemine girerek, bu süre içinde çok sayıda beyliğe bölündü. 574 ve 575'te Binliler, Burang Kağanlığı'na bağlı olan Burkunt Beyliği'nin bir parçası olan bugünkü Güneydoğu Fransa'daki Provence'e saldırdı. Burkuntlar, Kuzey İtalya'ya saldırarak buna yanıt vererek, Adige Irmağı kıyısındaki Tronto kentini aldılar. Bunun üzerine Doğu Roma İmparatoru II. Tiberius, Buranglarla bağlaş kurmak için görüşmelere başladı. Bir kışkırtan çekinen Binliler, 584'te Kelep'in oğlu Atar'ı (Roma kaynaklarında *Authari*) tahta çıkardılar. [Atar, Eski Türkçe şafak anlamına gelir.].

Atar'ın kağanlığı Buranglar, Doğu Romalılar ve Binli bulgakçılarıyla (isyancılarıyla) olan savaşlarla geçti. İlk büyük sınavı, Doğu Roma ile bağlaş kuran Po Ovası'nu yöneten bulgakçı bey Toruk Tulp'u (Roma kaynaklarında *Droctulf*) bozguna uğ-

ratmak oldu. [Toruk, Eski Türkçe çelimsiz demektir. Tulp, tüm / bütün anlamına gelir.]. Onu yendikten sonra, geri kalan altı yılının çoğunda diğer bulgakçı beylikler ve Buranglarla savaştı. Atar, Birli tabınılığırı genişleterek, Comacchio kalesini alarak, Padua ile Ravenna arasındaki iletişimi kesti. Daha sonra Ravenna limarını ele geçirdi.

Atar 591'de ölünce kağanlığa, Ağa (Roma kaynaklarında Ago) sarı taşıyan Turin Beyi Akıl Ulp (Roma kaynaklarında *Agilulf*) geçti. [Ağıl/Akıl, Eski Türkçe akan, fışkıran, yayılan anlamlarına gelir ve Eski Uygur belgelerinde kişi adı olarak geçer. Alp/Ulp, kahraman/savaşçı demektir.]. 592'de Buranglarla olan savaş sona erdi. Ardından Buranglar, bir iç savaşa girdiler. Papalık ile 598'de yapılan bir ateşkes, otuz yıllık kavgaya son verdi. O yıl Akıl Ulp, Umbria kentlerini Ravenna Binli beylerinden alarak kağanlığın egemenliğini genişletti. Ertesi İtalya'daki Doğu Roma Beyliği'nin yöneticisi Callinicus, Akıl Ulp'un kızını bir yolculuk sırasında kaçırarak ateşkesi bozdu. Savaş patlak verince, 602'de Akıl Ulp, Kuzey İtalya'daki Padua'yı Doğu Roma'dan aldı. Ardından Roma'nın elindeki Mantua'yı da aldı.

Akıl Ulp, 616'da öldü. Yerine henüz genç olan oğlu Atalığ Ald (Roma kaynaklarında *Adaloald*) geçti. [Eski Uygur belgelerinde kişi adı olarak geçen Ald / Aldan ya da Alt / Altan adı, aldatan anlamına gelir.]. Küçük olduğu için annesi bir süre atabeylik (naiplik) yaptı. Onun döneminde birçok kilise yenilenecek, kutsal yerlere bağışlar yapıldı. Ancak Atalığ Ald delirince, soyluların desteğini yitirdi. 626'da tahttan indirilerek, yerine Torino beyi ve kız kardeşinin kocası Anğ Ald (Roma kaynaklarında *Arioald*) tahta çıkarıldı.

Anğ Ald'ın on yıllık kağanlığı üzerine çok az bilgi bulunuyor. Binli beyleri üzerindeki etkisi o kadar azdı ki, kuzeydoğu

sınırındaki Avarlara karşı olan savunma, oradaki beylere bıraktı. Avarlar arasındaki iç kanışıklık, bölünmüş Binli Kağanlığı'nın ağır bir yenilgiye uğramasını engelledi. Anğ Ald dinsel konularda hoşgörülüydü. Burang Kağanı ile 631 dolayında bir bağlaşık antlaşması yaparak, onurla birlikte Samo'nun doğudaki Türk boylarına karşı bir akına çıktı. Binliler bu akında birçok tutsak aldı.

Anğ Ald'ın 636'da ölümünden sonra, yerine Anğ Ald'ın dul eşiyle evlenmiş olan Brescia Beyi Ara Tar (Roma kaynaklarında *Rothari*) kağan seçildi. [Ara ve Tar, Eski Uygur belgelerinde kişi adları olarak geçer. Ara, zaman anlamına gelir. Tar adı dar, sınırlı, kısıtlı anlamlarına gelir.]. Ara Tar, 641'de Ceno-va'yı ve 641'de Po Irmağı'nın aşağısında kalan tüm Doğu Roma topraklarını tutyadı (fethetti). 643'te, eski törelere dayanan ilk Binli yasasını yayınladı. O yıl Doğu Roma'nın elinde olan Ligurya'nın geri kalan bölgelerine bir akın başlattı. Toskana'daki Luna kentinden Burangların sınırlarına kadar deniz kıyısında bulunan Romalıların tüm kentlerini ele geçirdi. Bu hızlı tutyaklarla (fetihlerle) Doğu Roma'ya yalnızca Kuzey İtalya'daki Ravenna bataklıklarını bırakmıştı. Ravenna'nın Romalı ilteberi Platon, 645'te yitirdiği toprakları geri kazanmaya çalıştı. Ancak Binliler, Po Ovası'ndaki Modena yakınlarında Romalıları yendi.

Ara Tar 637'de ölünce, yerine oğlu Arata Ald (Roma kaynaklarında *Rodoaldus*) tahta geçti. [Eski Uygur belgelerinde kişi adı olarak geçen Arata, aranan / eksikliği duyulan anlamına gelir.]. Bir suk (şehvet) düşkünü olan Arata Ald, 653'te yalnızca altı ay tahtta kaldıktan sonra, sevgililerinden birinin kocası onu öldürüldü. Yerine, Katolik Kilisesi'nin desteğiyle basışçısı (rakibi) Anğ Bert (Roma kaynaklarında *Aribert*) kağanlığa getirildi. [Bert adı, Eski Türkçe yükümlülük / sorumluluk demektir.]. Barışçı ve dindar biri olan Anğ Bert, Katolikliği tüm Binli Kağanlığı'na yaydı. Oğulları Bert Anğ (*Bertarig*) ile Kut Bert'in

(*Gotbert*) birlikte kağan olmalarını isteyerek, 661’de kağanlığı terk etti.

Bert Anğ, kağanlığı kardeşi Kut Bert ile paylaştı. Milano’dan yöneten Bert Anğ Katolikti, Pavia’dan yöneten Kut Bert ise bir Aryan Hristiyanıydı. Ancak bir süre sonra iki kardeş savaşa tutuştu. Kut Bert, Benevento Beyi Kırım Ald’ın (*Grimald*) yardımını istedi, ancak Kırım Ald onu pusuyla öldürerek 647’de kağanlığın denetimini ele geçiririp, Bert Anğ’ı kaçırmaya zorladı. Bert Anğ kaçarak Avar kağanı Kağal’a sığındı. [Kagal, Eski Türkçe kamçı demektir.]. Ancak karısı ile oğulları Kırım Ald’a yakalandı. Bert Anğ kısa bir süre sonra Kırım Ald’a pusu kurmak için geri döndü, ancak yeniden kaçmak zorunda kaldı. Kırım Ald’ın 671’de ölümünden sonra sürgünden dönerek kağanlığı geri aldı. Bert Anğ, Katolikliği torluk (resmî) din yaptı, ancak Papa’nın yakasını (otoritesini) tanımadı. 678’de Doğu Roma’yla barış yaptı. Bert Anğ, 688’de bir pusuyla öldürüldü. 774 yılında İtalya, Burang (Frank) Kağanlığı’nın tabırlığı altına girdi. Bununla birlikte, Binli soyluları, İtalya yanınadasının güney kısımlarını 11. yüzyıla kadar yönetmeyi sürdürdüler. Binliler de daha sonra Bar Gutları gibi Romalılarla karışarak İtalyan ulusunu oluşturdu.

Bandallar (Vandallar)

Bandallar, Gut Kağanı Keberik’in saldırısına uğrayınca, Pannonia’ya göç ettiler. Burada Tuna’nın doğu kıyısında altmış yıl kadar yaşadılar. 4. yüzyılın sonlarında ve 5. yüzyılın başlarında, İmparator Honorius’un Magister Militum’u Stilicho, Bandal kökenliydi. Bandallar, 401-402 kışında Roma ili Raetia’ya baskın düzenlediler. Astın (*Astingi*) Bandallarının Orta Tuna boylarında yaşamış oldukları belli olsa da, Siling (*Silingi*) Bandallarının nerede yaşamış oldukları pek belli değildir. [Astın, Eski Türkçe alt, aşağı anlamına gelir. Silig / Siling, saf / temiz anlamına gelir.].

Bandallar 405'te Pannonia'dan Tuna boyunca batıya pek zorluk çekmeden ilerlediler. Kutug Esil (Roma kaynaklarında *Godigisel*), Astın Bandallarının beyiydi. [Kutug, Eski Türkçe kutlu; Esil / İsil, az / eksik anlamına gelir.]. 405'te Roma Galya'sına saldırma amacıyla Astın ile Siling Bandallarını, Subıları ve Pannonya'daki diğerler boyları bir birlik altında topladı. Ancak 406'da Ren'e ulaştıklarında, kuzey Galya'da Romalılarla işbirliği içinde olan Burangların direnişiyle karşılaştılar. Yaklaşık 20 bin Bandal bu savaşta öldü. Ölenler arasında Bandal Beyi Kutug Esil de vardı. Kutug Esil'in yerine en büyük oğlu Kün Derik (Roma kaynaklarında *Gundericus*) geçti. Daha sonra o yıl, Alanların yardımıyla Burangları yenmeyi başardılar. Bandallar ile bağlaşıları olan boylar, donmuş Ren Irmağı'nı geçerek Roma topraklarına girdiler.

Kün Terik yönetmindeki Bandallar, 409 sonlarında Pireneler üzerinden İber Yarımadası'na girerek, Kuzeybatı İberya'daki Roma ili Gallaecia'ya yerleştiler. Ancak 418'de Romalıların isteğiyle Batı Gutları Bandalları oradan sürerek bölgeye yerleştiler. Alan beyi Adak (Roma kaynaklarında *Addaces*), 418'de Bandallar ve bağlaşılarına saldıran Batı Gut kağanı Bala (*Wallia*) ile yaptığı savaşta yenilerek öldürüldü. [Eski Uygur belgelerinde kişi adı olarak geçen Adak, ayak anlamlarının dışında bitiş / son anlamlarına da gelir.]. Bunun üzerine Alanların geri kalanı, Alan tacını Kün Terik'e sunarak Bandal boyuna katıldı. Daha sonra Kuzey Afrika'daki Bandal kağanları kendilerine "Bandalların ve Alanların Kağanı" (Roma kaynaklarında *Rex Wandalorum et Alanorum*) adını verdiler.

Vandallar, 420-421'de güneye, Güneydoğu İberya'daki Baetica'ya göç ettiler. 422'de Magister Militum Castinus önderliğindeki bir Roma ordusunu Cordoba'da yendiler. Ardından 425'te Cartagena ve Sevilla kentlerini yağmaladılar, ancak yerleşmediler. 428'de Kün Terik kentleri yeniden ele geçirdi. O yıl Kün Derik beklenmedik bir biçimde ölünce, yerine kardeşi Key

Serig (Roma kaynaklarında *Geisericus*) geçti. [Eski Uygur belgelerinde kişi adları olarak geçen Ked / Key sözü tam / iyi / becerikli / yetenekli gibi anlamlara; Serig de görüntü anlamına gelir.].

Kutug Esil'in bir küngeden (câriyeden) doğan oğlu olan Key Serig, Güney Hispania'daki Roma ili Hispania Baetica'da yerleşmiş olan boyunun gücünü ve zenginliğini artırmanın yollarını arıyordu. Bandallar, kendilerinden daha kalabalık olan Batı Gutlarının saldırılarından büyük zarar görmüştü. Key Serig, Hispania'yı Batı Gutlarına bırakmayı düşünüyordu. Bu nedenle, daha başa geçmeden önce bir donanma kurmaya başlamıştı. Bandallar 429'da, Batı İberya'daki Roma ili Hispania Lusitana'yı almayı başaran Subi ordusunun saldırısına uğradı. Ancak Bandallar bu savaşta Subıları yendi. Key Serik o yıl, Roma Afrika'sını ele geçirmek için İberya'yı Batı Gutlarına bırakarak, Bandalları denizin karşı yakasına geçirdi.

Cebelitarık Boğazı'nı geçen Bandalların yanında Alanlar ile bir kısım Batı Gutları da bulunuyordu. Key Serik, Kuzey Afrika'da, anılmış (zayıflamış) ve bölünmüş Roma ordusuna karşı bir dizi savaş kazanarak, bugünkü Fas ve kuzey Cezayir'i kapsayan bölgeyi hızla ele geçirdi. Bandal ordusu Cezayir'deki Hippo Regius (bugünkü Annaba) kentini kuşattı. 14 ay süren yoğun çatışmalardan sonra kenti aldı. Key Serig ile ordusu daha sonra Numidia'yı ele geçirdi. 435'te, Key Serik ile Roma İmparatoru III. Valentinianus arasında bir barış yapıldı. Key Serig'in tuttuğu (fethettiği) toprakların kağanı olarak tanınmanın karşılığında, Bandallar Kartaca'ya daha çok saldırı yapmaktan vazgeçecek ve Roma, Bandallara vergi ödeyecekti. Barışın sürmesi için, Key Serig'in oğlu Kun Ank (Roma kaynaklarında *Chunaricus*) tutu (rehin) olarak Roma'ya gönderildi. Antlaşma, Bandalların Mauretania ve Numidia'nın bir kısmını Roma'nın foederatisi (özel antlaşma altındaki bağlaşıklık) olarak tutmasını da içeriyordu.

Key Serig, 439 sonlarında beklenmedik bir biçimde Kartaca'yı ele geçirerek, Kartaca gemliğine (limanına) demirleyen Batı Roma donanmasının büyük bir bölümünü ele geçirdi. Kentin Katolik Piskoposu Quodvultdeus'u Napoli'ye sürgün ederek, Psikopos'un tüm yakın danışmanlarının Aryan Hristiyanlığına geçmesini istedi. Kartaca'ya yerleşerek, büyük bir donanma kurdu. Key Serik'in Afrika gelirlerine ve üyülerine (tahıllarına) el koyması, Roma'ya güçlü bir uras (darbe) vurmuştu. Daha sonra Afrika üyülerini Batı Roma'ya satmaya başladı.

Key Serig, 440'ta Sicilya'nın Palermo kentine saldırdı. Aşağı Tuna'ya yapılan Kunlu saldırıları nedeniyle Doğu Roma, ordularını Sicilya'dan çekerek adayı Bandallara bıraktı. Roma ile yapılan 442 antlaşmasında Bandal Kağanlığı, Byzacena'nın bağımsız yöneticisi ve Numidia'nın bir parçası olarak onaylandı. 455'te Key Serig, Balear Adaları, Sardunya, Korsika ve Malta'yı ele geçirdi. Donanması kısa süre sonra Batı Akdeniz'in çoğunu denetim altına almıştı. 455 yılında, Roma imparatoru III. Valentinianus, tahtı kunan (gasp eden) Petronius Maximus'un buyruğuyla öldürüldü. Bunun üzerine Key Serig, Valentinianus'un ölümünün, 442 barış antlaşmasını geçersiz kıldığını öne sürerek, o yıl İtalya topraklarına girdi.

460 yılında, İmparator Majorian, Bandallara karşı bir saldırı donanması toplamaya başladı. Key Serig bu girişimi öğrenince, saldırıyı önledi. 462'nin başlarında, Roma'nın yağmalanması sırasında yakaladığı İmparatoriçe Eudoxia ile kızları Eudocia ve Placidia'yı, Roma'yla uzlaşmak ve oğlu Kun Arık'ın Eudocia ile evlenmesini sağlamak için Konstantinopolis'e gönderdi. 468'de Bandal Kağanlığı, Roma İmparatorluğu'nun iki yarısının son ortak çabasının ereği (hedefi) oldu. Key Serig, Romalılara karşı 500 Bandal gemisinden oluşan bir donanma gönderdi. İlk çarpışmada 340 gemi yitirdi, ancak ikinci savaşta

600 Roma gemisini yok etmeyi başardı. Romalılar savaşı terketti. Bundan sonra Bandallar, Key Serig'in ölümüne kadar Cebelitarık Boğazı'ndan Trablusgarp'a kadar Batı Akdeniz'in efendisi olarak kaldılar.

Doğu Roma'nın yenilgisinin ardından Bandallar, Mora'yı ele geçirmeye çalıştılar, ancak ağır yitükler vererek geri püskürtüldüler. Karşılık olarak, Zanta Adası'nda 500 tutsak aldılar. 474'te Bandallar, Doğu Roma ile barış yaptı. Barışla geçen bir kaç yıldan sonra, Key Serig 477'de Kartaca'da öldü. Yerine oğlu Kun Arık geçtikten sonra Bandalların gücü azalmaya başladı. Bununla birlikte barış, 530'a kadar sürdü. Doğu Roma İmparatorluğu'ndan yalbaral (diplomatik) bir kuvranın (heyetin) ömelligisinin (ziyaretinin) ardından Kun Arık, babasının Kartaca ködücülerinden (tüccarlarından) ele geçirdiği barkları (mülkleri) geri verdi. 484'te öldükten sonra, yerine yeğeni Kunta Mund (Roma kaynaklarında *Gunthamundus*) geçti. [Kunt(a), Eski Türkçe yasemin demektir. Günümüzde kullandığımız *yasemin* sözü ise, daha sonra *yas* kökünden türemiştir.].

Kunta Mund, Key Serig'in'in dördüncü ve en küçük oğlu Kent'in (Roma kaynaklarında *Gentus*) ikinci oğluydu. [Eski Uygur belgelerinde kişi adı olarak da geçen Kent, şehir demektir.]. Key Serig erkek kardeşlerini öldürdüğünden, yaşayan tek erkek Kunta Mund'du. Bandalların gücü, Key Serig'ten sonra büyük ölçüde azalmış olsa da, Kunta Mund döneminde barış sürdü. Kun Arık döneminde başlayan Katolik Hıristiyanlar üzerindeki baskıyı azalttı, başkanı (ekonomiyi) yarpa (istikrara) kavuşturdu. Ancak, 496'da kırklı yaşlarının ortalarında öldü. Yerine kağanlığı yönetmede o kadar etkili olamayan kardeşi Tarasa Mund (Roma kaynaklarında *Thrasamundus*) geçti. [Taras(a), Eski Türkçe güçle dağıtan anlamına gelir.].

Tarasa Mund, Key Serig'in yaşayan iki torunundan biriydi ve büyükbabasının çıkardığı, kağanlığı kağan avulunun (aile-

sinin) en yaşı erkek üyesine veren bir yasa uyarınca tahta çıktı. Tarasa Mund, Büyük Tuğ Derik'in dul kız kardeşi ile evlendi. Ancak bu bağlaşa (ittifaka) karşın, Doğu Roma Donanması güney İtalya kıyıları talan ettiğinde Tarasa Mund, Tuğ Derik'e yardım etmedi. Katolik Kilisesi'ne uygulanan baskıya son verdi. 523'te ölünce, yerine Kun Ark'ın oğlu olan kuzeni Kül Derik (Roma kaynaklarında *Childericus*) geçti.

Bandalların çoğu Aryan Hristiyanıydı ve Katoliklere baskı yapıyorlardı. Ancak Kül Derik, annesinin dini olan Katolikliği seçtiği için, tahta çıkması tartışmalı oldu. Kağan olduktan kısa bir süre sonra, Tarasa Mund'un dul eşini türmeye (hapse) attı. Başkent Kartaca'da yeni bir Katolik piskoposun göreve başlamasına izin verince, birçok Bandal soylusu Katolikliğe dönmeye başladı. Yedi yıl tahtta kaldıktan sonra, 533'te bölesi (kuzeni) Keyli Mar'ın (Roma kaynaklarında *Geilimarus*) yönettiği bir ayaklanmayla tahttan indirildi. [Keyli / Kedli, Eski Türkçe yetenekli, güçlü; Mar, bey / yönetici demektir.].

Doğu Roma İmparatoru I. Justinianus, Kül Derik'i yeniden tahta çıkarmak için bir süre sonra Bandallara savaş ötüngeyerek (ilân ederek), Belisarius komutasındaki bir orduyu Afrika'ya saldırmak için yola çıkardı. Bu arada, Bandal topraklarının bir parçasını oluşturan Sardunya'da, bir Gut olan ilteber (vâli) Kotaz (Roma kaynaklarında *Godas*) ayaklanarak, bağımsız davranmaya başlamıştı. [Kotaz / Kotuz, Eski Türkçe boğa demektir.]. Justinianus'u küçümseyen Keyli Mar, ayaklanmayı bastırmak için kardeşi Çası (*Tzazo*) komutasında Afrika'daki ordunun çoğundan oluşan büyük bir ordu gönderdi. [Çası, Eski Türkçe çabuk / tez anlamına gelir.]. Bu da Belisarius'un Afrika çıkarılmasını kolaylaştırmıştı.

Belisarius hemen Kartaca'ya doğru yürüdü. Kartaca yakınlarındaki Ad Decimum'da yapılan çarpışmada Keyli Mar sa-

vaşı yitirerek kaçınca, Belisarius Kartaca'ya girdi. Çası'nın Sardunya'dan dönmesinden sonra birleşik Bandal ordusu, Romalılara saldırdı. Ancak, çetin geçen bu savaşta Çası öldü ve Keyli Mar bir kez daha kaçtı. Sonunda 534'te, Belisarius'a tutuzdu (teslim oldu). Böylece Bandal Kağanlığı sona erdi. Bandalların bir kısmı daha sonra İberyaya geçerek buradaki Batı Gutlarına katıldı. Kuzey Afrika'da kalanlar ise Berberilere dönüştü. Berberi dilleri (lehçeleri) Türkçe, Romaca ve Arapça karışımından oluşmuştur.

Burkuntlar (Burgundiler)

Gün Dağar (Roma kaynaklarında *Gundaharius*), Burkuntların bilinen ilk beyidir. [Eski Türkçe *tagar* / *dağar* ve hezaren çiçeği anlamlarına gelir.]. 411'de Gün Dağar, Alan beyi Kor (Roma kaynaklarında *Goar*) ile işbirliği içinde Jovinus'u kukla imparator olarak Roma tahtına oturtarak, onun verdiği yetkiyle Ren Irmağı'nın batı kıyısındaki Roma kentleri Worms, Speyer ve Strassburg'u ele geçirdi. [Kor, kor ve zarar anlamlarına gelir.]. Jovinus'un 413'teki yenilgisinden sonra Romalı Magister Militum Constantius, Burkuntları Ren'in batı kıyısına foederati olarak yerleştirdi.

430'larda Burkuntlar, Kuntluların artan baskısı altında kaldılar. Bunun sonucunda Gün Dağar 435'te Roma ili Belgica Prima'ya saldırdı. Ancak Romalı komutan Flavius Aetius'a yenildi. Ertesi yıl Kun ordusunun desteğindeki Aetius, Burkuntlara saldırarak, büyük bir yenilgiye uğrattı. Gün Dağar bu savaşta ölürken, Burkunt Beyliği ortadan kalktı. Sağ kalan Burkuntlar, yeni Bey Gün Derik (Roma kaynaklarında *Gundericus*) önderliğinde yardımcı birlikler olarak Roma ordusuna katıldı. Aetius 443'te Burkuntları foederati olarak bugünkü Batı İsviçre'deki Sapaudia'yı (bugünkü Savoy) bölgesine yerleştirdi. Bu yerleşim, başkenti Cenevre olan bir Burkunt Beyliği'nin başlangıcı oldu.

451 yılında Gün Derik, Aetius ile birlikte Kunlulara karşı savaştı. 457’de Lyon’daki bir ayaklanmayı bastırdı, ancak Romalılarla olan antlaşmasını çiğneyerek, kenti ele geçirdi. Buna karşılık olarak İmparator Majorian, Burkuntları kentten kovdu. Majorian’ın 461’de öldürülmesinden sonra, Gün Derik yayılcılığı sürdürdü. 463’te Gallia Lugdunensis (şimdiki Burgonya) ile Gallia Viennensis (Rhône Koyağı) illerini ele geçirerek Lyons’u yeni başkenti yaptı. Gün Derik 472’de öldükten sonra, yerine küçük kardeşi Kül Berik (Roma kaynaklarında *Chilpericus*) geçti. [Eski Uygur belgelerinde kişi adı olarak geçen Berk / Berik, sağlam, dayanıklı demektir.].

Yaşamı üzerine pek bilgi bulunmayan Kül Berik, 477 yılı dolayında Batı Gutlarıyla savaştı. 480 yılında öldükten sonra Burkuntların başına yeğeni Gün Tapıt (Roma kaynaklarında *Gundobadus*) geçti. [Tapmak, bulmak, sezmek, hizmet etmek, saygı göstermek anlamlarına gelen *tap* kökünden türev olan Tapıt, Eski Türkçe saygı, sezgi gibi anlamlara gelir.]. Gün Derik’in oğlu olan Gün Tapıt, amcası Roma komutanı Anık Umur’un (Roma kaynaklarında *Richomeres*) 472’de ölmesiyle Patrici sanını ele geçirmiş ve ertesi yıl, Saray Koruma Komutanı (Comes Domesticorum) Glycerius’u çökmekte olan Batı Roma İmparatorluğu tahtına çıkarmıştı. Gün Tapıt, yönetiminin ilk yıllarında üç kardeşini öldürdü. İlk olarak Gün Tumar’ı (Roma kaynaklarında *Gundomarus*) öldürdü. [Tumar, Eski Türkçe donatan anlamına gelir.]. Ardından II. Kül Berik’i öldürdü. Kül Berik’in karsını da öldürerek, iki kızını sürgüne gönderdi. Son olarak da, uzun bir savaşın sonunda Kutug Esil’i (Roma kaynaklarında *Godegiselus*) öldürdü.

Bu savaş sırasında her iki kardeş de Burang (Frank) Kağanı Kalıt Avık (Roma kaynaklarında *Chlodovechus*) ile bağlaş kurmak istedi. [Eski Türkçe Kalıt, kaldıran / yükselten; Avık, kaynaşmış / birikmiş anlamına gelir.]. Kalıt Avık ise, kendisine

vergi ödeyen Kutug Esil'den yana davranarak, onunla birlikte Gün Tapıt'ı yendi ve kaçan Gün Tapıt'ı Avignon'a kadar izledi. Burang ordusu Avignon önündeyken, Gün Tapıt yıllık vergi karşılığında Kalıt Avık'la bir antlaşma yaparak canını kurtardı. Ancak daha sonra güçlenen Gün Tapıt antlaşmayı bozarak, bugünkü Fransa'nın güneydoğusundaki Vienne kentinde kapana kısılan Kutug Esil'i kuşattı. Gün Tapıt kardeşi Kutug Esil'i 501'de burada öldürdü.

Gün Tapıt daha sonra 507'de, Buranglar ile Batı Gutları arasındaki Vouillé Savaşı'nda etkin oldu. Savaştan önce Doğu Gut Kağanı Tuğ Derik, Batı Gut Kağanı II. Al Arık ile Burang Kağanı Kalıt Avık arasında arabuluculuk yapmaya çalıştı. Ancak Tuğ Derik'in tüm çabalarına karşın, iki kağan Vouillé'de karşı karşıya geldi ve Al Arık bu savaşta öldü. Gün Tapıt savaşta Kalıt Avık'ı destekledi. Batı Gutlarının yenilgisinden sonra Burkuntlar, Batı Gut kenti Narbonne'u yağmalayarak Arles kentini kuşattı. Batı Gutlarına yardım için gelen Doğu Gut ordusu, Arles'i kuşatan Burkuntlara saldırarak, onları büyük bir bozguna uğrattı. Bu savaşın ardından Burkuntlar, ele geçirdikleri tüm toprakları yitirdi. Gün Tapıt 516'da öldükten sonra, yerine oğlu Sığış Mund (Roma kaynaklarında *Sigismundus*) geçti. [Sığış, yerli anlamına gelir.].

Sığış Mund, Vienne kentinin Kalsedon Hristiyan piskoposu Avitus'un öğrencisiydi. Avitus, Sığış Mund ile Burkuntları Aryan Hristiyanlığından Kalsedon Hristiyanlığına dönüştürdü. Doğu Gut Kağanı Tuğ Derik'in kızıyla evlenen Sığış Mund'un, ondan Sığ Ank (*Sigaricus / Sigericus*) adında bir oğlu oldu. Sığ Ank'ın annesi öldükten sonra dul kalan Sığış Mund daha sonra yeniden evlendi. Bu kadın Sığış Mund'u, Sığ Ank'ın onu öldürüp tahta geçmeyi tasarladığına inandırmıştı. Bunun üzerine Sığış Mund oğlunu bir kuyuda boğdurarak öldürttü. Daha sonra duyunc acısı (vicdan azabı) çekerek, bir süre yaptırdığı bir sümede (manastırda) kalmıştı.

524 yılında Buranglar, Burkuntlara saldırdı. Sığış Mund savaşı yitirerek kaçtı. Ancak daha sonra yakalanarak öldürüldü. Ardından karısı ve çocukları da öldürüldü. Sığış Mund'un kardeşi II. Gün Tumar ise kaçtı. Gün Tumar daha sonra Burkunt ordusunu toparlayarak, topraklarını geri aldı. 524'te Vézeronce Savaşı'nda Buranglara karşı bir yengiş (zafer) kazandı. Buranglar bunun üzerine Burkunt topraklarından geri çekildi. Buranglar 532'de bir kez daha saldırdıklarında, Gün Tumar onları savuşturamadı ve yapılan savaşta yenildi. Burkunt Kağanlığı, 534'te Burang Kağanlığı'nın bir parçası oldu. Kendi ulusal yetkilerini koruyarak, bir beylik olarak Buranglara vergi ödemek zorunda kaldı.

Buranglar (Franklar)

Buranglar, Roma kaynaklarında hem bağlaş (laeti) hem de düşman (deditici) olarak tanımlanır. 260 dolayında Romalılar, Burangların bir kısmını Roma toprakları dışına attı. 287-288 dolayında, Roma İmparatoru Maximian, bir Burang boyunu savaşımadan tututmaya (teslim olmaya) zorladı ve Ren kıyısında yaşayan diğer boyları yenerek, onları Ren'in batısındaki Germania Inferior bölgesine yerleştirdi. 292'de İmparator Constantius, Ren Irmağı'nın ağzına yerleşmiş olan Burangları yendi. Bunlar yakındaki Toxandria (Bugünkü Belçika) bölgesine taşındı. 328'de, Mainz'da konuşlanmış olan Roma 6. Lejyonu Buranglara saldırarak, 700 Burang savaşıncısını öldürüp, 300 kadarını tutsak aldı. Ren üzerindeki Burang akınları o kadar sıklaşmıştı ki, Romalılar onları durdurabilmek için kendi yönetimleri altındaki Burangları Roma sınırlarına yerleştirmeye başladılar.

Salığ (*Salū*) Buranglarından ilk olarak Ammianus Marcellinus söz eder. [Salığ, Eski Türkçe kaba demektir.]. İmparator Julian, Burangların Roma içinde foederati olarak Texuandria'da kalmalarına boşu (izin) verdi. Buranglar 5. yüzyılda, Roma top-

rakları olan bugünkü Belçika'daki Wallonia bölgesine doğru itildiler ve daha sonra Somme Irmağı'na kadar olan bölgeleri ele geçirdiler. Angbar Burangları (Roma kaynaklarında *Ribuarii*), Mainz'den Duisburg'a kadar Ren Irmağı'nın kıyısına yakın bir yerde yaşıyordu. [Angbar, Eski Türkçe temiz olan, arı, duru anlamına gelir.].

Mara Bey (Roma kaynaklarında *Meroveus*), Salığ Buranglarının beyi ve *Merovenj* soyunun (hanedanının) kurucusuydu ve 451'de Galya'daki Katalonya Ovaları Savaşı'nda Atalığ (Attila) komutasındaki Kunlara karşı Romalı komutan Aetius ile birlikte savaşımtı. [Eski Türkçe bey / yönetici / sayın anlamlarına gelen Mar ya da Mara, Eski Uygur belgelerinde kişı adı olarak da geçer.]. Mara Bey'in oğlu Kül Derik (*Childericus*), babasıyla birlikte Aetius'un komutanlığı altındaki Roma ordusunda görev yapıyordu. 463'te Kül Derik ile Galya Magister Militum'u Aegidius, Batı Gutlarını Orleans'tan sürdüler.

Galya'daki durum 5. yüzyılın ortalarında karışmıştı. Batı Roma, topraklarının büyük bir bölümü üzerindeki denetimini yitirmişti. Bu güç boşluğunu, foederati önderleri doldurdu. Batı Gutları güneybatı Galya'da, Burkuntlar güneydoğu Galya'da yaşıyordu. Batı Roma'nın denetiminden giderek uzaklaşan Galya'nın kuzeyinde, Romalı komutan Aegidius, Batı Roma İmparatoru ile arasının açılmasının ardından 462-463'te Soissons çevresindeki bölgede kendi yönetimini kurdu. Aegidius savaş ağası olarak davranıyor ve parçalanmış olan Batı Roma İmparatorluğu'nun bir kısmını kendisi için istiyordu.

Buranglar da, Kuzeydoğu Galya ile Ren üzerindeki etki alanlarını genişletmişlerdi. Bu sırada bir Roma foederatisi olarak görev yapan Kül Derik, Ren'in batısındaki bir kısım toprakları yönetiyordu, ancak etki alanı çok geniş değildi. Büyük ölçüde kuzey Galya ve Loire ile sınırlıydı. Kül Derik ayrıca Paris'i ele geçirebilmek için kenti on yıl boyunca kuşattı, ancak kalıcı bir başarı elde edemedi. Önemsiz bir Burang beyi olan Kül

Derik, Aegidius'un ölümünden sonra, Galya'daki konumunu pekiştirmeyi başardı. Oğlu Kalıt Avık (*Chlodovechus*), bu temel üzerine Burang Kağanlığı'nı kurdu.

5. yüzyılda çok sayıda küçük Burang beyliği vardı. Kalıt Avık babasının yerine geçtiğinde henüz 15 yaşındaydı. Aetius 454'te öldükten sonra Galya'daki Roma imparatorluk gücü azalmaya başladı. Batı Gutları ile Burkuntlar, bölgenin denetimini ele geçirmeye çalışıyordu. Galya'nın Roma denetimindeki bölümünde ise, Aegidius'un oğlu Syagrius, 461'e kadar süren bir beylik kurmuştu. Syagrius'un beyliği, Ren'in sağ kıyısındaki küçük beyliklere bölünmüş olan Burangların topraklarıyla hemen hemen ayrı büyüklükteydi.

Kalıt Avık, Syagrius'un ordusuyla savaşmak için Burangları bir araya getirmeyi başardı. 486'da yapılan savaşta Syagrius yenilerek, Batı Gutlarına sığındı. Kalıt Avık Batı Gutlarını savaşla keyneyince (tehdit edince), Batı Gutları Syagrius'u Buranglara verdi. Ardından Syagrius yokatıldı (idam edildi). Bu savaş sonucunda Burang Beyliği'nin toprakları neredeyse iki katına çıkmıştı. 507'de Kalıt Avık'ın ordusu, Vienne Irmağı'nı aşarak Vouillé'nin güneyindeki Batı Gutlarına saldırdı. Savaş sırasında Batı Gut Kağanı Al Anık ölünce, Batı Gut ordusu dağıldı. Buranglar güneye doğru ilerleyerek, Batı Gut başkenti Toulouse'u ele geçirerek, Al Anık'ın kaznağını (hazinesini) yağmaladılar. Yenilen Batı Gutları, Pireneler'in güneyine çekilmişti. Böylece Kalıt Avık, Pireneler'e kadar olan toprakları ele geçirmiş oldu. Kalıt Avık'ın bu savaştaki başarısından sonra, Doğu Roma imparatoru Anastasius onu onursal konsül ve patrici yaptı. Al Anık'ın oğlu Kay Salık (Eski kaynaklarda *Geisaleic*), Narbonne'da bir karşı saldırı düzenlemeye çalıştı, ancak yenildi.

511'de öldüğü sanılan Kalıt Avık ölmeden önce, eski ülüş geleneğine göre kağanlığı dört oğlu Tuğ Derik (*Theuderic*), Kalıt Umur (*Chlodomer*), Kül Tepirt (*Childebert*) ve Kalıt Ar (*Clothar*) arasında paylaştırdı. [Eski Türkçe Tepirt, devinimli / hareketli;

Ar, kızıl kahverengi demektir.]. Bu bölünme, Rheims, Orleans, Paris ve Soissons beyliklerinin oluşmasına yol açarak, 751’de Merovenj hanedanının sonuna kadar süren bir parçalanma başlattı.

Metz Beyi Tuğ Derik, Turing (*Thuringi*) Beyi Erman Bert (*Ermanfredus*) ile kardeşi Bay Derik (*Badericus*) arasındaki savaşa katıldı. Tuğ Derik, Erman Bert’e yardımı karşılığında Turing topraklarının yansını alacaktı. Ancak Erman Bert sözünü tutmayınca, 531’de Tuğ Derik kardeşi Kalit Ar’ın desteğiyle Turing topraklarına saldırdı. Erman Bert bu savaşta öldü ve Turing toprakları Tuğ Derik’in eline geçti. Dört kardeş daha sonra Burkuntlarla savaştı. Tuğ Derik, kardeşi Kül Tepirt ile bir antlaşma yaptıktan sonra 534’te öldü. Ölümünden sonra Metz tahtı oğlu Tuğ Tepirt’e (*Theudebert*) geçti.

Orleans Beyi Kalit Umur, kardeşleriyle birlikte Burkuntlara karşı bir savaşa katıldı. 524’te Burkuntlara karşı ikinci bir savaşa öncülük etti. Bu savaş sırasında Vezeronce Çatışması’nda öldü. Dul eşi, kardeşi Kalit Ar ile evlendi. Ancak Kalit Ar ile Kül Tepirt, Kalit Umur’un iki oğlunu öldürdü. Kalit Umur’un üçüncü oğlu Kalit Alt (*Clodoald*) bir sümeye (manastıra) sığınarak, beylik yetkilerinden vazgeçti. Ardından Kalit Umur’un topraklarını Kül Tepirt ile Kalit Ar kendi aralarında paylaştı.

Burang Kağanlığı bölününce, Kül Tepirt’in payına Paris ile kuzeyde Somme Irmağı’na, batıda Manş Denizi’ne kadar uzanan bölge ve Armorika yarımadası (bugünkü Breton) düşmüştü. 523’te Kül Tepirt, kardeşleriyle birlikte Burkuntlara karşı savaşa katıldı. Kardeşi Kalit Umur’un topraklarına saldırarak Chartres ve Orléans kentlerini ele geçirdi. Daha sonra Burkuntlara karşı bir çok akın yaptı. 532’de Autun’u kuşattı. 534’te kardeşi Kalit Ar ve Tuğ Derik’in oğlu Tuğ Tepirt (*Theudebert*) ile birlikte Burkunt Beyliği’ni tutuyarak (fethederek), bu beyliğin Mâcon, Cenevre ve Lyon kentlerini aldı. Doğu Gut Kağanı Bitig, 535’te Provence’ı Buranglara bıraktığında, Arles ile Mar-

silya'yı, diğer kardeşleri Kül Tepirt'e verdi. 531'de Kül Tepirt Batı Gutlarına saldırarak onları yendi. Batı Gut Kağanı Amal Arık Barselona'ya çekildi, ancak orada öldürüldü. Kül Tepirt 542'de kardeşi Kalıt Ar'ın yardımıyla Pamplona'yı ele geçirdi ve Zaragoza'yı kuşattı. Ancak geri çekilmek zorunda kaldı. İki kızı ve hiç oğlu olmayan Kül Tepirt, 558'de öldü.

Soissons Beyi Kalıt Ar, babası öldükten sonra Soissons kenti dışında Laon, Noyon, Cambrai ve Maastricht kentleri ile Meuse Irmağı'nın alt kısmını aldı. Ancak çok hırslıydı ve topraklarını genişletmeye çalışıyordu. 523'te kardeşleriyle birlikte Burkutlara karşı olan savaşa katıldı. Kalıt Ar, kardeşi Tuğ Derik'in hastalığından yararlanarak, diğer kardeşi Kül Tepirt'in yardımıyla Menz Beyliği'ne saldırdı. Ancak Arles'ı korumakla uğraşan Tuğ Tepirt, babası Tuğ Derik'in yardımına yetiştii. Tuğ Derik birkaç gün sonra ölünce, yerine geçen Tuğ Tepirt, topraklarını korumayı başararak amcalarını engelledi. Daha sonra Kül Tepirt ile Tuğ Tepirt güçlerini birleştirerek Kalıt Ar'a savaş açtı. Ancak yapılan savaş sonunda Kalıt Ar'la barış yapmak zorunda kaldılar.

Kalıt Ar 555'te Weser'in yukarı kıyısında (vadisinde), Elbe'de ve Kuzey Denizi kıyılarında başlayan Akan (Sakson) boyunun ayaklanması bastırarak onları yıllık 500 inek vergiye bağladı. Akanların ertesi yıl bir kez daha ayaklanmaları üzerine, yapılan savaşın ardından onlarla barış yaptı. Kül Tepirt 558'de çocuksuz ölünce, Kalıt Ar Paris Beyliği'ne saldırarak ele geçirdi. Oğlu Kül Berik ile birlikte 560'ta Breton'daki Keltlerin Domnonia Beyliği'ne saldırdı. Savaş sırasında, Domnonia Beyi Conomerus kaçmaya çalışırken yakalanarak öldürüldü. Burang Kağanlığı'nu yeniden birleştiren Kalıt Ar, 561'de öldü. Ancak ölümünden sonra ülke oğulları arasında yeniden bölünerek, uzun süren bir kargaşa dönemi yaşandı.

Reims'de Sığı Bert (*Sigibertus*), Soissons'ta Kül Berik, Paris'te Kan Bert (*Charibertus*) ve Orleans'ta Gün Toraman (*Guntram-*

mus) ayrı beyliklere bölündü. [Karı, Eski Türkçe yaşlı, saygın demektir.]. 567’de Karı Bert’in ölümü üzerine, toprakları diğer üç kardeş arasında bölündü. Kül Berik’in oğlu II. Kalıt Ar, 604’te kağanlığı yeniden birleştirmek için uğraştıysa da, başarılı olmadı. Savaşlarla geçen uzun yıllardan sonra II. Kalıt Ar, 613’te tüm Burang topraklarını yeniden birleştirdi. Buranglar, Burkuntlar ve diğer boylarla birlikte Romalılarla karışarak Fransız ulusunu oluşturdular.

Akanlar (Saxonlar) ve Angıllar

Romalılar, Akan akıncılarına karşı savunmak için 4. yüzyılda İngiliz Kanalı’nın her iki yanında Litus Saxonicum (Sakson Kıyısı) adlı bir çeri bölgesi oluşturdular. Günümüz Kuzey Almanya’sının toplumu olarak Akanlardan ilk olarak, Burang Kağanlığı içindeki Akanların ayaklandığı 555 yılında söz edilir. Akanlar, bugünkü Hollanda’da Burangların kuzeyindeki toprakları ele geçirdiler. 569’da Akanların bir kısmı, Binlilerle İtalya’ya göç ederek oraya yerleşti. 572’de bu Akanlar, Güneydoğu Galya’yı yağmaladılar. Bölündükleri için daha sonra Romalılara yenildiler. Yeniden bir araya geldiklerinde, Fransa’ya yerleşmeleri için bir barış yaptılar.

573 yılında iki kol olarak Provence’e döndüler. Bir kol Nice üzerinden, diğeri ise Embrun üzerinden geçerek Avignon’da birleşerek, bölgeyi yağmaladılar. Akanlar 463’te Fransa’nın batısındaki Angers kentini ele geçirdiler. Ancak Roma İmparatorluğu’nun başlaşı I. Kül Derik, onları bölgeden çıkardı. Bir Akan kolu, Fransa’nın kuzeybatısındaki Bayeux bölgesine yerleşti. Bu Akanlar, 5. yüzyılın sonlarında Burang Beyi Kalıt Avık’ın uyuğu oldular.

Akanlar Batı Roma İmparatorluğu’nun çöküşü sırasında, Angıllar (Anglı), Birişler (Frisi) ve Yutanlar (İuthungi) ile birlikte Büyük Britanya Adası’nı göç ettiler. Britanya’da Roma egemenliği sona ermeden önce, birçok Akan ve diğer boyların çiftçi

olarak bu bölgelere yerleşmesine boşu (izin) verilmişti. Bunun sonucunda Essex (527-825), Sussex (407-860) ve Wessex (519-927) beylikleri ortaya çıktı. Sonunda Wessex Beyliği ülkeyi birleştirerek, İngiltere Krallığı'nı kurdu.

İmparator Charlemagne, "Eski Saksonya" olarak bilinen bölgede yaşayan Kıta Akanlarına boyun eğdirdikten sonra, Vestfalya, Eastphalia, Angria ve Nordalbingia'yı (Holstein, günümüz Schleswig-Holstein ilinin güney kısmı) kapsayan Saksonya Dükalığı (804-1296) ortaya çıktı. Akanlar uzun süre Hristiyan olmaya ve Burang Kağanlığı'nın egemenliğine karşı direndiler. 776'da Hristiyanlığa geçmeye ve krala bağlılık sözü vermeye and içtiler, ancak Charlemagne'nin Hispania akını sırasında (778), Ren Irmağı üzerindeki Deutz'a ilerleyerek, ırmak boyunca yağmaladılar. Sakson Savaşları (772-804) sırasında yeniden baş eğdirildiler. Yenilgi ile zorunlu vaftiz ve din değiştirmenin sonucunda Frank İmparatorluğu'yla birleştiler. Saksonya dükleri onuncu yüzyılda kral oldular, ancak 1024'te bu konumlarını yitirdiler. Akanlar daha sonra Alman ulusunu oluşumuna eklendiler.

Angıllar Britanya'ya göç ettikten sonra, Kuzey Umbria, Doğu Anglia ve Mercia beyliklerini kurdular. Bu beylikler, 9. yüzyılda Danların (Danimarka Vikinglerinin) büyük saldırılarına uğradı. Savaşlarda bu beylikler ortadan kaldırılarak, Angıllar Danların yönetimi altına girdi. Güneydeki Wessex Beyliği Danların saldırılarına direndi. 9. yüzyılın sonlarında ve 10. yüzyılın başlarında Wessex Beyliği Danları yenerek, Angılları kurtardı. Akanların, Angılların ve Danların birleşmesi sonucunda İngiliz ulusu oluştu. Angılların geri kalanı, Jutland Yarımadası'ndaki bugünkü Alman Bundesland Schleswig-Holstein'in kuzeydoğusundaki anayurtlarında kaldı. Bunlar daha sonra Alman ulusunun oluşumuna eklendiler.

Bekingler (Vikingler)

Viking adının hiç bir Germen dilinde bir karşılığı ya da kökü yoktur. Dolayısıyla Avrupalı dilbilimciler bu sözün de kökenin açıklayamamaktadır. Sözün kökeni üzerine ortada bir dizi uylap (tahmin) olmasına karşın, bunların kökenbilim ile uzaktan yakından herhangi bir ilgisi yoktur. En iyi açıklama dedikleri ise, çekilmek anlamına gelen “Proto-Germen” dilindeki **uīkan* edimindeki (filindeki) **weik* ya da **uīk* kökünden geldiğidir.¹ Ancak, Proto-Germen diye bir dil ya da bu dilin var olduğunu kanıtlayan herhangi bir kaynak bulunmamaktadır. Uydurulan tüm bu başı yıldız imgili sözler, birer arınan (hayâl) ürünüdür.

Viking adı, Eski Türkçe *bek/pek* kökünden türemiş olan *pekinmek*, *sağlamlaşmak*, *güçlenmek* anlamlarına gelen *beking/peking* sözünden gelir ve *pekinmiş*, *güçlü*, *sağlam* anlamlarına gelir. İskandinavya’da 11. yüzyıldan önceki dönemde yazılmış olan Run yazıtları bugün okunamamaktadır. Çünkü bu yazıtlar Türkçedir. Türkçe olan yazıtları başka bir dilde okuyabilmek ise doğal olarak olanaksızdır. Okuyabildiklerini öne sürenler ise, yalnızca uydurmuş olurlar. Bugün İskandinavyalıların pek öğündükleri bu Run alfabesini oraya götürenler de Türklerdir. Got alfabesi denilen alfabe de öyledir.

Vikingler, o dönemde *Varang* olarak adlandırıldılar. Avru-

¹ [1] Eldar Heide (2008). “Viking, week, and Widsith. A reply to Harald Bjorvand”. Centre of Medieval Studies (University of Bergen). Arkiv för Nordisk Filologi. 123: 23–28. Retrieved 20 April 2015.

Eldar Heide (2005). “Viking – ‘rower shifting’? An etymological contribution” (PDF). Arkiv för Nordisk Filologi. 120: 41–54. Retrieved 20 April 2015.

Bernard Mees (2012). “Taking Turns: linguistic economy and the name of the Vikings”. Royal Melbourne Institute of Technology (RMIT). Arkiv för Nordisk Filologi. 127: 5–12. Retrieved 20 April 2015.

Anatoly Liberman (15 July 2009). “What Did The Vikings Do Before They Began to Play Football?”. Archived from the original on 4 March 2016. Retrieved 13 January 2016.

palı dilbilimcilere göre Doğu Roma'nın Romeyka dilindeki Βάρανγος Várangos, "Eski Norsça" tutu (rehin) ya da inanç anlamına gelen *vár* (okunuşu: *vèr*) sözüyle, yoldaş anlamına gelen *gengi* sözlerinin birleşiminden oluşuyormuş. Bu söz dolayısıyla, "and içmiş yoldaşlık" ya da "konfederasyon" anlamına geliyormuş; bağıllık antlaşması ile yeni bir efendiye yumuş (hizmet) ya da *protégé* (koruma) demekmiş.² Kimleri de *vár* sözünden, -ing son eki ile türetildiğini savunurlar.³ Varang sözü, Türkçe *varan* sözünün kendisidir. Bugün Türkiye Türkçesinde *varan* olarak söylenen bu söz, Eski Batı Türkçesinde *varang* olarak söylenmiştir.

Avrupalı dilbilimcilerin Eski Nors dili olarak adlandırdıkları dil, 13. yüzyıla kadar İskandinavya'da ve Vikinglerin elinde olan deniz aşırı yerleşim birimlerinde konuşulmuş olan dildir. Bundan anladığımız şudur: 13. yüzyıldan önce başka bir dil konuşulmuş, ancak bu tarihten sonra da bu dil artık konuşulmamış. Bu saptama doğrudur. Çünkü bu tarihten önce konuşulmuş olan dil Türkçedir. Ayrıca bugünkü İskandinav dillerinde tutu (rehin), *gisslan* (İsv.) / *gissel* (Nor.) / *gidsel* (Dan.); demektir. Bu söz, Türkçe *git* sözünden dönüşmüştür. İnanç da da *tro* demektir. Bu söz de Eski Türkçe oka olmak (kefil olmak) anlamına gelen *tur* sözünden dönüşmüştür. 13. yüzyıldan sonra da Hristiyanlığın yayılmasıyla birlikte 14. yüzyılda İskandinavya'da artık yeni oluşan Germen dili konuşulmaya başlanmıştır.

Avrupalı dilbilimcilerin Eski Nors dili dedikleri Eski Türk dilindeki bu *vár* / *vèr* sözü ise, vermek demektir. İskandinavyalı Türkler dillerini unuttuktan sonra anlattıkları hikayelerde (İskandinavya sagalarında), *ver* sözü, tutu (rehin) ya da inanç an-

² [2] H.S. Falk & A. Torp, *Norwegisch-Dänisches Etymologisches Wörterbuch*, 1911, pp. 1403-04; J. de Vries, *Altnordisches Etymologisches Wörterbuch*, 1962, pp. 671-72; S. Blöndal & B. Benediktz, *The Varangians of Byzantium*, 1978, p. 4.

³ [3] Hellquist 1922:1096, 1172; M. Vasmer, *Russisches etymologisches Wörterbuch*, 1953, vol. 1, p. 171

lamu kazanmış olabilir. Çünkü tutu da inançta verilen bir nersedir (şeydir). Germen dillerindeki, *-ing* (İng.), *-nung* (Alm.), *-ning* (İsk.) son ekleri ise, Türkçe *-ang* / *-eng* (*var-ang* / *gel-eng* gibi) ekinden kalmadır. Varang adı, uydurma *vár* ve *gengi* sözlerinin birleşiminden değil, Türkçe *varang* (varan) sözünden gelir.

İskandinav mitolojisindeki tek gözlü ve kuzgun kanatlı erdem, bilgi, tusu (şifâ), ölüm, beylik, savaş, yengişi (zafer), büyü ve koşuk (şiiir) iyesinin (kutsal ruhunun) adı *Odin* (Okunuşu: *Udin*), Eski Türkçe saygı göstermek demek olan *udun* sözünden gelir ve sayı demektir. Odin'in kansı ırk (kehânet), sezgi, evlilik, annelik ve orun (mesken) iyesinin adı *Fri* (Ya da *Frig*, *Friya*, *Freya*), *veri* / *beri* sözünden dönüşmüştür. Kutsal beylik, bolluk, iyi verim, barış, erinç (refah), erkeklik, güneş ışığı ve güzel hava iyesini adı *Frey* ya da *Freyr* de *veri* / *beri* sözünden gelir. Eski Türkçe *beriştî*, melek demektir. Bu söz Farsçaya *fırıšta* olarak geçmiştir. Ayrıca *veri* / *beri* sözü Germen dillerine özgür anlamına gelen *fri* (İsk.), *free* (İng.), *frei* (Alm.) olarak dönüşmüştür.

Fri'nin oğlunu öldürerek, iyelere yas getiren iyenin adı *Loki* (Okunuşu: *Luki*), Eski Türkçe *ülü* (kısmet), *körüm* (kader) anlamlarına gelen *ülüg* sözünden dönüşmüştür. Şimşek, gök gürültüsü, fırtınalar, kutsal korular ve ağaçlar, güç, kişilerin korunması, kutsallık ve baydur (bereket) iyesinin adı *Tor* (Okunuşu: *Tur*), Eski Türkçe durmak, bulunmak, var olmak, oka olmak (kefil olmak), sürekli yapmak anlamlarına gelen *tur* sözünden dönüşmüştür. Tur, ayrıca Eski Türkçe yiğit, batur anlamına da gelir. Eski Uygur belgelerinde Tur, erkek adı olarak da geçer. Bu kökten gelen Eski Türkçe *tura* sözü yaşam ve soluk anlamlarına gelir. Kimileri iyeleri Tanrı yapmaktan pek tat alır nedense. Ancak bunlar Tanrı değil, iyelerdir. Avrupa Türkleri Hristiyanlığa geçmeden önce Tenriciydiler. Tengricilikte iyelerin özel bir yeri vardır.

Vikingler Hristiyanlık öncesi dönemde, Danimarka, Norveç

ve İsveç'teki anayurtlarından deniz ve ırmağ yoluyla yola çıkarak günümüz Faroe Adaları, İzlanda, Grönland, Hollanda, Almanya, Normandiya, İtalya, İskoçya, İngiltere, Galler ve Kuzey İrlanda'ya yerleştiler. Man Adası'na, bugünkü Estonya, Ukrayna, Rusya ve Türkiye'ye kadar akınlar yaptılar. Ayrıca kısa bir süre Newfoundland'a yerleşerek, Kuzey Amerika'ya ulaşan ilk Avrupalılar oldular. Vikingler, Avrupa'da birkaç beylik kurdular. İskandinavya'da da bir dizi beylikleri vardı.

801'de Jutland'da (Bugünkü Danimarka) güçlü bir yönetim kuran bir kısım Viking, toprak, ticaret ve yağma için diğer ülkelere saldırıya başladı. İskandinavya Yarımadası'ndaki dağlık bölgeler ve fiyortlar güçlü doğal sınırlar oluşturuyordu. Danimarka ovasındaki durumun tersine, küçük topluluklar birbirinden bağımsız kaldı. 800'e gelindiğinde, İskandinavya Yarımadası'nda yaklaşık 30 küçük beylik vardı. Deniz, bu beylikler ile dış dünya arasındaki en kolay iletişim yoluydu. Sekizinci yüzyılda İskandinavlılar, savaş gemileri yaparak başka topraklara saldırıya başladılar. Viking Çağında, bugünkü Norveç, İsveç ve Danimarka ulusları yoktu. Viking Çağı'nın sona ermesinden sonra, ayrı beylikler Hristiyanlaşarak ve dilleri dönüşerek yavaş yavaş değişik kimlikler kazandılar.

Norveç Vikinglerinin İzlanda'yı sömürgeleştirmeleri 9. yüzyılda başladı. Vikingler Kuzey Atlantik'in kuzey adalarını ve kıyılarını yezelediler (keşfettiler), güneye Kuzey Afrika'ya, doğuya Kiev Rus Beyliği'ne, Konstantinopolis'e ve Orta Doğu'ya kadar gittiler. Baskınlar yapıp yağmaladılar, ködünü (ticaret) yaptılar, paralı çerilik yaptılar ve geniş bir alanda kurdukları sömürgelere yerleştirdiler.

Vikingler İskandinavya ötesinde etkinken, İskandinavya'nın kendisi de değişimler geçiriyordu. 9. yüzyılda İskandinavya'da çok az etkisi olan Katolik Kilisesi, daha sonraki yüzyıllarda giderek güçlendi. Bu dönemde çok sayıdaki beyliğin

ortunlaşması (merkezileşmesi) sonucu Danimarka, Norveç ve İsveç ayrışması oluştu. Asunal (seküler) ve dinsel yönetim ortunları ve pazar yerleri olarak işlev gören kentler ortaya çıkarak, kıta Avrupa'sındaki gibi para ekonomileri oluşmaya başladı.

Hristiyanlık, 11. yüzyılda piskoposlukların kurulmasıyla İsveç, Danimarka ve Norveç'te kök salmaya başladı. 1103'te ilk başpiskoposluk İskandinavya'da, o zamanlar Danimarka'nın bir parçası olan bugünkü İsveç'in Lund kentinde kuruldu. Yayılmakta olan Hristiyanlık, İskandinav yöneticilerinin ve deniz aşırı yolculuk yapan İskandinavların komşularıyla olan ilişkilerini değiştirdi. Vikinglerin başlıca kazanç kaynaklarından biri, diğer Avrupa ülkelerinden köle almaktı. Kilisenin çabalarıyla kölelik azalarak giderek ortadan kalktı. Böylece, deniz aşırı İskandinav saldırıları 12. yüzyıla kadar sürse de, önemli ölçüde azaldı. Hristiyanlık İskandinavya'da o kadar güçlendi ki, 1107'de Norveçli I. Sigurd (Sığurt), yeni kurulan Kudüs Kralığı için savaşmak üzere ordusuyla birlikte Haçlı akınına bile katıldı. [Esk Türkçe Sığurt, sarılan / kendine çeken demektir.].

DOĞU AVRUPA TÜRK BOYLARI

Sak adı daha sonraki yüzyıllarda Doğu Roma (Romeyka) dilinde *Sklaboi* (Σκλάβοι), *Sklauenoi* (Σκλαυηνοί) ya da *Sklabinoi* (Σλαβῖνοι); Batı Roma (Romak) dilinde *Sclavus* biçimlerinde söylenmeye başladı. Bu eksonimler, "Sak'lı" sözünden dönmüştür ve Arapçaya da *Sakaliba* olarak geçmiştir. Bu Türk boyları batıda Vistula Irmağı ve Baltık Denizi kıyılarından, doğuda Özi (Dinyeper) Irmağı'na, güneyde de Turla (Dinyester) Irmağı'na kadar olan bölgede yaşıyorlardı. Bu bölge, günümüzdeki Orta ve Doğu Avrupa'dır. Bu Türkler 6. yüzyılda Doğu Roma sınırlarında oldukça kalabalık bir topluluk olarak bulunuyordu.

Orta Asya'da 552 yılında Üç Oğuzların (Üç Tuğlu Türük

Budun) Apar (Avar) Kağanlığı'ru yıkmasından sonra Türk Kağanlığı'run barklarını (mülklerin) yakan Avar soyluları, 20 bin atlıdan oluşan bir ordu ve avullarıyla (aileleriyle) birlikte yaklaşık yüz bin kişilik bir topluluk olarak batıya kaçmıştı. 557 yılında Avar ordusu Kafkasya'nın kuzeyine gelerek, buradaki Türk boylarıyla çatışmaya girdi. Aynı yıl, Konstantinopolis'e bir elçilik gönderdiler. 558 yılında Doğu Roma ile Avarlar arasında bir bağlaşıklık antlaşması yapıldı. Altın karşılığında Doğu Roma'ya saldıran Türk boylarını bastırma görevini üstlenen Avarlar, bölgedeki Türk boyları üzerinde üstünlük sağladı.

Avarlar, 562'de Karadeniz Bozkır'ını ve Tuna Irmağı'nın kuzeyini tabınlıkları altına almışlardı. Ancak arkalarından Türk Kağanlığı ordularının gelmesi üzerine, Balkanlar'a doğru indiler. Doğu Roma İmparatoru I. Justinian I (527-565) Avarlara altın vererek, onları kuzeybatıya, bugünkü Almanya topraklarına doğru yönlendirdi. 565 yılında Avarlar, bugünkü Almanya topraklarının ortasında olan Thüringen'i yağmalayarak, Burang (Frank) kağanı Sığı Bert'i (*Sigibertus*) tutsak aldılar.

Avarlar 582'de Pannonia'daki önemli bir kale olan Sirmium'u (Doğu Roma'nın kuzeybatı Tuna'daki büyük kalesi olan bugünkü Mitrovitsa) ele geçirdiler. Doğu Roma, Bayan'ın oğlu II. Bayan'ın 584'ten sonra istediği vergiyi artırmayı üzdüğünde (reddettiğinde) Avarlar, Tuna Irmağı'nın güneyindeki topraklara saldırdılar. Bağlaşıklık ve antlaşmalar yoluyla Tın (Don) Irmağı ve Baltık bölgelerini denetim altına alarak, tabınlıklarını İlyria ve Dalmaçya'ya kadar genişlettiler. 600 dolayında Avarlar, batıda bugünkü Orta Avrupa'da büyük bir kağanlık kurmuş oldular.

617'de Avarlar Konstantinopolis'e şaşırtıcı bir saldırı başlattılar. Kent merkezini ele geçiremedikleri için kentin dış kemlelerini (mahallelerini) yağmalayarak 270 bin tutsak aldılar. Doğu Roma'nın Avarlara yaptığı ödemeler, 625 yılında 200 bin altına

ulaşmıştı. 626'da Avarlar, Sasanlılarla birlikte Konstantinopolis'i kuşattılar, ancak gemileri olmadan saldırıya geçtikleri için çok iyi savunulan kenti alamadan geri dönmek zorunda kaldılar. Bu yenilginin ardından, Avarların yöngel (siyasî) ve çeril (askerî) gücü giderek azaldı. Ardından, tabınlıkları altındaki ayaklanan Türk boylarıyla savaşmaya başladılar.

Bu sırada Kubrat, Oğurların bir kısmını örgütleyerek Pannonia Ovası'ndaki Avar tabınlığını sona erdirmek için bir saldırı başlattı. Beş Oğurları, Altı Oğurları ve Subarları birleştiren Kubrat, Batı Türk Kağanlığı'nın yıkıldığı 630 yılından sonra Karadeniz Bozkı'nı Bulgar Kağanlığı'nı kurdu. [Kubrat, kaba, şişkin, kabarık gibi anlamlara gelir.]. Bulgar adı; bulamak, kızdırmak, öfkelenmek, sinirlendirmek, can sıkmak anlamlarına gelen *bulgamak* (bulamak) sözünden gelir ve bulandıran, öfkeleniren, kanışıklık yaratan gibi anlamlar içerir. Kubrat, gençlik yıllarını Konstantinopolis'teki Doğu Roma sarayında geçirmişti. Amcası Arkun (*Organa*) Kubrat'ı, Romalılarla Bulgarların Avarlarla Sasanlılara karşı yaptığı işbirliği nedeniyle Konstantinopolis'e tutu (rehin) olarak vermişti. [Eski Uygur belgelerinde kişi adı olarak da geçen Arkun, damızlık at demektir.]. Daha sonra Bulgarların başına geçen Kubrat, Doğu Roma ile yapılan antlaşma gereği, 635'te Avarlara karşı büyük bir saldırı başlattı.

Hazar Kağanlığı'nın kuruluş tarihi de, Bulgar Kağanlığı'nın kuruluş tarihi gibi tam olarak bilinmemekle birlikte, Bulgar Kağanlığı'nın daha önce kurulmuş olması ve Kafkasya'nın kuzeyinde yaşayan bir kısım Otuz Oğuz boylarının başlangıçta Bulgar Kağanlığı'na bağlı bulunmuş olmaları gerekiyor. Çünkü Kafkasya'nın kuzeyi ilk olarak Bulgar Kağanlığı'na bağlıydı. Bulgar Kağanlığı'nı Suvarlarla birlikte kuran Beş Oğurlarla Altı Oğurlar, daha önce Ak Oğurlarla birlikte Avrupa Kun Kağanlığı'nın kuruluşuna da katılmış olan güçlü boylardı ve Avrupa tarihine önemli bir etki yaptılar. Kun Kağanlığı dağılma aş-

masındayken, kağanlığın kurucu boyu Ak Oğurlar ayaklanır-ken, Beş Oğurlarla Altı Oğurlar bu ayaklanmaya katılmayıp, son Kun ordusunun bel kemiğini oluşturmuşlardı.

Kubrat Han'ın 665 yılında ölmesinden sonra oğulları arasında taht kavgası başladı. Karadeniz Bozkırı'nın doğu kesiminde (Kafkasya'nın kuzeyinde) Bulgar Kağanlığı ile eş sıralarda kurulmuş olan Hazar Kağanlığı'nın ağır saldırıları sonucunda Bulgar Kağanlığı 668 yılında yıkıldı ve ardından Bulgarlar bölündü. Kubrat Han'ın büyük oğlu Batu Bayan, kendine bağlı olan boylarla İdil (Volga) Irmağı bölgesine yerleşerek, Hazar Kağanlığı'nın tabınlığı altına girdi. Kaşgarlı'nın Divâni Lugat el Türk adlı yapıtında sözünü ettiği Bulgarlar, Bağırtlar ve Suvarlar bunlardır. Günümüzün Kazan Tatarları, Çuvaşları ve Başğırtları bu Bulgarların ardıllarıdır.

Kubrat'ın ikinci oğlu Kutrak'ın yerleşmiş olduğu bölge, Batu Bayan'ın yerleşmiş olduğu bölgenin tam karşısıydı. [Kutrak, daha kapsal demektir.]. Burası Tın (Don) Irmağı boylarıydı ve İdil Irmağı'ndan Özi (Dinyeper) Irmağı'na dek oldukça geniş bir alanı kapsıyordu. Kutrak da Batu Bayan gibi Hazar Kağanlığı'nın tabınlığını tanımıştı. Günümüz Ruslarının ana toplumu, bu Bulgarların ardıllarıdır. Dördüncü oğlu Kabar, Hazar ordularından kaçarak Pannoniaya göç etti ve Avar Kağanlığı'nın tabınlığı altına girdi. Beşinci oğlu Al Sag, Doğu Roma İmparatorluğu'nun İtalya'daki güç merkezi olan Ravenna İli (valiliği) topraklarına göç ederek, Doğu Roma'ya vergi vermekle yükümlü bir uyrak oldu. [Sag, saf / temiz demektir.]

Hazar ordularından kaçan Kubrat Han'ın üçüncü oğlu Aş Barıg (*Asparuh*) ise, kendine bağlı olan boylarla birlikte Tuna kapçağına (deltasına) yerleşti. [Aş adı, yarar, kazanç, kurtuluş gibi anlamlara, Barıg adı, etki, amaç gibi anlamlara gelir.]. Bu Bulgarlar, Aşağı Tuna'da Avar ileri karakollarıyla savaştıktan sonra Tuna kapçağını (deltasını) ele geçirdiler. Doğu Roma,

Bulgarların Tuna'yı geçmelerini engellemek için her yolu denemişti. Ancak, Arap donanmasının 673-677 arasında Konstantinopolis'i beş kez kuşatması, Doğu Roma'nın gücünü Araplara yoğunlaştırmasına yol açtı. Arapların saldırısını püskürttükten sonra Bulgarlara yönelen IV. Konstantin, 680'de savaş donanmasını Tuna deltasına gönderdi. Bunun üzerine Aşbanık, başarılı bir savunma yapıp karşı saldırıya geçtikten sonra Tuna ve Balkan Dağları'yla çevrili olan bölgeyi eline geçirdi. 681'de yapılan barış antlaşmasıyla Doğu Roma, Tuna Bulgarlarını tanımak zorunda kalmıştı.

10. yüzyılın ortalarında Hazar kağanı Yosef, ülkesi hakkında bilgi edinmek isteyen Endülüs Emevi halifesi 3. Abdurrahman'ın danışmanı Hasday bin Şaprut'a yanıt olarak gönderdiği mektupta Hazar Kağanlığı'nın Bulgar Kağanlığı'nın yıkılmasındaki etkisini şöyle anlatır: "Onlar [Ataları] kendilerinden güçlü pek çok halkla savaş üstüne savaş yaptılar. Tanrının yardımıyla onları kovdular ve ülkelerini aldılar. Kimilerini ise bugüne kadar vergi ödemeye zorladılar. Benim yaşadığım ülkede daha önce Vnnt [Bulgarlar] yaşıyordu. Atalarımız onlarla savaştılar. Vnnt [Bulgarlar] daha çoktu. Deniz kıyısındaki kum kadar çoktular, ancak Hazarlar karşısında duramadılar. Ülkelerini bırakıp kaçtılar. Diğerleri onları Duna [Tuna] adlı ırmağa kadar izledi. Şimdi de onlar Kustandina [Konstantinopolis] yakınlarında ve Duna ırmağına yerleşiktir. Hazarlar ise onların ülkesine bugün de iyedir (sahiptir)." (Uzun nüsha).⁴

Tuna Bulgar Kağanlığı, bölgede kendilerinden daha kalabalık olan Doğu Gut ve Kepit gibi diğer Türk boylarını da tabinlığı altına aldı. Bu boyların özerkliğine boşu (izin) veren kağanlık, karşılığında onlardan vergi ve orduya çeri alıyordu. Kağanlık, bu boyların bir bölümünü Avar Kağanlığı'na karşı sınırını korumak için batıya yerleştirilirken, bir bölümünü de

⁴ *The Kuzari, Rabbi Yehuda Halevi, Çev. N. D. Koropkin, PDF.*

Doğu Roma sınırındaki geçişleri korumak için doğu Balkan Dağları'na yerleştirdi. Bulgar Kağanlığı Balkanlar'daki konumunu sağlamlaştırdıkça, Doğu Roma'nın kuzeyindeki baş düşmanı durumuna geldi. İki ülke, Bulgar ordusunun kuşatmayı kırdığı ve Arap ordusunu yok ettiği İkinci Arap Konstantinopolis Kuşatması sırasında barış ve bağışıklık dönemi yaşadı.

Savaşlar sonucu giderek gerileyen Avar Kağanlığı, önce Pannonia'nın bir kısmını, daha sonra da Karadeniz ve Dalmaçya kıyılarını yitirdi. Avar Kağanlığı'nın kesin yenilgisi ise 7. yüzyılın sonunda oldu. Burang (Frank) Kağanlığı'na karşı ayaklanan Bavyera Beyi II. Tasılı'nın (*Tassilo*) yardım çağrısıyla savaşa katılan Avarlar, 788 yılında Bavyera ve Kuzey İtalya'ya saldırdılar. [Tasılı, taşkın demektir.]. Böylece Buranglar ile Aparlar arasındaki uzunsüren bir savaş dönemi başladı. Ardından da Doğu Gutları Avarlardan ayrılarak, Buranglarla bağlaştı. Böylece Avar gücü azalmaya başladı. 791 yılında Gutların da katılımıyla Burang ordusu, Avarlara karşı büyük bir saldırı düzenleyerek, Avar topraklarına girdi.

Avarlar yenilgiye uğradı, ancak Burang ordusundaki Akanlar (Saksonlar) Avarların yanına geçince durum değişti. Ancak Avar Kağanlığı artık dağılmaya başlamıştı. 791'de başlayan bir dizi Burang-Gut saldırısı, sekiz yıl sonra Avar topraklarının ele geçirilmesiyle sona erdi. Bu arada Avarlar arasında kavgalar başladı. 791 yılında Avarlar arasında savaşta alınan başarısızlıklardan ötürü bir erk kavgası yaşanırken, 796 yılında Avarların Transilvanya'daki ortunu (merkezi) Burangların eline geçti. Teslim olmayan Avar soyluları direnişi sürdürse de, Avar toprakları yağmalanarak, Avar Kağanlığı yıkıldı. Aynı yıl Avar boy beyleri, Hristiyanlığa geçerek, Buranglara tutuzmaya (teslim olmaya) başladılar.

Buranglar, boyun eğdirdikleri Avarlara bugünkü Macaristan'da bir kısım toprak verdiler. Burada yeniden güçlenen Avarlar, 799'da Buranglara karşı ayaklandılar, ancak bu ayak-

larına bastırıldı. 804'te Tuna Bulgarları, Transilvanya'nın güneydoğu Avar topraklarını ve güneydoğu Pannonia'yı Orta Tuna'ya kadar ele geçirdi ve buralarda yaşayan Avarlar Tuna Bulgar Hanlığı'nın tabınlığı altına girdi. Hristiyanlaştırılarak Burangların uyruğu durumuna getirilen Avar kağanı Tuğ Taras (*Theodorus*), 805'te Bulgarlara karşı Buranglardan yardım istedikten sonra ölünce, yerine yine vaftiz edilmiş olan Abraham (eski adıyla Tudun) geçti. Macaristan'da kalan Avarlar daha sonra Macara karıştı.

Avar Kağanlığı'nın dağılmasından sonra Tuna Bulgar Kağanlığı'nın sınırları, kuzeybatısındaki Pannonya Ovası'na dek genişledi. Daha sonra Tuna Bulgarları, Peçeneklerin ve Kıpçakların saldırılarına uğradı. Ardından, Macarlarla savaşıarak, onları yendiler. 9. yüzyılın sonları ve 10. yüzyılın başlarında, I. Semen (*Simeon*), Doğu Roma üzerinde bir dizi yengiş kazanarak ülkeyi en geniş sınırlarına ulaştırdı. [Semen, sağaltan / iyileştiren demektir.]. 917'de Anchialus Savaşı'nda Doğu Roma ordusunun yenilmesinden sonra Bulgarlar, 923 ve 924'te Konstantinopolis'i kuşattı. Ancak Romalılar toparlanarak, 1014'te II. Basil, Kleidion Savaşı'nda Bulgarları yendi. 1018'e gelindiğinde, son Bulgar kaleleri Doğu Roma'ya tutuzarak (teslim olarak), Birinci Tuna Bulgar Kağanlığı ortadan kalktı. Bunu 1185 yılında kurulan İkinci Tuna Bulgar Kağanlığı izledi. Ancak Bulgarlar 14. yüzyılda Osmanlı yönetimi altına girdi.

Ruslar

Ruslar, başta Tın (Don) Bulgarları olmak üzere, bölgedeki Türk boylarının ardıllarıdır. Tın Bulgarları, Bulgar Kağanı Kubrat'ın ortanca oğlu Kutrak'ın yönetimi altındaki Bulgarlardı. Rus tarihi, Bulgar ve Hazar tarihinin bir parçası olarak başlar. Doğu Roma kaynaklarında ilk kez 545 yılında *Utigur* olarak anılan Otuz Oğuzlar, Hazar Kağanlığı'nı kuran Türk boylarıdır.

Otuz Oğuzlar, Karadeniz Bozkır'nda daha önce Sak Kağanlığı'nın ve onun ardılı olan Gut Kağanlığı'nın bir parçasıyken, daha sonra buraları ele geçiren Avrupa'daki Kun Kağanlığı'nın tabınlığı altına girdiler.

Kun Kağanlığı'nın dağılmasından sonra Karadeniz Bozkır'ında bağımsız topluluklar olarak yaşayan Otuz Oğuz boylarının toprakları 557 yılında Türk Kağanlığı'ndan kaçan Avarların eline geçti. Otuz Oğuzlar 568 yılında Kuzey Kafkasya ve Karadeniz Bozkır'ını ele geçiren Türk Kağanlığı'nın tabınlığını tanıdılar. Türk Kağanlığı'nın 603'te Doğu ile Batı kağanlıkları olarak ikiye bölünmesinden sonra Otuz Oğuzlar Batı Türk Kağanlığı'nın tabınlığı altında kaldılar.

Otuz Oğuz boylarından biri olan Hazar boyunun şadı ve Batı Türk Kağanlığı ordusunda bir sengün (general) olan Böri Şat, 627-630 yılları arasında Kafkasya'daki Üçüncü Türk-Sasanlı Savaşı sırasında Hazar bölgesi ordusunun da komutanıydı. Batı Türk Kağanlığı'nın 630 yılından sonra dağılmasının ardından Otuz Oğuz boyları, Hazar boyunun önderliğinde Kafkasya'nın kuzeyinde Hazar Kağanlığı'nı kurdu. Hazar boyu, aşağı İdil boylarında ırmağın batı yakasındaki topraklarda oturuyordu. Kağanlığın kurucusu, Batı Türk Kağanlığı'nın Kuzey Kafkasya bölgesine yönetici olarak atadığı Böri Şad'dı. Daha sonra kağanlık toprakları, Kırım ve Karadeniz Bozkırları ile Hazar Denizi çevresine yayıldı.

Daha önce ortunal (merkezî) bir kağanlık olan Hazar Kağanlığı, 9. yüzyılın sonlarıyla 10. yüzyılın başları arasındaki dönemde birçok özerk bölgeden oluşan bir federasyon durumuna dönüştü. Kağanlığın batı topraklarında Kiev Rus Türklerinin bölgesi bulunuyordu. Önceleri doğrudan kağanlığa bağlı olan bu bölge, 882 yılında özerklik kazanmış, 965 yılındaki ayaklanmadan sonra da bağımsız bir kağanlık durumuna gelerek gitikçe genişlemiştir. Kiev Ruslarının güneyinde bir Türk boyu olan San Oğurlarla Urogların birliği olan Macarlar yaşıyordu.

Bunlar da Kiev Ruslarıyla aynı dönemde özerk bir konuma geldiler. Ancak daha sonra Peçeneklerin saldırıları sonucu topraklarını terk ederek Panonia'ya göç ettiler ve orada kendi kağanlıklarını kurdular. Kağanlığın doğu topraklarındaki 21 boydan oluşan Oğuz Yabguluğu ile Kafkasya'nın kuzeyindeki Alan Beyliği 10. yüzyılın başlarında özerk konum kazandılar ve 965 yılındaki ayaklanmadan sonra bağımsızlıklarını elde ettiler.

Hazar Kağanlığı'nın kuzey topraklarında yaşayan İdil Bulgarlarını, kağanlığa bağlı olan Bulgar ilteberi (valisi) yönetiyordu. İdil Bulgarları da Ruslar ve Oğuzlar gibi, ayaklanmadan sonra ayrı bir kağanlık kurdular. Otuz Oğuz boylarından biri olan Kınıklar, Hazar boyunun yaşadığı alanın tam karşısında, Hazar denizinin kuzeyinde ve İdil ile Yayık ırmakları arasındaki bölgede yaşıyordu. Kınıkların kuzeyinde, Yayık (Ural) Irmağı'nın doğu ve batı yakalarında Peçenekler yaşıyordu. Peçenekler, kağanlığın yönetiminde oldukları halde, kendi başına buyruk olarak yaşayan bir Otuz Oğuz boyuydu. Daha sonra Peçeneklerin bir kısmı batıya Macarların oturduğu topraklara göç etti. Peçeneklerin batısı, diğer bir Otuz Oğuz boyu olan Kıpçakların bölgesiydi. Yine bir Otuz Oğuz boyu olan Alanların güneyinde ise Sarirler yaşıyordu. Sarirler, Güney Kafkasya'daki Sasanlı Partlarıydı.

Rus adı, Eski Türkçe sözlüklerde bulunan ve vuruş (darbe), vuruşma ve savaş anlamlarına gelen *uras/urus/uruş/uruz* sözünden dönüşmüştür. Eski Uygur belgelerinde Uruz, erkek adı olarak da geçer. Torluk (resmî) tarihe (tarihe) göre 9. yüzyılda İsveç'ten bir bölük Viking, Karadeniz Bozkırı'na gelerek, kültürel olarak daha aşağı olan Slavları boyunduruğu altına almış ve Kiev'de ilk Rus beyliğini kurmuş. Daha sonra da bu kültürlü Vikingler giderek Slavlar arasında erimiş. Buna bugünkü Ruslar, Ukraynalılar ve Ak Ruslar pek katılmıyor. Gerçekte ise, İsveç'ten Karadeniz Bozkırı'na Türklerden başka hiç kimse gelmedi. Çünkü MÖ 1. binyılda Güney İskandinavya'ya yer-

leşmiş olan Türkler, MS 5. yüzyılda İskandinavya'daki ilk beylikleri kurdular.

Hazar Kağanlığı'ndan bağımsızlık kazandıktan sonra Kiev Rus Beyliği'nin yöneticileri, kağan sarı taşımışlardır. Örneğin, 10. yüzyıl sonlarında yazılmış olan Hudud El Alem⁵, Rus yöneticilerini kağan olarak adlandırır. Rus yöneticilerinin kağan sarı kullanmaları, 1169'dan sonra Vladimir-Suzdal yöneticisinin kağan sarı yerine, kınayıcı (cezâlandırıcı) sarı almasına dek sürdü. Kınayıcı sözü daha sonra Slav dilinin benimsenmesiyle, Knyaz (Князь) biçimine dönüştü.

16. yüzyılda yazılmış olan Rus kroniklerine⁶ göre 9. yüzyılda, bugünkü İsveç topraklarından bir kısım Viking, Baltık üzerinden doğuya geçerek Novogrod'da bir devlet kurdu. İsveç Vikingleri, İskandinavya'da yerleşik olan Suyan ve Ka-dıng Türk boylarının ardıllarıdır. Baltık Denizi'nin doğu yakasındaki Türkler, bu Türkleri Varang (varan, ulaşan) olarak adlandırıldılar. Varang önderlerinin sarıları *kölbeki* (göl beyi) idi.⁷

Kroniklere göre, 9. yüzyılda Doğu Slavların bölgeyi, Varanglar ile Hazarlar arasında bölündü. Varanglar ilk olarak 859'da Slav ve Fin boylarından vergi almaya başladı. 862'de, Novgorod bölgesindeki Fin ve Slav boyları, Varanglara karşı ayaklanarak, onları denizin ötesine kovdular ve daha çok vergi vermeyi üzüneyerek (reddederek), kendi kendilerini yönetmeye başladılar. Ancak boyların kendilerine özgü yasaları olmadığı için, kısa süre sonra birbirleriyle savaşmaya başladılar ve ardından onları yönetmek ve bölgeye barış getirmek için Varangları çağırdılar. 16. yüzyılda yazılmış olan bu kroniklerin doğruluğu tartışılır doğal olarak.

⁵ Minorsky, V. F., *Hudud al Alam*, Luzac Co., 1937, London sa. 161-162.

⁶ *The Russian Primary Chronicle*, The Mediaeval Academy of America, Library of Congress Catalog, No: 53-10264

⁷ Julius Brutzkus, "The Hazar origin of ancient Kiev", *Slavonic and East European Review* 22, 1944, sa. 120.

Kroniklere göre, üç kardeş Rurik, Sineus ve Truvor sırasıyla Novgorod, Beloozero ve Izborsk'a yerleşti. [Rurik, Anık (temiz) adından; Sineus, Şineş (pusan, pusu kuran, savaşçı) adından; Truvor, Turbar (batur ve yiğit olan) adından dönüşmüştür]. İki kardeş ölünce, Rurik, bölgenin tek yöneticisi ve Rurik soyunun atası oldu. Kısa bir süre sonra Rurik'in iki adamı Askold ile Dir, Tsargrad'a [Konstantinopolis'e] gitmek için boşu (izin) istedi. [Askold, As Kalıt / Askalt (yükseğe sıçratan, yücelten) adından; Dir, Tur (yiğit, batur.) adından dönüşmüştür.]. Güneye doğru giderken, tepede küçük bir kent olan Kiev'i [Kıyı Ev] görerek, onu ve çevresindeki ülkeyi Hazar'ın elinden aldılar ve bölgeyi daha çok Varangyalıyla doldurarak, Polyanlıların ülkesi üzerinde de tabinlık kurdular.

Bir kronik, Askold ile Dir'in 863-66 yıllarında saldırmak için bir donanma ile Konstantinopolis'e gittiğini ve bir atakla çevreyi talan ederek, kente saldırdıklarını yazar. Başka bir kronik ise, saldırıyı 860 yılına tarihlendirir. Patrik Photius, çevredeki ve yakın adalardaki yıkımı ayrıntılı olarak anlatır. Ruslar, ya gemilerini dağıtan bir fırtına ya da İmparator'un dönüşü nedeniyle kente saldırmadan geri dönerler. Daha sonraki bir açıklamada, Patrik ve İmparator'un Kutsal Bakire için yaptıkları tören sonrasındaki bir tanlangıç (mucize) yüzünden Rusların zarar veremediğini yazar. Saldırı Ruslarla Doğu Roma arasındaki ilk karşılaşmadır. Patrik, Rusları ve diğer boyları Hristiyanlığa döndürmek için kuzeye taşmanlar (rahipler) göndermeyi arkular (karar verir).

Kroniklerde, "(880-882) Sonra [Oleg] Kiev tepelerine geldi ve Askold ile Dir'in orada nasıl yönettiklerini gördü. Savaşçıları teknelere sakladı, kimilerini geride bıraktı ve [Rurik'in oğlu] Igor'u taşıyarak ilerledi. Askold ve Dir'i öldürdüler ve onları şimdi Olma [Alma / Elma] kalesinin bulunduğu Macar olarak bilinen tepeye gömdüler (...) Oleg kendini Kiev'de bey ötüngedi

(ilân etti) ve [Kiev'in] Rus kentlerinin anası olması gerektiğini belirtti." diye yazar. Buradan anlaşıldığı kadarıyla Askold ile Dir, Kiev'de Hazar Kağanlığı'na bağlı olarak yöneticilik yapan Macar (San Oğur) beyleriydi.

Rurik 879 yılında ölüm döşeğindeyken yakını olan Oleg'ten, beyliğini küçük oğlu Igor'un atabeyi (naibi) olarak yönetmesini istedi. [Oleg adı ya Eski Türkçe açık kızı demek olan Alık adından ya da bey, yönetici demek olan Elig / İlig adından dönüşmüştür. Ancak Elig / İlig adından dönüşmüş olması, daha gerçekçi gözüküyor. Igor adı, Eski Türkçe şeref demek olan Agar adından dönüşmüştür.]. 880-82 yıllarında Oleg, Özi (Dinyeper) Irmağı boyunca güneye saldırılar yaparak, önce Smolensk ve Lubeç'i ele geçirdi. Ardından da Kiev'i ele geçirerek Askold ile Dir'i tahtından indirip öldürdü. Kendini kağan ötüngeyerek (ilân ederek), Kiev'i Rus Beyliği'nin ortunu (merkezi) yaptı. Böylece Oleg, Rurik'in başlattığı genişletme yöngesini (siyasetini) sürdürüyordu.

Kroniklerde, 10. yüzyılda Karadeniz'in kuzeyinde yaşayan boyların burada birçok kent kurdukları ve bu boyların Sak (İskit) boylan olduklarını yazar: "Sayıları çoktu, Özi (Dinyester) kıyılarında yaşıyorlardı. Daha bugüne dek onların olan kentlerde yaşıyorlardı. Grekler [Doğu Romalılar] onları Büyük İskit olarak adlandırıyorlardı. (...) Varanglara, Slavlara ve ona [Oleg'e] eşlik eden tüm diğerlerine Rus deniyordu. (...) Igor'u Kiev'de bırakan Oleg, Greklere [Doğu Romalılara] saldırdı. Yarına putperest [Kroniklerde putperest diye adlandırılanlar aslında Tengricilerdir.] olan çok sayıda Varang, Slav, Çud, Kriviç, Merili, Polyanlı, Sever, Derevli, Radimiçli, Hırvat, Dulebli ve Tiverk aldı. Bütün bu boylan Grekler [Doğu Romalılar] Büyük İskit olarak bilir."

Olaylardan 800 yıl sonra yazılmış olan bu kroniklerde bile bugün İskandinav, Slav ve Ural toplumları oldukları söylenen bu boyların Saklar (Türkler) oldukları belirtilmektedir. Tüm bu

boyların toplamına Rus deniyordu. Kroniklere göre bu boylar Hazar Kağanlığı'na bağlıydılar ve kağanlık onlardan vergi olarak ocak (hane) başına bir kılıç alıyordu. Kroniklerde 882 yılında İskandinavya'dan gelen ve bir Varang olan Novogrod beyi Rurik'in oğlu (akrabası) Oleg'in, bir Hazar kenti olan Kiev'i ele geçirerek kendini bey ötüngediği (ilan ettiği) ve Varanlarla Slavlara ve Oleg'e eşlik eden diğer tüm boylara Rus (Urus) denildiği yazar.

Büyük İskit olarak anılan boylardan Polyan boyunun adı, eski Türkçe kızgın, öfkeli anlamlarına gelen *bulgan* sözünden dönüşmüştür. Günümüzdeki Polonyalıların adı buradan gelir. Derevli boyunun adı eski Türkçe ağacı olan anlamına gelen *tirekliğ* sözünden dönüşmüştür. Ormanlı anlamına gelen Rusça *derevliane* sözü, ağaç anlamına gelen *drevo* (дерево) sözünden türevdir. Bu söz Rusçaya, eski Türkçe direk, kavak, ağaç, orman gibi anlamlara gelen *tirek* sözünden dönüşmüştür. Eski Türkçe *tireklik* ağaç yetişen yer, *tirekliğ* (direkli) de ağaçı olan demektir. Kriviç adı, eski Türkçe geniş demek olan *keriğ* sözünden dönüşmüştür. Sever boyunun adı Sabir / Subar / Suvar adından dönüşmüştür. Suvarların bir bölümü de Tın Bulgarları arasında kalmıştır. Duleb / Dulib boyunun adı dolu, tam, mükemmel anlamlarına gelen eski Türkçe *tulib* sözünden dönüşmüştür. Tiverk boyunun adı basan, ezen, vuran anlamlarına gelen *teber* / *teper* sözünden dönüşmüştür. Radimiç boyunun adı temiz, kusursuz, kutsal anlamlarına gelen *arnt* sözünden dönüşmüştür. Olasılıkla bu boyun adı Arntmış idi. Çudlarla Merililer ise, Türk olmayan ancak Türklerle bir soydan gelen Urog boylarıdır.

Kroniklere göre Oleg, çevresi çitlerle çevrili kentler kurmaya başladı ve Slavları vergiye bağladı. Novgorod kentine de Varanglara yıllık vergi ödemesini buyurdu. Kendisi ise, Hazar Kağanlığı'na vergi ödeyen bir uyruktu. Kroniklerdeki bu bölüm destansı bir hava taşısa da, 882 yılında Kiev ve çevresinin Oleg

yönetiminde Hazar Kağanlığı'na bağlı özerk bir beylik durumuna geldiği anlaşılmaktadır. Burada yaşayan halk, Tın Bulgarlarıydı. Böylece Hazar Kağanlığı, Novogrod'a kadar olan çok geniş bir bölgeyi Kiev eliyle denetim altında tutmaktaydı.

Hazar Kağanlığı'ndan 965'te bağımsızlık kazandıktan sonra kağanlığını ötüngeyen (ilan eden) Vladimir, 988'de Hristiyanlığa geçmişti. [Vladimir adı ya Balat İmir (Çelik Şafak) adından ya da Balat Mar (Mar, bey / yönetici demektir) adından dönmüştür. İkinci seçenek daha gerçekçi gözüküyor.]. Ancak Tengrici olan Rusların Hristiyanlaşma süreci oldukça uzun bir süre aldı, çünkü toplum bu yeni dine karşı büyük bir direnç gösteriyordu. Kronikler Vladimir'in, Slavların "geleneksel idol tapınması" [Hristiyanlara göre Tengricilik böyleydi] yerine yeni bir inancı onaylamayı arzuladığında (karar verdiğinde), en değerli danışmanlarını ve savaşçıları değişik bölgelere elçi olarak gönderip İslam, Yahudilik ve Hristiyanlık üzerine bilgi aldığını belirtir.

Vladimir İslamı onaylamaz, çünkü İslam diğer birçok nesnenin yanı sıra içkiyi de yasaklıyordu. Oysa Ruslar, tüm Eski Türkler gibi içki içmeyi seven bir toplumdu. Yahudiliği de onaylamaz, çünkü Yahudilerin Tanrısı seçtiği kişilerin kendi ülkelerinden kovulmalarına boşu (izin) vermişti. Böylece Vladimir, Hristiyanlığı seçer. Gerçekte ise Vladimir, Hazar Kağanlığı'na karşı Doğu Roma'nın desteğini alabilmek için Hristiyanlığa geçmiş ve imparator II. Basil'in kız kardeşi Anna ile evlenerek Doğu Roma ile bağlaş kurmuştu.

Hudud el Alem Rus bölgesini şöyle anlatır: "Bu ülkenin doğusunda Peçeneklerin dağları vardır. Güneyinde Ruta Irmağı, batısında Saklablar [Saklar / "Slavlar"], kuzeyinde ıssız topraklar bulunur. Bu geniş bir ülkedir ve yaşayanları kötü huylu, inatçı, güvezli (kibirli) görünüşlü, kavgacı ve savaşçıdır. Çevrelerinde yaşayan tüm diğer dinsizlerle savaşır ve yenerler.

Beyin adı Rus-Kağan'dır. Doğası gereği tüm yaşam gerekleri açısından son derece yeğlenen bir ülkedir. İçlerinden bir bölümü yiğitlik yapar. Doktorlara [kamlara] saygılı davranırlar. Her yıl yağma ve ködü (ticaret) kazançları üzerinden sultana [Hazar kağanına] ondalık [yüzde on] öderler. Bunların arasında kendilerine udunan (hizmet eden) bir grup Saklab yaşar. Aşağı yukarı 100 arşın [Yaklaşık 70 metre. Ancak 10 arşın (7 metre) olması gerekiyor.] pamuklu kumaştan giydikleri şalvarları diğerler ve dizlerinin üstüne sıkıştırırlar. Kuyrukları boyunlarının arkasına inen yün başlıklar takarlar. Ölülerini tüm eşyalarıyla, giysileriyle ve 38 parça süs nesnesiyle birlikte gömerler. Ölülerle birlikte kurgana (mezara) yiyecek ve içecek de koyarlar. Kuyaba [Kiev], Rusların İslam topraklarına en yakın olan kenttir. Hoş bir yerdir ve burada kağan oturur. Çeşitli kürkler ve değerli kılıçlar üretirler. Slaba, barış sürdüğü zaman halkının ködü (ticaret) için Bulgar bölgesine gittiği hoş bir kenttir. Urtab [Rostov olması gerekiyor], yabancıların her ömelgesinde (ziyaretinde) öldürüldüğü bir kenttir. Burada ikiye bükülebilen çok değerli bıçaklar ve kılıçlar üretirler.”⁸

Yine Hudud el Alem, İç Bulgarlar dediği Tın Bulgarlarını şöyle tanımlar: “Doğusunda Mirvat, güneyinde Gurz Denizi [Karadeniz], batısında Saklablar, kuzeyinde Rus dağı bulunur. Kentleri olmayan bir ülkedir. Yaşayanları yürekli, savaşçı ve korku vericidir. Doğaları, Hazar ülkesi yakınlarında yaşayan Türklerinkine benzer. İç Bulgarlar Rusların hepsiyle savaş içindedir, ancak çevrelerinde yaşayan herkesle ködülery (ticaretleri) sürmektedir. Koyunları, dolumları (silahları) ve savaş araçları vardır.”⁹ 10. yüzyıl gezginlerinden Yahudi İbrahim İbn Yakub’a göre, Hazaryalılar, Saklabların (Slavların) dilini konuşuyordu.¹⁰ Bu dil doğal olarak Türkçeydi.

⁸ Minorsky, V. F., *Hudud al Alam*, Luzac Co., 1937, London sa. 159.

⁹ A.g.y., sa. 160

¹⁰ Dunlop, D. M., *Hazar Yahudi Tarihi*, Selenge Yayınları, İstanbul, 2019,

10. yüzyılda yaşamış olan İstahrî'ye göre Ruslar üç kümeydi. Bir kümesi İdil Bulgarlarına yakındı. Beyleri Kiev'de otururdu. Bu kent, İdil Bulgar kentlerinden daha büyüktü. Bunlar Tın Bulgarlarıdır. İkinci küme, birincisinden daha uzakta yaşardı. Bunların Novogrod Rusları olması gerekiyor. Üçüncü kümenin beyi ise Ersâ kentinde otururdu. Ersâ, Rostov kenti olmalıdır. Kişiler ködü (ticaret) için Kiev'e giderlerdi. Ancak Ersâ'ya herhangi bir yabancıнын gittiğinden söz edilmezdi. Ersâ toplumu, üzerine ayak basan insanları öldürürdü. Ersâ'dansamur kürkü ve kurşun getirilirdi. Burtas'ın (Kıpçakların bölgesi) tilki derileri de buradan getirilirdi. Ruslar ölülerini yakan bir toplumdur. Zenginlerin küngeleri (câriyeleri) kendi istekleriyle efendileriyle birlikte yakılırdı. Erkeklerin kimileri sakallarını keser, kimileri de zülûf gibi örerd. Doğu Roma'ya, Hazar'a, Bulgar'a ködüye (ticarete) giderlerdi. Kuzeyden Doğu Roma'ya komşuydular. O denli güçlüydüler ki, Doğu Roma'dan vergi alırlardı.¹¹

Rus ködücüleri (tüccarları) getirdikleri kürk ve kılıçlar için Hazar kağanına malın onda biri oranında vergi öderlerdi. Hazar Kağanlığı, uyruk boylardan ev (hane) ya da pulluk vergisi alıyordu. Bu vergi bir kılıç ya da para olarak alınıyordu. 10. yüzyıl ortasından sonra Hazar Kağanlığı artık dağılarak, daha önce kendine bağlı olan İdil Bulgarlarından vergi alamıyordu ve Doğu Roma ile olan ilişkileri de kötüleşmişti. Çünkü Doğu Roma, Hazar Kağanlığı'na karşı Peçeneklerle birlik içindeydi. Hazar Kağanlığı'nın dağılmasından sonra Peçenekler, Hazar topraklarına İdil ve Tın ırmakları arasındaki yurtlarından bas-kınlar yapıyordu. Rusların Peçeneklerle ilişkileri ise karmaşıktı. Çünkü ya birbiriyle ya da birbirine karşı bağlaşıklar kuruyorlardı. Bununla birlikte, Birinci Kronik, Peçeneklerin 915'te Rus

sa. 247.

¹¹ Dunlop, D. M., *Hazar Yahudi Tarihi*, Selenge Yayınları, İstanbul, 2019, sa. 247.

topraklarına girdiğini ve ardından da bir barış yaptığını belirtirken, 920’de Ruslarla yeniden savaşa başladığını yazar.

Hazar Kağanlığı, 10. yüzyıl başlarında ülke içindeki Türk boyları üzerindeki denetimini yitirmeye başlamıştı. Türk boyları Rusların, Bulgarların, Oğuzların, Peçeneklerin ve Kıpçakların kendi başına buyruk davranışları, kağanlığın giderek güçsüzleşmesine yol açtı. İlk ayaklanma Ruslardan geldi. Ancak bastırıldı. Daha sonra Peçeneklerin büyük bir kesiminin, doğudaki diğer Oğuz boylarıyla anlaşamamaları yüzünden, Rus bölgesine doğru göç etmeleri ve bu sırada Hazar kağanlık ordularına saldırımları, ülke içinde karışıklıklara neden olmuştu.

Sarı Oğurlarla Urogların birliği olan Macarlar, daha önce Hazar Kağanlığı’na bağlı olarak Rusların güneyinde yaşıyordu. Daha sonra Peçenek saldırıları nedeniyle batıya göç ederek, Pannonia’ya (Bugünkü Macaristan Ovası’na) yerleştiler. Hazar Kağanlığı’nın dayandığı güçlü boylardan biri olan Kabarlar da 9. yüzyılın başlarında ayaklanıp güç savaşını yitirdikten sonra kağanlıktan ayrılarak Macar Birliği’ne katıldı ve daha sonra onlarla birlikte Pannonia’ya göç etti. 10. yüzyılın ilk yarısında Ruslar, İdil Bulgarları ve doğudaki Oğuz boyları artık denetimden çıkmışlardı. Hazar Kağanlığı’nın arılmasına (zayıflamasına) neden olan en büyük etkenlerden biri de Hazar Kağanlığı’nı kuran Otuz Oğuz birliği içinde oldukça güçlü bir boy olan Kınıkların, sübaşı Selçuk Bey önderliğinde 10. yüzyılın başlarında kağanlıktan ayrılmasıydı. Selçuk Bey, Hazar kağanıyla anlaşmazlığa düşerek beyi olduğu Kınık boyuyla birlikte, kağanlığa bağlı olmasına karşın, onunla çatışma içinde bulunan doğudaki Oğuz Yabguluğu topraklarına göç etmişti.

912 yılında Oleg, Doğu Roma ile bir barış antlaşması yapmak için uyruklarını Konstantinopolis’e gönderdi. 913 yılında Oleg’in ölümünden sonra yakını İgor, onun yerine geçti. O sı-

rada Doğu Roma'da, Leo'nun oğlu ve Romanus'un damadı olan Konstantin imparator oldu. Derevliler, Oleg'in ölümünden sonra İgor'a direniş gösterdiler. 914 yılında İgor, Derevlilere saldırıp onları yendikten sonra Oleg'in koyduğundan daha büyük bir vergi koydu.

Rus kroniklerine göre, Rus beyi Svyatoslav, saldırıya geçtiğinde, bunu duyan Hazar Kağanı ordusuyla birlikte onun karşısına çıktı. [Svyatoslav adı, Sovgat Sak'lı adından dönüşmüştür. Eski Türkçe *sovga* / *sovgat* sözü armağan anlamına gelir.]. Yapılan savaşı Ruslar kazanarak, Hazar kenti Bela Veja'yı (Ak Kale) ele geçirdiler. Buradaki Bela Veja, Sarkal (Sarı Kale) kentidir. Rusların Sarkal'ı ne kadar ellerinde tuttukları ise bilinmiyor. Svyatoslav ayrıca "Yasları" ve "Kasogları" da yendi. Yaslar, Aslar / Alanlardır. Kasoglar da Kazaklardır. Bu Kazaklar günümüzdeki Kazaklar değil, Ukrayna Kazaklarıydı.

Hazar Kağanlığı'nın 10. yüzyılın başından beri iç çalkantılar nedeniyle güçten düşmeye başlamasının ardından, 965 yılında batıda Kiev Rus Beyliği, kuzeyde Bulgar İlteberliği, doğuda da Oğuz Yabguluğu, ayaklanıp kağanlıktan koparak, kendi bağımsız kağanlıklarını kurdular. Bu ortak ayaklanma, kağanlığa vurulan en büyük urastı (darbeydi). Hazar Kağanlığı bu başkaldırının ardından bir daha belini doğrultamadı ve gerileme dönemine girdi. Kağanlığın kuzey topraklarında yaşayan Kıpçaklar ise kendi başına buyruk bir durumda yaşıyordu ve Hazar yönetiminin güvenle sırtını dayayabileceği bir boy değildi. Otuz Oğuz birliğinin diğer bir üyesi olan Kafkasya'nın kuzeyindeki Alanlar ise uzunca bir süredir özerkti ve 965'teki ayaklanmanın ardından onlar da bağımsızlaştılar.

965'te ayaklanan Rus beyi Svyatoslav, Hazar'a savaş açarak Sarkal'a saldırdı ve ardından bağımsızlık elde etti. Ancak kroniklerde Ruslar'ın 968'de de Hazar başkenti İtil'e saldırdıklarına

ilişkin hiçbir bilgi yoktur. Hazar Kağanı Yosef, bitisinde (mek-tubunda) şöyle yazar: “Ben ırmağa girişte yaşıyorum ve tekne-lerde gezen Rusların onlara [Araplara] ulaşmasına boşu (izin) vermiyorum. Daha doğrusu [Arapların] ülkelerine girmek için kara yoluyla gelen hiçbir düşmanımı bırakmıyorum. Onlarla yoğun savaşlar yapıyorum. Eğer onları bırakırsam, İsmail oğul-larının [Arapların] Bağdat’a kadar tüm ülkelerini yok eder-lerdi.”¹² Ruslar, Azak Denizi’nin doğusunda yaşayan Kazak-lara ve onların doğusunda yaşayan Alanlara da bu sırada, 965 yılında saldırdılar.

Peçenekler 968’de Rus topraklarına akın ederek, Kiev’i ku-şattılar. Ancak daha sonra Ruslarla barış yaparak kuşatmayı kaldırdılar. O sırada Doğu Roma İmparatorluğu, Ruslar ve Pe-çeneklerle bağlaş kurmaya başlamıştı. Peçenekler 972 yılında yeniden Ruslara saldırarak onları yendi ve kağanları Svyatos-lav’ı öldürdüler. Ardından Kiev, Novogrod beyi Vladimir’in eline geçti. Rus Kağanlığı’nın batıya doğru genişlemesi, bu ta-rihten sonra başlar. Ancak, doğuya doğru bir genişleme olma-mıştır. Ruslar yalnızca Kerç Boğazı’nın doğu yakasındaki Tama-tarakan kentini ele geçirdiler.

Rus Kağanlığı içindeki Kiev beyliğinin önemi, 972’de I. Sviaslav’ın ölümü ve Vladimir ile I. Yaropolk arasındaki kavga-dan ortaya çıktı. [Yaropolk adı, Yarug (ışık) Balak (tombay / manda yavrusu) sözlerinden dönüşmüştür. Balak, Eski Uygur belgelerinde kişi adı olarak da geçer.]. Kiev [Kıyı Ev], sonraki iki yüzyıl boyunca Rus Kağanlığı’nın ortunu (merkezi) oldu. Kiev’de oturan kağan, kent çevresindeki toprakları denetler-ken, oğuşları (akrabaları) da beyler olarak öteki kentleri yöne-terek kağana vergi ödüyordu. Kağanlığın gücü, Vladimir (980-1015) ile Yaroslav (1019-1054) döneminde doruğa ulaştı. [Yaroslav adı, Yarug Sak’lı sözlerinden dönüşmüştür.]. Her iki

¹² *The Kuzari, Rabbi Yehuda Halevi, Çev. N. D. Koropkin, PDF.*

yönetici de Oleg yönetimiyle başlayan Kiev'in genişlemesini sürdürdü.

Kroniklere göre, Vladimir 985 yılında teknelerle İdil Bulgarlarına saldırmak için yola çıktı. Torklar [Oğuzlar] da Ruslarla birleşip, atlı birliklerle karadan saldırarak İdil Bulgarlarını yendiler. Ancak daha sonra Vladimir Bulgarlarla barış yaparak Kiev'e döndü. Ertesi yıl, İdil Bulgarları Rus kağanı Vladimir'e giderek, onu İslama çağırdı. Bunu duyan Yahudi Hazarlar da Vladimir'e gelerek, onu Yahudiliğe çağırdı. 975-977 yılları arasında, Rus Kağanlığı'nda taht kavgası başlamıştı. Yaropolk ve Oleg kardeşler bu yıllar arasında birbiriyle savaştılar ve sonunda savaşı Yaropolk kazanarak Oleg'i öldürdü. Ardından Rusya'nın denetimini ele geçirdikten sonra, Vladimir İskandinavya'ya kaçmak zorunda kaldı. Vladimir, İskandinavya'da bey olan akrabası Hâkan Sigurdsson'un yardımıyla bir Viking ordusu kurarak Novgorod ile Kiev'i Yaropolk'tan aldı. [Hâkan, hakan / kağan sözünden dönüşmüştür. Sigurd, Sığurt (kendine çeken, çekici) sözlerinden dönüşmüştür. Son / Song, Eski Türkçe çocuk / soy anlamına gelir. Hâkan Sigurdsson'un tam anlamı, Hakan Sığurtson'dur.].

Vladimir'in 1015'te ölmesinden sonra Novgorod beyi olan oğlu Yaroslav, kardeşleriyle taht kavgasına girdi. En büyük kardeşi Svyatopolk [Sovgat Balak], diğer üç kardeşini öldürerek Kiev'de yönetimi ele geçirdi. Novgorodluların etkin desteği ve Viking paralı çerilerinin yardımıyla Yaroslav, Svyatopolk'u yenerek 1019'da Rus kağanı oldu. Vladimir gibi Yaroslav da Avrupa'nın geri kalanıyla, özellikle Doğu Roma ile ilişkileri geliştirmek için çaba yunladı (harcadı). Yaroslav, ilk "Doğu Slav Yasasını" ötüngeyen (ilan eden) kağandı. Kiev ile Novgorod'da Aziz Sofya kiliselerini kurdurdu. Yerel din adamlarının ve sümenin (manastırın) korunması altında bir okul kurdu. Bu okul, Türklerin Slavca konuşmalarını kolaylaştıracaktı. Yaroslav'ın oğulları, Kiev Pechersk Lavra'yı (manastır) kurdular. Böylece

Slavca konuşan taşmanlar (papazlar) yetiştirilmeye başlandı.

1023 yılında Mistislav, Hazarlar ve Kazaklardan oluşan birliklerle kardeşi Yaroslav'ın üzerine yürüdü. [Mistislav adı, Müşte Sak'lı sözlerinden dönüşmüştür; Müşte, Eski Türkçe yumuk/topak anlamına gelir.]. Bu yıllarda Hazar Kağanlığı, Rus iç savaşında Kiev Ruslarını, Novogrod Ruslarına karşı destekliyordu. Mistislav, 1024 yılında Tamatarakan'dan Kiev'e geldi, ancak Kiev halkı onu istememişti. Böylece Mistislav oradan ayrılp Çernigov tahtına oturdu. Çernigov, Kiev'in kuzeyinde olan bugünkü Çernihiv kentidir. Kroniklere göre Yaroslav, İsveç kağanının desteğiyle Mistislav'a saldırdı: "Böylece Haakon Varanglılarla birlikte geldi. Şimdi bu Haakon kördü ve tümü altınla dokunmuş bir kaftanı vardı. Yaroslav ile bağlaşıklık kurdu ve onun yardımıyla Yaroslav, yaklaştığını duyduğu Mistislav'ı Listven'de karşılamak için üzerine yürüdü.". [Kroniklerde geçen bu Haakon, daha önce de belirttiğim gibi hakan/kağan demektir. Bu söz, günümüz İsveç dilinde Håkan, Norveç dilinde Hakån biçiminde erkek adı olarak kullanılır.]. Böylece yoğun bir savaşın ardından iki kardeş antlaşma yapmış ve Rus Kağanlığı 1026 yılında Özi Irmağı sınır olmak üzere iki kardeş arasında bölünmüştü. Kiev ile ırmağın batısı Yaroslav'da kalmış, Çernihiv ile ırmağın doğusunu da Mistislav almıştı.

1060 yılında Yaroslav'ın oğlu Igor öldü. Oğulları o yıl, büyük bir ordu topladıktan sonra, Torklara [Oğuzlara] karşı atlar ve teknelerle akın yaptı. Bu Oğuzlar, doğuda Müslüman Türklerin Tengrici Türklere yaptıkları baskın ve ölümler (katliamlar) yüzünden batıya kaçmışlardı. 1061 yılında Kıpçaklar Ruslara saldırıp, topraklarına girdiler. 1064 yılında Vladimir'in oğlu ve Yaroslav'ın torunu Rostislav, Tamatarakan'a kaçtı. [Rostislav adı, Uruştu Sak'lı sözlerinden dönüşmüştür.]. 1068 yılında Kıpçaklar yeniden Ruslara saldırarak onları yendi.

Yönetim için en önemli kavga, Yaroslav'ın ölümünden

sonra ortaya çıkan çatışmadır. Polotsk Beyliği, Novgorod'a saldırarak Rus kağanına karşı çıktı. İlk olarak bir araya gelen Yaroslav'ın oğullarından üçü, 1068 Alta Irmağı Savaşı'nda Kıpçak ordularına yenildikten sonra birbirleriyle kavgaya başladılar. Aynı sırada Kiev'de bir ayaklanma oldu ve Tengricilik inancında olan Polotsk [Polat / Balat] Beyi Vseslav yönetime geldi. [Vseslav adı, Besiş Saklı sözlerinden dönüşmüştür. Eski Türkçe besî, edep/ terbiye; besiş, terbiyeli/edepli anlamına gelir.]. Ülkenin kargaşaya ve sürekli bir savaşa sürüklendiği 11. yüzyılın sonunda işler daha da karmaşık bir durum almıştı.

Kroniklere göre 1071 yılında Kıpçaklar bir kez daha Ruslara saldırdı, 1078 yılında Rus iç savaşında Kıpçaklar, savaşıyan güçlerden birini destekledi. O yıl Kıpçaklar, Oleg'in kardeşi Roman'ı öldürdü. 1080 yılında Torklar [Tengrici Oğuzlar] Ruslara saldırdı. 1083 yılında Ruslarla Hazarlar savaştı. Daha sonra İdil Bulgarları Ruslara saldırdı. 1094 yılında Ruslar Kıpçaklarla barış yaptı. 1095 yılında Kıpçaklar Doğu Roma'ya saldırdı. O yıl Ruslar kendi aralarında yine savaşımaya başladılar. Bu kez Kıpçaklar Ruslara saldırdı.

II. Vladimir'in 1097'deki girişimi üzerine, ilk Rus birlik kurulu (federal konseyi) toplandı. 12. yüzyılın sonunda, Rus Kağanlığı 12 beyliğe bölünmüştü. Haçlı Akınları, Rus Kağanlığı'nın düşüşünü hızlandıran Avrupa ködü (ticaret) yollarında bir değişim ortaya çıkarmıştı. Kuzeyde, Volga Irmağı'ndan Baltık Denizi'ne kadar ködü (ticaret) yollarını denetleyen Novgorod Beyliği bu sırada zenginleşmişti. Kiev'in gerilemesiyle Novgorod daha bağımsız bir duruma geldi. [Rusça kent demek olan *gorod* sözü, çitle ya da hendekle çevrilmiş yer demek olan *korut* sözünden gelir. Yeni demek olan *ново* ise, Roma dilinden geçmiştir. yeni demektir. Etrüskçe *nu*, yeni demektir.]. O dönemde Novgorod'u yerel bir oligarşi yönetiyordu. Beylik yargılarını kent kurulu veriyor ve bu kurul, bir bey seçiyordu.

1136'da Novgorod Kiev'e karşı ayaklanarak bağımsız oldu.

Kuzeyde, daha önce Kiev bölgesinden giden Türkler, Urog boylarını denetimleri altına alarak, daha sonra Moskova Beyliği olacak bölgeyi ele geçirdiler. Burada önce Suzdal Beyliği'nin, daha sonra da Vladimir-Suzdal Beyliği'nin başkenti olan Vladimir kentini kurdular. Vladimir-Suzdal Beyliği, 12. yüzyılın sonlarında Rusya içinde büyük bir güç olarak kendini göstermeye başladı. 1169'da КНЯЗЬ/Knyaz [Kınyayıcı: cezalandırıcı] sarunu alan Vladimir-Suzdal Beyi, kısa bir süreliğine Kiev kentini ele geçirerek, küçük kardeşini Kiev'in başına yönetici olarak atadı. Güneybatıda Haliç Beyi Roma Mistislaviç, 1199'da Haliç ile Volin Beyliği'ni birleştirdi. [Haliç, adı Eski Türkçe havadar demek olan *kalıç* sözünden dönüşmüştür. Kalık da hava demektir. Volin adı olunmak, kurulmak anlamına gelen *bolun* sözünden dönüşmedir.]. 1202'de Mistislaviç Kiev'i ele geçirerek, Vladimir Suzdal'ın elinde olan knyaz sarunu aldı.

1204'teki Dördüncü Haçlı Akını orduları Konstantinopolis'i ele geçirerek, Özü (Dinyeper) ködü (ticaret) yolunu önemsiz bir duruma sokmuştu. Urus Kağanlığı büyüdüğü, daha küçük beyliklere bölünmeye başladı. Kiev'deki yerel Ortodoks kilisesi, Tengrici olan Ruslara karşı direnirken bir ara yok olmanın eşiğine geldi. 1299'da Tatar tabınlığının ardından başkent, Kiev'den Vladimir-Suzdal kentine taşındı. 1370 yılında, Konstantinopolis'teki Doğu Ortodoks Kilisesi Patriği, Polonya beyine Rutenya (Batı Ukrayna) için bir metropol gönderdi. Litvanya yöneticileri de kısa bir süre sonra Novagrudok için bir metropol aldılar. Litvanya yöneticilerinin istediği bir aday olan Kıbrıslı adındaki taşman, 1375'te Kiev, 1382'de de Moskova metropolü oldu. Rusların Hristiyanlaşması ve Slavlaşması, asıl bu tarihten sonra başladı.

Böylece, eski Rus topraklarındaki Ortodoks Kilisesi bir süreliğine yeniden birleşmişti. 1439'da Kiev, Polonya-Litvanya

yönetimi altında tüm Ortodoks Türkler için bir ortun (merkez) oldu. Litvanyalılar ve Letonlar da Türk halklarıdır. Daha sonra dilleri, yeni oluşturulan Slav dilinden bölünerek Balt dilleri durumuna gelmiştir. Balt adı, daha önce gördüğümüz Batı Gut Balat boyunun adından gelir. Baltlar, Batı Gotları batıya göç edince, burada kalan kimi Balat oymaklarıdır. Baltık Denizi de adını Balat'tan almıştır. Rus Kağanlığı sonunda Tatar tabınlığı altında dağılarak, Altın Orda'ya vergi ödeyen beyliklere bölündü. 15. yüzyılın sonlarında, Moskova beyleri, eski Kiev bölgelerini ele geçirmeye başlayarak kendilerini Rus Kağanlığı'nın tek yasal ardılı olarak ötüngediler (ilan ettiler).

Moravalılar

Morava Irmağı, bugünkü Çek Cumhuriyeti içinden geçip Tuna'ya karışan bir koldur. Morava adı, Eski Türkçe bulanık su anlamına gelen *bora* sözünden gelir. Bu söz bugünkü Türk dilinde sağnak yağışlı *fırtına* anlamına da gelir. Bora sözü Slav dillerine deniz demek olan *mora / more*, Ortaçağ Latinesine de *mare / maris* biçimlerinde geçmiştir.

Avarlar 568'den sonra Panonya'yı ele geçirmişti. Burada yaşayan Gutlar ve diğer Türk boyları, Avarların yönetimi altına girerek, onlara vergi ödemek zorunda kaldılar. Böylece, Avarların Doğu Roma, Buranglar (Franklar) ve Binlilere (Lombardlar) yönelik saldırılarına katıldılar. Avar Kağanlığı'nın güçten düşmesinden sonra bölgede, 660'tan 745'e kadar bağımsız bir beylik kuruldu. Ardından bu beylik, Burang Kağanlığı'nın tabınlığı altına girdi. Buradaki Türk boyları, günümüzdeki Çeklerin, Slovakların, Slovenlerin ve Polonyalıların atalarıdır.

Hudud el Alem, Doğu Avrupa'daki Saklab (Sak / Sklav) ülkesini de şöyle anlatır: "Bu ülkenin doğusunda İç Bulgarlar ve Rusların bir kısmı, güneyinde Gurz denizinin [Karadeniz] bir kısmı ve Rum'un [Doğu Roma'nın] bir kısmı, batısı ve ku-

zeyinde her yerde kuzeyin ıssız topraklarının çölleri bulunur. Burası, birbirine yakın büyüyen çok sayıda ağacın olduğu geniş bir ülkedir. Toplum, ağaçların arasında yaşar ve dandan başka bir şey ekmez. Üzümleri yoktur, ancak bor (şarap) ve benzerlerini yaptıkları bol bol balları vardır. [Balı mayalandırıp alkollü içki yapmak, İskandinavya’da da görülmüş olan bir gelenektir]. Bor (şarap) kapları [fiçileri] tahtadan yapılmıştır ve her yıl bu tür yüzlerce bor kabı yapan kişi vardır. Koyun sürüleri gibi domuz sürüleri de vardır. Ölülerini yakarlar. Bir adam öldüğünde, kansı onu seviyorsa kendini öldürür. Hepsi gömlek ve ayak bileklerinin üzerine kadar olan ayakkabı giyerler. Hepsi ateşe tapar. [Yazar, Tengricilikteki ateşin kutsallığını böyle algılamış.]. İslam ülkelerinde bilinmeyen, yaylı çalgıları vardır. Dolumları (silahları) kalkanlar ve kargılardır. Beylerinin yemeği süttür. Kışı barakalarda ve yer altı konutlarında geçirirler. Çok sayıda kaleleri vardır. Çoğunlukla keten bezler giyerler. Beye udunmanın (hizmet etmenin) dinsel görevleri olduğunu düşünürler. İki kentleri vardır. Vabnit [Haliç olmalı], Saklabların doğusundaki ilk kenttir ve oturanlardan kimileri Ruslara benzemektedir. Khurdab [Krakov olmalı], büyük bir kenttir ve beyin oturduğu yerdir.”¹³

Salzburg Başpiskoposu’nun gönderdiği İrlandalı taşmanlar (rahipler), Moravalıları Hristiyanlaştırmaya çalışıyorlardı. İlk başlarda Burangların tabiri altına giren Morava beyi Arası (Doğu Roma kaynaklarında *Rasisklabos* ‘Ρασισκλάβος), konumunu güçlendirerek sınırlarını genişletti. [*Rasi* adı, Arası adından dönüşmüştür. Arası, Eski Uygur belgelerinde kişi adı olarak geçer. Olasılıkla ortanca çocuklara takılan bir addır. Sklabos, Sak’ın sözünden dönüşmüştür. *Rasi Sklabos*, daha sonra *Rastislav* biçimine dönüşmüştür.]. 853’te Arası, Burang Kağanlığı içinde başlatılan bir ayaklanmayı destekledi. Burang kağanı da 855’te Morava’ya saldırarak buna karşılık verdi. Moravalılar

¹³ Minorsky, V. F., *Hudud al Alam, Luzac Co., 1937, London sa. 158-159.*

direnince, Buranglar onları yenemeden geri çekildiler. 859'da bir barış antlaşması yapılana kadar Burang saldırıları sürdü. Ancak ateşkes bir sonuç vermedi ve Moravalılarla Buranglar arasındaki çatışmalar yıllarca sürdü.

Morava Beyi Arası, Burangların çıkarlarına udunan (hizmet eden) Morava'daki Burang taşmanlarının etkisini kırmak için 861'de Papa I. Nicholas'a elçi göndererek, taşmanlar (rahipler) göndermesini istedi. Roma'dan yanıt alamayan Arası, ardından aynı isteği Doğu Roma İmparatoru III. Michael'a yaptı. Konstantinopolis ile ilişkiler kurarak, Buranglarla Bulgarların yaptığı Morava karşıtı bir birliğe karşı da çıkmak istiyordu. İstek üzerine imparator, 863'te Keril ile Metodyos kardeşleri gönderdi.

Buranglar, 864'te yeniden Morava'ya saldırdılar. Arası, Burangların tabınlığını tarıyordu, ancak Burang kağanının utuklanı (muhaliflerini) desteklemeyi de sürdürüyordu. Papa II. Hadrian, 867'de İncil ve diğer tören (âyin) yazılarının, Keril ile Metodyos'un oluşturdukları yeni dil olan Slavcaya çevirilerini onaylayarak, öğrencilerinden altısını taşman (rahip) olarak görevlendirdi. Papa yazdırdığı bir bitiyle (mektupla), Arası'yı, Arası'nın yeğeni Suyan Taplıg'ı (*Suantaplug*) ve Koçal'ı (*Kocel*) bey olarak tanıdı. [Suyan adı, atan, fırlatan, akan (akın eden); Toplug / Taplıg adı, istekli ; Koçal adı, kahraman anlamlarına gelir.]. Papa, Metodyos'u 869'da Arası, Suyan Taplug ve Koçal'a gönderdi. Ancak Metodyos yalnız Koçal'la görüştü. Papa daha sonra Metodyos'u, Sirmium (Mitrovitsa) kenti Metropolü sanıyla başpiskopos olarak atadı.

9. yüzyılın başında, birçok Morava Türkü, aşağı Pannonya bölgesine yerleşti. Bunlar daha sonra Slovenleri oluşturacaktı. Burang birlikleri 869'da Arası ile Suyan Taplug'un beyliklerine saldırarak, kentleri yağmaladı. Ancak, Arası'nın savunduğu kenti alamadan geri çekildiler. Suyan Taplug, 870'de Burang-

larla bağlaş kurarak amcası Arası'yı yakalamalarına yardımcı oldu. Buranglar, Arası'nın bölgesini ele geçirerek, yönetmek için iki Burang ilteberi (valisi) atadı. Burangerileri yıl sonunda, Bařpiskopos Metodyos'u Roma'dan Morava'ya giderken tutukladılar. Amcasının dűřmesinden sonra kendi beyliğini yönetmeyi sürdüren Suyan Taplug'u, daha sonra Buranglar döneklikle (ihanetle) suçlayarak 871'de tutukladılar. Bunun üzerine Moravalılar iki Burang valisine karşı ayaklandılar. Ardından Suyan Taplug, Morava'ya dönüp ayaklananların komutasını alarak, Burangları Morava'dan kovdu. Suyan Taplug, yönetiminin son yıllarında Morava, en geniş sınırlarına ulaşarak, beyliğini kağırlığa dönüştürdü.

Bu arada, 873'te Papa VIII. John'un (872-882) isteği üzerine serbest bırakılan Başpiskopos Metodyos, Morava'ya dönerek, Slavcaya çeviri çalışmalarını sürdürmeye başladı. Ancak Ortodoks töreni (ayını) yerine Katolik törenini seçen Suyan Taplug'un isteği üzerine Papa, 880'de Metodyos'un yerine Wiching'i piskopos olarak atadı. Böylece, Katoliklik bu topraklarda yayılmaya başladı. Suyan Taplug, 894'te ölünce, yerine oğlu Bay Mar (*Moimarus*) geçti. [Mar, Eski Türkçe bey, sayın anlamlarına gelen bir sandır ve Eski Uygur belgelerinde kişi adı olarak da geçer.]. Bugünkü Slovakya'daki Nitra Beyliği ise, Bay Mar'ın kardeşi II. Suyan Taplug'a verildi. Ancak Doğu Burang (*Francia*) kağırlarının desteklediği II. Suyan Taplug, 897'de Bay Mar'a karşı ayaklandı. Bunun üzerine Bay Mar kardeşine saldırdı, ancak II. Suyan Taplug'un ayaklanmasını desteklemek için gönderilen Doğu Burang birliklerine yenildi.

Macarlar, 900'de Brangların elindeki büyük bir Morava bölgesi olan Transdanubia'yı (Bugünkü Batı Macaristan) ele geçirerek, Bay Mar ile birlikte Bavyera'ya saldırdı. Bunun üzerine Doğu Burangları, 901'de Morava Kağırlığı ile bir barış antlaşması yapmak zorunda kaldı. Bay Mar ile II. Suyan Taplug 906 dolayında öldü. Macarların, 907'de Morava ordusunu bozguna

uğratmasının ardından Morava Kağanlığı parçalanmaya başladı. Morava'nın ana toprakları, yeni kurulan Bohemya beylikleri ile Macar Kağanlığı arasında bölündü ve küçük yerel yöneticiler, bugün Slovakya olan bölgede bağımsızlaştılar. 864'te Aşağı Pannonda'ya beylik kuran Koçal ise, 871'de Burangların denetiminde olan bir Panonya bölgesini (Slovenya) ele geçirdi. Ancak 874'ten sonraki kaynaklarda Koçal üzerine herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Polonya'yı, 963'ten 992'deki ölümüne kadar beylik yapan Dağ Mar (*Dagomer / Dagomir*) kurdu. Daha sonra *Mieszko* adıyla anılan Dağ Mar, 820'lerde Morava'da doğmuştu. Bohemya Beyi Bala'nın (*Boleslav*) kızı dindar bir Hristiyan olan Dubravka ile evlenmesinin ardından 966'da Hristiyanlığa geçti. [Dubravka adının kökenini bulmak oldukça zor, ancak Eski Türkçe kurumak demek olan *topra* sözünden geliyor olması gerekir.]. Polonya'yı daha sonra, toplumu Hristiyanlığa dönüştüren ve topraklarını genişleten bir dizi bey yönetti.

Hırvatlar

Hırvat adı, bugünkü Hırvatistan ve Bosna-Hersek'in Doğu Roma dilindeki adı olan Belo Hrvatoi (Ak Hırvat) sözünden gelmektedir. Hrvatoi sözü, Etrüskçe kutsal adak anlamına gelen *cara vatic* sözüne kökenlenir. Etrüskçe *cara*, kutsal, değerli ve sevgili anlamlarına; *vatic* de adak anlamına gelir. Etrüskçe *cara* sözü günümüz Türk diline *yar* olarak, *vatic* sözü de *adak* olarak evrilmiştir. Dolayısıyla Belo Hrvatoi (Ak Hırvat), *Ak Kutsal Adak* anlamına gelir. Günümüz Hırvatlarının adı bir toponimden gelmektedir ve daha sonra bir elgin (etnos) adı olmuştur. Burada yaşayan Doğu Gut Türkleri, daha sonra bu bölgenin adından dolayı kendilerini Hırvat olarak adlandırdılar. Öne sürüldüğü gibi, tarihte Ak Hırvat adında bir Slav topluluğu hiçbir zaman var olmamıştır.

Hırvatlar, diğer Balkan Slavları gibi Doğu Gut Türklerinin İtalya'ya göç etmeyip Balkanlar'da kalmış olan kolunun ardıllarındandır. Bu Balkan toprakları, Batı Balkan bölgesi olan bugünkü Hırvatistan, Bosna, Sırbistan ve Karadağ topraklarını kapsar. Doğu Gut Kağanı Tuğ Derik'in (*Theoderic*) 526 yılında ölmesinden kısa bir süre sonra, Balkanlar'daki Doğu Gut toprakları Doğu Roma'nın eline geçti. Türk Kağanlığı'ndan kaçan Avarlar, 562 yılında Karadeniz Bozkır'ını ve Tuna bölgesini tabırlıkları altına aldılar. Ancak arkalarından Türk Kağanlığı ordularının gelmesi üzerine, Balkanlar'a doğru indiler. Avar Kağanı Bayan, 587 yılında Doğu Roma İmparatoru Tiveri'nin kendisine gönderdiği yardım birlikleriyle birlikte Türk boylarını Yunan Yarımadası'nda yendi. Avarlar, bağlaşıklık ve antlaşmalar yoluyla 626 yılında tabırlıklarını İlirya ve Dalmaçya'ya kadar genişlettiler.

Avarlar o yıl (626), Sasanlılarla birlikte Konstantinopolis'i kuşattı, ancak kenti alamadan geri dönmek zorunda kaldılar. Bu yenilginin ardından, Avarların yöngel (siyasi) ve çeril (askeri) gücü azalmaya başladı. Ardından Avarlarla, tabırlıkları altındaki Bulgarlar ve diğer Türk boyları arasında savaşlar başladı. Kubrat önderliğindeki Bulgarlar ve diğer Türk boyları, 632 yılında Avarları yendi. Doğu Roma İmparatoru Heraclius da, Avarlarla savaşmak için, bir kısım Doğu Gut Türkü ile anlaştı. Daha sonra bu Türkler, Dalmaçya'da kendi beyliklerini kurdular. Bundan sonra Hırvatistan Türkleri, Hırvat Beyliği adı altında, Doğu Roma'ya bağlı özerk bir beylik olarak varlığını sürdürmeye başladı.

Buranglar (Franklar), 790'larda Pannonia ve Dalmaçya'nın denetimini ele geçirmişti. 812'de Pax Nicephori olarak bilinen bir barış antlaşması yapıncaya kadar Buranglar ile Doğu Roma arasındaki savaşlar sürdü. Bu antlaşma ile Hırvatistan Türklerinin toprakları paylaşıldı. Hırvatistan Beyliği Orta Çağ'ın bu iki büyük gücü arasında sıkışmıştı. Doğu Roma, do-

ğudaki Dalmaçya kentleri ile adalarını elinde tutuyor ve Dalmaçya'daki yönetimini genişletmeye çalışıyordu. Buranglar ise, kuzey ve kuzeybatı topraklarını elinde tutuyordu. Bu sırada Doğu Roma etkisiyle Hırvat Yasası oluşturuldu. Bu durum, Hırvatların giderek Slavlaşmalarına yol açtı.

Hırvat beyi Tarap İmir (*Trpimir*), Burangların tabınlığı altında olmasına karşın, 845 yılında konumunu güçlendirmeyi başardı. [Tarap/Terep, Eski Türkçe derlemiş, toplamış anlamına gelir. İmir, şafak demektir]. 846 ve 848 yıllarındaki Arap saldırıları, Bizans ile Venedik'i tümüyle arıltmıştı (zayıflatmıştı). 846'da Tarap İmir, Doğu Roma'nın elindeki Adriatik kıyı kentlerine saldırılar düzenleyerek buraları ele geçirdi. 854 ve 860 yılları arasında, Bulgarlarla yaptığı bir barış antlaşması ile de doğudaki topraklarını Bulgar Kağanlığı denetiminden kurtardı.

879 yılında Hırvat Beyi Boran İmir (*Branimir*), Roma ile iyi ilişkiler içine girerek, Papa VIII. John'a Katolikliğe geçmek istediğini belirten bir bitik (mektup) gönderdi. Papa bu isteği onaylayarak, Burang yönetimi altındaki özerk Hırvat Beyliği'ni bağımsız bir ülke olarak tanıdı. Böylece Hırvatistan, Burang egemenliğinden kurtularak, bağımsız bir ülke oldu. Hırvat Beyliği'nin kapsadığı alan tam olarak bilinmemekle birlikte, Hırvat Beyliği ile Bulgar Kağanlığı arasındaki sınır Bosna'da bir yerlerde çekildi. Bu sınırın bilinmemesi, bugün Hırvat, Sırp ve Boşnak tanığı (tarihi) konusundaki anlaşmazlıklara neden olmaktadır.

Sırp lar

Erken ve Eski Batı Türkçesinde *serp* sözü (Eski Doğu Türkçesinde *sep* olarak söylenmiştir) temel, öz, kök, ana gövde anlamlarına gelir. Sırp adı, bu sözden dönüşmüştür. Serp sözü günümüz Türk dilinde serpmek (saçmak, kökleştirmek) ve

edilgen hali olan serpmek (gelişmek, büyümek, kökleşmek) olarak yaşamaktadır. Sırp'lar ilk kez 10. yüzyılda tarih sahnesine çıktı. Bu Türkler, Doğu Gut Türklerinin bir parçasıdır. Doğu Gut Kağanı Tuğ Derik'in 526 yılında ölmesinden kısa bir süre sonra Balkanlar'daki Doğu Gut toprakları Doğu Roma'nın eline geçmişti.

Burangların 790'larda Pannonya ile Dalmaçya'nın denetimini ele geçirmesinden sonra 812'de yapılan barış antlaşmasıyla Hırvatistan topraklarının kuzey ve kuzeybatı kesimi Burangların, doğu ve güney Dalmaçya kıyıları da Doğu Roma'nın egemenliğine geçmişti. Ardından da Bulgar Kağanlığı, Doğu Roma'nın elindeki toprakları ele geçirmişti. 860 yılına kadar Bulgar Kağanlığı'nın elinde olan bu topraklar, 860 yılında yapılan antlaşmayla Hırvat Beyliği'ne geçince, iki ülke arasındaki sınır belirlenmişti.

Doğudaki Gut Türkeri, bundan sonra görece özerk bir beylik olarak yaşamaya başladı. Ancak daha sonra 9. yüzyılın sonlarına doğru Hırvat topraklarının batısında yaşayanlar, Hırvatistan beyi Boran İmir'in isteğiyle Katolikliğe geçerken, doğusunda yaşayanlar daha sonra Doğu Roma'nın etkisiyle Ortodoksluğa geçti. 917-924 yılları arasında bu Gutlarla Bulgarlar arasında savaşlar oldu. 924'te küçük bir Bulgar ordusunu pusuya düşürüp yendiler. 925-926 yılları arasında Bulgarlar onların topraklarını ele geçirdi.

997'de bu Türkler, Sırbistan topraklarının denetimini yeniden ele geçirdiler. Ancak kısa bir süre sonra bu beylik dağıldı ve Doğu Roma bölgeyi yeniden ele geçirdi. Bir bölük Doğu Gut Türkü, 1040'ta bugünkü güneydoğu Karadağ'da Dukla Beyliği'ni kurdu. Başka bir bölük Doğu Gut Türkü de, 1091'de bugünkü Sırbistan'ın güneybatısı ile bugünkü Karadağ'ın kuzeydoğunu kapsayan Raška (Racia) Beyliği'ni kurdu. Bu adlar bölge adlarıdır. Bu iki beylik, 1142'de birleşti. 1166'da Stefan Nemanya, birleşen bu beyliklerin başına geçti. [Stefan / Stepan

adı, Eski Türkçe mercan demek olan *sata* sözünden türevidir. Nemanya da, Eski Türkçe yasa demek olan *nom* sözünden türev olan noman (yasayan) sözünden bozulmadır.]. Neman-ya'nın oğlu Rastko [Aras], 1219'da taç giyerek Sırp Beyliği'ni ötüngedi (ilan etti) ve bir anayasa yazdırdı. Ardından da Sırp Kilisesi'ni kurdu. Ortodoksluğun onaylanması ve Slavlaşma bu tarihten sonra başladı. Daha sonra Sırp Beyliği, Doğu Roma iç savaşından yararlanarak topraklarını güneye ve doğuya doğru genişleterek iki katına çıkardı.

1389'da yükselen Osmanlı İmparatorluğu ile yapılan Kosovo Savaşı, Sırp Beyliği'nin çöküşünün başlangıcı oldu. Büyük avullar (aileler) Lazarević ile Branković daha sonra geriye kalan Sırp beyliğini yönettiler. [Lazar adı, Türkçe kızdırılmış, yarımış anlamlarına gelen *alaz* / *alat* sözünden (iki biçimde de söylenir) gelen *alazar* (ütleyen, ateşle yakan) sözünden bozulmuştur. Branko adı da, *boran* sözünden bozulmadır.]. Osmanlıların 1453'te Konstantinopolis'i tutyamasından (fethetmesinden) sonra 1455'te, Sırbistan topraklarının büyük bir kesimi Osmanlı İmparatorluğu'nun eline geçti. Sırp Beyliği 1459'da çöktü. Sonunda Belgrad 1521'de düşerek Osmanlı İmparatorluğu'nun tabınlığı altına girdi.

Boşnaklar

Hırvatlar ve Sırlardan ayrı olarak Boşnaklar, Doğu Gut Türklerinin değil, Peçeneklerin ardıllarıdır. Peçenekler önce 1091'de, sonra da 1122'de Bizans'a saldırdılar. Ancak iki saldırıda da ağır yenilgilere uğradılar. Bu iki tarihte tutsak edilen Peçeneklerin bir kısmı, Doğu Roma toprakları içindeki bugünkü Bosna dolaylarına zorunlu olarak yerleştirildi. Kaçabilenlerin önemli bir kısmı da Macaristan'a girdi ve Macar kağanı onları Bosna sınırına yerleştirdi. 1136'da Macar Kağanı II. Béla [Bala] yukarı Bosna'yı ele geçirerek, oğlu için onursal bir san

olarak Bosna Barlığı'nı kurdu. Ban, Türkçe yüce ve zengin anlamına gelen *bayan* sözünden bozulmuştur. Bosna adı da, Macarca Peçenek demek olan *Besenyök* sözünden gelir. Besenya (Peçenek Eli) adı, daha sonra Bosnia biçimine dönüşmüştür. Bosna'da yoğun olarak yerleşik bulunan Peçenekler, 12. yüzyılda giderek Macar Kağanlığı'ndan ve Doğu Roma'dan bağımsız davranmaya başladılar.

Peçenekler ilk Bosna beyi Borić [Bars] önderliğinde, Macar ordusunun bir parçası olarak 1154'te Braničevo Kuşatması'na katıldılar. 1167'de Macar ordularına katılarak, Doğu Roma'ya saldırılarda bulundular. Savaş sonunda geri çekilen Macarlar, Doğu Roma ile barış yaparak, Doğu Roma'nın Krka Irmağı'nın ve Fruška Dağı'nın güneyindeki Bosna, Dalmaçya ve Hırvatistan toprakları üzerindeki tabinliğini tanıdı. Bosna, 1167'den 1180'e kadar Doğu Roma'nın bir parçası oldu. Ancak uzak ve dağlık bir bölge olduğu için, Doğu Roma'nın yönetimi biçimselleşmişti.

Doğu Roma İmparatoru I. Manuel Komnenos'un ölümünden (1180) sonra Bosna Beyi Kulin [Kulun], Macar Kağanı III. Béla [Bala] ile birlik içinde, Sırp Beyi Stefan Nemanya'nın da yardımıyla 1183'te Doğu Roma'yla savaşarak bağımsızlığını kazandı ve ardından Bosna'yı yönetmeye başladı. Ancak Kulun Bey, Macar kağanına bağlı olarak özerk kaldı. Ardından Papa, Kulun'a elçi göndererek onu Bosna beyi olarak tanıdı. 1189'da Kulun, "Bayan (Ban) Kulun Yarlığı (fermanı)" olarak bilinen, Ragusa (Dubrovnik) kenti ile ködül (ticari) ilişkilerle ilgili ilk yazılı Peçenek belgesini yayımladı. Böylece Peçeneklerin Slavlaşmasının ilk adımı atılmış oluyordu. Kulun yönetimi sırasında kurulmuş olan ve hem Roma Katolik hem de Bizans Ortodoks Kilisesi'nin sapkın olarak gördüğü Bosna Kilisesi, bir tartışmanın da başlangıcı oldu. Bosna Kilisesi, İsa'nın Tanrının oğlu olduğunu üzneyen (reddeden) bir Bulgar'ın kurduğu Bo-

gomil [Tanrı tatlısı; bogo: bag / bay > Tanrı, mil < mir: bal, tatlı, süçük.] adlı bir mezhebin savunucusuydu.

1203'te Sırp Beyi Vukan Nemanyić, Kulun'u sapkınlıkla suçlayarak, Papa'ya bir dildemde (itirazda) bulundu. [Vukan: Bukan: bukan / büken.]. Bunun üzerine Kulun, gerçek bir Katolik olduğunu belirten bir belgeye kol çekerek (imzalayarak), Bosna'yı dış baskılardan kurtardı. Kulun ayrıca, Macar Kağanlığı'na bağlı olacağını da bildirdi. Ancak Macar Kağanlığı'nın tabınlığı yine de biçimsel kalmıştı. 1204'te Kulun ölünce yerine, Katolik Kilisesi'ne bağlı gibi görünen oğlu Stepan Kulinić geçti. Bosna Kilisesi Stepan'ı 1232'de tahttan indirerek yerine Matej Ninoslav adlı bir soyluyu geçirdi. 1234'te Macar Kağanı II. Andrew, Bosna'yı oğlu Coloman'ın yönetimine verdi.

Bosna tahtının yasal ardılı ve Stepan'ın oğlu Sibislav [Sibi: Subı / Söbi: ince uzun.], Bosna'yı geri almak için Ninoslav'a saldırmaya başladı. Papa IX. Gregory, 1235'te "sapkın" Bosna piskoposunun yerine bir Katolik psikopos olan John'u atayarak, Coloman'ı destekledi. Piskopos John ve Coloman'ın önderliğinde Peçeneklere karşı başlatılan Haçlı Akını tam beş yıl sürdü. 1241'de Tatarlar Macaristan'a saldırınca, Coloman Bosna'dan geri çekilmek zorunda kaldı. Ardından Tartarlar, Bosna'daki Hırvatları da buradan çıkardı. Tatarlardan sonra Bosna, sırasıyla Macar, Hırvat ve Sırp saldırılarına uğradı.

1377 yılından sonra Bosna Beyi Tvrtko (1353-1391), Sırbistan'ın batısındaki ve Neretva Irmağı'nın güneyindeki Adriyatik kıyıların çoğunu ele geçirdi. Yönetimi sırasında Bosna, Balkan Yarımadası'ndaki en güçlü ülkelerden biri oldu. Ancak ölümünden sonra ülke gerilemeye başladı. 1463 yılında Bosna Beyliği, Osmanlı İmparatorluğu'nu tabınlığını tanıdı. Katolik ve Ortodoks kiliseleri, Bosna Kilisesi'ni sapkın olarak gördüğü için, Peçenekler Osmanlı döneminde İslama geçtiler.

SONUÇ OLARAK

Avrupa Türklerinin dönüşümü gönüllülük temelinde gerçekleşmiştir. Roma toprakları olan Galia (Bugünkü Fransa), Hispania ve İtalia bölgelerine yerleşen Batı Gut, Burang, Burkunt ve Binli boyları, Romalılarla karışarak Romak dilini benimsediler. Bu topraklarda, Romalılar Türklerden çok daha kalabalıktı. Ayrıca Türkler bu bölgelere gelmeden önce, Galların (Keltlerin) büyük bir kısmı Romalılaşıp dillerini yitirmiş, bir kısmı ise Britanya adalarına göç etmişti. Bu nedenle Türkçenin Romak diline etkisi pek az oldu. Ancak Türkçenin Romak diline karışması sonucu, bugün Vulger Latince olarak adlandırılan bir konuşma dili ortaya çıktı. Bu dilden de günümüzün İtalyanca, Fransızca, İspanyolca, Portekizce, Katalanca gibi Latin dilleri doğdu.

Bugün Romanya'da konuşulan Romencenin geçmişi ise diğer Latin dillerinden ayrıdır. Günümüz Romanya toprakları, 5. yüzyılın ortasına kadar, burada kurulmuş olan Kun Kağanlığı'nın tabınlığı altında kaldı. Kun Kağanlığı yıkıldıktan sonra Daçya, 6. yüzyılda Avarların saldırısına uğradı. Bölgenin yerli boyları olan, Beş Oğurlar (Doğu Roma kaynaklarında *Bittigur*) ve Altı Oğurlar (Doğu Roma kaynaklarında *Altziagir*) Daçya'dan göç edip Karadeniz Bozkır'na yerleşerek, daha sonra orada Bulgar Kağanlığı'nı kurdular.

Bunun sonucunda, Daçya'ya yerleşmiş olan Romalılar Daçya'nın yerli toplumu oldu. 9. ve 11. yüzyıllar arasında Romanya topraklarının büyük bölümü Tuna Bulgar Hanlığı'nın bir parçası oldu. Karadeniz Bozkır'nda Hazar Kağanlığı'ndan kaçarak Tuna Bulgar Hanlığı'nı kuran bir kısım Beş Oğur ile Altı Oğur boyu Tuna'nın güneyine, bugünkü Bulgaristan topraklarına yerleştiği için, Daçya bölgesi önceki yüzyıllarda gelmiş olan Romalı yerleşimcilerin yurdu durumuna geldi. Bu dönemi Macar, Peçenek, Kıpçak ve Tatar göçleri izledi. Ancak Kıpçaklar

dışındakiler bölgede kalıcı olarak yerleşmedi. Bölgeye yerleşen Kıpçaklar ise azınlıkta kalarak daha sonra Romalılar arasında eridi.

Bir Latin dili sayılması gereken Arnavutçanın tarihi de diğer Latin dillerinden ayrıdır. MÖ 229'dan başlayarak MÖ 168'e kadar süren İtir Savaşları sonunda Romalılar, İtir Türklerini (İtirya Traklarını) İşkodra'da yendi. Böylece İtirya bölgesindeki küçük alanlardan oluşan İtir beylikleri Romalıların tabınlığı altına girdi. İtir Türükleri, Roma tabınlığı döneminde Romalılarla kanşarak Arnavutları oluşturdu. Arnavutça, Eski Türk dili ile Roma dilinin karışımından ortaya çıkmıştır. Ancak Arnavutçada, diğer Latin dillerine oranla Türkçe etkisi daha çoktur. Bu nedenle Avrupalı dilbilimciler Arnavutçayı Latin dilleri arasına sokmazlar.

Bugün German olarak adlandırılan toplumun ortaya çıkmaya başlaması ise çok geç bir dönemde gerçekleşti. Günümüzdeki Almanya, Avusturya, İsviçre, Hollanda, Danimarka, İsveç, Norveç ve Büyük Britanya Adası topraklarında yaşayan Türk boyları, daha sonraki yüzyıllar içinde Germanleri oluşturdu. Türk dilinin, Roma dilinden etkilenmesi sonucu, 10. yüzyıldan sonra Eski German dilitleri (lehçeleri) oluşmaya başladı. Roma Katolik Klisesi'nin etkisiyle oluşan bu Eski German dilitlerine Roma dilinin büyük bir etkisi olmuştı. Çünkü dinsel törenler (âyinler) Roma dilinde yapılıyordu ve Roma dili bu topraklarda yüzyıllar boyu torluk (resmî) dil olarak kullanılmıştı. Böylece, bir kaç yüz yıl içinde Türklerin dili değışti. Daha sonra bu dilitlerden, çağdaş German dilleri oluştu.

Angil ve Akan boylarının Büyük Britanya Adası'na yerleşmesinden sonra Galların (Keltlerin), bir kısmı Türkler arasında özümsemi. Bir kısmı da adanın kuzeyine ve güneybatısına çekilerek kimliklerini ve az da olsa dillerini korudular. Bunlar günümüzdeki İskoçlar ile Gallardır. İrlanda Ada'sında yaşayan

Gallar da günümüzdeki İrlandalılar olarak kimliklerini ve bir ölçüde dillerini korudular. İskandinavya'ya (Bugünkü İsveç ve Norveç topraklarına) yerleşen Türkler ise, bölgede yaşayan Samilerin (Laponların) bir bölümünü özümstediler. Samilerin bir bölümü de kuzeye çekilerek dillerini ve kimliklerini koruyabildi.

861 yılında Doğu Roma İmparatoru III. Mihail, taşman (râhip) Keril'i (Roma kaynaklarında *Kiril*), Hazar Kağanlığı sarayına göndermişti. [Keril, Eski Türkçe yükünen (secde eden) anlamına gelir.]. Hristiyan bir Türk olan Keril'in görevi, Tengrici Hazar Kağanı Bulan'ı Hristiyanlığa çağırarak ve Hazar Kağanlığı içinde yayılmaya başlamış olan Yahudiliği engellemektir. Ancak Keril bu görevinde başarısız olmuş ve Bulan Kağan Hristiyanlığı değil, Yahudiliği seçmişti. Yalnızca iki yüz kadar Hazarya Türkü Hristiyanlığa geçmişti.

862 yılında Keril ile Methodyus kardeşler çok önemli bir işle görevlendirildiler. [Methodyus, Roma dilinde öğretme biçimi demek olan *methodus* sözündendir.]. Morava Beyi Arası, Doğu Roma İmparatoru ile patriğe biti (mektup) göndererek, ülkesini Hristiyanlığa geçirecek din görevlileri (misyonerler) istedi. Arası'nın bu isteğinin nedeni dinsel değil yöngeldi (siyasaldı). Daha önce Burangların (Frankların) tabınlığı altında olan Arası, artık bağımsız davranıyordu. Roma'dan gelen din görevlilerini ülkesinden kovarak, onun yerine Konstantinopolis'ten din görevlileri ve yöngel (siyasal) destek istedi. Bu istek, bölgede Doğu Roma etkisinin genişlemesi için bir çola (fırsat) olarak değerlendirilerek, Keril ile Methodyus kardeşler görevli olarak gönderildiler.

Kardeşler önce bu görevde kendilerine yardımcı olacak din adamlarını yetiştirdiler. Ardından da, Glagolitik bitiği (alfabeyi) tasarladılar. Böylece Türkçeyi Roma diliyle karıştırarak, daha sonra Eski Slav Kilisesi için kullanılacak olan ölçük (standart)

bir dil oluşturdular. 863'te İncilleri ve gerekli tören (âyin) kitaplarını daha sonra "Eski Kilise Slavcası" olarak anılan bu ölçük dile çevirme görevine başladılar. Daha sonra Glagolitik bitiğinden Kiril bitiği oluştu. Bulgar Kağanı Bars (Doğu Roma kaynaklarında *Boris*), 870'te Hristiyanlığa geçmişti. Bundan sonraki yüzyıllar içinde, Keril ile Metodyus kardeşlerin oluşturduğu kilise dili Slavca, giderek Bulgar Kağanlığı'nın torluk (resmî) dili oldu. Böylece Bulgarlar, süreç içinde Slavca konuşan bir topluluk durumuna dönüştü.

Erken Kiril bitiği, Tuna Bulgar Kağanı Bars'ın Hristiyanlığa geçmesinden sonra onun çabalarıyla geliştirildi ve yayıldı. Oluşturulan bu dil (Slavca), giderek Bulgarla öteki Doğu Avrupa Türklerinin önce kilise ve torluk (resmî) dili, sonra da konuşma dili durumuna geldi. Bu yeni dilin ve Hristiyanlığın diğer Türk topraklarına yayılması, Doğu Roma'nın ve Ortodoks Kilisesi'nin büyük çabalarıyla gerçekleşti. Rum Ortodoks Kilisesi'nin ağır etkisi ve çabalarıyla bu yeni dil Slavca, daha sonraki yüzyıllar içinde bölgedeki bütün Türklerin ana dili durumuna geldi.

TÜRKÇEDEN GERMEN DİLLERİNE

DÖNÜŞEN SÖZLER

Germen dillerinden yalnızca İngilizce, Almanca ve İsveççeyi seçtim. Felemenkçe, diğer Germen dillerine çok benzer. Danca ile Norca ise, İsveççe ile çok yakın olan dillerdir.

KISALTMALAR

İng İngilizce

Alm Almanca

İsv İsveççe

A

AB çokluğu, genişliği, büyüklüğü, ağırlığı belirten bir söz;

aban/ abın ulu, yüksek, yüce

İng above (yukanda), up (yukan), open (açık, açmak)

Alm oben (yukan, yukanda), offen (açık), öffnen (açmak)

İsv ovan (yukanda), upp (yukan), öppen (açık), öpna (açmak)

ACI 1. acı olan her nesne 2. ağrı, sancı; acımak 1. acılaşmak -

2. sancımak, yanmak, ağırlı olmak 3. merhamet etmek (Ar)

İng ache (acı, ağrı), to ache (acımak, ağrımak), acid (asit), acidify (asitlendirmek)

AD (mak) değişmek, değiştirmek, dönüşmek, dönüştürmek

İng add (eklemek), addition (ek), other (diğer)

Alm addieren (eklemek), adderung (ek)

İsv addera (eklemek), addering (ek)

AG (mak) yükselmek, yukarı çıkmak

İng high (yüksek)

Alm hoch (yüksek), heben (yükseltmek)

İsv hög (yüksek), höja (yükseltmek, kaldırmak), öka (yükselmek)

AĞAR şeref (Ar)

Alm Ehren

İsv ära

AĞIR ağır, değerli, gösterişli, saygın

İng worthy (değer)

Alm würdig (değer)

İsv värdig (değer)

AĞRI[T] (mak) acı(t)mak, sancı(t)mak

İng aggrieve (incitmek, gücendirmek)

aggressive (kavgacı, saldırgan)

Alm aggressiv (kavgacı, saldırgan)

İsv aggressiv (kavgacı, saldırgan)

AĞLA (mak) ağlamak

İng whine (ağlamak, sızlamak)

Alm Weinen (ağlamak, sızlamak)

İsv vina (ağlamak, sızlamak)

AK (mak) / AKA (mak) kırmak, sabanla sürmek, kesmek

İng ax (balta)

Alm Axt (balta)

İsv yxa (balta)

AL parlak, pembe, açık kırmızı

ala (mak), alar (mak) kamaşmak, kızarmak, al olmak

İng laugh (gülmek)

Alm lachen (gülmek), lächeln (gülümsemek)

İsv le (gülümsemek)
 AL (mak) elde etmek, tutmak
 İng hold (tutmak)
 Alm halten (tutmak)
 İsv hålla (tutmak)
 alış (mak) (1) bir işi yapa yapa, yapabilecek bir duruma
 gelmek
 Alm lesen (okumak)
 İsv läsa (okumak)
 alış (mak) (2) karşılıklı almak
 İng lease (kiralamak), leasing (kira, kiralama)
 alışık alışkın
 İsv älska (sevmek), älskare (sevgili)
 alta (mak) aldatmak, kandırmak, becermek, değiştirmek
 İng alter (değiştirmek), altering (değişiklik)
 ALANG alan, düz ve açık yer
 İng long (uzun)
 land (ülke, kara, toprak), land (karaya çıkmak, yere inmek)
 Alm lang (uzun)
 Land (ülke, kara, toprak), landen (karaya çıkmak,
 yere inmek)
 İsv lång (uzun)
 land (ülke, kara, toprak), landa (karaya çıkmak, yere inmek)
 ALP/ALIP güç, zor, tehlikeli; güçlük, sıkıntı
 İng live (yaşamak), alive (diri, canlı, sağ)
 Alm leben (yaşamak), Lebendig (diri, canlı, sağ)
 İsv leva (yaşamak), levande (diri, canlı, sağ)
 ALKU bütün, hepsi, topluca

İng all (bütün, hepsi)
 Alm alle (bütün, hepsi)
 İsv alla (bütün, hepsi)
AMAÇ hedef (Ar), nişan; **amaçla (mak)** hedeflemek
 (Ar), nişanlamak
 İng aim (amaç), aim (amaçlamak)
AMARI kimi, bazı
 İng among (arasında)
AND / ANT ant, yemin, adak
 İng oath (and)
 Alm Eid (and)
 İsv ed (and)
ANDIR ora, öte, başka, diğer
 İng other (diğer, başka)
 Alm andere (diğer, başka)
 İsv andra (diğer, başka)
ANG / ENG anga / hayvan, avlanan hayvan, ganimet;
engci avcı
 Alm Ente (ördek)
 İsv anka (ördek)
ANGA (mak) anmak, düşünmek, hatırlamak
 Alm Ahnung (düşünce)
 İsv aning (düşünce)
ANI (mak) hazırlamak
anıt (mak) hazırlatmak, düzenlemek, yapmak, yaratmak
 Alm andere (diğer), ändern (değiştirmek), änderung
 (değişiklik)
 İsv andra (diğer), ändra (değiştirmek), ändring (değişiklik)

APIK kapalı, koruma altında olan, saklanan, çitle çevrili

apılı çitle çevrilmiş olan, kruma altında olan

İng apple (elma)

Alm Apfel (elma)

İsv äpple (elma)

AR kızıl konur (kızıl kahve rengi)

arkun damızlık at, yetiştirilen at, yarış atı

İng horse (at)

Alm Pferd (at)

İsv häst (at)

ARTA bozulmak, çürümek, kokuşmak

İng red (kızıl, kırmızı)

Alm rot (kızıl, kırmızı)

İsv röd (kızıl, kırmızı)

AR (mak) yorulmak

Alm Arm (yoksul)

İsv arm (zavallı, yoksul)

ARA (1) iki yeri birbirinden ayıran uzaklık, açıklık, boşluk

İng arrow (ok)

ARA (2) süre, zaman parçası [Türkçe ile bir kökten evrilen Latince *hora*, zaman ve mevsim anlamlarına gelir. Ancak, aşağıdaki sözlerin Türkçeden evrilmiş olmaları gerekiyor.]

İng hour (süre, saat)

Alm Uhr (süre, saat)

İsv ur (süre, saat)

ARAG / ARIG duru, kusursuz

İsv rak (düz)

ARIG temiz, arı, duru, berrak, ışıltılı, kusursuz, kutsal

İng rich (zengin)

Alm Reich (zengin)

İsv rik (zengin)

AR (mak) (1) yorulmak

arıl (mak) yorulmak, zayıflamak

İng roll (yuvarla[n]mak)

Alm rollen (yuvarla[n]mak)

İsv rulla (yuvarla[n]mak)

arıl (mak) yorulmuş olmak; arıl yorgunluk

Alm arbeiten (işlemek, çalışmak), Arbeit (iş), Arbeiter (işçi)

İsv arbeta (işlemek, çalışmak), arbete (iş), arbetare (işçi)

ARKA arka, sırt, arak yüz, arka yan

Alm Rücken (Arka, sırt)

İsv rygg, ryggen (Arka, sırt)

AS (mak) çoğaltmak, artırmak, yükseltmek, kayırmak,
desteklemek, abartmak, geliştirmek

asık geliştirilmiş

İng ask (sormak)

ATLA (mak) sıçrayarak, yüksek bir şeyin üzerinden aşmak

Alm Adler (kartal)

ATAK her işe düşüncesizce atılma huyunda olan, sonunu
düşünmeden ileri atılan kimse, cüretli

İng attack (saldırmak, saldırı)

Alm Attacke (saldırı)

İsv attackera (saldırmak)

AV (mak) / AY (mak) sahip olmak, toplanmak, birikmek,
(birinin çevresine) yığılmak, kuşatmak, çevirmek

İng have (sahip olmak)

Alm haben (sahip olmak)

İsv ha (sahip olmak)

AY (mak) söylemek, konuşmak, bildirmek, açıklamak, fala bakmak, kehanette bulunmak, (bir olayı) önceden görüp söylemek; **aykır (mak) / haykır (mak)** çığlık atmak, bağırarak

İng augur (önceden bildirmek, kehanette bulunmak)

B

BAD (mak) 1. bağlamak 2. ekin ekme

İng beat (vurmak)

BAD / BED / BET kötü, yaman, yavuz, ağır, yoğun

İng bad (kötü)

BAG / BAĞ bağ, demet, deste

İng book (kitap)

Alm Buchen (kitap)

İsv bok (kitap)

BAL (mak) dolanmak, bağlanmak, sağlamlaşmak, kazımak, eşmek

İng fall (düşmek)

Alm fallen (düşmek), Falle (tuzak)

İsv falla (düşmek), fälla (tuzak, pusu)

balınt (mak) sağlamlaşmak, kazımak, eşmek

İng plant (ekmek, dikmek), plant (bitki)

Alm pflanzen (ekmek, dikmek), Pflanze (bitki)

İsv plantera (ekmek, dikmek), planta (bitki)

BALA çocuk, kuş ve hayvan yavrusu

balaban gürbüz çocuk

İng whelp (enik, hayvan yavrusu)

Alm Welp (enik, hayvan yavrusu)

İsv valp (enik, hayvan yavrusu)

BALAK/ BALIK kent, kale

İng folk (elgin, halk)

palace (saray, konak)

place (yer, konut), place (koymak, yerleştirmek)

Alm Folk (elgin, halk)

Palast (saray, konak)

Plats (yer, konut), platzieren (koymak, yerleştirmek)

İsv folk (elgin, halk)

palats (saray, konak)

plats (yer, konut), placera (koymak, yerleştirmek)

BALAT kesilmiş, yanılmış, kesik, yank

İng blood (kan), bald (kel, daz)

Alm Blut (kan)

İsv blod (kan)

BAN (mak)/ MAN (mak) 1. batırmak, değdirmek

2 bağla[n]mak, dola[n]mak 3. toplanmak, özetlenmek

İng bone (kemik)

Alm Bein (bacak)

fangen (yakalamak, tutsak etmek), [Ge]fangene

(tutuklu, tutsak)

İsv ben (bacak, kemik)

fånga (yakalamak, tutsak etmek), fånge (tutuklu, tutsak)

bandır (mak) batırmak, değdirmek

İng wander (gezmek, dolanmak, dolaşmak)

Alm wandern (gezmek, dolanmak, dolaşmak)

İsv vandra (gezmek, dolanmak, dolaşmak)

BANT sarma, sargı ve yapıştırma gibi işlerde yararlanılan
 ensiz, uzun bağ, eklem
 İng bond (bağ), binding (bağlama, bağlayan)
 Alm Bindung (bağ, bağlama, bağlayan)
 İsv binda (bağlamak), bindande (bağ, bağlayan)
BANG bağırma, bağırıtı, gürültü, kükreme
 İng bang (gürültü)
 ban (yasak, yasaklamak)
 Alm [ver]bannen (yasaklamak)
 İsv banlysa (yasaklamak), [för]banna (kargamak,
 lânetlemek)
BAR büyük, yüce
 İng bear (ayı)
 mare (kısırak)
 Alm Bär (ayı)
 İsv björn (ayı)
BAR (mak)/VAR (mak) varmak, gitmek, ulaşmak, ortaya
 çıkmak; **bar/var** var, bulunan
 İng bear (katlanmak, taşımak, gütmek)
 wear (taşımak, giymek, takmak)
 İsv bära (taşımak)
 fâr (yapabilmek), fâ (sahip olmak, almak, yapmaya
 izinli olmak)
bargan varan, ulaşan
 İng morning (sabah), morrow (yarın)
 Alm Morgen (sabah, yarın)
 İsv morgon (sabah, yarın)
BARINÇ her şey

İng brain (beyin)

Alm [Ge]him (beyin)

İsv hjärna (beyin)

BARAK konut, mülk, türbe

İng barrack (kışla), barracks (bark, baraka)

market (pazar yeri, dükkan)

Alm Baracke (kışla)

Markt (pazaryeri, dükkan)

İsv barracker (kışla)

marknad (pazaryeri)

BAS (mak) basmak, ezmek, sık(ıştır)mak; basıt/basit kolay

İng base (dayandırmak), base (dayanak, taban, temel), basic (kolay), basis (temel)

Alm Base (dayanak, taban, temel), Basic (kolay), Basis (temel)

İsv bas (dayanak, taban, temel)

bas (mak)/ bus (mak) basmak, ezmek, sıkmak

İng push (itmek, basmak)

foot (ayak)

Alm Fuss (ayak)

İsv fot (ayak)

BAS/ BAŞ baş, yönetici

İng boss (işveren), bossy (yönetici, buyurgan)

BAT (mak) 1. suya gömülme 2. yumuşak bir yere saplanmak, gömüme

İng pat (hafifçe vurmak, okşamak)

İng put (koymak)

batğ çukurluk, batılan yer

İng bad (yatak), bad (yat[ır]mak)

Alm Bett (yatmak), betten (yat[ır]mak)

İsv bädd (yatak), bädda (yat[ır]mak)

batıĝ 1. bataklık 2. ırmak ve göllerin derin olan yerleri

İng water (su), water (sulamak), wet (ıslatmak), wet (ıslak)

Alm Wasser (su), [be]wässern (sulamak)

İsv vatten (su), vattna (sulamak), vāta (ıslatmak), vāt (ıslak)

batıl batmış, çökmüş

İng battle (savaş)

BAY yüce, ulu, varlıklı, zengin

bay (mak)/ bayı (mak) zenginleşmek

İng buy (satın almak), buyer (satıcı)

BEBEK yeni doğmuş çocuk

İng baby

Alm Baby

İsv bebis

BEK/ PEK 1. pek, sağlam, katı, sert, dayanıklı, güçlü, sürekli, kalıcı, bağlayıcı, zorunlu 2. sağlamlık, süreklilik, sarsılmazlık 3. kelepçe, zincir

İng back (arka, geri), beck (çay, ırmak)

peak (tepe, doruk, yoğun)

pig (domuz)

Alm Bach (çay, ırmak)

İsv bak (arka, geri), backa (gerilemek, geri gitmek)

bäck (çay, ırmak)

beğiştir (mek)/ peğiştir (mek) peğiştirmek, güçlendirmek, sağlamlaştırmak

Alm wachsen (büyümek, yetişmek), [ge]wachsen (büyük, yetişkin), Wuchs (bitki)

İsv vāxa (büyümek, yetişmek), vāxt (bitki), vuxen (büyük, yetişkin)

BEL (1) 1. gövdenin orta bölümü

2. iki dağ arasındaki alçak yer

İng belly (karın, göbek)

bell (çan)

belt (kuşak)

İsv bälte (kuşak)

BEL (2) ucu sivri kürek

Alm Pfeil (ok)

İsv pil (ok)

BELİNG / BİLİNG korkulu, korkak, yüreksiz; korku,

tasa, kaygı

belingle (mek) / bilingde (mek) (bir şeyden dolayı) korku

içinde kalmak, ürmek, korkmak, kaygılanmak

İng blind (kör)

Alm blind (kör)

İsv blind (kör)

BELLE (mek) ezberlemek, anlamak, öğrenmek

İng believe (inanmak), belief (inanç)

BEN ben; birinci çoğul kişi

İng be (olmak, var olmak, bulunmak)

BEND / BENT bağlanan nesne, bağ, bağlı

İng band

Alm Band

İsv band

BENEK çil, tane, nokta

İng freckle (çil)

İsv fräkne (çil)

BER (mek) / VER (mek) vermek, düzenlemek, bir şeyi yapmak

berin (mek) / verin (mek) verilmek, bahşedilmek

İng born (doğmak; doğum)

bring (getirmek)

[pre]pare (hazırlamak)

Alm [ge]boren (doğmak; doğum)

bringen (getirmek)

[vor]bereiten (hazırlamak)

İsv bringa (getirmek)

[för]bereda (hazırlamak)

BERE küçük yara; **berelen (mek)** yaralanmak

İng bruise (bere; berelenmek)

perish (yok olmak, ölmek, çürümek)

Alm Prellung (bere)

BERİ geri

İng free (özgür, serbest)

Alm frei (özgür, serbest)

İsv fri (özgür, serbest)

BERK 1. berk, güçlü, korunmuş, sağlam, sıkı, sağlam, dayanıklı 2. orman

İng work (iş), work (çalışmak), worker (işçi)

bark (kabuk, ağaç kabuğu)

Alm Werk (iş)

Berg (dağ)

Borke (kabuk, ağaç kabuğu)

İsv verka (çalışmak)

berg (dağ)

bark (kabuk, ağaç kabuğu)

värk (ağrı), värka (ağnmak)

verklig (gerçek, gerçekten)

BET kötü, yaman, yavuz, ağır, yoğun

İng bad (kötü)

BEZE bez, ur, yumru

Alm Baiser (beze)

BIT boş

İng white (ak, çağan, beyaz)

Alm Weiss (ak, çağan, beyaz)

İsv vit (ak, çağan, beyaz)

BİBER biber bitkisi [Bu söz Türkçeden Latinceye (15-18. yy arasında) *piper* olarak geçmiştir.]

İng pepper

Alm Pfeffer

İsv peppar

BİÇ (mek) biçmek, kesmek, kıymak

İng beach (kıyı)

BİL (mek) öğrenmiş olmak, anlamış olmak, bilgisi

bulunmak, kavramak

İng believe (inanmak), belief (inanç)

will (dilemek, istemek; dilek, istek; gelecek zaman eki)

well (iyi)

feel (duyunmak, hissetmek)

Alm willen (istemek, dilemek), Wille (dilek, istek)

well (iyi)

fühlen (duyunmak, hissetmek)

İsv vilja (dilemek, istemek), vilja (istek, dilek)

väl (iyi)

bilit bilinen, bilinmiş olan

Alm Bild (bediz, resim)

İsv bild (bediz, resim)

BİLE (mek) keskinleştirmek, eğelemek

İng file (bilemek, eğelemek; dosyalamak), file (eğe; dosya)

Alm feilen (bilemek, eğelemek; dosyalamak), Feile (dosya)

İsv fila (bilemek, eğelemek; dosyalamak), fil (eğe, dosya)

bilet (mek) keskinleşmesini sağlamak

İng wild (yabanı, vahşi)

Alm wild (yabanı, vahşi)

İsv wild (yabanı, vahşi)

BİN (mek) binmek, çıkmak, yükselmek

binek binmeye, çıkmaya, yükselmeye yarayan araç

İng wing (kanat)

İsv vinge (kanat)

BİT bit

İng beetle (böcek)

BİT (mek) tükenmek, sona ermek

İng bite (ısırmak, ısırık)

bit (biraz, küçük)

Alm beissen (ısırmak)

Bisschen (biraz, küçük)

İsv bita (ısırmak)

bit (biraz, küçük)

BİT (mek) / BÜT (mek) 1. yeşermek, yaratılmak, doğmak, gelişip büyümek, olgunlaşmak 2. tamamlanmak, gerçekleş-

mek, erginleşmek, başarılı olmak

İng wed (evlenmek, nikahlanmak, bağlanmak), wedding
(düğün, nikah)

Alın wiessen (bilmek)

İsv föda (doğ[ur]mak), född (doğum, doğma)
veta (bilmek)

BİTİ (mek) yazmak, kopya etmek; **biti/bitik** kitap, mektup,
senet, sayfa, alfabe, belge, yazı

İng wise up (bilmek, gerçeği görmek), wise (bilge, bilgili)
Alın wissen (bilmek), Weise (bilge, bilgili)

İsv veta (bilmek), visa (göstermek)

BOD boy, gövde, bir nesnenin büyüklüğü

İng body (boy, gövde)

buddy (arkadaş, kanka)

boat (gemi, tekne)

boot (bot, çizme)

Alm Boot (gemi, tekne)

İsv båt (gemi, tekne)

BOG/BOĞ bohça

İng bag (torba, çanta)

BOĞ (mak) boğmak

İng boa (dar ve uzun yaka kürkü, boğa yılanı)

Alm Boa (boğa yılanı)

İsv boa (boğa yılanı)

BOL geniş

İng ball (top, yumak)

Alm Ball (top, yumak)

İsv boll (top, yumak)

BOL (mak) gelişmek, büyümek
 İng bloat (kabarmak, şişmek)
 blow (esmek, şişirmek)
 Alm blähen (kabarmak, şişmek)
 İsv bläsa (esmek, şişirmek)
BOR düz, çorak
 İng bare (düz, açık, boş)
 İsv bar (düz, açık, boş)
BOŞ içinde, üzerinde hiçbir şey bulunmayan
 İng bush (çalı, çalılık bölge, boş bölge)
 bosh (boş laf, zırva, saçmalık)
 Alm Busch (çalı, çalılık bölge, boş bölge)
 Wüste (çöl)
 İsv buske (çalı, çalılık bölge, boş bölge)
BOY boy, gövde; ulus, halk, bir soydan olan
 İng boy (oğlan, erke çocuğu)
 İsv poyk (oğlan, erke çocuğu)
BOZA darıdan yapılan bir içki
 İng boozy (içkici, ayyaş, esrik)
BÖĞ zehirli bir örümcek
 İng bug (böcek)
BÖĞ (mek) yığmak, biriktirmek
 İng weave (örmek, dokumak), weave / weaving (örgü, dokuma)
 Alm weben (örmek, dokumak), Weben (örgü, dokuma)
 İsv väva (örmek, dokumak), väv / vävning (örgü, dokuma)
BÖĞÜR gövdenin kalça ile kaburga arasında kalan bölümü
 İng [sto]mach (kann, kursak, mide) [sto = sud (akmak) +

mach = böğ(ür)]

Alm Magen (kann, kursak, mide)

İsv mage (kann, kursak, mide)

BÖK türme, cezaevi, zindan

Alm fangen (yakalamak), [Ge]fängnis (türme, cezaevi)

İsv fånga (yakalamak), fängelse (türme, cezaevi)

BÖĞÜT (mek) / BÖKÜT (mek) doyur(t)mak

İsv bjuda (çağırarak, davet etmek, ısmarlamak)

BÖRE / BÖRİ / BÖRÜ kurt

İsv varg (böre, kurt)

BUDAK budak, dal

İng bud (tomurcuk, gonca)

BUĞULA (mak) buğuyla pişirmek

İng boil (kaynatmak, pişirmek), boil (çıban)

BUK (mak) / BÖK (mek) / BÜK (mek) 1. bükmek, eğmek, kıvrırmak 2. eğilmek, bükülmek, kıvrılmak

İng bow (eğilmek), bow (yay)

back (arka, geri)

Alm biegen (eğilmek), Bogen (yay)

İsv buga (eğilmek), bäge (yay)

bak (arka, geri)

vika (eğmek, bükmek)

bükül (mek) bükülmek, eğilmek, kıvrılmak

İng wiggle (kınıldamak, kıvrılmak)

Alm wackeln (kınıldamak, kıvrılmak)

İsv veckla (kıvrırmak, katlamak)

BUK (mak) pişirmek, kaynatmak; **bukaç** tencere

İng bake (pişirmek)

Alm backen (pişirmek)

İsv baka (pişirmek)

BUL (mak) bulmak, ele geçirmek, ulaşmak, erişmek

bulga (mak) altüst etmek, karıştırmak

Alm [ver]folgen (izlemek)

İsv följa (izlemek)

BULA (mak) bulamak, bulandırmak, karıştırmak

bulak bulanmış

İng black (kara, siyah)

BULAG kaynak, pınar

İng blue (gökşin, mavi)

Alm Blau (gökşin, mavi)

İsv blå (gökşin, mavi)

BULAN bir geyik türü (Alces alces)

İng bull (boğa)

BULUNG kenar, köşe, uç; giysi ucu, giysi kenarı; çare, araç
[Eski İngilizce *flēogan*, Eski Almanca *fliogan*, uçmak demektir.
Bu açıdan, anlam ve fonetik açıdan Türkçe *bulung* sözü ile benzerdirler. Ancak, Latince *vol* sözü de uçmak anlamına gelir. Dolayısıyla, aşağıdaki sözlerin Türkçeden dönüştüğü konusunda yine de kesin değilim.]

İng fly (uçmak), fly (sinek)

Alm fliegen (uçmak), Fliege (sinek), Flügel (kanat)

İsv flyga (uçmak), flyga (sinek)

BULUT gökte yoğunlaşan su buğusu

İng cloud

Alm Wolke

İsv moln

BUN[G]/MUNG sıkıntı, acı, ızdırıp, darlık, keder, üzüntü
 bunat (mak)/ bunalt (mak) bunaltmak, sıkmak, üzme
 Alm Feind (düşman, yağı)
 İsv fiende (düşman, yağı)
 BUR (mak) (1) burmak, bürmek, sıkmak, delmek, kırmak,
 kıvırmak
 İng bore (sıkma, delme)
 bury (gömmek)
 poure (dökmek)
 pare (kabuk soyma, tırnak kesme, kırma, budama)
 Alm bohren (delme)
 İsv borra (delme)
 burdur (mak) burulmasını sağlamak
 İng border (sınır)
 buruk burulmuş
 İng brake (kırmak, yarmak), broke (kesik, kırık, buruk)
 Alm brechen (kırmak, yarmak), [Ver]brechen (suç)
 burut (mak) burulmasını sağlamak
 İsv bryta (kırmak, yarmak), brott (suç)
 BUR (mak) (2) 1. buğusu yükselmek, buğulanmak, buhar-
 laştırmak, buhar çıkarmak, duman yaymak 2. güzel kokular
 yaymak, güzel kokmak, koku yayılmak, koku yükselmek
 burum buhar çıkarma, duman çıkarma
 İng warm (ısınmak, ısıtmak), warm (ısı, sıcaklık)
 Alm [er]wärmen (ısınmak, ısıtmak), warm (sıcak), wärmen
 (ısı, sıcaklık)
 İsv värma (ısınmak, ısıtmak), varm (sıcak), värme
 (ısı, sıcaklık)

burun (mak) buharlanmak, duman çıkarmak
 İng burn (yakmak, yanmak)
 Alm brennen (yakmak, yanmak)
 İsv bränna (yakmak, yanmak)
burut (mak) kokutmak, buhar çıkartmak
 İng bread (ekmek)
 breathe (solumak), breath (soluk)
 Alm Brot (ekmek)
 İsv bröd (ekmek)
BURK (mak) kıvrılmasını sağlamak
 İng fork (çatal)
BURKAM kale, hisar
 İng bourg (kale, kent)
 Alm Burg (kale, kent)
 İsv borg (kale, kent)
BURUK burulmuş
 İng brook (ırmak, çay)
BURUŞ (mak)/BURUN (mak)/BURUL (mak) buruşmak
 İng wrinkle (buruşmak)
 İsv rynka (buruşmak)
BURUT (mak) burutmak, bürütmek
 İsv vrida (dönmek, döndürmek)
BUS (mak)/BUŞ (mak) carı sıkılmak, telaşlanmak, telaşa düşmek
 İng busy (yoğun, meşgul)
BUTİK bölüm, budak [Bu söz Fransızcaya *boutique* olarak geçerek Germen dillerine girmiştir.]
 İng boutique (butik, mağaza)

Alm Boutique (butik, mağaza)

İsv boutique (butik, mağaza)

BÜK (mek) 1. bükmek, eğmek 2. eğilmiş olmak, bükülmüş olmak, eğilmek

Alm biegen (bükmek, bükülmek, eğmek, eğilmek), Biege (eğim, eğri)

İsv böja (bükmek, bükülmek, eğmek, eğilmek)

BÜR tomurcuk

İng breast (meme, göğüs)

Alm Brust (meme, göğüs)

İsv bröst (meme, göğüs)

BÜR (mek) burmak, bürmek, kıvrırmak

bürük burulmuş, bürülmüş

İng bridge (köprü)

Alm Brücke (köprü)

İsv bro (köprü)

BÜRÜ (mek) kaplamak, örtmek, sarmak

İng breadth (en, genişlik), broad (geniş), broaden (genişlemek)

Alm Breiten (en, genişlik), breit (ağır, kalın, geniş), [ver]breiten (yaymak, yayılmak, dağıtmak, dağılmak), [ver]breitung (yayılmış, dağılmış)

İsv bred (en, genişlik), bredda (genişlemek)

C

CIVİK/SIVİK sıvık, sıvı, sulu, akıcı

İng quick (çabuk, hızlı)

CUM (mak)/ ÇUM (mak) saldırmak, atılmak

İng jump (atlamak, zıplamak)

Ç

ÇAKAL çakal

İng jackal

Alm Schakal

İsv schakal

ÇANGILA (mak) bağurmak, çağurmak: çang gürültü,
yüksek ses

İng jingle (çingırdatmak; çingirtı, tıngırtı)

ÇAP (mak) deri yüzmek, sıvamak, vurmak, kesmek,
kazmak, vurarak tozunu çıkarmak, baskınla girmek

İng chap (çatlamak, çatlak)

ÇAT (mak) çapraz biçimde dayayarak durdurmak,
ulaşmak

İng chat (konuşma, sohbet)

ÇAV ün, şan, şöhret, ses, para, haber

İng chav (taklit)

ÇEK miktar, oran [Bu söz 8. yüzyılda Türkçeden Arapçaya
şık, Farsçaya çek olarak geçmiş; 12. yüzyılda da Avrupa dillerine
cheque olarak geçmiştir.]

İng cheque

ÇEK (mek) tutarak sürüklemek, tutarak taşımak

İng check (denetlemek)

ÇEL (mek) çalmak, çarpmak, vurmak

Alm Ziel (amaç)

ÇER savaşta karşılıklı duran saflar

İng cheer (neşe, tezahürat; neşelendirmek, şenlendirmek)

ÇİĞAN yoksul

İng gipsy (çingene)

Alm Zigeuner (çingene)

İsv zigenare (çingene)

ÇIKI çıkın, torba, kese

İng sac

Alm Sack

İsv säck

ÇIN[G]LA (mak) çınlamak

İng tinkle (çınlamak)

İsv pingla (çınlamak)

ÇİRP (mak) iki nesneyi birbirine vurmak

İng chirp (cıvıldamak)

ÇİLE (mek) 1. nemlendirmek, ıslatmak 2. (yağmur için) ince

ince yağmak, yağmur çiselemek çilemek, ıslatmak

İng chilly (serin, soğuk)

Alm kühl (serin, soğuk)

İsv kylig (serin, soğuk)

ÇİR/ ÇİRK yağ, kir, irin

İng dirt (kir)

ÇİŞ çiş; çişe (mek) işemek

İng piss (işemek; çiş)

İsv kissa (işemek), kiss (çiş)

ÇOK yoğun, bol

İng thick (yoğun, kalın)

Alm dick (yoğun, kalın)

İsv tjock (yoğun, kalın) [okunuşu: şok]

ÇOR hastalık, dert, üzüntü

İng sorrow (üzülmek; üzüntü, tasa), sorry (üzgün; üzüntü, tasa)

Alm Sorge (üzüntü, tasa)

İsv sorg (üzüntü, tasa)

ÇÖP tortu, artık, sap, talaş, yonga

İng chip (çip, talaş, yonga)

ÇUR (mak) atmak, vurmak, kırmak

İng throw (atmak, fırlatmak)

ÇÜDE kulağın arkasındaki yukandaki kemik

(processus mastoideus)

İng cheek (yanak)

jaw (çene)

D

DAL ağacın gövdesinden çıkıp ayrılan kollardan,
uzantılardan her biri

İsv tall (çam ağacı)

DAM 1. ev, yapı, küçük konut 2. yapıların üzerini örten
bölüm

İng dome (kubbe, konak)

DEDE baba, dede

İng dad (baba)

DEĞ (mek)/TEĞ (mek) dokunmak, varmak, ulaşmak,
erişmek

İng touch

DEK/TEG/TAKI 1. denli, kadar 2. gibi, benzer

İng though (gerçi, karşın, yine de)

Alm doch (gerçi, karşın, yine de)
 İsv dock (gerçi, karşın, yine de)
DENK/TENG eşit, benzer, denk
 İng even (denk, eşit; bile, karşın)
 Alm eben (denk, eşit, düz)
 İsv även (denk, eşit; bile, karşın)
DER (mek) / TER (mek) bir araya getirmek, toplamak,
 derlemek;
 deriş derme, derleme
 İng dress (giyinmek; giysi, giyim)
derim derleme, toplama, bir araya getirme
 İng dream (düş, rüya; düşemek, rüya görmek)
 Alm Traum (düş, rüya), träumen (düşemek, rüya görmek)
 İsv dröm (düş, rüya), drömma (düşemek, rüya görmek)
DİD (mek) / TIT (mak) bir şeyi çok küçük parçalara
 ayırmak, parçalamak, koparmak, sökmek, yolmak,deşmek
 İng tooth (diş)
 do (yapmak)
 Alm Zahn (diş)
 tun (yapmak)
 İsv tand (diş)
DİK (mek) 1. bir nesneyi dik olarak durdurmak
 2. bir bitkiyi, yetiştirmek amacıyla toprağa yerleştirmek
 3. iğne ile dikmek
 İng dig (kazmak, deçmek)
 dick (penis)
DİLE (mek) / TİLE (mek) amaçlamak, istemek, dilemek,
 araştırmak, çaba göstermek, rica etmek

İng tell (anlatmak)

Alm [er]zählen (anlatmak), zählen (saymak)

İsv tala (anlatmak, konuşmak)

DİN (mek)/TİN (mak) sonu gelmek, ara vermek

tun kapalı, tıkalı

İng thin (ince)

Alm dünn (ince)

İsv tunn (ince)

DİP/TÜP dip, kök, temel

İng dip (banmak, daldırmak)

deep (derin, dip)

Alm tauchen (banmak, daldırmak)

tief (derin, dip)

İsv doppa (banmak, daldırmak)

djup (derin, dip)

DİRİ (mek)/TİRİ (mek) yaşamak, **dirik** diri, sağlıklı, güçlü

dirin (mek) dirilmek, yaşamak

İng drink (içmek)

Alm trinken (içmek)

İsv dricka (içmek)

DOKU (mak)/TUKU (mak) dokumak, vurmak, çarpmak,

kırmak, dövmek, ezmek, tokatlamak, taşla yazmak

İng textile (dokuma)

Alm Textil (dokuma)

İsv textil (dokuma)

tugga (çığnemek)

DOL (mak) dolu duruma gelmek; **doldur (mak)** dolu

duruma getirmek; **dolu** dolmuş

İng full (dolu), fill (doldurmak), to be full (doymak)

Alm voll (dolu), füllen (doldurmak), voll sein (doymak)

İsv full (dolu), fylla (doldurmak), att vara full (esrimek, sarhoş olmak)

DONA (mak) 1. bir kimseyi giydirip kuşatmak 2. bir nesneyi bezemek, süslemek [Bu söz armağan vermek anlamında *dono* olarak Latince de bulunmaktadır.]

İng donate (vermek, bağışlamak)

İsv donera (vermek, bağışlamak)

DUMAN duman

İsv dümna (sis)

DUR (mak)/TUR (mak) durmak, kalmak, oylanmak, dinmek, beklemek, dikilmek

İng dure (sürmek, devam etmek, durmak, kalıcı olmak)

Alm Dauer (sürme, devam etme, kalıcı olma)

dura/tura yaşam, soluk; **duralı/turalı** canlı varlık, yaşayan varlık

Alm Tier (anga, hayvan)

İsv djur (anga, hayvan)

DÜR (mek)/TÜR (mek) bir nesneyi kendi üzerine sarmak, döndürmek;

dürün (mek) kendi üzerinde sarılmak, dönmek

İng turn (dönmek, döndürmek, çevirmek, çevrilmek; dönüş, sıra, nöbet)

Alm drehen (dönmek, döndürmek, çevirmek, çevrilmek)

İsv tur (şans, talih, kismet)

E

EBE bir kadına doğum işini yaptıran kadın

Alm Hebamme (ebe)

EK/ENG/EN en, sıfatın üstünlük derecesi, son derece, tümüyle, birinci, ilk

Alm Eche (gerçek), echt (gerçekten)

İsv äkt / äkta (gerçek, gerçekten), äkta (evlenmek, nikahlanmak)

EK (mek) eklemek, yığmak, biriktirmek

Alm ecke (kenar, köşe)

ENTEKİ gövdeye bağlı olan nesne

İng hand (el)

Alm Hand (el)

İsv hand (el)

EL kolun, bilekten parmak uçlarına değin olan bölümü

İng ell (arşın)

Alm Elle (arşın)

İsv aln (arşın)

ELE (mek) 1. elekten geçirmek 2. seçmek, ayırmak

İng eliminate (elemek, yok etmek)

learn (öğrenmek)

Alm lernen (öğretmek, öğrenmek)

İsv eliminera (elemek, yok etmek)

lära (öğretmek, öğrenmek)

elek eleme aracı

İng leak (sızmak, sızdırmak), leak (sızıntı, çatlak)

Alm lecken (sızmak, sızdırmak)

İsv läcka (sızmak, sızdırmak), läcka (sızıntı, çatlak)

EN genişlik

İng and (ve)

Alm und (ve)

EN (mek) /İN (mek) inmek, aşağı inmek, dipte toplanmak

İng end (son)

Alm ende (son)

İsv ända, ände (son)

ENG ganimet, avlanan hayvan

Alm Hengst (aygır)

İsv hingst (aygır)

ENGİT (mek) bükme, eğme

İng net (ağ)

Alm Netz (ağ)

İsv nāt (ağ)

ENE (mek) kısırlaştırmak

enük kısır, hadım

İng eunuch (enük)

Alm Eunuch (enük)

İsv eunuck (enük)

ER (mek) (1) olmak, var olmak, bulunmak, ilgili olmak

İng here (burada, burası)

Alm Hier (burada, burası)

İsv här (burada, burası)

ER (mek) (2) anlamak

İng hear (duymak, işitmek, anlamak), ear (kulak)

Alm hören (duymak, işitmek, anlamak), Ohr (kulak)

İsv höra (duymak, işitmek, anlamak), öra (kulak)

ER (mek) (3) ermek, erişmek, ulaşmak

eriş (mek) erişmek, eriştirmek
 İng rescue (kurtarmak), rescue (kurtarma, yardım), correct
 (düzeltmek, düzgün),
 erit (mek) erdirmek
 İng rate (oran)
 right (doğru)
 read (okumak)
 Alm retten (kurtarmak), Rettung (kurtarma, yardım)
 [be]richtigen (düzeltmek), richtig (doğru)
 İsv rädda (kurtarmak), räddning (kurtarma, yardım)
 rätta (düzeltmek), rätt (doğru)
 erek erişilmek istenilen nesne, amaç
 Alm rechnen (saymak), rechnung (sayı)
 İsv räkna (saymak), räkning (sayı)
 erin (mek) yorulmak
 Alm erinnern (angamak, eslemek, hatırlamak)
 erin (mek) akmak, sızmak
 İng run (akmak, koşmak)
 Alm rinnen (akmak, koşmak)
 İsv rinna (akmak, koşmak)
 erinç bolluk, rahmet
 İng rain (yağmur)
 Alm Regen (yağmur)
 İsv regn (yağmur)
 erili erken
 İng early (erken)
 erile (mek) / erigle (mek) uyarmak, öğüt vermek, önermek,
 özendirmek [Türkçe ile bir kökten evrilen Latince de yönet-

mek anlamına gelen *rego* sözü vardır.]

İng rule (yönetmek, egemen olmak; kural)

reign (yönetim, yönetmek)

Alm regieren (yönetmek, egemen olmak), Regel (kural)

Regierung (yönetim)

İsv regera (yönetmek, egemen olmak), regel (kural),

regering (yönetim)

eriş (mek) bir amaca, bir düzeye ya da bir yere ulaşmak,
varmak

İng reach (erişmek, ulaşmak)

rise (yükselmek), raise (yükseltmek, kaldırmak)

Alm erreichen (erişmek, ulaşmak)

ESNE (mek) 1. uyku gelmesi belirtisi olarak ya da sıkıntı, yorgunluk duyulan bir anda ağzı genişçe açarak soluk alıp vermek 2. (bir cisim) bir dış etkiyle biçim değiştirmek

İsv gäsna (esnemek)

EŞEK eşek

Alm Esel (eşek)

İsv äsna (eşek)

ET et

İng meat (et)

İsv kött (et)

EV (mek) acele etmek, bir şeyin çevresinde koşuşmak;

evir (mek) çevirmek, döndürmek

İng ever (hep, sürekli)

G

GEN geniş, genişlik, en

genge (mek) genişlemek, yayılmak

İng yawn (esnemek)

Alm gähnen (esnemek)

GENE/YİNE yeni baştan, bir kez daha, yeniden, gene

[bkz. *yine/gene*]

İng again

İsv igen

GEV/KEV gevirmek, çiğnemek, gevşetmek

İng chew (çiğnemek)

Alm kauen (çiğnemek)

GİT (mek) gitmek, uzaklaşmak, kaybolmak

İng hide (gizle[n]mek, sakla[n]mak)

GÖK/KÖK gök

İng high (yüksek)

Alm hoch (yüksek)

İsv hög (gök)

GÖL göl, birikmiş su

İsv göl (göl)

GÖM (mek) toprağın içine koymak, üstünü toprakla

örtmek

İsv gömma (saklamak)

GÜRLE (mek) kalın ve gür ses çıkarmak

İng hear (işitmek, duymak, dinlemek)

Alm hören (işitmek, duymak, dinlemek)

İsv höra (işitmek, duymak, dinlemek)

GÜLLE top mermisi

İsv kula (top, bilye)

I

ILI (mak) ılmak, ısımak

ılt (mak) ıltmak, ısıtmak

İng light (ışık)

Alm Licht (ışık), leuchten (ısıtmak)

ılış (mak) ılışmak, ısışmak

İsv ljus (ışık), lysa (ısıtmak)

ılıştır (mak) ılıştırmak, ısıştırmak

İng luster (ısıtmak)

ISLIK dudakları büzerek ya da parmakları dil üzerine
koyup çıkarılan ses

ıslık (mak) / ıslık çal (mak) ıslık sesi çıkarmak

İng whistle (ıslık; ıslık çalmak)

İsv vissla (ıslık, ıslık çalmak)

IŞ (mak) / YIŞ (mak) yakmak; ışıg/yışıg ışıg

İng ash (kül)

Alm Asche (kül)

İsv aska (kül)

İ

İGE/İYE iye, sahip; kutsal ruh, melek

iyen (mek) sahiplenmek

İng own (iye, sahip; iyelenmek, sahip olmak), own (kengi)
owner (iye, sahip)

Alm eigen (iyelenmek, sahip olmak), eigen (kendi), Eigner
(iye, sahip)

İsv äga (iyelenmek, sahip olmak), ägare (iye, sahip), egen
(kendi)

İL (mek) / EL (mek) ilişmek, tutunmak, değmek,
dokunmak, yapışmak

ilig yapışma, tuturma, bağ, yapışık, bağlı

ilig (mek) tutunmak, yapışmak; yaşamak

İng lie (yatmak, uzanmak)

lie (yalan söylemek), lie (yalan)

leg (bacak)

live (yaşamak), alive (sağ, diri, canlı), life (yaşam)

lick (yalamak)

Alm leben (yaşamak), lebendig (sağ, diri, canlı), Leben
(yaşam)

lecken (yalamak)

liegen (yatmak, uzanmak)

lügen (yalan söylemek), lüge (yalan)

İsv leva (yaşamak), levande (sağ, diri, canlı), liv (yaşam)

ligga (yatmak, uzanmak)

ljuga (yalan söylemek), lögn (yalan)

slicka (yalamak)

iliş (mek) dokunmak, değmek, yapışmak

İng lice (bit)

Alm Läuse (bit)

İsv löss (bit)

ilib ilişmiş, yapışmış, dokunmuş, değmiş; ilib (mek) ..
sevmek

İng love (sevmek), love (sevgi, sevgili)

Alm lieben (sevmek),

İMER (mek) çevirmek, kuşatmak
Alm immer (hep, sürekli)
İNDİR (mek) inmesini sağlamak
İng hindrance (engel), hindering (engelleme)
Alm [be]hindern (engellemek), Hindemis (engel)
İsv hindra (engellemek), hinder (engel)
İP ip, iplik
İng rope (ip)
Alm Reep (ip)
İsv rep (ip)
İT (mek) itmek, vurmak
İng hit (vurmak)

K

KAL güçlü, çılgın, deli, olgun
Alm Held (batur, kahraman)
İsv hjälte (batur, kahraman)
KAL (mak) olduğu, bulunduğu yeri ve durumu korumak, sürdürmek
Alm glauben (inanmak), Glauben (inanç)
KALA (mak) yığmak
İsv hälla (doldurmak)
KALI hava, gök, yıkan; **kalık** karlı, soğuk
kalıt soğumuş, karlanmış
İng cold (soğuk)
Alm kalt (soğuk)
İsv kallt (soğuk)
KALAS biçilmiş nesne, biçim verilmiş nesne

İng glass (bardak)

Alm Glas (bardak)

İsv glas (bardak)

KANG han, kağan, soylu

king/çing/çin 1. soylu 2. ülke

İng king (kağan, king)

Alm König (kağan, king)

İsv kung (kağan, king)

KAP (mak) almak, yakalamak, örtmek, kapatmak; **kap** kap

İng cap (kapak, başlık), cape (kap), cap (korumak, kapatmak)

capsyl (kapsül)

cop (tutmak, yakalamak), cope (başa çıkmak, üstesinden gelmek)

Alm Kappe (kapak, başlık)

kapsel (kapsül)

kaufen (satın almak), Käufer (satıcı)

KAR (mak) karmak, kazımak, kaşırtmak

İng [en]grave (oymak), grave (mezar), grave (kazmak, deşmek), carve (oymak)

Alm graben (kazmak, deşmek), Grab (mezar)

kerben (çentmek, kertmek)

İsv gräva (kazmak, deşmek), grav (mezar)

karva (oymak)

krama (sarılmak)

KARGA karga kuşu

İng crow

Alm Krähe

İsv kråka

KARI yaşlı, saygın

İng great (ulu, büyük)

Alm gross (ulu, büyük)

KART tazeliği kalmamış, yaşlı, katı, sert

İng hard (katı, sert, zor)

İsv hård (katı, sert, zor)

KAS (mak) kısmak, germek

İng cast (atmak, dökmek), casting (döküm)

İsv kasta (atmak)

KAT katman, tabaka

Alm Haut (deri)

İsv hud (deri)

KAT (mak) 1. eklemek, sertleştirmek, katılaştırmak,

karıştırmak 2. toplamak, özetlemek

İng get (edinmek, elde etmek)

hate (keğremek, nefret etmek), hate (keğrek, nefret)

Alm giessen (dökmek, doldurmak), Geissen (döküm)

hassen (keğremek, nefret etmek), Hass (keğrek, nefret)

İsv gjuta (dökmek), gjutning (döküm)

hat (keğremek, nefret etmek), hat (keğrek, nefret)

KAV / KOV kov, kof, kovuk

İng cave (in, mağara, kovuk)

KAVRA (mak) bir nesneyi sıkıca tutmak

İng cover (örtmek, kaplamak), cover (kapak)

KAZ kaz kuşu

İng goose

Alm Gans

İsv gås

KEÇİ keçi

İng goat (keçi)

Alm Ziege (keçi)

İsv get (keçi)

KEDİ (mek) gelişmek, büyümek, güçlü olmak

kedi kedi

İng cat

Alm Katze

İsv katt

KELEK olgunlaşmamış, toy

Alm kleine (az, küçük)

KENET düğüm, iki sert nesneyi birbirine bağlamakta kulanılan çengel; **kenetlen (mek)** birbirine bağlanmak, birlikte tutum ve davranış göstermek

İng knot (düğüm; düğümlemek, iliklemek, bağlamak)

Alm Knoten (düğüm), knoten (düğümlemek, iliklemek, bağlamak)

İsv knut (düğüm, yamruk), knuta (düğümlemek, iliklemek, bağlamak)

KERES büyük

İsv gris (domuz)

KİL (mak) yapmak, etmek, yaratmak, gerçekleştirmek, başarmak, becermek, uygulamak, etkin olmak, yerine getirmek

İng kill (öldürmek)

İsv klippa (kesmek)

kıldı yaptı, etti, becerdi

İng guilty (suçlu)
 Alm schuldig (suçlu)
 İsv skyldig (suçlu)
kılış çalışma, etkinlik, etkinlik gösterme
 İng holy (kutsal)
 health (sağlık)
 Alm heilig (kutsal)
 heilsam (sağlıklı)
 İsv helig (kutsal)
 hälsa (sağlık)
KINIK güçlü, sağlam, sert, katı, kararlı, yoğun
 Alm Hengst (aygır)
 İsv hingst (aygır)
KIR yığın, küme, çokluk, kitle, kalabalık
 İng hair (saç, kıl)
 Alm Haar (saç, kıl)
 İsv hår (saç, kıl)
KIR (mak) sökmek, küçük küçük parçalamak
kırang kenar, kıyı, uç, köşe
 İng corner (kenar, köşe, bucak)
 core (çekirdek)
 İsv hörn (kenar, köşe, bucak)
 gräns (sınır)
 Alm Grenze (sınır)
kırk kınılmış
 Alm Krieg (savaş)
 İsv krig (savaş)
kırım kırma, kırış

İng crime (suç), criminal (suçlu)
Alm kriminell (suçlu)
İsv kriminell (suçlu)
kırıntı kırıntı, bir nesneden kırılıp ayrılan ufak parça
İng corn (mısır, darı, tane, tahıl, ekin vb.
churn (yayık; yaykamak, çalkalamak),
grain (tane, tahıl)
Alm Korn (çekirdek)
İsv korn (tane, tahıl)
kärna (çekirdek)
kırış kırma
İng crush (ezmek)
cross (çapraz, haç), cross (kesişmek)
Al Kreuz (çapraz haç)
queren (kesişmek)
İsv krossa (ezmek)
kors (çapraz, haç), krossa (kesişmek)
KIRT kısa
İng short (kısa)
Alm kurz (kısa)
İsv kort (kısa)
KIT yeterince olmayan, az olan, az bulunan
İng cut (kesmek), cut (kesik, kesim)
KİK (mek) bir nesneyi bir nesneye sürtmek
İng kick (tekmelemek, vurmak)
KİNDİK göbek, tekerlek göbeği, bir nesnenin ortası
İng knee (diz)
Alm Knie (diz)

İsv knä (diz)

KİP / KİB biçim, örnek, kalıp

Alm gıbt (var)

KOK (mak) kokusu olmak, koku çıkarmak, koku salmak,
koku yaymak

İng cook (pişirmek)

Alm kochen (pişirmek)

İsv koka (pişirmek)

KOL gövdenin omuz başından parmak ucuna kadar olan
bölümü

İng glove (eldiven)

KOL (mak) istemek, dilemek, dilenmek, yalvarmak

İng call (çağırarak, aramak, seslenmek)

İsv kalla (çağırarak, aramak, seslenmek)

Alm glauben (inanmak), Glauben (inanç)

kolut istenilen, dilenen

İng gold (altın), golden (altından)

Alm Gold (altın), Geld (para)

İsv guld (altın)

KOMU (mak) coşmak, heyecanlanmak, aşka gelmek, bir
nesneye karşı özlemek

İng come (gelmek)

Alm kommen (gelmek)

İsv komma (gelmek)

KONGUR kestane renkli

İng honey (bal)

Alm Honig (bal)

İsv honung (bal)

KONUT barınak, ev, yuva

İng country (ülke)

KOP (mak) yerinden çıkmak, yerinden sökülme

Alm kappen (budamak)

İsv kapa (kesmek, budamak), kapare (haydut)

KORA zarar, ziyan, bozulma

İng whore (ersek, orospu, fahişe)

Alm Hure (ersek, orospu, fahişe)

İsv hora (ersek, orospu, fahişe)

KOS kaba, kabarmış, kocaman; **kosa/koza** içinde pamuk, tohum ya da tırtıl bulunan koruncak

İng house (ev)

Alm Haus (ev)

İsv hus (ev)

KOV (mak) kovalamak, avlamak, sürmek, itmek, birisini sıkmak, baskı yapmak

İng go (gitmek)

Alm gehen (gitmek)

İsv gå (gitmek)

KÖK/KÜG kök

İng cock (penis)

cock (horoz)

İsv kuk (penis)

KÖRÜL (mek) var olmak, görülmek, belli olmak; **körtle** güzel, fevkalade güzel, şahane, hoş

İng görl (kız)

KÖSE (mek) gözemek, istemek, dilemek, arzu etmek

İng kiss (öpmek), kiss (öpücük)

Alm küssen (öpmek), Kuss (öpücük)
 İsv kyssa (öpmek), kyss (öpücük)
KUN (mak) ele geçirmek, soymak, çalmak, oğrulamak,
 kaçırmak, gasp etmek; **kun** güç, kuvvet, kudret
 İng can (yapabilmek, edebilmek)
 count (saymak)
 know (bilmek)
 Alm kann (yapabilmek, edebilmek)
 Kunst (uzuş, sanat)
 İsv kan (yapabilmek, edebilmek)
 konst (uzuş, sanat)
kunut güçlenen, güçlenmiş
 İng hand (el), handle (kulp, sap)
 handle (yönetmek, işlemek)
 hound (av köpeği), hound (izlemek, kovalamak)
 hunter (avcı), hunting (av)
 knit (örmek, örgü)
 knot (düğüm, ilmik), knot (bağlamak, düğümlemek)
 Alm Hand (el)
 Hund (it, köpek)
 hantieren (yönetmek, işlemek)
 Knoten (düğüm, ilmik), knoten (bağlamak, düğümlemek)
 İsv hand (el)
 hund (it, köpek)
 hantera (yönetmek, işlemek)
 knut (düğüm, ilmik), knuta (bağlamak, düğümlemek)
KUR (mak) kurmak, germek, toplamak, korumak
kurbağa kur + baka (kurbağa, kaplumbağa)

İng frog (kurbağa)

Alm Frosch (kurbağa)

İsv groda (kurbağa)

KUT 1. uğur, mutluluk, sağlık, hayır, kurtuluş, şans, talih 2.
(kağana özgü) karizma, şeref, rütbe 3. parlaklık, görkem

İng God (Tanrı)

good (iyi)

Alm Gott (Tanrı)

gut (iyi)

İsv Gud (Tanrı)

god (iyi)

KUV toplu, geniş, şişman

İng cow (inek)

Alm Kuh (inek)

İsv ko (inek)

KÜL kül

İng coal (kömür)

Alm Kohle (kömür)

İsv kol (kömür)

KÜP küp [Türkçe ile bir kökten evrilen Latince de *cubus*,
küp demektir.]

İng cube (küp)

Alm Kubus (küp)

İsv kub (küp)

L

LA katır

İng mule (katır)

Alm Maul (katır)

İsv mula (katır)

M

-MAK/ -MEK emir kiplerinin sonuna gelen yapmak anlamındaki ek

İng make (yapmak, yaratmak)

Alm machen (yapmak, yaratmak)

İsv maka (yapmak, yaratmak)

maka (karı, eş), make (koca, eş)

-MAN/ -MEN 'olan' anlamına gelen yapım eki; ataman, evcimen, kocaman, şişman gibi

İng man (erkek, koca)

Alm Mann (erkek, koca)

İsv man (erkek, koca)

MANG adım, yürüyüş, gidiş

İng moon (gökteki ay), month (30 günlük süre)

Alm Mond (gökteki ay), Monat (30 günlük süre)

İsv måne (gökteki ay), månad (30 günlük süre)

MAN (mak)/ BAN (mak) 1. batırmak, değdirmek

2. bağlanmak 3. toplanmak, özetlenmek

İng mouth (ağız)

Alm Mund (ağız)

İsv mun (ağız)

MANİ değerli taş, mücevher

İng money (para)

MEN/ MİN/ BEN ben; meni beni; benim benim

İng me (beni, bana), mine (benimki), my (benim)

Alm mich (beni, bana), mein (benim)
İsv mig (beni, bana), min (benim)
MENG yemek, yiyecek, tahıl, ganimet, avlanmış hayvan
İng penny (para, metelik, kuruş)
mingle (karıştırmak)
Alm pfennig (para, metelik, kuruş)
mengen (karıştırmak)
İsv peng (para)
mänga (karıştırmak)
mängd (tutar, miktar)
MENGÜ sonsuz, ebedi
İng many (pek, çok)
İsv många (pek, çok)
MEYİ/BEYİN beyin
İng mind (bellek)
İsv minne (belek), minnas (hatırlamak)
MUN/MÜN kafası karışık olmak, karışık olmak
gereksinim
Alrn wenn (eğer)
İsv men (ama)
MUNÇA bu kadar, bunca
İng much (çok)
İsv mycket (çok)
MÜN darlık, sıkıntı
Alrn müde (yorgun), müde werden (yorulmak)

OT ot

İng weed (ot)

ODUN/OTUN yakacak olarak kullanılmak üzere kesilmiş,
parçalanmış ağaç

İng oven (ocak)

wood (odun)

Alm Ofen (ocak)

holz (odun)

İsv ugn (ocak)

ved (odun)

OK/ UG ara, mesafe

İsv och (ve) [okunuşu: ok]

OL (mak) var olmak, oluşmak, gerçekleşmek, gelişmek,
büyümek

olut gelişmiş, büyümüş

İng old (yaşlı, eski)

Alm alt (yaşlı, eski)

İsv åld (yaş)

OR (mak) orakla biçmek, biçmek, hasat etmek, toplamak,
kesmek, vurmak, urmak

İng reap (ormak, biçmek, hasat etmek)

Alm ernten (ormak, biçmek, hasat etmek)

ORUN/ORUM yer, mahâl, mekân, ikâmet, yurt, vatan,
alan

İng room (oda)

Alm raum (alan)

İsv rum (oda), rymd (alan, uzay)

Ö

ÖD çağ, süre, zaman

Alm Zeit (öd, çağ, süre, zaman)

İsv tid (öd, çağ, süre, zaman)

ÖK büyük, çok, yığık

İsv öken (çöl)

ÖKÜZ boğa, erkek sığır [ök(mek) kökünden, bkz. ök-öküz]

İng ox (öküz)

Alm Ochse (öküz)

İsv oxe (öküz)

ÖR (mek) yükselmek, çıkmak, belirmek, oluşmak, ortaya çıkmak, kalkınmak, büyümek, gelişmek, filizlenmek, (topraktan) çıkmak, yetişmek

İsv örn (kartal)

ÖRDEK ördek

İng duck (ördek)

P

PARLA (mak) güçlü bir ışık çıkarmak, ışık saçmak, parıldamak

İng pearl (inci)

Alm Perle (inci)

İsv pärla (inci)

PULLUK pulluk, saban

İng plough (pulluk), pull (çekmek)

Alm Pflug (pulluk)

İsv plog (pulluk)

SAÇ (mak) dağıtmak, dökmek, serpmek, savurmak,
yaymak

saçır (mak) saçılmasını sağlamak

İng strew (saçmak), straw (saman, çöp)

Alm [ver]streuen (saçmak), Stroh (saman, çöp)

İsv strö (saçmak), strå (saman, çöp)

SAG temiz, karışmamış

İng sky (gök)

shy (utangaç; utanmak), shame (utandırmak; ayıp)

Alm schäme (utanmak; ayıp)

İsv sky (gök)

skämmas (utanmak), skam (ayıp)

SAK (mak) sanmak, saymak, hesaplamak, düşünmek

İng seek (aramak)

Alm suchen (aramak)

İsv söka (aramak)

sakıl (mak) sayılmak, sanılmak

İng shall (-meli, -malı)

Alm soll (-meli, -malı)

İsv skall (-meli, -malı; -cek, -cak; gelecek süre ön eki)

SAKIG ılgın, arman, hayal, serap, aldanma

İng shadow (gölge)

Alm Schatten (gölge)

İsv skugga (gölge)

SAKIN (mak) çekilmek, korunmak

İng skin (deri)

SAL (mak) düşürmek, bırakmak, koymak, göndermek,

götürmek

İng sell (satmak), seller (satıcı)

İsv sälja (satmak), säljare (satıcı)

SAMAÇ bolluk, nicelik, çokluk

İng smoke (duman; tütürmek, sigara içmek)

smog (sis)

Alm Smog (sis)

İsv smog (sis)

SAN sayı, tane, tutar; sana (mak) saymak; sansız sayısız

İng snow (kar)

sand(kum)

Alm Schnee (kar)

Sand (kum)

İsv snö (kar)

sand (kum)

SAP (mak) sıralamak, dizmek, birleştirmek, kurmak

sapar (mak) birikmesini sağlamak, birleşmesini sağlamak,

dizilmesini / kurulmasını sağlamak

Alm speichern (biriktirmek)

Spur (iz), [ver]spüren (izlemek, iz sürmek)

İsv spara (biriktirmek)

spår (iz), spåra (izlemek, iz sürmek)

SATGA (mak)/SITGA (mak) ezmek, sıkmak, sıkıştırmak,

çiğnemek

satır (mak)/sıtır (mak) kırdırmak, parçalamak

İng strength (güç), strong (güçlü)

Alm Stärke (güç), stark (güçlü)

İsv styrka (güç), stark (güçlü)

SAV (mak) uzanmak, yayılmak; **savun (mak)** korumak

İng save (kurtarmak, para biriktirmek)

SEŞ (mek) çözmek, çözümlemek, ayırt etmek

İng see (görmek, bakmak), seer (falcı, kâhin)

Alm sehen (görmek, bakmak), Seherin (falcı, kâhin)

İsv se (görmek, bakmak), siare (falcı, kâhin)

SEP (mek) dağıtmak, oraya buraya atmak, serpmek

sepre (mek) sepilemek, serpilmek, sarf etmek

İng spread (yaymak, yayılmak, dağıtmak, dağılmak),

spread (yayılmış, dağılmış)

separate (ayırmak)

İsv sprida (yaymak, yayılmak, dağıtmak, dağılmak), sprid

(yayılmış, dağılmış)

separera (ayırmak)

sepil (mek) sepilmek, dağılmak, yayılmak

İng play (oyynamak), play (oyun) [Baştaki S sesi düşmüştür.]

Alm spielen (oyynamak), Spiel (oyun)

İsv spela (oyynamak), spel (oyun)

SIÇ (mak) dışkılamak

İng shit (sıçmak), shit (bok)

Alm scheissen (sıçmak), Scheisse (bok)

İsv skita (sıçmak), skit (bok)

SİĞ (mak) bir yere, bir kaba tümüyle girebilmek ya da bir

nesnenin içinden geçebilmek, uymak

İng sieve (elek)

Alm Sieb (elek)

İsv sikt (elek)

SİĞİN sığın geyiği, Altay maralı

(Cervus canadensis sibiricus)
 İng swine (domuz)
 alm Schwein (domuz)
 İsv svin (domuz)
SIK (mak) (1) sıkıştırmak, basmak, bastırmak, kesmek
 sıkıg ağır, basılmış, sıkıştılmış
 Alm schwer (ağır)
sıkıl (mak) kesilmek
 İng sickle (orak)
 Alm schälen (soymak), Sichel (orak)
 İsv skala (soymak)
sıkır (mak) (1) kesmek, kestirmek
 İng sharp (keskin, sivri)
 scrub (ovmak)
 Alm scharf (keskin, sivri)
 schrubben (ovmak)
 İsv skära (kesmek), skära (orak)
 skrapa (kazımak), skarp (keskin, sivri)
 skörda (ormak, biçmek, hasat etmek)
 skrubba (ovmak)
sılar (mak) (2) ılık çalmak
 İsv skratte (gülmek)
sıkış (mak) sıkışmak
 İng squeeze (sıkıştırmak, sıkışmak)
SIK (mak) (2) üzme, acıtmak
 İng sick (hasta), get sick (hastalanmak)
 İsv sjuk (hasta), bli sjuk (hastalanmak)
SIN (mak) kırılmak, incinmek, bozulmak, parçalanmak

Alm schneiden (kesmek, dilimlemek)

SIVA (mak) / SIČA (mak) kıvırmak

sıvan kıvıran

İng swan (kuğu)

Alm Schwan (kuğu)

İsv svan (kuğu)

sıvanuş kıvrılış

Alm Schwanz (kuyruk)

İsv svans (kuyruk)

SİL (mek) kirini ya da ıslaklığını almak, arıtmak,
temizlemek

silig arıtma, temizlik

İng select (seçmek, ayırmak), selection (seçim, seçme)

İsv sil (elek)

silvi temiz, saf, tam, mükemmel

İng silver (gümüş)

Alm Silber (gümüş)

İsv silver (gümüş)

silig temiz, saf

İng silk (ipek)

Alm Seide (ipek)

İsv silke (ipek)

SİM 1. sınır, bölge, etki alanı, çit, çitle çevrili yer

Alm Zimmer (oda)

SİNG (mek) batmak, çökmek, içine çökmek, girmek,
dalmak

İng sink (batmak), sink (yulak, lavabo)

snow (kar), snow (kar yağmak)

Alm sinken (batmak)
 Schnee (kar), schneien (kar yağmak)
 İsv sjunka (batmak, suya batmak), sänka (batırmak, düşürmek)
 snö (kar), snöa (kar yağmak)
SİNGİR (mek) soğurmak, yutmak
 İng sing (ırlamak, şarkı söylemek), song (şarkı)
 Alm singen (ırlamak, şarkı söylemek), Song (şarkı)
 İsv sjunga (ırlamak, şarkı söylemek), sång (şarkı)
SİRKE ekşimiş üzüm suyu
 İng sour (ekşi)
 Alm sauer (ekşi)
 İsv sur (ekşi)
SOG (mak)/SOĞ (mak) içine çekmek, elde etmek, emmek
 soğur (mak) içine çekmek, emmek
 İng suck (emmek, soğurmak)
 Alm saugen (emmek, soğurmak)
 İsv suga (emmek, soğurmak)
soğul (mak) içine çekilmek
 İng swallow (yutmak)
 Alm schlucken (yutmak)
 İsv svälja (yutmak)
SOK (mak) sokmak, doldurmak, itmek, parçalamak,
 yarmak, çarpmak, itmek, ezmek, vurmak
 soka (mak) ovmak, dokunmak
 İng shake (sallamak)
 Alm schütteln (sallamak)
 İsv skaka (sallamak)

soku içine sokulan nesne

İng shoe (ayakkabı)

Alm Schuhe (ayakkabı)

İsv sko (ayakkabı)

sokur (mak) kesmek, kırmak, koparmak

İng scar (yara izi, kesik)

sharp (keskin)

share (bölme, bölüştürme), share (pay)

Alm scharf (keskin)

schneiden (kesmek)

İsv skära (kesmek)

skarp (keskin, sivri)

SOLA (mak) 1. bağlamak, tıkmak, zincirlemek, (gemiyi) demirlemek

Alm sluss (yeterli), slussen (kapatmak), [an]schliessen (bağlamak, eklemek)

İsv slut (son, bitiş), sluta (dur[dur]mak, bit[ir]mek), [an]sluta (bağlamak, eklemek)

solaş (mak) birbirine bağlanmış olmak, birbirine bağlı olmak, bir araya bağlanmış olmak

Alm Schloss (kale, saray)

İsv slott (kale, saray)

SOLU (mak) solumak; **soluk** nefes, soluk, ruh, yaşam

İng soul (tın / ruh)

Alm seele (tın / ruh)

İsv sjä́l (tın / ruh)

SON her şeyin sonu, sonra; **sonra sonra**

İsv sen (geç), senare (sonra)

SON[G] çocuk, coluk çocuk

İng son (oğul)

Alm Sohn (oğul)

İsv son (oğul)

SÖĞ (mek)/SÖV (mek) söğmek / sövmek, küfür etmek

İng swear (sövmek, and içmek), swear (sövüş / küfür, and)

Alm schwören (sövmek, and içmek)

İsv svära (sövmek, and içmek), svordom (sövüş)

SÖN geçmiş, geçen

İng sin (günah)

Alm Sünde (günah)

İsv synd (günah)

SÖYLE (mek) söylemek, sözlemek, konuşmak, demek

İng say (söylemek)

Alm sagen (söylemek)

İsv säga (söylemek)

SU/ SUG/ SUV/ ŞU 1. su 2. canlı, sağlıklı

İng sea (deniz)

sound (sağlıklı)

Alm See (göl)

sund (sağlıklı)

İsv sjö (deniz, göl) [okunuşu: şö]

sund (sağlıklı)

SUD (mak)/ SUT (mak) atmak, fırlatmak, akmak,

tükürmek

suduk/ sudup atılmış

İng step (adım)

exceed (aşmak)

Alm Stufen (adım)

steigen (yükselmek)

[über]schreiten (aşmak)

Stute (kısırak)

İsv steg (adım)

stiga (yükselmek), [över]stiga (aşmak)

sto (kısırak)

sudruk atılı

İng stretch (germek)

Alm strecken (germek)

İsv sträcka (germek)

sudlan (mak) arka arkaya, ardı sıra

İng stallion (aygır)

sudun/ sutun/ sütun taş destek

İng stone (taş)

Alm Stein (taş)

İsv sten (taş)

SUV su, mürekkep, **suvar (mak)** sulamak, mürekkeplemek

suvant sulandırılmış, mürekkeplendirilmiş

Alm Schwarz (kara, siyah)

İsv svart (kara, siyah)

suvut (mak) sulatmak, sulandırmak

İng sweat (terlemek), sweat (ter)

Alm schwitzen (terlemek), Schweiss (ter)

İsv svettas (terlemek), svett (ter)

SÜPÜR (mek) tozu toprağı, çerçöpü süpürgeyle, fırçayla ya da başka bir araçla toplayıp temizlemek; **süpürge** süpürge

İng shovel (küremek), shovel (kürek)

Alm schaufeln (küremek), Schaufel (kürek), Schippe (kürek)
İsv skyffla (küremek), skyffel (kürek), spade (kürek)
SÜR (mek) sürmek, izlemek
İng search (aramak, araştırmak)

Ş

ŞAN 1. san, ün, şöhret 2. iyi bir nesne

Alm schön (iyi, güzel)

İsv skön (iyi, güzel) [okunuşu: şöñ]

ŞAP kutsama

İng sheep (koyun)

Alm Schaf (koyun)

ŞI/ŞİP/SİP/SUV/SU/ŞU su, nem

İng ship (gemi)

Alm Schiff (gemi)

İsv skepp (gemi) [okunuşu: şep]

T

TAB (mak)/TAV (mak)/TEP (mek)/TUP (mak)/DÖV (mek) tepmek, basmak, ezmek, vurmak, kapatmak, tıkamak, engellemek

İng deaf (sağır)

Alm taub (sağır)

İsv döv (sağır)

TAK (mak) iliştiirmek, geçirmek, tutturmak, bağlamak

İng take (almak, götürmek, tutmak)

Alm decken (kapatmak, örtmek)

İsv taga (almak, götürmek, tutmak)

täcka (kapatmak, örtmek)

takı 1. dahi; ayrıca, çok, bunun üzerine 2. takılan nesne, eklenen nesne

Alm Zug (katar, tren)

İsv tåg (katar, tren)

TAL (mak) talan etmek

tala (mak) talan etmek, yağmalamak

İng deal (bölmek, bölüştürmek)

Alm teilen (bölmek, bölüştürmek)

İsv dela (bölmek, bölüştürmek)

TAN[G] tan, sabah, şafak

İng day (gün)

Alm Tag (gün)

İsv dag (gün)

TANG enfes, mükemmel, olağanüstü; **tançu** lokma, tıkm

İng tongue (dil)

Alm Zunge (dil)

İsv tunga (dil)

TANI (mak) farkına varma, ayırmak, tanımak; **tanık** tanık, şahit

İng think (düşünmek), thought (düşünce)

Alm denken (düşünmek), Denken (düşünce)

İsv tänka (düşünmek), tanke (düşünce)

TAR (mak) dağıtmak, yaymak, saçmak, birbirinden ayırmak; **tarık** dağılmış, saçılmış

İng throw (atmak), through (içinden, yoluyla, aracılığıyla)

track (iz), track (izlemek)

trace (iz), trace (izlemek, iz sürmek)

trail (iz), trail (düşmek)

Alm trennen (ayırarak)

tarıt (mak) işlemek, (toprağa) dikmek, ekmek, yetiştirmek

İng trade (kөdümek, ticaret yapmak, takas yapmak), trader (kөdücü, tüccar)

TAS daz, çorak, çıplak, boş

tasırt (mak) boşaltmak, çoraklaştırmak

İng desert (çöl, ıssız, boş), desert (terk etmek, kaçmak)

Alm desertieren (terk etmek, kaçmak)

İsv desertera (terk etmek, kaçmak)

TEPIK tepilmiş, vurulmuş, çiğnenmiş, ezilmiş

Alm Teppich (halı, kilim)

TER (mek) DER (mek) derlemek, toplamak

ter deride ısıdan toplanan sıvı

terit (mek) terlemek

İng tire (yormak), be tired (yorulmak), tired (yorgun)

İsv trötta (yormak), tröttna (yorulmak), trött (yorgun)

TEREK ağaç

İng tree (ağaç)

İsv träd (ağaç)

TETRİ tam, doğru, belirgin

İng daughter (kız çocuğu)

Alm Tochter (kız çocuğu)

İsv dotter (kız çocuğu)

TID (mak) engel olmak, tıkmak, engellemek, önlemek,

uzaklaştırmak, baskı altında tutmak, durdurmak

İng die (ölmek), dead (ölü)

Alm töten (öldürmek), tot (ölü)

İsv dö (ölmek), döda (öldürmek), död (ölü)

TIK (mak) doldurmak, sokmak, tıkmak, sıkmak, nüfuz etmek (Ar)

İng tuck (tıkmak, sokmak, sıkıştırmak)

TIME (mek) bezemek, düzenlemek, hazırlamak

İng time (öd, çağ, süre, zaman)

TİREN (mek)/DİREN (mek) direnmek, bir düşüncede, bir durumda, bir istekte ayak diremek

İng train (eğitmek)

train (katar, tren)

Alm trainieren (eğitmek)

İsv träna (eğitmek)

TOĞUN eklem, organ, düzenek, donatım

İng town (kent, kasaba)

TOK saçsız, boynuzsuz

İng dog (köpek)

TONG/DON 1. katı, sert, sağlam 2. buzlu, buz tutmuş, don

İsv tung (ağır)

TORUK aç, çelimsiz, zayıf, bitkin

Alm drucken (basmak)

İsv trycka (basmak)

TU (mak) kapatmak, tıkmak, kilitlemek, engellemek

tur/tor 1. ağ, örgü 2. tuzak

İng door (kapı)

Alm Tür / Tor (kapı)

İsv dörr (kapı)

TUR (mak)/DUR (mak) yardımcı fiil: orada bulunmayı sürdürmek

İng there (oraya, orada)
 Alm dort, da (oraya, orada)
 İsv där (oraya, orada)
TURAÇ doğru, iyi
 İng trust (inanmak), trust (inanç)
 Alm trauen (inanmak), [Ver]trauen (inanç), trösten
 (avutmak / avunmak)
 İsv tro (inanmak), tro (inanç), trösta (avutmak / avunmak)
TURUG / DURU temiz, an, duru, berrak
 İng dry (kuru), dry (kurutmak)
 darling (sevgili)
 Alm trocken (kuru), trocknen (kurutmak)
 İsv torr (kuru), torka (kurutmak)
TÜL çok ince gözenekli pamuk, ipek ya da sentetik dokuma
 [Bu söz Osmanlı döneminde Fransızcaya *tulle* (tül) olarak geç-
 miştir.]
 İng tulle (tül)
 Alm tüll (tül)
 İsv tyll (tül)

U

UÇ bucak, kenar, son, doruk, aşırı uç, son nokta, sınır
 İng out (dış, dışarı), edge (uç, kenar)
 Alm aus (dış, dışarı)
 İsv ut (dış, dışarı)
ULP / ALP yiğit, batur, savaşçı
 İng wolf (böre, kurt)
 Alm Wolf (böre, kurt)

Dan ulv (böre, kurt)

Nor ulv (böre, kurt)

ULUG (mak)/ULI (mak) (sesli) yakınmak, inlemek, feryat etmek (Ar), (köpek) ulumak

İng laugh (gülmek)

Alm lachen (gülmek)

UNA (mak) kabul etmek, razı olmak, nza göstermek, onaylamak, uygun görmek, onamak, hoşnut olmak, memnun olmak

Alm nehmen (almak)

URUG/URUK tohum, ekin, meyve çekirdeği, tane

İng raw (çiğ)

Alm roh (çiğ)

İsv rå (çiğ)

urut (mak) döl, çocuk yapmak

İng root (kök)

İsv röta (kök)

URUŞ (mak) 1. savaşmak, dövüşmek 2. birlikte koymak

İng rush (ivmek, acele etmek)

rage (öfke)

Alm rutschen (ivmek, acele etmek)

rasen (saldırmak, çökmek), Rasen (öfke)

İsv rusa (ivmek, acele etmek)

rasa (öfke, saldırma, çökmek)

Ü

ÜLET (mek) bölmek, dağıtmak, paylaşmak

İng little (az, küçük)

İsv liten (az, küçük)

ÜRÜĞ sürekli, sonsuz; ürüş kabarmak, şişmek

Alm Rauch (duman), rauchen (tüttürmek, sigara içmek)

İsv rök (duman), röka (tüttürmek, sigara içmek)

V

VAR var olan, bulunan, olan, **var (mak)** gitmek, yerinden oynamak, ilerlemek, ulaşmak

İng were (olmak eyleminin birinci çoğuk kişi geçmiş durumu)

worth (değer, kıymet)

Alm war (olmak eyleminin birinci tekil kişi geçmiş durumu)

Wert (değer, kıymet)

İsv vara (olmak, var olmak, bulunmak), var (olmak eyleminin geçmiş durumu)

värde (değer, kıymet)

få[r] (edinmek, elde etmek), får (koyun)

VUR (mak) vurmak

İng war (savaş)

Y

YA/YAH/YEH ya, evet, peki

İng yes, yeah (evet)

Alm ja (evet)

İsv ja (evet)

YAK (mak) yaklaşmak, yakınlaşmak

Alm jagen (avlamak), Jäger (avcı)

İsv jaga (avlamak), jägare (avcı)

YANGI yeni, körpe, genç, acemi, deneyimsiz

İng young (genç, körpe), youth (gençlik)

Alm Jung (genç, körpe; gençlik)

İsv ung (genç, körpe), ungdom (gençlik)

YAR (mak) kırmak, parçalamak, bölmek, açmak,deşmek

İng year (yıl)

Alm Jahr (yıl)

İsv år (yıl)

YARAN yaran, kıran, parçalayan

İng iron (demir)

İsv järn (demir)

Alm Eisen (demir) [r-s ses dönüşümüyle]

YARTU yar, boğaz, geçit

İng yard (avlu)

garden (bahçe)

Alm Garten (bahçe)

İsv gård (bahçe)

YARU (mak) ışınmak, parlamak, ışıldamak, ışık saçmak

YARUL (mak) ışıklanmak

İng world (asun, dünya)

Alm Welt (asun, dünya)

İsv värld (asun, dünya)

YE (mek) yemek

YEĞİT (mek) yedirmek

İng eat (yemek)

Alm essen (yemek)

isv äta (yemek)

YEĞİ/ YOĞU/ YOĞUN kalın, koyu, kaba, sert, üstün

İng heavy (ağır)

YELİ (mek) yapışmak; **yelip** yapışmış

İng flea (pire)

Alm Floh (pire)

İsv loppa (loppa)

YEN (mek)/ YİNT (mek) yenmek, daha üstün olmak, daha iyi olmak

İng win (yenmek), win (yengiştir, zafer)

wind (yel)

window (pencere)

winch (vinç)

Alm [ge]winnen (yenmek)

Wind (yel)

İsv vinna (yenmek), vinst (yengiştir, kazanç)

vind (yel)

YEV (mek) vermek, donatmak, döşemek

İng give (vermek)

gift (armağan)

Alm geben (vermek)

İsv geva (vermek)

gåva (armağan)

YOR (mak) yorumlamak, açıklamak

Alm fragen (sormak), frage (soru)

İsv fråga (sormak), fråga (soru)

YÖR (mek) çözmek, yorumlamak, açıklamak, çözümlemek

İsv göra (yapmak)

yörüt (mek) yörmesini sağlamak

İng word (söz / kelime)

Alm Wort (söz / kelime)

İsv ord (söz / kelime)

YUL kaynak, pınar

İng well (kuyu)

Alm Wohl (kuyu)

İsv väl (kuyu)

YURT yer, ülke, vatan, konut, orun

İng earth (asun / dünya, yer)

world (asun / dünya)

Alm Erde (asun / dünya, yer)

Welt (asun / dünya) [Aradaki R sesi düşmüştür.]

İsv jord (yer, toprak, asun / dünya)

värld (asun / dünya)

TÜRKÇEDEN SLAV DİLLERİNE DÖNÜŞEN SÖZLER

Slav dillerinden yalnızca Rusça, Bulgarca, Boşnakça / Hırvatça / Sırpçayı seçtim. Doğu Slav dilleri Rusçaya yakındır. Boşnakça, Hırvatça ve Sırpça birbirine çok yakın olara n dillerdir. Bulgarca bu Güney Slav dillerine benzese de, kendi başına ayrı bir konumu vardır. Burada Türkçeden Slav dillerine geçen sözleri değil, Türkçeden Slav dillerine **dönüşen** sözlerin bir kısmını veriyorum.

KISALTMALAR

Rus Rusça

Bul Bulgarca

BHS Boşnakça / Hırvatça / Sırpça

A

ADA ada, çevresi suyla kaplı kara parçası

BHS otok (ada) [Yalnız Hırvatçada]

AĞ (mak) yukan çıkmak, yükselmek

Rus uveličit (artmak, yükselmek)

Bul uvelichavam (artmak, yükselmek)

AĞRI[T] (mak) acı(t)mak, sancı(t)mak

Rus ogorčat (incitmek, gücendirmek)

Bul ogorchçam (incitmek, gücendirmek)

AMUR (mak) yatışmak, dinlenmek, seğnemek

Bul umoryavat (bıkmak, yorulmak)

BHS umoriti (bıkmak, yorulmak)

ANG bellek, anlayış, ök, zihin

Rus [raz]um (ang)

Bul um (ang)

BHS urnu (ang)

APIK kapalı, koruma altında olan, saklanan, çitle çevrili
apılı çitle çevrilmiş olan, kruma altında olan

Rus yabloko (elma)

Bul yabulka (elma)

BHS yabuka (elma)

AR (mak) (1) yorulmak

arıb (mak) yorulmuş olmak; **arıbit** yorgunluk

Rus rab (köle), rabotat (çalışmak), raboçiy (işçi)

Bul rob (köle), rabotish (çalışmak), rabotnik (işçi)

BHS rob (köle), raditi (çalışmak), radnik (işçi)

ARK/ ARIK ark, anık, akarsu

Rus reka (ırmak)

Bul reka (ırmak)

BHS reka / ryeka (ırmak)

AS (mak) asmak

Rus [po]vesit (asmak)

Bul [da] visi (asmak)

BHS [da] visi (asmak)

ATA baba

Rus otets (ata, baba)

BHS otats (ata, baba)

AY (mak) söylemek, konuşmak, bildirmek, açıklamak, fala bakmak, kehanette bulunmak, (bir olayı) önceden görüp söylemek; **aykır (mak)/ haykır (mak)** çılgılık atmak, bağırarak

Rus avgur (önceden bildirmek, kehanette bulunmak)

Bul avgur (önceden bildirmek, kehanette bulunmak)

BHS augur (önceden bildirmek, kehanette bulunmak)

AZAK ada, çevresi suyla kaplı kara parçası

Rus ostrov (azak, ada)

Bul ostrov (azak, ada)

BHS ostrovo (azak, ada) [Yalnız Boşnakça ve Sırpçada]

B

BAD (mak) 1. bağlamak 2. ekin ekmek

Rus bit (vurmak)

Bul [po]bedya (vurmak)

BHS [po]bediti (vurmak)

BAD / BED / BET kötü, yaman, yavuz, ağır, yoğun

Rus medved (ayı)

Bul medved (ayı)

BHS medved (ayı)

BAL an sütü

Rus moloko (süt)

Bul mlyako (süt)

BHS mlekom / mliyeko (süt)

BAL (mak) dolanmak, bağlanmak, bağlı olmak, zincirli olmak

Rus platit (ödemek)

[bes]platno (özgür, serbest)

Bul platya (ödemek)

[bez]platno (özgür, serbest)

BHS platiti (ödemek)

[bes]platno (özgür, serbest)

bala kötülük, dert, bahtsızlık, bela

Rus bol (ağrı, acı), bolet (ağrımak, acımak), [za]bolel (hasta-

lanmak), bolnitsa (hastane)

Bul bolka (ağrı acı), da boli (ağrımak, acımak),

[raz]bolyavam (hastalanmak), bolnitsa (hastane)

BHS bol (ağrı, acı), na bol (ağrımak, acımak), oboleti

(hastalanmak), bolnitsa (hastane)

BALA/MALA 1. az, biraz 2. çocuk, genç, küçük çocuk

Rus malenkiy (az, biraz), mladenets (bebek), malçık (oğlan)

molodej (genç)

Bul malko (az, biraz)

mladostta (genç)

BHS malo (az, biraz)

mladosti (genç)

BALAK/BALIK kent, kale

BHS plata (saray)

BANA/MENE bana

Rus mne (bana)

Bul na men (bana)

BHS meni (bana)

BARK konut, mülk, türbe

Rus barak (kışla)

Bul baraka (bark)

BHS barak (kışla)

BARUT barut

Rus poroh (barut)

Bul barut (barut)

BHS barut (barut)

BAS (mak) basmak, ezmek, sık(ıştır)mak

Rus baza (temel, taban)

Bul baza (temel, taban)
 BHS baza (temel, taban)
 BASAKI sonraki, ertesi, ondan sonraki, diğer, başka
 Rus visokiy (yüksek)
 Bul visoko (yüksek)
 Bhs visoka (yüksek)
 BAŞ 1. baş, kafa
 Bul başta (baba)
 2. önder, yetki bakımından en üst düzeydeki kişi
 Rus Mujskoy (erkek)
 Bul Mijki (erkek)
 BHS Muşki (erkek)
 BAT (mak) 1. suya ya da yumuşak bir yere gömülmek
 Rus padat (düşmek)
 Bul padam (düşmek)
 BHS padati (düşmek)
 batıĝ 1. bataklık 2. ırmak ve göllerin derin olan yerleri
 Rus voda (su)
 Bul voda (su)
 potok (dere, çay)
 BHS voda (su)
 potok (dere, çay)
 BAY/BEG/BEK/BEY yüce, ulu, varlıklı, zengin
 Rus Bog (Tanrı), bogatıy (zengin), bogatstvo (zenginlik)
 Bul Bog (Tanrı), bogat (zengin), bogatstvo (zenginlik)
 BHS Bog (Tanrı), bogat (zengin), bogatstvo (zenginlik)
 BAZ yabancı, yad
 bazar/pazar 1. pazar, market 2. cumartesiden sonraki gün

Rus bazar (pazar)
Bul pazar (pazar)
BHS pazar (pazar)
BEBEK bebek, küçük çocuk
Bul bebe (bebek)
BHS beba (bebek)
BEL kalça, bel, yan
belik yaralı, geniş
BHS velika (geniş)
BELİK saç örgüsü
Bul plitka (saç örgüsü)
BHS pletenitsa (saç örgüsü)
BEN ben; birinci çoğul kişi
Rus bıt (olmak)
Bul bıda (olmak)
BHS biti (olmak)
BENİ/MENİ beni
Rus menya (beni)
BERİM bedel, yükümlülük, borç
Rus vremya (süre, zaman)
Bul vreme (süre, zaman)
BHS vreme (süre, zaman)
BERK 1. berk, güçlü, korunmuş, sıkı, sağlam, dayanıklı
2. orman
Rus verh (doruk, tepe)
Bul vrnh (doruk, tepe)
BHS vırh (doruk, tepe)
BES yeterli, berkli, düzenli

Rus bez (olmadan, -sız)
 vse (tüm, bütün, hepsi)
 Bul bez (olmadan, -sız)
 vsıçko (tüm, bütün, hepsi)
 BHS bez (olmadan, -sız)
 sve (tüm, bütün, hepsi) [v-s metateziyle]
 beste beste, düzenli
 Rus pesnya (şarkı), pet (şarkı söylemek)
 Bul pesen (şarkı), peya (şarkı söylemek)
 BHS pyesma (şarkı), pyevati (şarkı söylemek)
 besi azık, yiyecek
 Rus myaso (et)
 Bul meso (et)
 BHS meso (et)
 BET kötü, yaman
 Rus beda (dert), bednıh (yoksul)
 Bul beden (yoksul)
 BEZE bez, ur, yumru
 Rus beze (beze)
 BİBER biber
 Bul piper (biber)
 BHS biber (biber)
 BİÇ (mek)/BİÇ (mak) biçmek, bıçmak, kesmek, ezerek
 parçalamak
 biçit/ biçıt biçilmiş, ezilmiş
 Rus peçat (damga)
 Bul peçat (damga)
 BHS peçat (damga)

biçek bıçak, bıçak ucu

Rus pçela (arı)

Bul pçela (arı)

BHS pçela (arı)

BİT (mek) / BŪT (mek) tatmin olmak, karınmak

Rus pit (içmek)

Bul piya (içmek)

BHS piti (içmek)

BOĞA / BUKA / BÖKE / BİKE boğa

Rus bıyk (boğa)

Bul bik (boğa)

BHS bik (boğa)

BOD / BOY / BUD boy, gövde, bir nesnenin büyüklüğü

Rus bıt (olmak)

poyavlyatsya (belirmek, ortaya çıkmak)

botinok (bot, çizme)

Bul bıda (olmak)

poyavi (belirmek, ortaya çıkmak)

BHS biti (olmak)

pojavitı (belirmek, ortaya çıkmak)

boot (bot, çizme)

buta (mak) budamak, kesmek, kırmak; **butarla (mak)** yırtıp koparmak, yırtıp ayırmak, parçalamak, parça parça etmek, (or-duyu) yok etmek, mahvetmek

Rus voyn (çeri / asker), voyna (savaş)

Bul voynik (çeri / asker), voyna (savaş)

BHS voynik (çeri / asker)

BODUG boyanmış

Rus podarok (armağan)

Bul podaruk (armağan)

BHS poklon (armağan)

BOL çok, geniş

Rus boleye (daha)

bolşoy (geniş, iri)

polniy (dolu, tam, tok)

Bul pılen (dolu, tam, tok)

BHS puna (dolu, tam, tok)

BOLUT (mak)/BOLTUR (mak) ortaya çıkarmak, üretmek

Rus molitva (dua)

Bul molitva (dua)

BHS molitva (dua)

BOR 1. düz, çorak 2. toz

Bul prazen (çöl)

BHS prazan (çöl)

BORA 1. sağanakla karışık sert fırtına 2. bulanık su; **boran** yağmur [Bu söz, 15. yy'dan sonra Latinceye *mare* (deniz) olarak geçmiştir.]

Rus more (deniz)

Bul more (deniz)

BHS more (deniz)

BOŞ özgür, boş, ölçüsüz, sınırsız

Rus pustoy (boş)

pustınya (çöl)

poçka (böbrek, boşaltım organı)

Bul pustinen (çöl)

BHS pustınya (çöl)

boşun (mak) öğrenmek; **boşur (mak)** öğretmek;

boşut öğretme, ders, öğreti

boşutçu öğrenci

Rus uçit (öğrenmek), uçat (öğretmek), uçitel (öğretmen),
uçenik (öğrenci)

Bul uça (öğrenmek), uçat (öğretmek), uçitel (öğretmen),
uçenik (öğrenci)

BHS uçiti (öğrenmek), uçavati (öğretmek), uçitel (öğretmen),
uçenik (öğrenci)

boşug ölçüsüz olan, sınırsız olan

Rus mozg (beyin)

Bul mozık (beyin)

BHS mozak (beyin)

BOYA (mak) boyamak

Hır oboyiti (boyamak)

BHS boya (renk)

BÖBREK boşaltım organı

Bul bıbrek (böbrek)

BHS bubrega (böbrek)

BÖG örümcek

Rus pauk (örümcek)

Bul payak (örümcek)

BHS pauk (örümcek)

BUĞ / BUĞU buhar

Bul mıgla (sis)

BHS magla (sis)

BUL (mak) bulmak, ortaya çıkarmak

Rus platit (ödemek)

Bul plaştat (ödemek)
 BHS platiti (ödemek)
 BULUT bulut
 Rus oblaĉno (bulut)
 Bul oblaĉno (bulut)
 BHS oblaĉno (bulut)
 BUR (mak) (1) bükmek, kıvrımak; **buruk** bükük, kıvrık
 Rus prohod (ank, kanal, geĉit)
 BHS prolaz (ank, kanal, geĉit)
 BUR (mak) (2) buĝusu yükselmek, buĝulanmak,
 buharlaştırmak, buhar çıkarmak, duman yaymak
 Rus [is]paryat (buharlaşmak)
 Bul para (buhar), [iz]paryava (buharlaşmak)
 BHS para (buhar), [is]pariti (buharlaşmak)
 BUT but, bacak
 Rus bedro (but)
 Bul bedroto (but)
 BHS butina (but)

C

CAN özüť, tın, ruh [an kökünden olan bu söz Türkçeden
 Farsçaya geçmiştir.]
 Rus jenřĉina (kadın)
 Bul jena (kadın)
 BHS jena (kadın)
 CEP cep [ep kökünden olan bu söz Türkçeden Arapçaya
 geçmiştir.]
 Bul cob (cep)

Ç

ÇADIR çadır

Bul çadır (şemsiye)

BHS şator (çadır)

ÇAĞ çağ, süre, zaman

Rus ças (saat)

Bul ças (saat)

ÇAKAL çakal

Rus şakal (çakal)

Bul çakal (çakal)

BHS şakal (çakal)

ÇAMA giysi, elbise

çamadan bavul, valiz

Rus çemodan (çamadan)

çamak kazan, tencere

BHS çamats (gemi)

ÇAP (mak)/ÇUP (mak) vurmak, kesmek, kazmak, delmek;

çapa kazma, delme aracı

Rus zub (diş)

Bul zıb (diş)

BHS zub (diş)

ÇEKİÇ çekiç

BHS çekiç (çekiç)

Bul çuk (çekiç)

ÇEL (mek) çalmak, çarpmak vurmak

çelik çelik, polat

Rus jelezo (demir)
tsel (amaç)
Bul jelyazo (demir)
tsel (amaç)
BHS jelyezo (demir, çelik) [yalnız Hırvatçada]
çelika (çelik) [Boşnakça ve Sırpça]
tsil (amaç)
ÇEP dolay, çevre
Rus zubi (dış)
Bul zibi (dış)
BHS zubi (dış)
ÇET kıy, kenar, yan
Rus şçit (kalkan)
Bul ştit (kalkan)
BHS ştit (kalkan)
ÇET (mek)/YET (mek) çetmek, yetmek, yetişmek, erişmek,
ulaşmak
Rus çitat (okumak)
Bul çeta (okumak)
BHS çitati (okumak)
ÇIGAN yoksul
Rus tsıgan (çingene)
Bul tsiganin (çingene)
BHS tsiganin (çingene)
ÇİSIN davranış, tutum
Rus çest (ağar / şeref)
Bul çest (ağar / şeref)
BHS çast (ağar / şeref)

ÇİLTE (mek) saygı göstermek; **çilte** saygı

Rus tselovat (öpmek)

Bul tseluvka (öpmek)

ÇİVİ çivi

BHS çavao (çivi)

ÇİVİT renk, boya

Rus tsvetok (çiçek)

Bul tsvete (çiçek)

BHS tsvet / tsviyet (çiçek)

ÇİZME çizme

BHS çizma (çizme)

ÇOCUK yavru, küçük, çocuk

Bul deçko (oğlan, oğlan çocuğu)

BHS dyeçak / deçko (oğlan, oğlan çocuğu)

ÇOK/ÇOĞ çok, köp, fazla

çoka ihtiyar, yaşlı, kocamış; **çokluk/çoğluk/çoluk**

topluluk, halk

Rus çelovek (insan, adam)

Bul çovek (insan, adam)

BHS çovek (insan, adam)

ÇUVAL çuval

Bul çuval (çuval)

D

DALLAK uzun, uzun boylu

Rus dlinnaya (uzun), daleko (uzak)

Bul dılgo (uzun), daleç (uzak)

BHS daleko (uzak), dugo / dugaçak (uzun)

DAM ev, yapı, konut
 Rus dom (ev)
 Bul dom (ev)
 BHS dom (ev)
DAYAK destek, dayanak
 Rus dayak (okutman)
DEDE baba, dede
 Rus dedushka (dede), dyadya (amca, dayı)
 Bul dyado (dede)
 BHS ded / deda (dede)
DEĞ (mek) varmak, ulaşmak, erişmek
 Rus doyti (gelmek, ulaşmak, erişmek)
 Bul doydi (gelmek)
 BHS docı / doçi (gelmek)
DER (mek) bir araya getirmek, devşirmek, toplamak,
 almak, derlemek
 Rus derzhat (tutmak, korumak)
 Bul [za]drije (tutmak, korumak)
 BHS dırjati (tutmak, korumak)
DEV dev
 BHS div / divovski (dev)
DEVE deve
 BHS deva (deve)
DEVİN (mek) hareket etmek
 Rus deystvovat (devinmek)
 Bul deiystvay (devinmek)
 BHS dyelovati (devinmek)
DİLE (mek) istemek, dilemek

Rus jelaniye (dilemek)
Bul jelanie (dilemek)
BHS jeleti (dilemek)
DİN (mek) / TIN (mak) sonu gelmek, ara vermek
tun kapalı, tıklı
Rus tonkiy (ince)
Bul tırık (ince)
BHS tanak (ince)
DOKU (mak) dokumak
Bul dokosvam (dokumak)
DUMAN duman
Rus dım (duman)
tuman (sis)
Bul dim (duman)
tamyan (tütsü)
BHS dim (duman)
tamyan (tütsü)
DONA (mak) donamak; **donat (mak)** donatmak
Bul donesa (getirmek)
BHS doniyeti (getirmek)
DOST dost, arkadaş [Bu söz Türkçeden Farsçaya
geçmiştir.]
Rus dostoyıny (değerli, saygın)
Bul dostoen (değerli, saygın)
BHS dostoyan (değerli, saygın)
DUT dut
BHS dud (dut)
DÜĞME düğme

E

ELT (mek) iletmek, kaldırmak, taşımak, götürmek

Rus letat (uçmak)

Bul letya (uçmak)

BHS leti (uçmak)

ES (mek) esmek; esen esen, soğutan

Rus osen (güz)

Bul esenta (güz)

BHS yesen (güz)

G

GECE/ GEÇE gece

Rus veçer (akşam)

Bul veçer (akşam)

BHS veçe (akşam)

GEL (mek) gelmek

Bul gledam (izlemek)

BHS gledati (izlemek)

GİT (mek) gitmek, varmak, uzaklaşmak

Rus idti (gitmek)

Bul otida (gitmek)

BHS ide / içi (gitmek)

GÖBELEK mantar

Bul gıbi (göbelek)

GÖL göl

Rus tsel (göl)

Bul tsel (göl)

BHS tsil / gol (göl)

GÜLLE gülle

Bul gyule (gülle)

I

IGLA (mak) ağlamak, inlemek, iç çekmek, hıçkırmak, feryat etmek; bir yay telinin sesinin adı

Rus igrat (çalgı çalmak), igrat' v (oynamak)

Bul da igraya (çalgı çalmak), igray (oynamak)

BHS igrati se (çalgı çalmak), igra (oynamak)

İ

İL (mek) / EL (mek) ilişmek, tutunmak, değmek, dokunmak, yapışmak

ilib ilişmiş, yapışmış, dokunmuş, değmiş; **ilib (mek)** sevmek

Rus lyubav (sevmek)

Bul lyubov (sevmek)

BHS lyubav (sevmek)

ilig yapışma, bağ, yapışık kalma

Bul lëgna (yatmak)

iliş (mek) 1. ilişmek, tutunmak, değmek, dokunmak, yapışmak 2. bir yere oturmak

Rus lejat (yalan söylemek), loj (yalan)

leç (yatmak)

Bul lıja (yalan söylemek), lıja (yalan)

BHS laj (yalan söylemek), laji (yalan)

leçi (yatmak)
İM imge, belirti
imle (mek) göstermek, belirtmek
Rus ima (var), imeyut (iyemek / sahip olmak)
Bul ima (var), imat (iyemek / sahip olmak)
BHS ima (var), imati (iyemek / sahip olmak)
İNCİ/YİNÇÜ inci
Rus jemçuk (inci)
İRİN irin
Rus ranit (yara)
Bul rana (yara)
BHS rana (yara)

K

KA ...-de, ...-den, ...-ye değin
kaç kaç, sayı sorma edatı
Rus skolko (kaç)
Bul kolko (kaç)
BHS koliko (kaç)
kaçan ne zaman
Rus kogda (kaçan)
Bul koga (kaçan)
BHS kada (kaçan)
kanda/kayda/kayuda nerede
Rus gde (nerede)
Bul kidoeto (nerede)
BHS gde / gdye (nerede)
kanu/kanday hangi

Rus kotory (hangi)

Bul koyto (hangi)

BHS koyi (hangi)

kandak nasıl

Rus kak (nasıl, ne)

Bul kak (nasıl), kakvo (ne)

BHS kako (nasıl, ne)

kaya nereye

Rus kuda (nereye)

Bul na kıde (nereye)

BHS kuda / gdye / kamo (nereye)

kaydan nereden

Rus ot kuda (nereden)

Bul ot kıde (nereden)

BHS od akle (nereden)

KAKI kakılan nesne

Bul kuka (çengel, kanca)

BHS kuka (çengel, kanca)

KAL güçlü, yaşlı, olgun

Rus golova (baş)

Bul glava (baş)

BHS glava (baş)

KAL (mak) kalmak

kalıt kalan, kalmış olan

Rus klyatva (and)

Bul kletva (and)

BHS [za]kletva (and)

KALI hava, gök, yılan; **kalık** karlı, soğuk

kalıt soğumuş, karlanmış

Rus holodno (soğuk)

Bul hladen (soğuk)

BHS hlavno (soğuk)

KAM (mak) yere sermek, düşürmek; **kamag** bütün, tüm, bütünlük

Rus kamen (taş)

Bul kamık (taş)

BHS kamen (taş)

KAP (mak) almak, yakalamak

Rus [po]kupa (satın almak)

Bul da kupya (satın almak)

BHS kupiti (satın almak)

kapak kapak

Bul kapak

kapan kapan

Bul kapan (kapan, tuzak)

kapa[t] (mak) kapamak, örtmek

Rus kapat (damla[t]mak)

Bul kapka (damla[t]mak)

BHS kapati (damla[t]mak)

KAR (mak) karmak, karıştırmak, birbirine katmak

karman çorman çok karışık ve düzensiz, karmakarışık

Rus karman (cep)

karan karan, karıştıran

Rus koren (kök)

Bul koren (kök)

BHS koren / koriyen (kök)

KARA kara, siyah; **karangu** karanlık

Rus çernit (kara)

Bul çeren (kara)

BHS tsımo (kara)

KAS kabuk

Rus kost (kemik)

Bul kosten (kemik)

BHS kost (kemik)

KAT (mak) eklemek, uygulamak, karıştırmak, toplamak, özetlemek; **katıg** çaba

Rus gotov (hazır)

Bul gotov (hazır)

KAZ kaz kuşu

Rus gus (kaz)

Bul gıska (kaz)

BHS guska (kaz)

KEDİ (mek) gelişmek, büyümek, güçlü olmak

kedi kedi

Rus kot (kedi)

Bul kotka (kedi)

KEL kel, daz, dazlak

BHS çelav (kel)

KELEP 1. bir çeşit ot 2. bükük, yumak

Rus hleb (ekmek)

Bul hlyab (ekmek)

BHS hleba (ekmek)

KER (mek)/ GER (mek) germek, örtmek; **kerilme** gerilme, şişkinlik, şişme, şişirilmiş olma

Rus krilo (kanat)
krška (kapak)
Bul krilo (kanat)
BHS krilo (kanat)
kerpiç tuğla
Rus kirpiç (kerpiç, tuğla)
KERGEK eksik, kusurlu
Rus greh (günah)
Bul gryah (günah)
BHS greh (günah)
KIN kın, kapak
kınık sert, katı, yoğun
Rus kniga (kitap)
Bul kniga (kitap)
BHS kniga (kitap)
KIR (mak) kırmak, üzme
kırık kırık, eğri
Rus krug (çember)
kruglolitsıy (tombul)
kryuk (çengel, kanca)
krša (çatı)
kirka (kazma)
grust (üzüntü)
kray (kemer)
granitsa (sınır)
Bul kırığ (çember)
[po]kriv (çatı)
kirka (kazmak)

kray (kemer)

granitsa (sınır)

BHS krug (çember)

krov (çatı)

granitsa (sınır)

KIRMIZI kızıl; ~~kırmız~~ kızıl boya

Rus krasnıy (kırmızı)

krov (kan), krovotochit (kanamak, kanatmak)

Bul çerven (~~kırmızı~~)

kırv (kan), kırvya (kanamak, kanatmak)

BHS tsırvena (~~kırmızı~~)

kırv (kan), kırvariti (~~kanamak, kanatmak~~)

KIYMA kıyma

Bul kayma

KIZ (~~mak~~) öfkelenmek, sinirlenmek

Rus kazna (ceza)

Bul [na]kazanye (ceza)

BHS kazna (ceza)

KİLİM kilim

Bul kilim (halı), kilimçe (~~kilim~~)

KİLİT kilit

Rus kletka (kafes)

Bul kletka (kafes)

klyuçalka (kilit)

BHS [za]kluçati (kilit)

KİR kir, pislik

Rus gryaz (kir)

KİT / KET pek, sağlam, güçlü; balina (diğer Türk lehçele-

rinde)

Rus kit (balina, kit)

Bul kit (balina, kit)

BHS kit (balina, kit)

KOF içi boş

kofa yuvarlak kayık

Bul kufar (çamadan, valiz)

BHS kofer (çamadan, valiz)

KOL 1. kol, el 2. kanat 3. taraf, yan

Bul golyam (geniş)

kol (kazık)

KOP (mak) yerinden çıkmak, yerinden sökülme; **koput (mak)** yerinden çıkarmak, yerinden sökmek

Rus kopat (kazmak)

Bul kopay (kazmak)

BHS kopati (kazmak)

KOR kor

Rus goret (yakmak, yanmak), goryačiy (sıcak)

Bul gorya (yakmak, yanmak), gorešto (sıcak)

BHS goret (yakmak, yanmak)

KORKU kaygı duygusu

Rus gorkiy (acı, kekre)

Bul gorčiv (acı, kekre)

BHS gorka (acı, kekre)

KORU ormanlık yer, ormanlık tepe

Rus gora (dağ)

Bul gora (orman)

BHS gora (orman, dağ)

KORUM yığın, yoğun

Rus korova (inek)

Bul krava (inek)

BHS krava (nek)

KORUT çitle ya da hendekle çevirilmiş yer

Rus gorod (kent, şehir)

izgorod (çit)

Bul grad (kent, şehir)

ograda (çit)

BHS grad (kent, şehir)

ograda (çit)

KOS kaba, kalın, iri, sert

Rus kost (kemik)

koja (deri)

Bul kosten (kemik)

koja (deri)

BHS kost (kemik)

koje (deri)

KÖRKLE/KÖRKLÜ güzel, görkemli, muhteşem

Rus krasivaya (güzel)

Bul krasiv (güzel)

KUL kul, köle

Rus koleno (diz)

Bul kolyano (diz)

NHS kolyeno (diz)

KULAK kulak

Rus gluhoy (sağır)

Bul gluh (sağır)

BHS gluh / gluv (sağır)
 KUR (mak) kurmak, toplamak, korunak
 kur aşama, mertebe, durum, pozisyon, sınıf
 kural kural, temel, ilke, kuran, koruyan
 Rus korol (kral, yönetici), korolevskiy (soylu, asil)
 Bul kral (kral, yönetici), kralski (soylu, asil)
 BHS kral (kral, yönetici), kralyevski (soylu, asil)
 KURU kuru, kurumuş
 Rus grubiy (kaba)
 Bul grub (kaba)
 BHS grub (kaba)
 KUT uğur, mutluluk
 Rus godarit (armağan), [bla]godarnost (teşekkür)
 god (yıl)
 Bul godank (armağan), [bla]godarya (teşekkür)
 godina (yıl)
 BHS godine (yıl)
 KUTU kutu
 Bul kutiya (kutu)
 BHS kutiya (kutu)
 KÜL kül
 Rus ogol (kömür)

L

LA katır
 Rus mul (katır)
 Bul mule (katır)
 LEŞ leş, hayvan ölüsü

Bul loşo (kötü)

BHS loşe (kötü)

LUT/LÜT düz, yatay, yayvan, yalın

Rus lodka (gemi)

Bul lodka (gemi)

M

MAL varlık, servet

Rus malçık (oğlan, oğlan çocuğu)

MENGÜ sonsuz, ebedi

Rus mnogo (pek, çok)

Bul mnogo (pek, çok)

BHS mnogo (pek, çok)

MÜŞ kedi

BHS mačka (kedi)

O

O o; üçüncü tekil kişi

Rus on, ona, ono (o)

BHS on, ona, ono (o)

OĞURLA (mak) çalmak, hırsızlık yapmak

Rus ukrast (çalmak)

BHS ukrasti (çalmak)

ONG (mak)/ OM (mak) sararmak, solmak; fonksiyonda sınırlı olmak, gevşemek, yorgun düşmek

Rus umeret (ölmek)

Bul da umra (ölmek)

BHS da umre (ölmek)

OS (mak) kazmak, kazımak, kesmek

Rus osnova (temel)

Bul osnova (temel)

BHS osnova (temel)

OSAN (mak)/UZAN (mak) uzanmak, kalmak, yatmak

Rus ostatsya (kalmak)

Bul ostana (kalmak)

BHS ostati (kalmak)

OT ot, şifalı bitki, bitki, çimen, kuru ot, ilaç, zararlı ot, yabani ot

Bul otrova (ağu, zehir)

BHS otrov (ağu, zehir)

Ö

ÖĞ (mek)/ÖV (mek) öğmek /övmek

Rus hvalit (öğmek)

Bul [pok]hvala (öğmek)

BHS [po]hvala (öğmek), hvala (teşekkür)

ÖTRÜ sonra, o zaman

Rus utro (sabah), [za]vatra (yarın)

Bul utro (sabah), utre (yarın)

BHS [y]utro (sabah), [s]utra (yarın)

P

PARMAK parmakları

Rus perst (parmak)

Bul príst (parmak)

BHS pirst (parmak)

Pİ taş levha, yazıt, kitabe

Rus [na]pisat (yazmak), pisat (yazı)

Bul [na]pişe (yazmak), pisane (yazı)

BHS [na]pisati / [na]pişti (yazmak), pisanye (yazı)

PİS pis, kirli, çöküntü, tortu

Rus pisat (çiş)

pesok (kum)

Bul pyasık (kum)

BHS pişkiti (çiş)

peskovi / pyesak (kum)

PİŞİR (mek) pişirmek

Rus peç (pişirmek)

Bul pekat (pişirmek)

bHS [is]peçi (pişirmek)

PULLUK puluk, saban

Rus plug (pulluk)

Bul plug (pulluk)

BHS plug (pulluk)

S

SAB/SAV söz, deyim, söyleme; **savla (mak)** konuşmak, söylemek

savık ses, feryat

Rus zvuk (ses)

Bul zvuk (ses)

BHS zvuk (ses)

SAÇ (mak) dağıtmak, dökmek, serpmek, savurmak, yaymak

Rus sajat (ekmek, dikmek)

Bul [za]sadya (ekmek, dikmek)

BHS [za]saditi (ekmek, dikmek)

SAKIN (mak) bir şeyi yapmaktan, herhangi bir korku, çekinme ya da düşünceyle uzak durmak

Rus zakon (yasa, kanun)

Bul zakon (yasa, kanun)

BHS zakon (yasa, kanun)

SAL (mak) hareket ettirmek, (kol) sallamak

salan (kol) sallayan

Rus slon (fil)

Bul slon (fil)

BHS slon (fil)

SALI (mak) bildirmek; **salık** haber; **salış (mak)** bildirişmek

Rus sluşat (dinlemek)

sled (iz)

Bul sluşam (dinlemek)

sleda (iz)

BHS sluşati (dinlemek)

SAMAK sığ, yüzeyde kalan

Rus zamok (kale)

Bul zamukıt (kale)

SAN (mak) 1. saymak, hesap etmek 2. öyle olduğunu düşünmek

Rus znat (bilmek, tanımak), znaçeniye (anlam), znaniye (bilgi)

Bul znam (bilmek, tanımak), znaniya (bilgi)

BHS znati (bilmek, tanımak), znaçenye (anlam), znanya

(bilgi)

san (düş, rüya)

SAP (mak) sıralamak, dizmek, birleştirmek, kurmak

Rus zapomnit (eslemek, hatırlamak)

Bul zapomnya (eslemek, hatırlamak)

BHS zapamtiti (eslemek, hatırlamak)

SARAY saray

Rus saray (ahır)

SAVUR (mak) dağıtmak, saçmak, devirmek; **savul (mak)**

dağılmak, saçılmak, devrilmek

Rus svergnut (devirmek)

Bul svalya (devirmek)

BHS svirgnuti (devirmek)

SEM yer, toprak, orman

Rus zemlya (yer, dünya)

Bul zemya (yer, dünya)

BHS zemlya (yer, dünya)

semlemek gömmek

Rus semya (tohum)

zamok (kilit)

Bul semena (tohum)

BHS seme (tohum)

SEPRE (mek) harcamak, sarf etmek, uğraşmak

BHS spreman (hazır)

SI (mak) kırmak, ezmek, bozmak, parçalamak, yenmek,
yıldırmaq

sılıb kırık, kesik, bozuk

Rus slepoy (kör)

zalıv (körfez)
Bul slyap (kör)
zalıv (körfez)
BHS slep (kör)
zalıv / zalyev (körfez)
sıma kırma, ezme, bozma, yıldırma
Rus zima (kış)
zmeya (yılan)
Bul zimata (kış)
zmiya (yılan)
BHS zima (kış)
zmiya (yılan)
SİĞİN sığın geyiği, Altay maralı (*Cervus canadensis sibiricus*)
Rus svinya (domuz)
Bul svine (domuz)
BHS svinya (domuz)
SIKIG darlık, sıkıntı
Rus skudnuy (kıt)
Bul oskıdniy (kıt)
BHS oskudna (kıt)
SILI ince, zarıf, güzel, hoş
Rus sladkiy (tatlı)
zoloto (altın)
Bul sladka (tatlı), sladık (şirin)
zlato (altın)
BHS slatko (tatlı) , slatka (şirin)
zlato (altın)

SIM yürek, gönül, duygu, huy

Rus smeh (gülmek)

Bul smeyte (gülmek)

BHS smeh (gülmek)

sımta (mak) kabul etmek, onaylamak, hoş görmek, uymak,
göz yummak, katlanmak

Rus smotret (izlemek)

SIN (mak) kırılmak, incinmek, bozulmak, parçalanmak

Rus sinyak (berelenmek, yaralanmak; bere)

Bul sinini (berelenmek, yaralanmak)

sındır (mak) kırmak, bozmak, batırmak, yenmek;

sıngı yenme, bozma, kırma

BHS snagu (güç)

SIR (1) 1. cila, vernik, vernikli nesne 2. sert, katı, sıkı 3. peynir

Rus serebryanıy (gümüş)

sıroy (çiğ)

sır (peynir)

Bul srebro (gümüş)

surov (çiğ)

sirene (peynir)

BHS srebro (gümüş)

surov (çiğ)

sira (peynir)

SİL (mek) silmek, yok etmek; **silen** yok eden

Rus sila (güç), silıuy (güçlü)

Bul sila (güç), silen (güçlü)

SİNG (mek) batmak, çökmek, içine çökmek, girmek,
dalmak

Rus sneg (kar)
 Bul snyag (kar)
 BHS sneg / sniyeg (kar)
SİRKE sirke
 BHS sirçe / sirçeta (sirke)
SOĞ (mak) içine çekmek, elde etmek, emmek
soğur (mak) içine çekmek, emmek
 Rus sosat (emmek)
 Bul suçe (emmek)
 BHS sisati (emmek)
SUD (mak) / SUT (mak) fırlatmak, atmak, akmak
 Rus set (ağ)
SUK istek; **sukla[n] (mak)** istemek
 Rus soglasiye (onaylamak, razı olmak)
 Bul sığlasiye (onaylamak, razı olmak)
 BHS saglasnost (onaylamak, razı olmak)

Ş

ŞAMAR tokat, şaplak
 Bul şamar (şamar)
 BHS şamar (şamar)
ŞAPKA/ ÇAPKA şapka
 Rus şapka (şapka)
 Bul şapka (şapka)
ŞAPLAK/ŞALPAK şaplak tokat
 Rus şlepok (şaplak)
ŞEŞ (mek) çözmek
 Rus reşat (çözmek)

Bul reşi (çözmek)
BHS reşiti (çözmek)

T

TAB (mak)/TAV (mak) basmak, ezmek, dizmek,
kanştırmak

Rus dobavit (katmak)
Bul dobavyam (katmak)

BHS dodati (katmak)

TAGUN alaycı, alaylı; alay, alaylı konuşma; **tagunla (mak)**
alay etmek

Rus [pre]davat (aldatmak)

Bul [pre]dade (aldatmak)

BHS [iz]da (aldatmak)

TAL (mak) talan etmek

tala (mak) talan etmek, yağmalamak

Rus [raz]delyat (bölmek), delitsya (bölüşmek)

Bul [raz]delyam (bölmek), [spo]delyam (bölüşmek)

BHS [po]dela (bölmek), [po]deliti (bölüşmek)

TAN/TEN ten, gövde

Rus ten (gölge)

Bul syanka (gölge)

BHS syena (gölge)

TAN sabah, şafak vakti

Rus den (gün)

Bul den (gün)

BHS dan (gün)

TAP arzu, istek, eğilim, tutku; zevk; **taplag nza**, onay, takdir,

kabul, tanıma

tapra onaylanan, tanınan

Rus dobro (iyi)

Bul dobre (iyi)

BHS dobro (iyi)

TAR (mak) dağıtmak, saçmak

tanık dağıtmış, saçılmış

BHS trag (iz)

TAVAR/DAVAR mal, mülk, servet, zenginlik

Rus tovary (mal, mülk)

dvorets (saray)

tovarişç (yoldaş)

Bul tovar (mal, yük)

dvorets (saray)

BHS tovar (mal, yük)

TAY (mak) bir şeyden yoksun kalmak, bir şeyi yitirmek

Rus day (ver)

Bul day (ver)

BHS day (ver)

TEG (mek)/DEĞ (mek) varmak, ulaşmak, erişmek

Rus teç (akmak)

Bul teçe (akmak)

BHS teçi (akmak)

TEP yuvarlak, yusyuvarlak

Bul debel (kalın)

BHS debeo / debelo (kalın)

TEPİK tepilmiş, vurulmuş, çiğnenmiş, ezilmiş

BHS tepih (halı, kilim)

TERE akarsu kenarlarında yetişen ot

Rus trava (çimen)

Bul treva (çimen)

BHS trava (çimen)

TEREK ağaç

Rus derevo (ağaç), drevesina (odun)

Bul dırvo (ağaç, odun)

BHS dırvo (ağaç, odun)

TES 1. abartma edatı 2. bağlanma, takım, set, kat 3. kaba

Rus tyajeliy (ağır)

Bul tejuk (ağır)

BHS tejak (ağır)

TEV / TAY yavru

Rus devočka (kız, kız çocuğu)

Bul devoyka (kız, kız çocuğu)

BHS devoyka (kız, kız çocuğu)

TI açık seçik, açık, belli, net, öyle, her zaman, sürekli, sonsuz

Rus da (evet)

Bul da (evet)

BHS da (evet)

tılıg katı, sağlam, dayanıklı, sıkı

Rus telo (gövde)

Bul tyalo (gövde)

BHS telo (gövde)

tın nefes, soluk, ruh, yaşam; **tın (mak)** solumak

Rus dıhəriye (soluk), dışat (solumak), duşa (tın / ruh)

Bul dıh (soluk), dışam (solumak), duşa (tın / ruh)

BHS dah (soluk), disati (solumak), duşa (tın / ruh)

TIG kırmızımtırak gri renk, turna kın, kül rengine yakın

Rus tıkva (kabak)

Bul tıkva (kabak)

BHS tıkva (kabak)

TİREN (mek) / DİREN (mek) direnmek, bir düşüncede, bir durumda, bir istekte ayak diremek

Rus trenirovatsya (tren)

TOG / TON / DON giysi, elbise

Rus tkan (giysi, bez, kumaş)

BHS tkanina (giysi, bez, kumaş)

TOKU (mak) dövmek, vurmak, çakmak, kırmak

Bul tıga (üzüntü)

BHS tuga (üzüntü)

TOLU / DOLU dolu, dolgun

Rus tolstıy (kalın)

TOP top

Bul topka (top)

TÖL / DÖL döl, yavru

Rus telets (dana)

Bul telets (dana)

BHS tele (döl)

TU (mak) kapatmak, tıkamak, kilitlemek, yasaklamak, engellemek

tuğla tuğla, kerpiç

Bul tuhla (tuğla)

BHS tsigla (tuğla)

tul (mak) vurmak, kapatmak

Rus tolkat (itmek)

tun (mak) kapanmak, tıkanmak, engellenmek

Rus tonut (batmak)

Bul [po]tneş (batmak)

BHS [da] tone (batmak)

tuvırt (mak) katılaştırmak, sertleştirmek

Rus [za]tvoriti (kapatmak)

Bul [za]tvaryam (kapatmak)

BHS [za]tvoriti (kapatmak)

TURUG / DURU temiz, an, duru, berrak, canlı, diri

Rus drug (arkadaş), dorogoy (sevgili)

Bul drugaryu (yoldaş), drag (sevgili)

BHS druje (yoldaş), dragi (sevgili)

TÜL çok ince gözenekli pamuk, ipek ya da sentetik dokuma
[Bu söz Osmanlı döneminde Fransızcaya *tulle* (tül) olarak geçmiştir.]

Rus tyul (tül)

Bul tyul (tül)

BHS tül (tül)

U

UGRA[Ş] (mak) planlamak, tasarlamak, bir şeyi yapmaya
koyulmak

Rus reshat (çözmek)

ukraşat (bezemek, süslemek)

Bul reshi (çözmek)

ukrasyavat (bezemek, süslemek)

BHS reşiti (çözmek)

ukrasiti (bezemek, süslemek)

UK (mak) anlamak, öğrenmek, kavramak

ukuş anlayış, kavrayış

Rus vkus (tat)

Bul vkus (tat)

BHS ukus (tat)

ULAK sıra, dizi, bağlama, bağlantı, süreklilik, diziliş, posta

Bul vlak (katar, tren)

BHS vlak (katar, tren)

ULP / ALP yiğit, batur, savaşçı

Rus volk (kurt, böre)

Bul vılk (kurt, böre)

BHS vuk (kurt, böre)

ULUS/ULUT/ULT ulus, halk

Rus lyudi (halk)

BHS lyudi (halk)

URUG 1. sonradan gelen 2. filiz, fidan, kol

Rus rog (boynuz)

ruka (kol)

Bul rog (boynuz)

rıka (kol)

BHS rog (boynuz)

ruka (kol)

urut (mak) döl, çocuk yapmak

Rus rojat (doğurmak), rodit (doğmak), [pri]roda (doğa)

rod (tür, soy), [na]rod (halk, ulus)

Bul rajdam (doğurmak), rodya (doğmak), [pri]rodata (doğa)

rod (tür, soy), [na]rod (halk, ulus)

BHS roditi (doğurmak, doğmak), [pri]roda (doğa)

roda (tür, soy), [na]rod (halk, ulus)

URUŞ (mak) savaşmak, döğüşmek

uruş (1) savaş, vuruş, çatışma

Rus orujıye (silah)

Bul orıjıye (silah)

BHS orujıye (silah)

uruş (2) uğraşma, yerine getirme

Rus razobrat (anlamak)

Bul razbere (anlamak)

BHS razumeti (anlamak)

USAN (mak) bıkmak, yorulmak

Rus ustavat (bıkmak, usanmak)

UT (mak) yenmek, kazanmak

Rus udarıl (vurmak)

Bul udari (vurmak)

UYA kardeş

BHS uyak (amca, dayı)

UZUN uzun

Rus vsokiy (boy, boylu, boy uzunluğu)

Bul visok (boy, boylu, boy uzunluğu)

BHS visok (boy, boylu, boy uzunluğu)

Ü

ÜTÜ/ÜTÜK ütü, ütöleme aracı

Rus utyug (ütü)

ÜZ (mek) üzme, kırmak

BHS uzmiriti (üzme)

ÜZÜM üzüm

Rus izyum (üzüm)

V

VER (mek) / BER (mek) vermek, feda etmek, bahşetmek, bağışlamak, ödemek, kurban etmek

Rus verit (inanmak), vera (inanç)

Bul vyarvam (inanmak), vyara (inanç)

BHS veruyu (inanmak), verovanye (inanç)

Y

YAD / YAT yabancı, düşman, yabancı bir şey

Rus yad (ağu, zehir)

YAKA otorite; buyurma, yaptırma ya da yasak etme gücü

BHS yaka (güçlü)

YAL yalın, çıplak, açık

Rus goli (çıplak)

Bul goli (çıplak)

BHS goli (çıplak)

yalov (çorak)

YAL (mak) yanmak, alevlenmek, parlamak

Rus zoloto (altın)

Bul zlato (altın)

BHS zlato (altın)

YAS (mak) yaymak, ezmek, sermek, çözmek, dağıtmak, eritmek

Rus yazık (dil)

Bul ezik (dil)

yasno (arıtmak, temizlemek)

BHS yezik (dil)

yasno (arıtmak, temizlemek)

YASTIK yastık

BHS yastuk (yastık)

YAT (mak) yatmak, uzanmak

yatan yatan, bir iş yapmayan

BHS yadan (yoksul)

YE (mek) yemek, karın doyurmak

Rus yest (yemek), yeda (yemek, aş)

Bul yam (yemek), yastie (yemek, aş)

BHS yesti (yemek), yelo (yemek, aş)

YET (mek) yetmek, yetişmek, erişmek, ulaşmak

Rus yedva (anca)

Bul edva (anca)

BHS yedva (anca)

YOD (mak) silmek

Rus udalit (silme)

YORGAN yorgan

Bul yurgan (yorgan)

BHS yorgan (yorgan)

YUMUR ezmek

Bul umora (yormak, yorulmak)

BHS umor (yormak, yorulmak)

KAYNAKÇA

- Arnold, Jonathan J. *Theoderic and the Roman Imperial Restoration*. Cambridge University Press. 2014.
- Baştav, Şerif, Sabir Türkleri, Belleten, s.67-68, 1941.
- Barfield, Thomas J. *The Perilous Frontier: Nomadic Empires and China*. Cambridge, Mass.: B. Blackwell, 1989.
- Bradley, Henry. *The Goths: from the Earliest Times to the End of the Gothic Dominion in Spain*. G.P. Putnam's Sons, 1988.
- Barford, P. M. (2001). *The Early Slavs: Culture and Society in Early Medieval Eastern Europe*. Cornell University Press.
- Burns, Thomas, *A History of the Ostrogoths*, Indiana University Press, 1991.
- Bradley, Henry (1888). *The Story of the Goths*. G. P. Putnam's Sons.
- Briant, Pierre (2002). *From Cyrus to Alexander. A History of the Persian Empire*. Pennsylvania State University Press.
- Burrell, B., *Neokoroi: Greek Cities and Roman Emperor*, Brill Academic Publishers, 2004.
- Bury, J. H. (1913). *The Cambridge Medieval History*. Cambridge University Press.
- Bryce, Trevor. *The Kingdom of the Hittites*. Oxford University Press, 2005.
- Caesar (1869). *Commentaries on the Gallic War*. Translated by McDevitte, William Alexander; Bohn, W. S.
- Cernenko, E. V. (2012). *The Scythians 700-300 BC*. Bloomsbury Publishing.
- Collins, Roger. *Visigothic Spain, 409-711*. Oxford: Blackwell Publishing, 2004.
- Carter, E., and Stolper, M. W., *Elam: surveys of political history and archaeology*, University of California Press, 1984.
- Christopher Webber, Angus McBride, *The Thracians 700 BC-AD 46*, Osprey Publishing, 2001.
- Croke, Brian (2001). *Count Marcellinus and his chronicle*. Oxford University Press.
- Dunlop, D. M. *The History of the Jewish Khazars*, Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1954.
- Erman, A. C., *Turan Tarihine Giriş*, Sarmal Kitabevi, İstanbul, 2020.

Erman, A. C., Hazar Kağanlığı, Selenge Yayınları, İstanbul, 2002.

Errington, R. M., (1990). A History of Macedonia. University of California Press.

Fiedler, U. (2008). Bulgars in the Lower Danube region: A survey of the archaeological evidence and of the state of current research.

Fine, John Van Antwerp Jr. (1991). The Early Medieval Balkans. University of Michigan Press.

Gibbon, Edward. The History of the Decline & Fall of the Roman Empire, New York, Penguin, 1776.

Heather, Peter, Goths and Romans, 332-489. Oxford: Clarendon Press, 1991.

Herodotus (1910). The History of Herodotus. Translated by Rawlinson, George. J. M. Dent.

Jordanes, The Gothic History of Jordanes. Translated by Charles C. Mierow. London: Oxford University Press, 1915.

Kaliff, Anders (2001). Gothic connections: Contacts between eastern Scandinavia and the southern Baltic coast 1000 BC-500 AD. Uppsala University.

Kelly, Christopher, The End of Empire: Attila the Hun and the Fall of Rome. New York: W.W. Norton & Company, 2009.

Mangaltepe, İsmail. Bizans Kaynaklarında Türkler. Doğu Kütüphanesi Yayınları. İstanbul.

Marcellinus, Ammianus (1862). Roman History. Translated by Yonge, Charles Duke. Bohn. Archived from the original on 5 December 2019. Retrieved 17 September 2019.

Mayrhofer, M. (1986-2000). Etymologisches Wörterbuch des Altindischen. vol. IV. Heidelberg.

Orosius, Paulus (1773). The Anglo-Saxon Version From The Historian Orosius. John Bowyer Nichols. Archived from the original on 28 February 2021. Retrieved 17 September 2019.

Pliny (1855). The Natural History. Translated by Bostock, John. Taylor & Francis. Archived from the original on 6 November 2020. Retrieved 20 February 2021.

Procopius (1914). History of the Wars. Translated by Dewing, Henry Bronson. Heinemann. Archived from the original on 22 December 2019. Retrieved 17 September 2019.

Ptolemy (1932). Geography. New York Public Library. Archived from the original on 25 July 2021. Retrieved 19 February 2021.

Pumpelly, Raphael. Explorations in Turkestan, Carnegie Institution of Washington, 1905.

Szadeczky-Kardoss, Samuel (1990). The Avars. In Sinor, Denis (ed.). The Cambridge History of Early Inner Asia. Vol. 1. Cambridge University Press.

Strabo (1903). The Natural History. Translated by Hamilton, H. C.; Falconer, W. George Bell & Sons. Archived from the original on 5 December 2020. Retrieved 20 February 2021.

Tacitus (1876a). Germania. Translated by Church, Alfred John; Brodribb, William Jackson. Archived from the original on 25 October 2019. Retrieved 17 September 2019.

Tacitus (1876b). The Annals. Translated by Church, Alfred John; Brodribb, William Jackson. Archived from the original on 29 September 2015. Retrieved 25 February 2020.

Thompson, John M. (2017). Russia : a historical introduction from Kievan Rus' to the present. New York, NY.

Vernadsky, George (1973). Russian Civilization in the Kievan Period: Education. Kievan Russia. Yale University Press.

Wolfram, Herwig. History of the Goths, University of California Press, 1988.

Wolfram, Herwig. The Roman Empire and its Germanic Peoples, University of California Press, 1997.

Zosimus (1814). New History. W. Green & T. Chaplin. Archived from the original on 5 December 2019. Retrieved 17 September 2019.

漢書 Han Kitabı.

Kaynak Sözlükler

Abu Hayyan, Kitab al-İdrak li-Lisan al-Atrak, İstanbul Evkaf Matbaası, İstanbul, 1931.

Abuşka Lugatı / Çağatay Sözlüğü, haz. Besim Atalay, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1970.

Bahşayış Lugatı (Eski Oğuzca), haz. F. Turan, Mücellit Matbaası, İstanbul, 2001.

Caferoğlu, A., Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü. 1968. İstanbul.

Cameron, George C., Persepolis Treasury Tablets, The University of Chicago Press.

Codex Cumanicus, ed. M. Argunşah, G. Güner, Kesit Yayınları, 2015.

Çağatayca Sözlük, Lûgât-i Çağatay ve Türkî-i Osmani, Buharalı Şeyh Süleyman Efendi, Bey Hadi, Tebriz, 2005.

Gharib, B. Sogdian Dictionary. Farhangian Publications. 1995. ISBN 9645558069.

Hinz, W., Koch H. Elamisches Wörterbuch. Verlag von Dietrich Reimer in Berlin. 1987.

Erman, A. C., Türk Dilinin Köken Sözlüğü, Urzenî Yayınevi, İstanbul, 2019.

Halloran, Joh A., Sumerian Lexicon, Version 3.0, 1999.

Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991.

Kaşgarlı Mahmut, Divanı Lugat-it-Türk, çeviren Besim Atalay. 1986. Ankara.

Köbler, Gerhard. Gotisches Wörterbuch. 4. Auflage, 2014.

Meredow, A., Magtymgulynın Düşündürişli Sözlüğü, Günbed Kabus, 1997.

Stolper, M. W., Elamite. The Cambridge Encyclopedia of the Worlds Ancient Languages. Ed by Roger D. Woodard.

Şemseddin Sami, Kamusi Türki, Bey Hadi, Tebriz, 2008.

The Pennsylvania Sumerian Dictionary, <http://psd.museum.upenn.edu/>

Yusuf Has Hacib, Kutadgu Bilig, çev. Mustafa Kaçalin, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı yayınları, isbn 978-975-17-3359-7.

Bilimci Messerschmidt ile ona kılavuzluk eden İsveçli tutsak subay Stråhlenberg, 1721 yılında Yenisey bölgesinde Eski Türk yazısı ile yazılmış olan bir sınıt (mezar) taşı buldu. Ertesi yıl tutsaklığı son bulan Stråhlenberg İsveç'e döndüğünde, bu incelemeye ilgili izlenimlerini kitaba dönüştürüp Stockholm'de yayımladı. Böylece Eski Türk yazıtlarına olan ilgi, bu yazıtların henüz daha Türkçe olduğu bilinmeden artmaya başlamıştı. Çünkü bu yazı, Avrupa'daki Run yazısıyla oldukça benzerdi.

1889 yılında Rus bilgin Yadrintsev, sonradan Bilge Kağan ve Kül Tegin anıtları olduğu anlaşılan Orhun Yazıtları'nı ortaya çıkardı. Ardından Finli ve Rus bilimciler bölgede incelemelerde bulundular. Daha sonra bu yazıtların fotoğrafları bir kitap olarak yayımlandı. 1893 yılında ise, Danimarkalı dil bilimci Thomsen Orhun yazılarını çözmeyi başardı. İlk çözdüğü söz, Tengri olmuştu. Eğer Orhun yazıtları bulunup okunmasaydı, tarihimiz bu kadar bile geriye gidemeyecekti. Bu açıdan Thomsen'a ne kadar ötünsek (dua etsek) azdır.

Doğal olarak Türkler, "Gök Türklerle" gökten düşer gibi ortaya çıkmadı. Hunlar bile en eski Türkler değildi. Sümerlilerin, Elamlıların, Hattilerin, Partların, Kimerlerin, Sakların ve daha bir çok ürke (antik) toplulukların erken Türkler olduklarını daha önceki bitiklerimde (kitaplarımda) açıklamaya çalıştım. Çünkü Türkler çok eski çağlardan beri geniş Avrasya topraklarında yaşıyordu. Bugün Türklerden dönüşen toplumlar, Avrasya'da yaşayan toplumların büyük bir kesimidir. Günümüzdeki Moğolların, 200 milyon dolayındaki gerçek Han Çinlisinin, Yahudilerin yüzde doksanın ve daha nice Avrasya toplumunun Türklerden dönüştüğünü yazdığım bitiklerde belirttim.

www.sarmalkitabevi.com

www.kulturelcalismalar.com

